

2017

**ROCZNIK
KULTURY
POLSKIEJ**

NARODOWE
CENTRUM
KULTURY

2017

**ROCZNIK
KULTURY
POLSKIEJ**

Warszawa 2017

•	ZAŁOŻENIA POLITYKI KULTURALNEJ NA 2018 ROK, prof. Piotr Gliński, Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego	5
•	REFLEKSJE NAD KULTURĄ Z PERSPEKTYWY INSTYTUCJONALNEJ, dr hab. Rafał Wiśniewski, prof. UKSW, Dyrektor Narodowego Centrum Kultury	13
1.	OBCHODY 100. ROCZNICY ODZYSKANIA NIEPODLEGŁOŚCI RP	17
•	PROGRAM WIELOLETNI „NIEPODLEGŁA”, (oprac. Biuro Programu „Niepodległa”)	18
2.	DZIEDZINY KULTURY I DZIEDZICTWA NARODOWEGO	27
•	ARCHIWA PAŃSTWOWE (oprac. Naczelną Dyrekcja Archiwów Państwowych)	28
•	BIBLIOTEKI (oprac. Biblioteka Narodowa)	38
•	CENTRA KULTURY (oprac. Ośrodek Statystyki Kultury, Urząd Statystyczny w Krakowie)	52
•	KINEMATOGRAFIA (oprac. Polski Instytut Sztuki Filmowej)	60
•	MUZEA (oprac. Narodowy Instytut Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów)	69
•	MUZYKA (oprac. Instytut Muzyki i Tańca)	82
•	PRODUKCJA WYDAWNICZA (oprac. Biblioteka Narodowa)	90
•	RYNEK KSIĄŻKI (oprac. Instytut Książki)	98
•	SZKOLNICTWO ARTYSTYCZNE (oprac. Centrum Edukacji Artystycznej)	104
•	TANIEC (oprac. Instytut Muzyki i Tańca)	113
•	TEATR (oprac. Instytut Teatralny im. Zbigniewa Raszewskiego)	118
•	ZABYTKI (oprac. Narodowy Instytut Dziedzictwa)	128
3.	KULTURA POLSKA ZA GRANICĄ	141
•	POLSKIE DZIEDZICTWO KULTUROWE ZA GRANICĄ (oprac. Departament Dziedzictwa Kulturowego za Granicą i Strat Wojennych MKiDN)	142
•	MIEJSCA PAMIĘCI NARODOWEJ ZA GRANICĄ (oprac. Departament Dziedzictwa Kulturowego za Granicą i Strat Wojennych MKiDN)	162
•	RESTITUCJA DÓBR KULTURY (oprac. Departament Dziedzictwa Kulturowego za Granicą i Strat Wojennych MKiDN)	169

4.	FINANSOWANIE I EKONOMIA KULTURY	175
•	WYDATKI MKiDN NA KULTURĘ (oprac. Departament Własności Intelektualnej i Mediów MKiDN)	176
•	FINANSOWANIE KULTURY PRZEZ SAMORZĄDY*	187
•	SEKTORY KREATYWNE*	195
5.	MEDIA PUBLICZNE	203
•	MEDIA PUBLICZNE W DOBIE CYFROWYCH ZMIAN TECHNOLOGICZNYCH (oprac. Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji)	204
6.	UCZESTNICTWO W KULTURZE	217
•	CZYTELNICTWO (oprac. Biblioteka Narodowa)	218
•	AKTYWNOŚĆ KULTURALNA POLAKÓW – PRÓBY SEGMENTACJI*	226
•	MIEJSCE YOUTUBE’A W POLSKIEJ KULTURZE (oprac. Google Poland)	241
•	PAMIĘĆ ZBIOROWA*	250
•	UCZESTNICTWO W KULTURZE OSÓB STARSZYCH (oprac. Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, IS UKSW)	258
7.	VARIA	267
•	DZIEDZICTWO NATURALNE (oprac. NCK i Pracownia Badawcza Polskiego Pomiaru Postaw i Wartości UKSW)	268
•	EUROPEJSKA NOC MUZEÓW W WARSZAWIE 2016 (oprac. NCK i Pracownia Badawcza Polskiego Pomiaru Postaw i Wartości UKSW)	274
•	KULTURA DLA DZIECI*	282
•	PORTAL „ZAPISY TERRORU” (oprac. Ośrodek Badań nad Totalitaryzmami im. Witolda Pileckiego)	290
•	SESJA KOMITETU ŚWIATOWEGO DZIEDZICTWA W POLSCE (oprac. Narodowy Instytut Dziedzictwa)	297
•	EUROPEJSKI ROK DZIEDZICTWA KULTUROWEGO 2018 (oprac. Zespół Europejskiego Roku Dziedzictwa Kulturowego 2018, Międzynarodowe Centrum Kultury w Krakowie)	301

* oprac. Narodowe Centrum Kultury

ZAŁOŻENIA POLITYKI KULTURALNEJ NA 2018 ROK

Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Kultura zajmuje ważne miejsce na liście priorytetów obecnego rządu. Znajduje to odzwierciedlenie w działaniach Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego, które w aktywny sposób prowadzi politykę kulturalną. Do kluczowych działań należą: zwiększanie nakładów na kulturę i ochronę dziedzictwa z budżetu centralnego, prowadzenie poważnej polityki historycznej oraz konsekwentne wprowadzanie zmian legislacyjnych z myślą o twórcach i artystach oraz podmiotach działających w obszarze kultury. Wydarzeniem, które nada wyjątkowy charakter życiu kulturalnemu w 2018 roku, jest zbliżająca się setna rocznica odzyskania niepodległości.

OBCHODY 100-LECIA ODZYSKANIA NIEPODLEGŁOŚCI

Święto Niepodległości zajmuje szczególne miejsce w kalendarzu świąt państwowych i narodowych. Polacy, pytani o to, które święta zasługują na szczególne upamiętnienie, najczęściej wskazują 11 Listopada. Dostrzegają wagę święta, które przypomina nam o pięknej historii Polski oraz staje się okazją do manifestowania dumy z tego, że jesteśmy Polakami. Z badań Narodowego Centrum Kultury wynika, że jest wyraźne oczekiwanie społeczne, żeby 100-lecie niepodległości zostało uczczone w szczególny sposób.

Rada Ministrów, mając na uwadze wyjątkowy charakter zbliżającej się rocznicy, doceniając ogromną wartość niepodległości oraz odpowiadając

na oczekiwania polskiego społeczeństwa, przyjęła Program Wieloletni „Niepodległa” na lata 2017–2021. Jego celem jest nie tylko świętowanie wydarzeń z przeszłości, ale także budowanie wspólnej przyszłości. Chcemy, aby działania rozpoczęte w 2017 roku, a kontynuowane do 2021 roku, przyczyniły się do wzmocnienia wspólnoty obywatelskiej Polaków i kształtowania nowoczesnego patriotyzmu. Funkcję Pełnomocnika Rządu do spraw obchodów Stulecia Odzyskania Niepodległości Rzeczypospolitej Polskiej sprawuje Jarosław Sellin, sekretarz stanu w MKiDN.

Setna rocznica odzyskania niepodległości jest okazją nie tylko do przypomnienia wydarzeń z 1918 roku, ale także pogłębionej refleksji nad całą historią Polski. W dziejach naszego narodu można dostrzec wartości, które przez wieki kształtowały jego tożsamość: dążenie do wolności, poszanowanie godności i praw człowieka oraz solidarność. W toku dziejów były impulsem do działania dla wielu pokoleń Polaków. Szczególnie uwidoczniły się w trakcie Konfederacji Barskiej, w życiu wielokulturowej Rzeczypospolitej Obojga Narodów, przy zawieraniu Unii Lubelskiej.

Program Wieloletni „Niepodległa” podzielony jest na trzy priorytety. Pierwszy obejmuje projekty realizowane przez instytucje podległe MKiDN, drugi – wsparcie działań lokalnych, a trzeci – obchody zagraniczne. Na szczególną uwagę zasługuje priorytet drugi, którego celem jest włączenie możliwie szerokiego grona Polaków w obchody. W jego ramach prowadzone są dwa programy dotacyjne, w których o środki mogą ubiegać się organizacje pozarządowe i samorządowe instytucje kultury. Budowanie prawdziwej wspólnoty musi odbywać się w oparciu o inicjatywy oddolne. Święto Niepodległości jest świętem wszystkich Polaków i chcemy je obchodzić wspólnie, niezależnie od obecnych w społeczeństwie różnic: na wsi, w miastach małych i dużych, przy zaangażowaniu pojedynczych osób i dużych instytucji.

WZROST NAKŁADÓW NA KULTURĘ

Rok 2018 będzie kolejnym rokiem, w którym wzrosną nakłady na kulturę z budżetu państwa. Przy uwzględnieniu środków pozostających w dyspozycji MKiDN, innych resortów oraz Kancelarii Prezydenta wyniosą one łącznie przeszło 4 mld zł, co oznacza przeszło 20-procentowy wzrost od 2015 roku. Aspekt finansowy stanowi bardzo istotny element prowadzonej polityki kulturalnej. Oprócz zwiększania nakładów na kulturę prowadzone są działania mające na celu tworzenie różnorodnych zachęt finansowych do prowadzenia działalności w obszarze kultury przez twórców i artystów oraz podmioty komercyjne.

Uszczelnienie budżetu państwa, a w konsekwencji wzrost przychodów, pozwala na podejmowanie nowych zobowiązań. Na przełomie 2017 i 2018 roku z inicjatywy MKiDN tworzone są trzy nowe instytucje: Instytut Solidarności i Męstwa (od grudnia 2017 r.), Narodowy Instytut Polskiego Dziedzictwa Kulturowego za Granicą (od 1.01.2018 r.) oraz Narodowy Instytut Architektury i Urbanistyki (od 1.01.2018 r.). Warto przypomnieć, że w ciągu ostatnich dwóch lat do listy instytucji prowadzonych przez MKiDN dołączyły: Ośrodek Badań nad Totalitaryzmami im. Witolda Pileckiego, Polska Opera Królewska, Polskie Wydawnictwo Muzyczne, Państwowy Instytut Wydawniczy, Studio Filmów Rysunkowych w Bielsku-Białej, Studio Filmowe KRONIKA Polska Kronika Filmowa, Studio Miniatur Filmowych w Warszawie. Odpowiadają one na istotne braki, które występowały w polityce kulturalnej państwa.

Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego wspiera samorządy lokalne w prowadzeniu działalności kulturalnej. W ostatnim czasie do listy instytucji współprowadzonych przez MKiDN dodano m.in. Teatr Polski im. Arnolda Szyfmana w Warszawie, Filharmonię im. Mieczysława Karłowicza w Szczecinie, Filharmonię Podkarpacką im. Artura Malawskiego w Rzeszowie, Państwowy Zespół Ludowy Pieśni i Tańca „Mazowsze” im. Tadeusza Sygietyńskiego, Teatr Muzyczny w Łodzi, Filharmonię Łódzką, Filharmonię Łomżyńską, Orkiestrę Kameralną Polskiego Radia „Amadeus”, Zespół Pieśni i Tańca „Śląsk” im. Stanisława Hadyny, Centrum Paderewskiego w Kąsnej Dolnej.

Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego efektywnie wykorzystuje środki europejskie. W 2018 roku planuje się realizację 99 projektów finansowanych z funduszy strukturalnych w ramach VIII osi priorytetowej Ochrona dziedzictwa kulturowego i rozwój zasobów kultury Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko. Łączny budżet tych projektów to 1,7 mld zł, z czego dofinansowanie z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego (EFRR) wynosi 1,3 mld zł. Wśród beneficjentów programu znajdują się m.in. Uniwersytet Muzyczny Fryderyka Chopina, Muzeum Wsi Kieleckiej i Teatr im. Juliusza Słowackiego w Krakowie.

Rozwijamy system grantowy Programy Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. W ramach 30 programów wspierany jest szeroki zakres zadań z obszaru twórczości artystycznej, edukacji kulturalnej, literatury i promocji czytelnictwa, dziedzictwa kulturowego, prowadzone są modernizacje infrastrukturalne. Dotacje udzielane są podmiotom niezależnym od MKiDN, w tym organizacjom pozarządowym, samorządowym instytucjom kultury oraz właścicielom zabytków.

Kultura i dziedzictwo stanowią nie tylko obszar wydatkowania środków publicznych, ale także ważny czynnik rozwoju gospodarczego. MKiDN prowadzi działania służące wsparciu sektorów kreatywnych w Polsce. Prowadzone są prace legislacyjne mające na celu stworzenie otoczenia przyjaznego przedstawicielom branż kreatywnych. Wprowadzane rozwiązania mają zapewnić równowagę pomiędzy wolnością a zapewnieniem zysków z praw własności intelektualnej. Wsparcie sektorów kreatywnych wpisuje się w Strategię na Rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020.

POLITYKA HISTORYCZNA

W 2018 roku Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego będzie kontynuowało prowadzenie efektywnej i przejrzystej polityki historycznej. Głównymi jej filarami są: rozbudowa sieci muzeów, prowadzenie działalności badawczej, ochrona zabytków oraz odzyskiwanie dóbr kultury ukradzionych Polakom w czasie II wojny światowej.

W ramach rozbudowy sieci muzeów prowadzone są prace w kilkunastu instytucjach. 5 października 2017 r. ogłoszono międzynarodowy przetarg na budowę Muzeum Historii Polski w Cytadeli Warszawskiej. Rozpoczęcie prac budowlanych planowane jest na ostatni kwartał 2018 roku. W listopadzie 2018 roku planowane jest otwarcie trzech nowych obiektów: Muzeum Żołnierzy Wyklętych w Ostrołęce, Muzeum Jana Pawła II i Prymasa Wyszyńskiego w Świątyni Opatrzności Bożej oraz Muzeum Józefa Piłsudskiego w Sulejówku. Kontynuowane będą prace nad projektami Muzeum Ziemi Wschodnich Dawnej Rzeczypospolitej, Muzeum Pamięci Sybiru, Muzeum Getta Warszawskiego. W połowie 2017 roku utworzone zostało Narodowe Muzeum Techniki w Warszawie. Zostaną w nim zaprezentowane zbiory byłego Muzeum Techniki i Przemysłu NOT w Warszawie.

Kolejny filar polityki historycznej to działalność badawcza. W 2016 roku powołany został Ośrodek Badań nad Totalitaryzmami im. Witolda Pileckiego. Jego zadaniem jest badanie, popularyzacja i dokumentowanie wiedzy na temat zbrodni nazistowskich i komunistycznych. Ośrodek ten prowadzi m.in. projekt „Zapisy Terroru”, w ramach którego w Internecie udostępniane są osobiste relacje konkretnych osób – ofiar i świadków zbrodni niemieckich i sowieckich. W 2018 roku działania te zostaną uzupełnione i zintensyfikowane dzięki utworzeniu Instytutu Solidarności i Męstwa (rozpoczynającego działalność w grudniu 2017 roku). Do jego zadań należy prowadzenie

badań historycznych oraz honorowanie i nagradzanie osób, które pomagały Polakom w czasie II wojny światowej, a także w latach powojennych.

W latach 2016–2017 przeprowadzono dwuetapowy konkurs na scenariusz filmu fabularnego o historii Polski, który cieszył się ogromnym zainteresowaniem. Nadesłano 856 pomysłów na film historyczny, na podstawie których powstało 48 treatmentów, a następnie 8 scenariuszy, spośród których jury wyłoniło trójkę laureatów. Prace ze zwycięskimi scenariuszami będą kontynuowane w 2018 roku.

W ścisłym związku z polityką pamięci pozostają działania służące ochronie obiektów zabytkowych. Dzięki działaniom MKiDN zwiększyły się środki przeznaczone na ten cel. Prognozowany budżet Programu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego 2018 „Ochrona Zabytków” to 112 mln zł (wzrost o 37% w porównaniu do roku 2014). Dodatkowo z inicjatywy MKiDN utworzono Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków, stanowiący niezależne źródło finansowania ochrony zabytków. Prognozowany budżet Funduszu w 2018 roku to 20 mln zł. Równolegle prowadzone są działania edukacyjne, m.in. działania adresowane do władz i pracowników samorządowych (portal samoradni.pl) oraz kampania społeczna „Krajobraz mojego miasta”, której celem jest przeciwdziałanie chaosowi reklamowemu w przestrzeni publicznej.

Pomimo upływu ponad 70 lat od zakończenia II wojny światowej nierozwiązany pozostaje problem obiektów utraconych przez Polskę w czasie wojny. MKiDN podejmuje nieustanne wysiłki służące ich odzyskaniu. W 2017 roku została przyjęta porządkująca stan prawny ustawa o restytucji narodowych dóbr kultury. Prowadzone są działania badawcze i informacyjne (m.in. utworzono portal prezentujący katalog strat wojennych dziełautracone.gov.pl). Przedsięwzięcia te przynoszą wymierne rezultaty – w ciągu ostatnich pięciu lat odzyskaliśmy około 400 dzieł. Wciąż jednak poszukujemy wielu cennych obiektów.

ZMIANY W PRAWIE

Ważnym elementem polityki kulturalnej są zmiany legislacyjne prowadzone z inicjatywy Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego. W chwili obecnej na różnym etapie znajdują się prace nad kilkunastoma ustawami istotnymi dla kultury i dziedzictwa w Polsce. Odnoszą się one do wielu aspektów życia kulturalnego i ochrony dziedzictwa: do sytuacji twórców, rynku audiowizualnego, działalności instytucji kultury, prawa autorskiego, ustaw regulujących działalność mediów publicznych i innych.

Z dniem 1 stycznia 2018 roku wejdzie w życie nowelizacja ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych, dwukrotnie zwiększająca limit przychodów dla twórców, od którego można odliczyć 50% kosztów uzysku. Oznacza to, że ustanowiony w 2013 roku limit zostanie zwiększony z około 80 tys. zł do około 160 tys. zł. Zmianę tę korzystnie odczuje szeroka grupa osób zajmujących się działalnością twórczą. Według szacunków Ministerstwa Finansów podniesienie limitu oznacza w 2018 roku koszt dla budżetu państwa około 200 mln zł.

W 2018 roku wejdzie w życie ustawa o zachętach finansowych dla produkcji audiowizualnej. Jej celem jest pobudzenie rynku audiowizualnego poprzez stworzenie zachęt do realizacji na terenie Polski koprodukcji międzynarodowych. Oparta będzie na mechanizmie zwrotu około 25% kosztów kwalifikowanych ponoszonych przez producentów. Przyczyni się do poprawy konkurencyjności polskiego rynku audiowizualnego w porównaniu do rynków zagranicznych.

Kolejnym priorytetem Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego jest nowelizacja ustawy o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej. Dokument ten ma charakter fundamentalny, ponieważ określa ramy funkcjonowania instytucji kultury w Polsce. Szukamy rozwiązań odpowiadających na kluczowe potrzeby artystów i organizatorów życia artystycznego w Polsce. Prace prowadzone są w dialogu ze środowiskami artystycznymi w ramach Ogólnopolskiej Konferencji Kultury. W 2017 roku odbyło się pięć sympozjów poświęconych poszczególnym dziedzinom sztuki (muzyka, teatr, taniec, sztuki plastyczne, sztuka tradycyjna) oraz sześć sympozjów regionalnych poświęconych zagadnieniom wymagającym pogłębionego namysłu. Wnioski z tych sympozjów staną się podstawą do nowelizacji ustawy o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej.

W 2018 roku kontynuowane będą prace nad zmianami w prawie autorskim. Na zaawansowanym etapie znajdują się prace nad ustawą o zbiorowym zarządzaniu prawami autorskimi i prawami pokrewnymi, która wyeliminuje nieprawidłowości, jakie można było zaobserwować w ciągu ostatnich 20 lat. Trwają też prace nad nowelizacją rozporządzenia Ministra Kultury w sprawie określenia kategorii urządzeń i nośników służących do utrwalania utworów oraz opłat od tych urządzeń i nośników z tytułu ich sprzedaży przez producentów i importerów. Ich efektem będzie zwiększenie dochodów twórców i artystów z tego tytułu.

Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego prowadzi prace nad kilkoma ustawami regulującymi funkcjonowanie mediów publicznych.

Trwają prace nad nowelizacją ustawy o radiofonii i telewizji, która wprowadzi bardziej precyzyjną definicję misji publicznej. Kontynuowane są prace legislacyjne służące zagwarantowaniu stabilnego finansowania zadań realizowanych przez media publiczne.

INNE DZIAŁANIA

Wymienione zagadnienia nie wyczerpują listy ważnych przedsięwzięć, które Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego chciałoby zrealizować w 2018 roku. Wystarczy wspomnieć takie zagadnienia jak: projekt ustawy o dekoncentracji kapitału w mediach, realizację Narodowego Programu Rozwoju Czytelnictwa, prowadzenie termomodernizacji szkół artystycznych czy działania prowadzone w obszarze digitalizacji.

Kultura, ochrona dziedzictwa oraz wspieranie działalności artystycznej zajmują priorytetowe miejsce w działaniach obecnego rządu i muszą otrzymywać wsparcie ze strony państwa. Zadanie to realizujemy ze świadomością różnorodności potrzeb. Zwiększamy nakłady na kulturę z budżetu państwa z myślą o instytucjach kultury, prowadzimy odpowiedzialną politykę historyczną, tworzymy przyjazne rozwiązania prawne dla twórców i podmiotów z branż kreatywnych. Naszym celem jest, aby polska polityka historyczno-kulturalna, zaniedbywana przez lata, była prowadzona na najwyższym światowym poziomie, a polska kultura mogła promieniować także na inne kraje europejskie, stając się źródłem twórczej inspiracji.

prof. dr hab. Piotr Gliński

Wicepremier, Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego

REFLEKSJE NAD KULTURĄ Z PERSPEKTYWY INSTYTUCJONALNEJ

Dyrektor Narodowego Centrum Kultury

Z nieukrywaną satysfakcją przekazuję Państwu kolejny numer „Rocznika Kultury Polskiej”, którego zawartość merytoryczna, indeks instytucji partnerskich oraz struktura tematyczna odzwierciedlają wielowymiarowość działań realizowanych w obszarze kultury i dziedzictwa narodowego, a przede wszystkim ujawniają wielość zobowiązań wynikających z wdrażania polityki kulturalnej w Polsce. Nie tak często mamy do czynienia z ambitnym, a zarazem trudnym dziełem zintegrowania w zwartej pracy zróżnicowanych kontekstów i wielowymiarowości kultury, ze wskazaniem instytucji publicznych jako autorów efektywnych studiów badawczych, autoewaluatorów programów i projektów oraz zlecniodawców kluczowych studiów nad kulturą. Bieżący numer „Rocznika Kultury Polskiej” to konsekwencja kooperacji różnych środowisk i podmiotów, próba skonstruowania swoistego forum współpracy w zakresie rozwoju i upowszechniania polskiej kultury.

Inspiracją do wyboru tekstów były zrealizowane badania i podejmowane działania, które pozwalają uzyskać koherentny obraz stanu eksploracji w obszarze kultur lokalnych oraz kultury narodowej. Naczelnym zadaniem i wyzwaniem Narodowego Centrum Kultury jest przecież intencja włączania tematów kulturowo ważnych do dyskursu publicznego. Z tego względu struktura „Rocznika Kultury Polskiej” wpisuje się w krajową i europejską debatę nad wyzwaniami stojącymi przed polityką kulturalną, a przede wszystkim pozycjonuje NCK jako aktywny podmiot podejmujący skuteczne inicjatywy

wspierające rozwój kulturowy Polski, a przez realizację zadań statutowych – wzmacniający narodowy i lokalne kapitały społeczne oraz potencjał obywatelski, który drzemie w społeczeństwie polskim, szczególnie na poziomie lokalnych wspólnot konstytuowanych przez poczucie tożsamości zbiorowych.

Misją NCK jest rozpatrywanie swoich zobowiązań w odniesieniu do dwóch aspektów: po pierwsze, do analizy podzielanych przez Polaków wartości i przekonań względem uczestnictwa w kulturze, po drugie, do polityki kulturalnej MKiDN. NCK w sposób metodologicznie zdyscyplinowany wdraża potrzebę systematycznej refleksji nad dorobkiem poszczególnych instytucji kultury, uczestnictwem Polaków w kulturze, edukacją kulturalną bazującą na pamięci historycznej oraz nad ideą wspierania stałych badań nad kulturą. Owe cele znajdują swoje odwzorowanie w strukturze wydanego „Rocznika Kultury Polskiej”. Całość poprzedza prezentacja „Założenia polityki kulturalnej na 2018 rok” prof. Piotra Glińskiego, Wicepremiera, Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Do tematów wiodących należy także plan obchodów 100. rocznicy odzyskania niepodległości przygotowany przez dyrektora Biura Programu „Niepodległa” Jana Kowalskiego, warunkujący wiele inicjatyw w roku 2018. NCK, budując i uczestnicząc w dyskursie dotyczącym kultury, jest zobowiązane dokonać bilansu toczzonej dysputy w perspektywie ramowej – poznawczej, perspektywie ogólnospołecznej – narodowej, także w perspektywie prakseologicznej. Stąd w opisie dziedzin kultury i dziedzictwa narodowego opracowania związane z archiwami państwowymi, bibliotekami, centrami kultury, kinematografią, instytucjami muzealnymi, teatrami i instytucjami muzycznymi, produkcją wydawniczą, rynkiem książek, szkolnictwem artystycznym, tańcem i zabytkami. W składowych prezentujących kulturę polską za granicą znajdziemy tematy dotyczące polskiego dziedzictwa kulturowego za granicą, miejsc pamięci narodowej za granicą oraz restytucji dóbr kultury. W „Roczniku Kultury Polskiej” ukazujemy kwestie finansowania i ekonomii kultury, w tym udziały kosztowe w strukturze wydatków gospodarstw domowych na kulturę, strukturę wydatków Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego wraz z finansowaniem sektorów kreatywnych, wydatki na kulturę finansowane z budżetów wojewódzkich, resortów ministerialnych, wydatki budżetu jednostek samorządów terytorialnych na finansowanie kultury i dziedzictwa narodowego oraz wybrane wydatki na kulturę poniesione przez gospodarstwa domowe w Polsce. Temat mediów publicznych również znalazł swoją reprezentację w publikacji. Dopelnieniem deskryptywnego studium kultury w Polsce są wnioski i rekomendacje badań uczestnictwa w kulturze: czytelnictwa, segmentacji i profilowania, miejsca YouTube’a w polskiej kulturze,

badań nad pamięcią zbiorową oraz związków kultury i aktywnej polityki senioralnej. Do nader oryginalnych obszarów eksploracji poznawczej należy zaliczyć streszczenia procesów badawczych zrealizowanych w ramach dziedzictwa naturalnego, inicjatywy Europejskiej Nocy Muzeów w Warszawie, projektu kultury dla dzieci, portalu „Zapisy Terroru” Ośrodka Badań nad Totalitaryzmami im. Witolda Pileckiego, wniosków z sesji Komitetu Światowego Dziedzictwa w Polsce oraz planów europejskiego roku dziedzictwa kulturowego 2018.

Zawartość „Rocznika Kultury Polskiej” wynika z potrzeby włączania kluczowych i bieżących zagadnień do dyskursu publicznego, ale w sposób niejako przefiltrowany, w postaci opracowań, streszczeń i rekomendacji, metodą inspirowania dyskusji o tematach istotnych. W zamierzeniu NCK bieżący numer stanowić ma dobrą praktykę w zakresie refleksji nad kulturą i dziedzictwem narodowym. Dzielimy się z Czytelnikami przemyślaną publikacją, w której zawarto fundamentalne z perspektywy studiów nad kulturą analizy.

Dziękuję Autorom opracowań, recenzji oraz raportów z badań za podzielenie się swoją wiedzą i doświadczeniem instytucjonalnym.

Życzę Czytelnikom, abyśmy potraktowali niniejszy „Rocznik Kultury Polskiej” jako dobrą praktykę partnerskiej współpracy angażującej wiele instytucji kultury w zarysowanie klarownego obrazu zmian w obszarach kultury i dziedzictwa narodowego. Miłej lektury!

dr hab. Rafał Wiśniewski, prof. UKSW
Dyrektor Narodowego Centrum Kultury

1.

**OBCHODY
100. ROCZNICY
ODZYSKANIA
NIEPODLEGŁOŚCI RP**

PROGRAM WIELOLETNI „NIEPODLEGŁA”

Biuro Programu „Niepodległa”

W 2018 roku minie sto lat od odzyskania przez Polskę niepodległości. Z tej okazji uchwalony został przez Radę Ministrów Program Wieloletni „Niepodległa”, mający na celu wspólne przygotowywanie i świętowanie tej ważnej rocznicy. Stulecie odzyskania niepodległości ma być okazją nie tylko do uczczenia przeszłości, lecz także – do budowania wspólnej przyszłości.

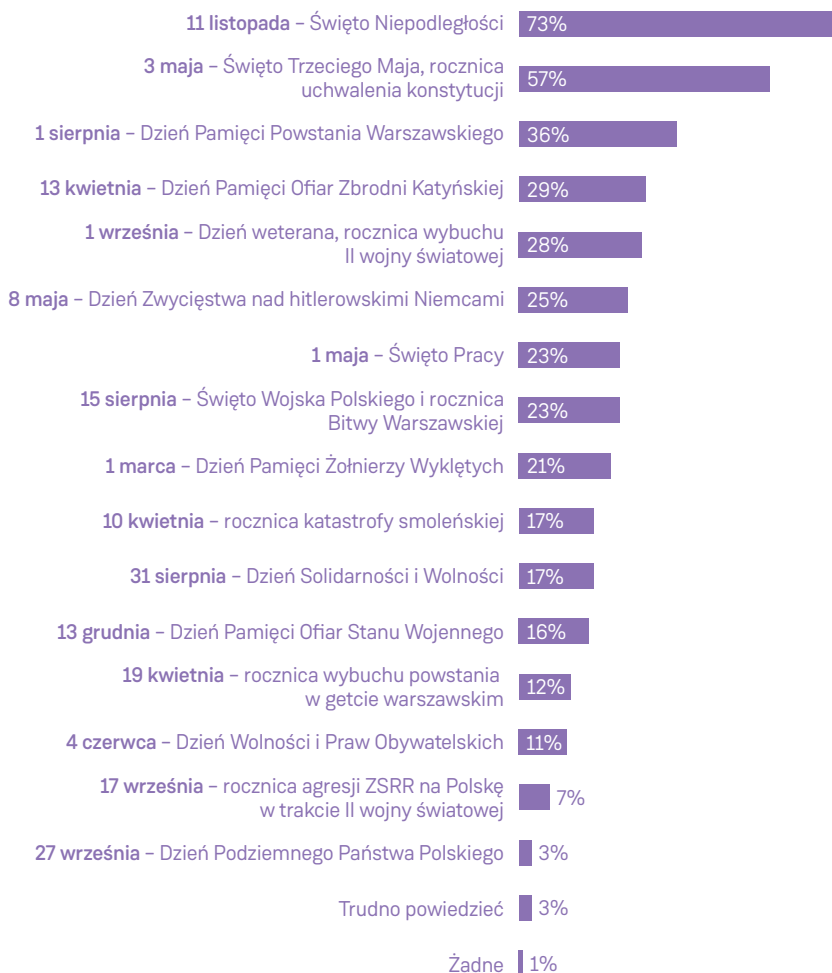
Odzyskanie niepodległości przed stu laty było procesem trwającym nie dzień, a kilka lat. Aby to zaakcentować, program „Niepodległa” został rozłożony na lata 2017–2021. Tak pomyślany program pozwala na przypomnienie i upamiętnienie wielu wydarzeń, które wpłynęły na kształtowanie się Polski Niepodległej, w tym zwrócenie uwagi na rocznice świętowane do tej pory jedynie regionalnie i lokalnie.

JAK POLACY ŚWIĘTUJĄ

Podstawą do stworzenia Programu Wieloletniego „Niepodległa” były badania przeprowadzone przez Narodowe Centrum Kultury i TNS Polska w 2016 roku. Jasno z nich wynika, że to właśnie Święto Niepodległości jest dla Polaków świętem zasługującym na szczególne upamiętnienie. Za takie uznało je 73% badanych. Na kolejnych miejscach znalazły się: rocznica uchwalenia Konstytucji 3 Maja (57%) oraz wybuchu Powstania Warszawskiego (36%) – obie ze znacznie mniejszą liczbą wskazań.

KTÓRE Z NASTĘPUJĄCYCH ŚWIĄT/ROCZNIC ZASŁUGUJĄ NA SZCZEGÓLNE UPAMIĘTNIE? PROSZĘ WYBRAĆ PIĘĆ, ZACZYNAJĄC OD TEGO NAJWAŻNIEJSZEGO.

Dane w [%], N=1512

Źródło: NCK/TNS Polska 2016

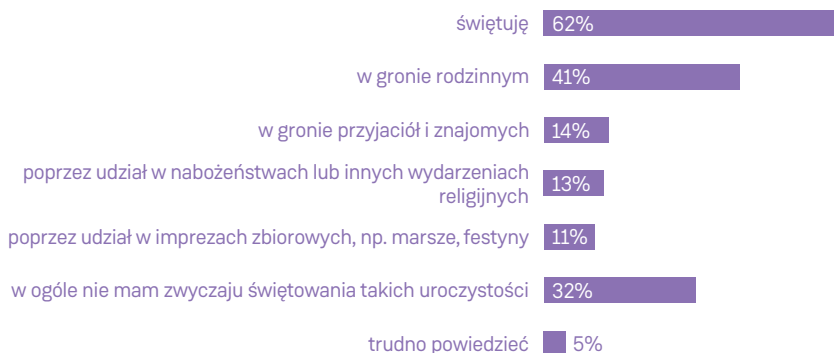
Wiele osób (83%) uczestnictwo w obchodach świąt narodowych uznaje za przejaw patriotyzmu, jednocześnie udział w tego typu uroczystościach deklaruje 6 na 10 Polek i Polaków, przy czym tylko co dziesiąty uczestniczy w imprezach zbiorowych. Tym samym jest to najmniej rozpowszechniony sposób świętowania – większość obchodzi święta w gronie rodzinnym (41%),

wśród przyjaciół i znajomych (14%), bądź biorąc udział w nabożeństwach lub innych wydarzeniach religijnych (13%).

Występuje zatem znaczna dysproporcja pomiędzy liczbą osób deklarujących celebrowanie Święta Niepodległości a tymi, którzy biorą udział w oficjalnych obchodach świąt państwowych. Wynika to m.in. z koncentracji organizatorów na wydarzeniach centralnych, w których uczestniczyć może jedynie niewielka grupa osób. Działania programu „Niepodległa” w dużej mierze skupiają się na projektach regionalnych i lokalnych, a programy dotacyjne realizowane w ramach Programu są dofinansowaniem inicjatyw oddolnych realizowanych w całej Polsce, nie tylko w dużych aglomeracjach. Tym samym, tworząc oficjalny kalendarz obchodów stulecia odzyskania niepodległości, do którego wpisane zostaną mniejsze inicjatywy – w tym grup nieformalnych – dąży się do zmniejszenia odsetka osób, które w ogóle nie mają zwyczaju brać udziału w uroczystościach związanych z ważnymi świętami narodowymi (32%).

W JAKI SPOSÓB OBCHODZI PAN(I) WAŻNE ŚWIĘTA NARODOWE, PAŃSTWOWE?

Dane w [%], N=1512

Źródło: NCK/TNS Polska 2016

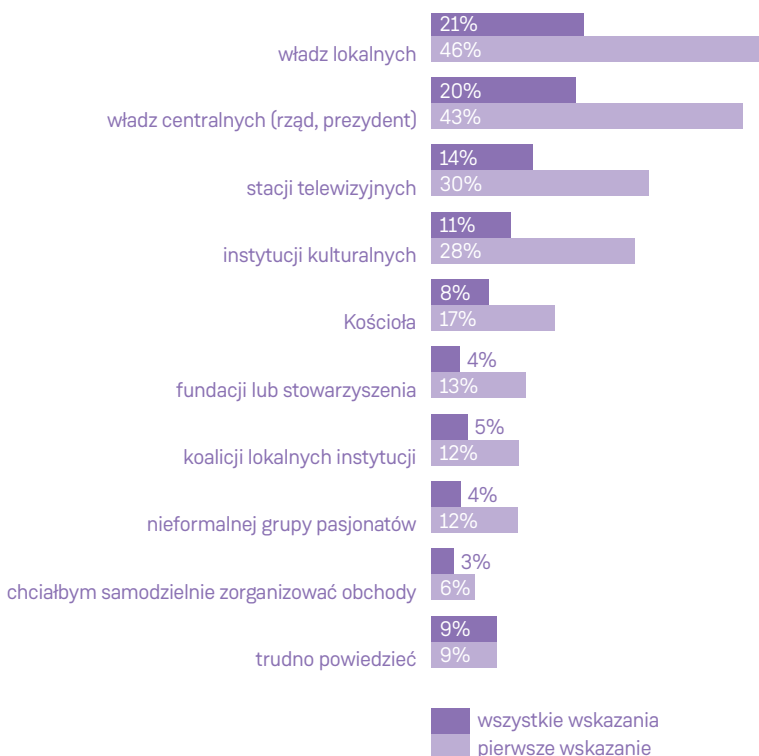
W roli organizatorów obchodów Święta Niepodległości najchętniej widziani są przedstawiciele władz – lokalnych (46%) i centralnych (43%). Dopiero w dalszej kolejności wymieniane są stacje telewizyjne, instytucje kultury czy instytucje lokalne.

Co ciekawe, aż 6% ogółu ankietowanych wyraża chęć samodzielnej organizacji obchodów, przy czym połowa z nich podaje tę odpowiedź w swoim pierwszym wyborze. Celem programu „Niepodległa” jest pomoc w realizacji inicjatyw oddolnych i zwiększenie zaangażowania społecznego w tworzenie

nowych form obchodów świąt narodowych – tak, by powstały projekty odpowiadające na potrzeby wszystkich Polaków.

W OBCHODY ŚWIĘTA NIEPODLEGŁOŚCI ANGAŻUJĄ SIĘ RÓŻNE INSTYTUCJE I ORGANIZACJE. GDYBY MIAŁ(A) PAN(I) WYBRAĆ WYDARZENIE ZE WZGLĘDU NA ORGANIZATORA, TO CZYJA PROPOZYCJA BYŁABY DLA PANA(I) NAJBARDZIEJ ATRAKCYJNA? PROSZĘ WSKAZAĆ DO TRZECH ODPOWIEDZI.

Dane w [%], N=1512

Źródło: NCK/TNS Polska 2016

OPIS PROGRAMU WIELOLETNIEGO „NIEPODLEGŁA”

Program Wieloletni „Niepodległa” zakłada organizację obchodów na różnych poziomach życia społecznego, tak by móc zaangażować jak największą część społeczeństwa. Dlatego też działania realizowane w ramach obchodów podzielone zostały na trzy obszary, tzw. priorytety.

W pierwszym priorytecie znalazły się projekty, za które są odpowiedzialne narodowe instytucje kultury podległe Ministerstwu Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Wśród kilkudziesięciu projektów znalazło się miejsce na wystawy (m.in. „#dziedzictwo” w Muzeum Narodowym w Krakowie, „Znaki wolności. O trwaniu polskiej tożsamości narodowej w latach 1918–1989” w Zamku Królewskim w Warszawie, „Stulecie Awangardy w Polsce” w Muzeum Sztuki w Łodzi), koncerty (m.in. cykl koncertów symfonicznych „Powstało w wolnej Polsce”, realizowanych przez Filharmonię Narodową) oraz filmy (np. cykl „Rzeczpospolita modernistyczna” realizowany przez Polski Instytut Sztuki Filmowej). Poza tym zaplanowano m.in. produkcję serii gier edukacyjnych, stworzenie murali, akcję „Narodowe Śpiewanie” (na wzór popularnego „Narodowego Czytania”).

Bezpośrednią odpowiedzią na wyniki badań są działania ujęte w priorytecie drugim. Mają one na celu przeniesienie ciężaru obchodów z uroczystości centralnych na wydarzenia lokalne. Dostosowanie formy świętowania do lokalnych oczekiwań i możliwości uczestników przyczyni się do zbudowania silnego poczucia wspólnoty obywatelskiej. W ramach tego priorytetu realizowane są dwa programy dotacyjne koordynowane przez Biuro Programu „Niepodległa”. Program „Niepodległa” skierowany jest do samorządowych instytucji kultury i organizacji pozarządowych, zaś program „Koalicje dla Niepodległej” ma na celu wsparcie lokalnych projektów realizowanych przez dwa lub więcej podmiotów. W ramach działań regionalnych i lokalnych dofinansowane zostaną również wybrane projekty zgłoszone przez wojewodów.

Za program zagraniczny obchodów (trzeci priorytet) odpowiada Instytut Adama Mickiewicza. Projekty realizowane i wspierane przez IAM zostały wpisane w siedem ścieżek tematycznych: „Ignacy Jan Paderewski. Ikona Niepodległości”, „Polonia i Polacy za granicą”, „Polki”, „Pokolenie Niepodległej”, „Awangarda”, „Robotnicy” oraz „Duchowość Niepodległej”.

Istotną grupą działań uświetniających obchody są inicjatywy organizowane poza formalnymi strukturami Programu Wieloletniego „Niepodległa”. Organizatorzy ciekawych przedsięwzięć związanych ze stuleciem odzyskania przez Polskę niepodległości, którzy angażują lokalne społeczności, mogą wystąpić o zgodę na korzystanie z oficjalnego logo obchodów oraz dodać swój projekt do kalendarium rocznicowych wydarzeń, włączając się tym samym w ogólnopolskie obchody. Informacja o projekcie pojawia się wówczas w bazie wydarzeń rocznicowych na oficjalnej stronie internetowej obchodów (www.niepodlegla.gov.pl).

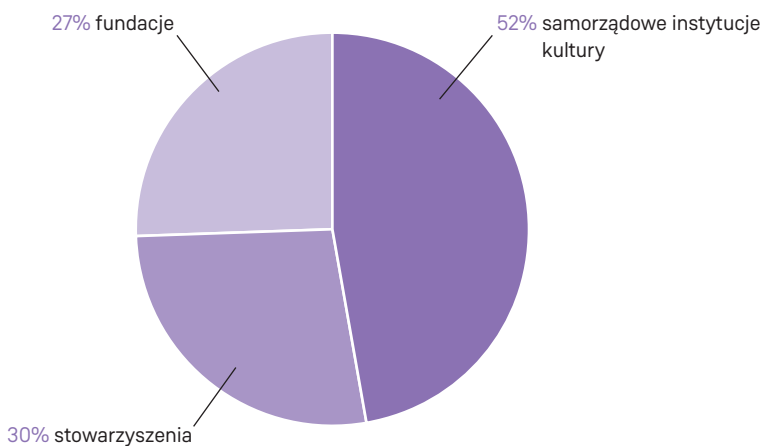
PIERWSZY ROK DZIAŁANIA PROGRAMU

Powołany w marcu 2017 roku Program Wieloletni „Niepodległa” ma już za sobą pierwsze sukcesy.

Wyniki pierwszego naboru w programie dotacyjnym „Niepodległa” potwierdziły podstawową tezę z programu „Niepodległa” o potrzebie organizowania obchodów na szczeblu lokalnym. Mimo przypadającego na okres wakacyjny terminu składania wniosków, do Biura zgłoszono aż 672 projekty. Sukces pierwszej edycji i duże zainteresowanie programem pozwala mieć nadzieję, że trend ten utrzyma się, a zaangażowanie Polek i Polaków w przygotowywanie lokalnych obchodów będzie stale rosło.

W ramach tej edycji programu dotacyjnego „Niepodległa” dofinansowanych zostanie 109 wniosków na łączną kwotę 3 mln złotych. Wśród beneficjentów programu znalazły się 52 projekty złożone przez samorządowe instytucje kultury, 30 – przez stowarzyszenia, a 27 przez fundacje.

LICZBA PROJEKTÓW W PODZIALE NA RODZAJ INSTYTUCJI

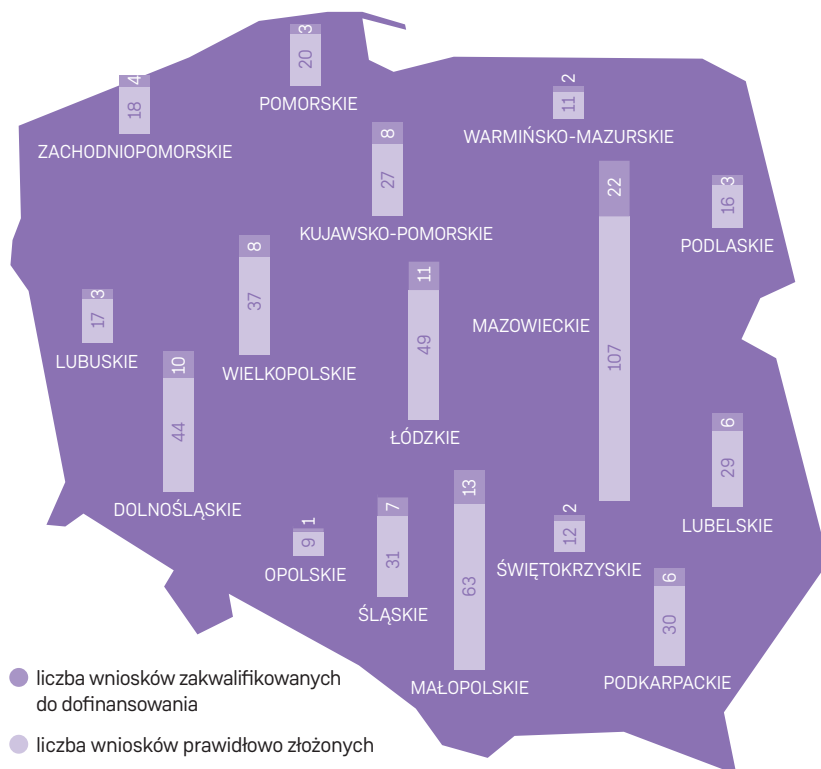

Źródło: opracowanie własne

Najwięcej środków trafi do wnioskodawców z województw: mazowieckiego, małopolskiego, łódzkiego, dolnośląskiego i kujawsko-pomorskiego.

Kolejne nabory do programu dotacyjnego „Niepodległa”, a także do programu „Koalicje dla Niepodległej” powtarzane będą corocznie – z nadzieją na wyłonienie i wsparcie następnych wartościowych projektów.

WNIOSKI ZŁOŻONE A ZAKWALIFIKOWANE DO DOFINANSOWANIA – PODZIAŁ WEDŁUG WOJEWÓDZTW

Źródło: opracowanie własne

PODSUMOWANIE

Przyświecające Programowi Wieloletniemu „Niepodległa” wartości to dążenie do wolności, poszanowanie godności człowieka i jego praw oraz solidarność. Wszystkich, dla których również są one ważne zachęcamy do włączenia się we wspólne, radosne świętowanie setnej rocznicy odzyskania przez Polskę niepodległości. Zainteresowanych wzięciem udziału w obchodach – zarówno w charakterze uczestników, jak i organizatorów wydarzeń – zapraszamy na oficjalną stronę internetową obchodów stulecia odzyskania niepodległości www.niepodlegla.gov.pl.

Mamy nadzieję, że tak jak sto lat temu Polki i Polaków połączyła radość z odzyskanej wolności, tak i dzisiaj poczucie wspólnoty zostanie wzmocnione radością z okazji setnej rocznicy tego wydarzenia.

WYBRANE PUBLIKACJE:

- Oficjalna strona obchodów stulecia odzyskania niepodległości: niepodlegla.gov.pl [dostęp: 17.10.2017].
- Program Wieloletni „Niepodległa”, dostępny w Internecie: http://niepodlegla.gov.pl/wp-content/uploads/2017/06/WPR_NIEPODLEGLA.pdf [dostęp: 17.10.2017].
- Raport z badania zrealizowanego przez Dział Badań Narodowego Centrum Kultury wraz z TNS Polska na potrzeby Programu Wieloletniego „Niepodległa”, dostępny w Internecie: <http://www.nck.pl/o-badaniu/> [dostęp: 17.10.2017].

Opracowanie: Jan Kowalski, Dyrektor Programu „Niepodległa”,
kontakt@niepodlegla.gov.pl

2.

DZIEDZINY KULTURY I DZIEDZICTWA NARODOWEGO

ARCHIWA PAŃSTWOWE

Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych

Centralnym organem administracji rządowej w sprawach państwowego zasobu archiwalnego jest Naczelny Dyrektor Archiwów Państwowych, którego działalność nadzoruje minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego. Urząd Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych od 21 kwietnia 2016 r. pełni dr Wojciech Woźniak.

Do zakresu działania Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych należy m.in. koordynowanie działalności archiwalnej na terenie Państwa, w tym nadzór nad gromadzeniem, ewidencjonowaniem, przechowywaniem, opracowywaniem, udostępnianiem i zabezpieczaniem materiałów archiwalnych.

Archiwa państwowe działają na podstawie ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz. U. z 2016 r. poz. 1506 z późn. zm.). Sieć archiwów państwowych tworzą trzy archiwa o charakterze centralnym:

- Archiwum Główne Akt Dawnych,
- Archiwum Akt Nowych,
- Narodowe Archiwum Cyfrowe

oraz 30 archiwów wraz z ich 39 oddziałami zamiejscowymi i 3 ekspozyturami (stan na 20 listopada 2017 r.).

Archiwa państwowe wykonują ustawowe zadania z zakresu gromadzenia, przechowywania, zabezpieczania i udostępniania materiałów archiwalnych. Sprawują także bieżący nadzór nad dokumentacją powstającą w urzędach

administracji państwowej i strukturach samorządu terytorialnego, a także w sądach, prokuraturach, instytucjach nauki i kultury oraz wielu innych.

ZASÓB ARCHIWÓW PAŃSTWOWYCH

Materiałami archiwalnymi wchodzącymi do narodowego zasobu archiwalnego są wszelkiego rodzaju akta i dokumenty, korespondencja, dokumentacja finansowa, techniczna i statystyczna, mapy i plany, fotografie, filmy i mikrofilmy, nagrania dźwiękowe i wideofonowe, dokumenty elektroniczne oraz inna dokumentacja, bez względu na sposób jej wytworzenia, mająca znaczenie jako źródło informacji o wartości historycznej o działalności Państwa Polskiego, jego poszczególnych organów i innych państwowych jednostek organizacyjnych oraz o jego stosunkach z innymi państwami, o rozwoju życia społecznego i gospodarczego, o działalności organizacji o charakterze politycznym, społecznym i gospodarczym, zawodowym i wyznaniowym, o organizacji i rozwoju nauki, kultury i sztuki, a także o działalności jednostek samorządu terytorialnego i innych samorządowych jednostek organizacyjnych – powstała w przeszłości i powstająca współcześnie.

ZASÓB ARCHIWALNY, ZGROMADZONY W ARCHIWACH PAŃSTWOWYCH,
WEDŁUG STANU NA DZIEŃ 31 GRUDNIA 2016 R. OBEJMOWAŁ OGÓŁEM:

* Źródło danych: sprawozdania statystyczne KN-1 – działalność archiwalna według stanu na dzień 31 grudnia 2016 r.

W archiwach państwowych zgromadzone dokumenty aktowe stanowią największą część zasobu archiwalnego, tj. 26 619 159 jednostek archiwalnych (ok. 58 % całego zasobu).

RODZAJE MATERIAŁÓW ARCHIWALNYCH	ZASÓB ARCHIWÓW PAŃSTWOWYCH*	% CAŁEGO ZASOBU
dokumentacja aktowa	26 619 159	57,96
fotografie	17 106 082	37,25
dokumentacja techniczna	966 918	2,11
kartografia	753 974	1,64
dokumenty pergaminowe i papierowe	142 314	0,31
nagrania dźwiękowe	61 702	0,13
pieczęcie	26 170	0,06
filmy	13 191	0,03
inne	233 787	0,51
razem	45 923 297	100

* Źródło danych: sprawozdania statystyczne KN-1 – działalność archiwalna według stanu na dzień 31 grudnia 2016 r.

Głównym czynnikiem kształtującym rozmiar zasobu archiwów państwowych jest przejmowanie materiałów archiwalnych od twórców i przechowywawców oraz z innych archiwów, a także zakupy i darowizny.

Archiwa państwowe w 2016 r. sprawowały nadzór nad 10 021 jednostkami organizacyjnymi zarówno państwowymi, jak i samorządowymi, w których znajduje się ponad 545 mb materiałów archiwalnych powstających w toku ich działalności.

UDOSTĘPNIANIE MATERIAŁÓW ARCHIWALNYCH

Archiwa państwowe udostępniają zbiory wszystkim zainteresowanym. Udostępnianie zgromadzonych materiałów archiwalnych odbywa się zarówno w sposób bezpośredni – poprzez nieodpłatne umożliwienie użytkownikom osobistego zapoznania się z ich treścią w siedzibie archiwum, a także pośrednio, poprzez wykonanie na zlecenie użytkowników, w trybie odpłatnych usług, poszukiwania określonych informacji lub dokumentów oraz sporządzenie reprodukcji z zasobu danego archiwum. Archiwa państwowe pełnią

przy tym funkcję urzędów wiary publicznej. Z tego tytułu są uprawnione do wydawania zaświadczeń, uwierzytelnionych kopii i odpisów z przechowywanych materiałów archiwalnych.

W 2016 r. ok. 27 000 osób prowadziło badania w czytelnich archiwów państwowych. Podczas ponad 80 000 wizyt skorzystano z ok. 1,6 mln jednostek.

UDOSTĘPNIANIE ZASOBU ARCHIWALNEGO W 2016 R.*			
Udostępnianie bezpośrednie (w czytelnich archiwów)			Udostępnianie pośrednie
osoby	odwiedziny	udostępnione jednostki	kwerendy
27 322	80 641	1 614 991	73 156

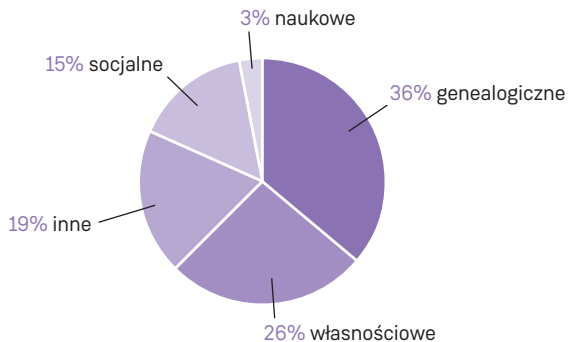
* Źródło danych: sprawozdania statystyczne KN-1 – działalność archiwalna według stanu na dzień 31 grudnia 2016 r.

Podobnie jak w latach ubiegłych, najczęściej korzystano z zasobu archiwów państwowych w celu naukowym i genealogicznym. Znaczną grupę stanowiły także osoby, których celem odwiedzin było poszukiwanie tytułów własności. Użytkownicy ci zainteresowani byli m.in. dokumentami niezbędnymi do regulacji stanu prawnego gruntów i nieruchomości, poszukiwali wpisów w księgach wieczystych, arkuszach posiadłości gruntowej, aktów własności ziemi lub aktów notarialnych. Niektóre archiwa państwowe, podobnie jak w roku poprzednim, przyjmowały licznych użytkowników z Ukrainy, prowadzących poszukiwania dokumentów potrzebnych do uzyskania Karty Polaka.

W 2016 r. archiwa państwowe zrealizowały 73 156 kwerend na podstawie zasobu archiwalnego, czyli przeprowadziły na zlecenie użytkowników poszukiwania wskazanych dokumentów lub informacji. W porównaniu z rokiem poprzednim, liczba wykonanych kwerend wzrosła o 9,18%.

Dominującym typem kwerend realizowanych w 2016 r. były poszukiwania genealogiczne (26 440 wniosków). Drugą pod względem liczebności grupę kwerend stanowiły poszukiwania o charakterze własnościowym (19 001 wniosków). Kwerend o charakterze socjalnym zrealizowano 11 302. Najbardziej przeprowadzano kwerendy w celach naukowych (2258 wniosków) – badacze zdecydowanie częściej wybierają możliwość bezpośredniego korzystania z materiałów archiwalnych w czytelnich archiwów państwowych.

KWERENDY WEDŁUG CELU POSZUKIWAŃ

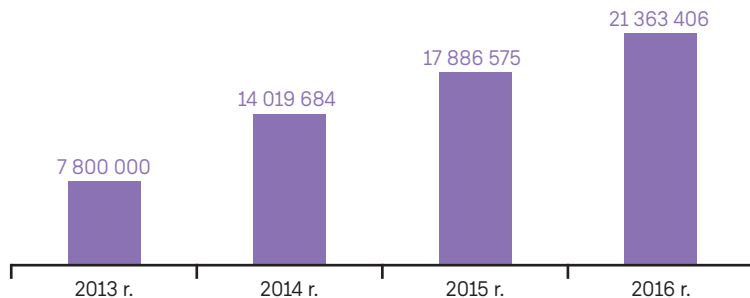

* Źródło danych: sprawozdania statystyczne KN-1 – działalność archiwalna według stanu na dzień 31 grudnia 2016 r.

Z materiałów zgromadzonych w archiwach państwowych można korzystać również za pośrednictwem serwisów internetowych, m.in. szukajwarchiwach.pl, genealogiawarchiwach.pl. Archiwa państwowe systematycznie zwiększają liczbę prezentowanych w Internecie kopii cyfrowych, które publikowane są także na stronach internetowych archiwów, w bibliotekach cyfrowych oraz serwisach innych instytucji współpracujących.

W obsługującym całą sieć archiwów państwowych serwisie szukajwarchiwach.pl, administrowanym przez Narodowe Archiwum Cyfrowe, według stanu na 20 listopada 2017 r. prezentowano 27 087 543 cyfrowe kopie materiałów archiwalnych.

SZUKAJWARCHIWACH.PL – PREZENTOWANE KOPIE CYFROWE MATERIAŁÓW ARCHIWALNYCH

* Źródło danych: sprawozdania opisowe z działalności Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych oraz archiwów państwowych za lata 2013–2016

Dostęp on-line do 3 171 905 skanów akt metrykalnych i ewidencji ludności z terenu województwa kujawsko-pomorskiego (według stanu na dzień 31 grudnia 2016 r.) zapewniał portal genealogiawarchiwach.pl, uruchomiony w ramach realizowanego przez Archiwum Państwowe w Toruniu oraz Archiwum Państwowe w Bydgoszczy projektu „Źródła genealogiczne mieszkańców województwa kujawsko-pomorskiego”.

Dane o zasobie archiwalnym oraz różnych funkcjach pełnionych przez archiwa gromadzone są w Zintegrowanym Systemie Informacji Archiwalnej ZoSIA. Narzędzie to decyzją Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych zostało zbudowane i administrowane jest przez Narodowe Archiwum Cyfrowe.

POPULARYZACJA WIEDZY O MATERIAŁACH ARCHIWALNYCH I ARCHIWACH

Popularyzacja wiedzy o materiałach archiwalnych i archiwach należy do ustawowych zadań archiwów państwowych. Działania w zakresie popularyzacji wiedzy o materiałach archiwalnych i archiwach przyjmują różnorodne formy, wśród których wymienić należy m.in.:

- prezentowanie wystaw okolicznościowych i tematycznych (zarówno tradycyjnych, jak również wirtualnych);
- udział w uroczystościach związanych z obchodami rocznic, zarówno na poziomie krajowym, jak i międzynarodowym;
- organizowanie warsztatów oraz spotkań o charakterze edukacyjnym (m.in. warsztaty genealogiczne, warsztaty archiwalno-historyczne);
- organizowanie i współorganizowanie konkursów dla dzieci i młodzieży (m.in. gry miejskie, konkursy dotyczące historii regionalnej);
- przygotowanie i przeprowadzanie warsztatów dla nauczycieli historii, historii i społeczeństwa, wiedzy o społeczeństwie (m.in. w ramach współpracy z Mazowieckim Samorządowym Centrum Doskonalenia Nauczycieli);
- uczestnictwo w cyklicznych imprezach kulturalnych i edukacyjnych o zasięgu regionalnym, ogólnopolskim lub międzynarodowym, festiwalach nauki (m.in. w Nocy Muzeów, Filmowej Nocy Muzeów, Nocnym Szlaku Kulturalnym, ogólnopolskiej akcji „Dzień Przedsiębiorczości”, Dniu Żołnierzy Wyklętych, Zachodniopomorskim Festiwalu Nauki, Międzynarodowym Dniu Archiwów, Europejskich Dniach Dziedzictwa);
- realizowanie projektów edukacyjnych (m.in. lekcje archiwalne, warsztaty);

- kontynuowanie cyklicznych spotkań o charakterze edukacyjnym (m.in. spotkania z dokumentem, spotkania dotyczące rodzinnych archiwów);
- przygotowywanie publikacji (m.in. publikacje źródłowe, katalogi wystaw, informatory i przewodniki po zasobie, artykuły popularnonaukowe).

Łącznie w 2016 r. archiwa państwowe zorganizowały lub współorganizowały ponad 420 wystaw tradycyjnych. Przygotowano także ponad 400 wystaw i prezentacji wirtualnych. Liczba zrealizowanych projektów edukacyjnych, z których znaczną część stanowiły lekcje archiwalne, przekroczyła 1000. Ponadto z udziałem archiwów państwowych lub ich pracowników wydano 360 publikacji.

Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych przygotowała i wydała 11 publikacji dotyczących zarówno problematyki archiwistycznej (np. *Zabezpieczanie i udostępnianie archiwalnych zasobów archiwów kościelnych*), jak i historycznej (np. *Dwa bratanki. Dokumenty i materiały do stosunków polsko-węgierskich 1918-1920*). Cyklicznie ukazuje się czasopismo „Archeion” – najstarsze wydawane w Polsce czasopismo naukowe poświęcone sprawom archiwalnym.

DIGITALIZACJA ZASOBU ARCHIWÓW PAŃSTWOWYCH

Digitalizacja zasobu archiwów państwowych prowadzona jest zgodnie z obowiązującą „Strategią Archiwów Państwowych na lata 2010–2020”, której realizacja ma przede wszystkim służyć zaspokajaniu potrzeb informacyjnych społeczeństwa oraz udostępnieniu zasobu archiwalnego on-line. Skanowaniu poddawano oryginały materiałów archiwalnych i mikrofilmy. W 2016 r. kontynuowano działania związane z digitalizacją zasobu archiwalnego oraz prezentacją uzyskanych kopii cyfrowych w Internecie.

Pozyskaniem znacznej liczby kopii cyfrowych zaowocowała również współpraca ze środowiskami genealogicznymi, a także muzeami, bibliotekami i organizacjami społecznymi, m.in. Muzeum Romantyzmu w Opinogórze, United States Holocaust Museum i Instytutem Yad Vashem.

Coraz szerszy dostęp społeczeństwa do Internetu oraz świadomość jego potencjału powoduje zwiększenie zainteresowania zasobem archiwalnym nie tylko zawodowych historyków, ale też osób, które hobbystycznie sięgają po wybrane rodzaje akt. Archiwa państwowe, wychodząc naprzeciw tym oczekiwaniom, poddały digitalizacji akta stanu cywilnego z XIX i XX w. z terenu całego kraju, akta metrykalne tzw. zabużańskie, a także akta związa-

ne m.in. z: historią miast, regionów i ziem, działalnością partii politycznych, odzyskaniem niepodległości oraz Polskim Państwem Podziemnym. Digitalizacji były poddawane akta ze względu na ich zły stan fizyczny (ochrona przed zniszczeniem) oraz o szczególnej wartości naukowej i historycznej. Łącznie w 2016 r. zgromadzone przez archiwa państwowe zbiory cyfrowych kopii materiałów archiwalnych zwiększyły się o prawie 10 mln.

Opracowano również „Strategię digitalizacji zasobu archiwów państwowych na lata 2018–2023”, wyznaczając nowe cele w tej dziedzinie. W ramach realizacji Strategii do 2023 r. planowane jest wykonanie 55 mln kopii cyfrowych.

RETROKONWERSJA POMOCY ARCHIWALNYCH

W 2016 r. zainicjowano „Program retrokonwersji pomocy archiwalnych”, którego celem jest cyfryzacja papierowych pomocy informacyjnych i ich udostępnienie w Internecie. Retrokonwersja oznacza przenoszenie opisów jednostek archiwalnych z inwentarzy książkowych i innych pomocy informacyjnych z postaci papierowej do baz danych i systemów teleinformatycznych.

Do końca września 2017 r. archiwa państwowe wykonały 82% rocznego planu, z ponad 6,3 mln jednostek archiwalnych do przepisania wykonano 5,4 mln opisów jednostek. Prace będą kontynuowane w 2018 r. W sumie do przepisania pozostaje 13 mln jednostek archiwalnych w 32 archiwach państwowych uczestniczących w programie retrokonwersji.

Dla użytkowników retrokonwersja oznacza przede wszystkim możliwość korzystania on-line z inwentarzy, katalogów dostępnych dotychczas wyłącznie stacjonarnie w archiwach państwowych.

DOTACJE NACZELNEGO DYREKTORA ARCHIWÓW PAŃSTWOWYCH

Naczelny Dyrektor Archiwów Państwowych wspiera finansowo także działalność archiwalną organizacji pozarządowych. W związku z tym w 2016 roku zorganizowano:

- konkurs dotyczący zadania publicznego „Wspieranie działań archiwalnych 2016”. Środki zostały przeznaczone na prace z zakresu ewidencjonowania, przechowywania, opracowania, udostępniania oraz zabezpieczania materiałów archiwalnych, przechowywanych przez podmioty ze sfery niepaństwowego zasobu archiwalnego;

- konkurs na realizację zadania publicznego: „Wspieranie działań archiwalnych w zakresie niepaństwowego zasobu archiwalnego 2016 – priorytet digitalizacja”. Środki zostały przeznaczone na digitalizację materiałów archiwalnych przechowywanych w podmiotach ze sfery niepaństwowego zasobu archiwalnego.

WSPÓŁPRACA Z INSTYTUCJAMI POLONIJNYMI

W 2016 r. w ramach kontynuowanego programu pomocy instytucjom polonijnym wsparciem objęto 15 ośrodków polskich poza krajem. Wśród beneficjentów pomocy znalazły się w głównej mierze instytucje stowarzyszone w Stałej Konferencji Muzeów, Archiwów i Bibliotek Polskich na Zachodzie, m.in.: Biblioteka Polska im. Ignacego Domeyki w Argentynie, Biblioteka Polska w Paryżu, Biblioteka Polska POSK w Londynie, Instytut Józefa Piłsudskiego w Londynie, Studium Polski Podziemnej w Londynie, Papieski Instytut Studiów Kościelnych w Rzymie czy Instytut Józefa Piłsudskiego w Nowym Jorku. W wyniku przeprowadzonych działań archiwalnych uporządkowano, zewidencjonowano i zabezpieczono kilkadziesiąt zbiorów, zespołów i kolekcji archiwalnych.

INWESTYCJE

Realizowane są prace przygotowawcze związane z budową siedziby Narodowego Archiwum Cyfrowego przy ul. Ordona w Warszawie oraz Wieloletnim Programem Inwestycyjnym „Budowa archiwów państwowych 2018–2023”.

W trakcie realizacji są następujące inwestycje: budowa nowej siedziby Archiwum Państwowego w Białymstoku (planowany termin otwarcia z początkiem 2018 r.) oraz Archiwum Narodowego w Krakowie (zakończenie inwestycji przewidziano w 2020 r.).

WYBRANE PUBLIKACJE:

- „Archeion” 2016, t. 117.
- *Archiwa społeczne. Modele współpracy z państwem. (Community Archives. Models of Cooperation with the State)*, Ośrodek KARTA, Warszawa 2015.

- *Electronic records and access to archive resources via Internet* (Colloquia Jerzy Skowronek dedicata 2013), red. nauk. A. Laszuk, Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych, Warszawa 2015.
- D. Grot, *Ku przeszłości otwartej. Dostępność archiwów państwowych w Polsce w latach 1918–2014*, Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych, Warszawa 2015.
- *Pamięć państw i narodów. Lista światowa Programu UNESCO Pamięć Świata*, oprac. B. Berska, W. Stępnia, Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych, Warszawa 2011.
- *Raport Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych 2014*, Warszawa 2015.
- A. Rosa, *Funkcja edukacyjna archiwów*, Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych, Warszawa 2012.
- *Strategia archiwów państwowych na lata 2010–2020*, Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych, Warszawa 2011.

Opracowanie: autor zbiorowy, Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych,
ndap@archiwa.gov.pl

BIBLIOTEKI

Biblioteka Narodowa

Biblioteki funkcjonujące jako instytucje kultury, oświaty i nauki podążają za globalnymi zmianami. Ważne jest tempo oraz poziom dostosowania pracy bibliotek do kierunku i zakresu zachodzących zmian, poszukiwania nowych modeli działania zgodnych z ogólnymi tendencjami, uwzględniającymi aktualne potrzeby środowisk, w których działają lub grup, dla których zostały powołane, ale również wyprzedzających je, co prognozować można na podstawie stałych obserwacji badawczych, analiz ilościowych i jakościowych.

Kierunki zmian, jakie zachodzą w bibliotekach, były tematem obrad tegorocznego Kongresu IFLA we Wrocławiu¹, gdzie prezentowano projekty i rozwiązania wytyczające ich przyszłość. Dotyczy to m.in. równego dostępu do informacji w bibliotekach oraz obsługi czytelników o specjalnych potrzebach, w tym osób niewidomych i z autyzmem, wywodzących się z lokalnych mniejszości językowych i kulturowych. Akcentowano również ideę biblioteki proaktywnej, której celem jest integrowanie obsługiwanej społeczności, zainteresowanie jej biblioteką i angażowanie w jej działalność, wykorzystanie tzw. *maker spaces*, czyli przestrzeni bibliotecznych służących użytkownikom biblioteki do realizacji innowacyjnych pomysłów podczas zajęć grupowych o charakterze warsztatowym. Ponadto wskazywano na bardzo ważną rolę bibliotek wobec nasilającego się rozprzestrzeniania tzw. „fake news”, czyli fałszywych informacji w Internecie. Także nowy projekt IFLA (Global

1 <https://2017.ifla.org/> [dostęp: 22.09.2017].

Vision Discussion), skierowany do bibliotekarzy z całego świata, ma służyć określaniu kształtu współczesnego i przyszłego bibliotekarstwa (global-vision.ifla.org/vote).

W nurt tych zmian wpisuje się rządowy Program Wieloletni „Narodowy Program Rozwoju Czytelnictwa” na lata 2016–2020, którego celem jest zwiększenie atrakcyjności bibliotek w Polsce². Projekt skierowany do bibliotek publicznych, pedagogicznych i szkolnych jest elementem szerszej koncepcji zmian, m.in. w zakresie infrastruktury bibliotecznej, podnoszenia kwalifikacji i kompetencji pracowników bibliotek, w tym w zakresie zarządzania, a także poszerzania usług oraz budowania relacji (współpracy) między bibliotekami różnych sieci.

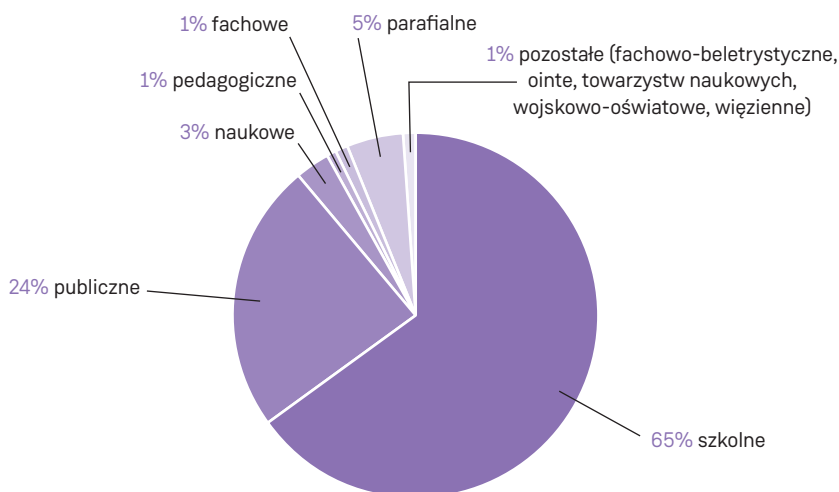
Tendencją obserwowaną od kilku lat w bibliotekach w Polsce jest koncentrowanie usług bibliotecznych w placówkach silniejszych, wielofunkcyjnych. Coraz ważniejsze staje się ich usytuowanie, sąsiedztwo innych instytucji, możliwość współpracy.

W 2016 r. funkcjonowało w Polsce ok. 32,5 tys. bibliotek różnych typów³, w tym największą ich część stanowiły biblioteki szkolne (21 212)⁴, publiczne (7984) i naukowe (938). W porównaniu z ich potencjałem (94,2%) pozostałe typy są liczebnym uzupełnieniem, choć działalność tych bibliotek (zgromadzone zbiory, profil wykształcenia kadry, oferowane usługi) należy do unikalnych i zaspokajających potrzeby wąsko wyspecjalizowanych grup użytkowników.

- 2 Program składa się z trzech priorytetów: 1) Zakup nowości wydawniczych do bibliotek publicznych (skierowany do bibliotek publicznych), 2) Infrastruktura bibliotek 2016–2020 (przeznaczony dla bibliotek publicznych), 3) Rozwijanie zainteresowań uczniów poprzez promowanie i wspieranie rozwoju czytelnictwa wśród dzieci i młodzieży, w tym zakup nowości wydawniczych (przeznaczony dla bibliotek szkolnych i pedagogicznych), <http://www.mkidn.gov.pl/pages/strona-glowna/finansowanie-i-mecenat/narodowy-program-rozwoju-czytelnictwa.php> [dostęp: 22.09.2017].
- 3 Na podstawie corocznych badań GUS, które obejmują biblioteki: publiczne, naukowe, pedagogiczne, fachowe, fachowo-beletrystyczne, ośrodków ointe oraz towarzystw naukowych (w 2016 r. badaniem objętych było łącznie 9567 placówek bibliotecznych). Działalność bibliotek szkolnych rejestrowana jest poprzez System Informacji Oświatowej Ministerstwa Edukacji Narodowej (SIO). Badania pozostałych typów bibliotek, np. więziennych, wojskowych-oświatowych, parafialnych, kościelnych, nie są realizowane cyklicznie i mają zróżnicowaną metodologię.
- 4 Dane SIO za 2015 r.

W porównaniu z ubiegłym rokiem liczba placówek bibliotecznych rejestrowanych w GUS zmniejszyła się o 142: najwięcej ubyło placówek z sieci bibliotek publicznych (o 66), naukowych (o 63), wśród pozostałych typów bibliotek fachowych (o 13). Należy podkreślić fakt utrzymania potencjału instytucjonalnego tych bibliotek, których liczba w ostatnich latach była ograniczana, a w 2016 roku ustabilizowała się, w tym bibliotek pedagogicznych i ich filii (272), bibliotek fachowo-beletrystycznych (53), bibliotek ośrodków informacji naukowej, technicznej i ekonomicznej (21) oraz bibliotek towarzystw naukowych (12). Wśród bibliotek funkcjonujących w 2016 r. (nierejestrowanych przez GUS) należy wymienić 118 bibliotek wojskowo-oświatowych, 157 bibliotek więziennych, 1480 bibliotek parafialnych⁵.

BIBLIOTEKI W POLSCE W 2016 ROKU Z PODZIAŁEM NA TYPY (W %)

Źródło: opracowanie własne

Z analiz prowadzonych na podstawie danych GUS⁶ wynika, iż proces ograniczania placówek bibliotecznych utrzymuje się wśród typów bibliotek,

5 Źródło: B. Budyńska, M. Jezierska, G. Lewandowicz-Nosal, G. Walczewska-Klimczak, *Biblioteki w Polsce w 2012 r.*, Warszawa 2016, <http://ksiegarnia.bn.org.pl/396/Biblioteki-w-Polsce-w-2012-roku.html> [dostęp: 22.09.2017].

6 W materiale omawiany jest stan, potencjał i wykorzystanie bibliotek objętych badaniem GUS (publicznych, naukowych, pedagogicznych, fachowych, fachowo-beletrystycznych, ośrodków informacji naukowej, technicznej i ekonomicznej, towarzystw naukowych).

które dysponują największą ich liczbą (publicznych, naukowych, fachowych), w pozostałych uległ zahamowaniu, choć trudno jednoznacznie ocenić, czy jest to wynik stabilizacji organizacyjnej tych placówek i wypracowania nowej formuły działania dostosowanej do współczesnych oczekiwań ich użytkowników. Likwidacja placówek bibliotecznych nie wpłynęła zasadniczo na poziom wskaźników w 2016 r. (liczonych na jedną placówkę) co wskazuje, iż w większości przypadków likwidacji ulegają placówki najmniejsze, filialne, rzadziej wykorzystywane przez czytelników.

Bibliotekami najbardziej przygotowanymi i najszybciej reagującymi na zachodzące zmiany są placówki o największym potencjale, tj. biblioteki publiczne oraz naukowe, choć ich możliwości różnicują uwarunkowania środowiskowe, w przypadku bibliotek publicznych oraz zakres przypisanych zadań (biblioteka główna / filie / oddziały) w przypadku obu typów. Pomimo ograniczenia liczby bibliotek w 2016 r., ich powierzchnia użytkowa wzrosła ogółem o blisko 23,0 tys. m² (do 1967,1 tys. m²). Biblioteki publiczne dysponowały 1104,7 tys. m², naukowe – 821,2 tys. m², pedagogiczne – 90,5 m², fachowe – 30,7 tys. m². Poziom infrastruktury bibliotek wpłynął na inne elementy potencjału instytucjonalnego. Zwiększone możliwości lokalowe bibliotek publicznych wzmocniły ich dostępność poprzez np. wzrost liczby miejsc dla czytelników (119,4 tys.), podobnie bibliotek naukowych (50,1 tys.), na niższym poziomie bibliotek pedagogicznych (5,8 tys.), fachowych (2,2 tys.). Modernizowane obiekty biblioteczne, zapewniając wielofunkcyjność i atrakcyjność przestrzeni bibliotecznej, dały też szansę zatrudnienia nowych pracowników. Tak jest w przypadku bibliotek publicznych zatrudniających w 2016 r. 23 593 pracowników, w tym 18 337 działalności podstawowej, bibliotek naukowych 10 350 (8915), bibliotek pedagogicznych – 1965 (1365). Unowocześnianie obiektów bibliotecznych dało też możliwości dostosowywania przestrzeni bibliotecznej do potrzeb osób z różnymi dysfunkcjami, np. z dysfunkcjami ruchu (w 2016 r. – 4279 placówek), choć przebiegają one zbyt powoli i w zbyt wąskim zakresie. Odnotowano je w bibliotekach publicznych (3278 placówek posiada takie udogodnienia), w bibliotekach naukowych (696), w bibliotekach pedagogicznych (134), a także w 186 bibliotekach z pozostałych sieci.

Duże możliwości w pracy bibliotek daje rozwój technologii informatycznych, choć mimo opinii o szerokim dostępie komputerów we współczesnym społeczeństwie i w codziennym życiu obywateli nie stanowią one wyposażenia wszystkich placówek bibliotecznych. W 2016 r. 94,8% bibliotek publicznych dysponowało łącznie 48,9 tys. komputerów, w tym 26,5 tys.

(54,1%) z dostępem dla czytelników i łączem internetowym, 86,9% bibliotek naukowych, które dysponowały 22,5 tys. komputerów, w tym 44,5% użytkowanych przez czytelników, 100% bibliotek pedagogicznych, które posiadały 3,9 tys. komputerów, w 43,7% dostępnych dla czytelników. W pozostałych typach bibliotek stopień wyposażenia bibliotek w komputery był zróżnicowany (w ointe – w 90,5% placówek, fachowych – 77,8%, towarzystw naukowych – 58,3%, fachowo-beletrystycznych – 52,8%).

Problemem bibliotek pozostaje zakres i sposób wykorzystania komputerów, wprowadzanie programów bibliotecznych, dzięki którym możliwe jest budowanie katalogów on-line (szybka informacja o zbiorach, możliwość rezerwacji i zamówienia publikacji), usprawnienie wypożyczeń (np. dostęp do kont, prolongata wypożyczenia), możliwość korzystania z usług np. Biblioteki Narodowej (pobierania opisów bibliograficznych itp.). W 2016 r. usługa dostępu do katalogów on-line oferowana była przez blisko 2/3 bibliotek w Polsce (62,9%). Najkorzystniej pod tym względem kształtowała się sytuacja w bibliotekach pedagogicznych (92,6% placówek), na zbliżonym poziomie w bibliotekach naukowych (69,2%) oraz publicznych (63,1%). Wśród pozostałych bibliotek sytuacja była zróżnicowana: w bibliotekach towarzystw naukowych – 58,3% placówek, ośrodków inte – 38,1%, fachowych – 26,2%, fachowo-beletrystycznych – 3,8%. Zbyt wolne wdrażanie nowych technologii do bibliotek uniemożliwia np. korzystanie z najnowszych programów, m.in. oferty Biblioteki Narodowej, która obecnie przygotowuje projekt „e-usługa OMNIS”, polegający na wdrożeniu ogólnopolskiego systemu informatycznego oferującego jeden punkt dostępu do zbiorów polskich bibliotek i aktualnej oferty rynku wydawniczego w Polsce⁷.

Zgodnie z koncepcjami współczesnych bibliotek placówki biblioteczne w Polsce wiele uwagi poświęcają budowaniu swych kolekcji, działania bibliotek publicznych w tym zakresie wspomagane są od 2005 r. przez program dotacyjny MKiDN. W 2016 r. w zasobach ogółu bibliotek znajdowało się 263 284,1 tys. jedn. inw. zbiorów, w tym 233 238,4 tys. wol. księgozbioru (209 036,6 tys. wol. książek oraz 24 201,8 tys. wol. czasopism), pozostałe zbiory nieelektroniczne⁸ to 29 033,0 tys. jedn. inw., zbiory elektroniczne na nośnikach fizycznych – 1012,6 tys. jedn. inw. Z ogólnego bibliotecznego zbioru książek największą częścią dysponowały biblioteki publiczne – 127 113,9 tys.

7 <http://www.bn.org.pl/omnis/o-projekcie/> [dostęp: 22.09.2017].

8 Określane także jako zbiory specjalne. Należą do nich m.in. rękopisy, stare druki, mikroformy, druki muzyczne, dokumenty kartograficzne, dokumenty graficzne, normy, opisy patentowe, materiały audiowizualne (w tym audiobooki).

wol., następnie naukowe – 72 425,9 tys. wol. i pedagogiczne – 12 301,1 tys. wol. Pozostałe zbiory nieelektroniczne są obecne przede wszystkim w bibliotekach naukowych (21 368,7 tys. jedn. inw.), na zbliżonym poziomie w bibliotekach publicznych (5151,4 tys. jedn. inw.) oraz fachowych (4093,0 jedn. inw.).

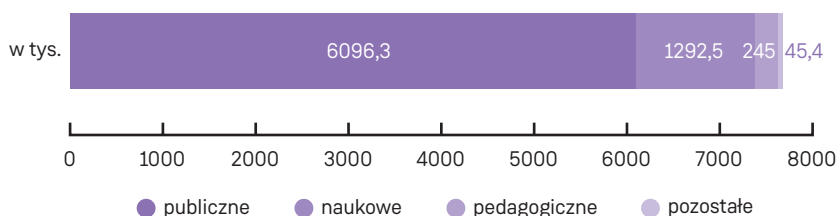
Współczesne biblioteki stają się instytucjami hybrydowymi, realizując dostęp do publikacji zarówno w postaci tradycyjnej (drukowanej), jak i elektronicznej, cyfrowej. Dostęp w bibliotekach do tekstów/książek zapisanych w wersji cyfrowej jest możliwy najczęściej poprzez zakup licencji. W 2016 r. biblioteki w Polsce wykupiły dostęp do 24 890 405 licencjonowanych tytułów, tj. o 4 861 298 tytułów mniej niż w roku poprzednim. Największy dostęp do licencjonowanych tytułów umożliwiają biblioteki naukowe (21 401 986) oraz biblioteki publiczne (3 421 270). Biblioteki pedagogiczne, fachowe, ośrodków i towarzystw naukowych opłaciły dostęp do łącznie 122 525 dokumentów. Wykup dostępu do licencji wiąże się z rosnącymi kosztami usługi, której wysokość niwelowana jest poprzez kooperację bibliotek tworzących konsorcja. Ponieważ nie wszystkie biblioteki mogą sprostać dużym obciążeniom finansowym wynikającym z opłat licencyjnych oraz rosnącym oczekiwaniom ze strony czytelników, zmniejsza się uczestnictwo bibliotek w konsorcjach, a w związku z tym wzrastają koszty, które pokrywają pozostałe biblioteki. Uzupełnieniem dostępu do licencjonowanych zasobów jest budowanie kolekcji bibliotek cyfrowych (o charakterze ogólnopolskim, regionalnym i lokalnym, dziedzinowych, instytucjonalnych)⁹ oraz tworzenie repozytoriów, baz danych. W 2016 roku 20,3% bibliotek naukowych, 8,1% bibliotek pedagogicznych oraz 4,5% bibliotek publicznych (głównych) i fachowych (4,6%) tworzyło lub współtworzyło biblioteki cyfrowe. W bibliotekach publicznych w ramach tych działań realizowane są np. projekty budowania cyfrowych archiwów tradycji lokalnej (CATL)¹⁰, biblioteki naukowe tworzą repozytoria naukowe (13,8%)¹¹.

- 9 Najnowocześniejszym portalem w Polsce udostępniającym zbiory w sieci jest Cyfrowa Biblioteka POLONA Biblioteki Narodowej. Znacząca część bibliotek cyfrowych w Polsce współpracuje ze sobą, tworząc „Federację Bibliotek Cyfrowych”, czyli jedną wirtualną (rozproszoną) bibliotekę, skupiającą zarówno biblioteki cyfrowe instytucjonalne, jak i regionalne. Innym przykładem współpracy jest działający od 2006 roku Księgozbiór Wirtualny Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES.
- 10 Prowadzony przez Fundację Ośrodka KARTA w ramach Programu Rozwoju Bibliotek.
- 11 Działania te wspomagane są poprzez realizację projektów, np. Academica (<https://academica.edu.pl/>), Patrimonium (<http://www.bn.org.pl/patrimonium/o-projekcie/>), Mercuriusz (<http://www.bn.org.pl/programy-i-uslugi/mercuriusz/>).

Różnorodność (hybrydowość) budowania kolekcji bibliotek wpływa na wielkość wydatków, jakie ponoszą na zakup zbiorów i licencji. Wobec ogólnej kwoty przeznaczonej na ten cel (210 323,9 tys. zł) biblioteki naukowe wydatkowały w 2016 r. 114 257,3 tys. zł, publiczne 90 619,9 tys. zł, pozostałe 9106,4 tys. zł. Struktura wydatków na materiały biblioteczne wskazuje na preferencje bibliotek w zakresie budowania oferty dla czytelników. Biblioteki publiczne przeznaczają swe środki przede wszystkim na książki drukowane (83,2% całości wydatków na materiały biblioteczne), podobnie biblioteki towarzystw naukowych (93,2%), biblioteki pedagogiczne (69,9%) i fachowo-beletrystyczne (62,5%). W bibliotekach fachowych preferowana jest prenumerata czasopism (45,7%) oraz zakup książek drukowanych (31,3%). Dla bibliotek ośrodków inte ważna jest prenumerata czasopism (79,9%). Biblioteki naukowe najwięcej środków wydają na opłacenie dostępu do zbiorów licencjonowanych (44,1%), na zbliżonym poziomie wydatkują fundusze na książki drukowane (28,2%) oraz prenumeratę czasopism (23,3%).

Potencjał instytucjonalny bibliotek w Polsce, ich zasób oraz przypisane funkcje wpływają na zasięg społecznego oddziaływania, a także sposób wykorzystania zasobów. Największy zasięg oddziaływania mają biblioteki publiczne. Z ogólnej liczby 7479,4 tys. bibliotecznych czytelników 6096,3 tys. korzysta z bibliotek publicznych, 1292,5 tys. z bibliotek naukowych, 245,0 tys. – pedagogicznych, z pozostałych sieci (fachowych, fachowo-beletrystycznych, ośrodków inte, towarzystw naukowych) – 45,4 tys. W 2016 r. biblioteki w Polsce odnotowały niższą liczbę czytelników niż w roku poprzednim (o 3,8%). Procentowo najwyższy spadek czytelników zarejestrowały biblioteki pedagogiczne (o 10,8%) oraz naukowe (o 9,1%). Natomiast w mało liczebnych bibliotekach fachowych, fachowo-beletrystycznych oraz towarzystw naukowych ubyło więcej czytelników niż rok wcześniej. Ogółem użytkownicy bibliotek odwiedzili je blisko 92,4 mln razy (blisko 75 mln odwiedzin

CZYTELNICY W POLSCE WEDŁUG TYPÓW BIBLIOTEK

Źródło: dane GUS na podstawie formularza K-03

zarejestrowano w bibliotekach publicznych, 16,8 mln w naukowych, 2,4 mln w pedagogicznych).

Biblioteki publiczne dominują też jako instytucje udostępniające zbiory na zewnątrz. Ze 128 440,6 tys. wypożyczeń jedn. inw. (księgozbiorów, pozostałych zbiorów nieelektronicznych) 113 695,3 tys. zrealizowanych zostało w bibliotekach publicznych, 13 128,5 tys. w bibliotekach naukowych, 3844,2 tys. – w bibliotekach pedagogicznych, w pozostałych – 354,9 tys. (we wszystkich typach bibliotek z wyjątkiem bibliotek ointe oraz towarzystw naukowych odnotowano spadek wypożyczeń na zewnątrz). Z udostępnień na miejscu w 2016 r. (36 369,2 tys. jedn. inw.) ponad połowę zrealizowały biblioteki publiczne (52,0%; 18 907,3 tys.), drugą część biblioteki naukowe (46,5%; 16 917,6 tys.), w znacznie mniejszym zakresie biblioteki pedagogiczne (1976,1 tys.). W pozostałych typach bibliotek odnotowano 245,2 tys. wypożyczeń na miejscu. W bibliotekach naukowych, ointe oraz towarzystw naukowych prezencyjne korzystanie ze zbiorów na miejscu było wyższe niż wypożyczenia na zewnątrz.

Korzystanie z e-usług w bibliotekach jest zróżnicowane w poszczególnych typach, ale formy te z dużą przewagą występują w bibliotekach naukowych. W 2016 r. zarejestrowano o 1/3 więcej zrealizowanych przez użytkowników bibliotek sesji w stosunku do roku poprzedniego. Wobec 96 721,7 tys. ogółu sesji, 78 781,0 tys. zrealizowali korzystający z bibliotek naukowych, 17 551,6 tys. – bibliotek publicznych, 690,5 tys. – bibliotek pedagogicznych. Wśród pozostałych bibliotek na szczególną uwagę zasługują biblioteki fachowe z 840,9 tys. sesji. Na łączną liczbę 59 103,1 tys. pobranych dokumentów 33 698,0 tys. pochodziło z zasobów bibliotek naukowych, 25 298,6 tys. – bibliotek publicznych, 783,6 tys. bibliotek pedagogicznych, 492,7 tys. – bibliotek fachowych. Jeśli wziąć pod uwagę liczbę wyświetleń publikacji z własnej biblioteki cyfrowej, sytuacja w bibliotekach wygląda podobnie, pośród 68 062,1 tys. ogółu wyświetleń 61 325,1 tys. zrealizowanych było w bibliotekach naukowych, 12 794,5 tys. w bibliotekach publicznych, 812,7 tys. w bibliotekach fachowych, 441,5 tys. w bibliotekach pedagogicznych.

Ważnym elementem pracy bibliotek w Polsce jest działalność upowszechnieniowa, np. organizacja imprez o charakterze literackim, okolicznościowym, wystawienniczym, a także szkoleniowa. W 2016 r. spośród 291,7 tys. imprez (wzięło w nich udział ponad 7,9 mln osób) 283,0 tys. zorganizowano w bibliotekach publicznych (7,4 mln uczestników). Z podobną intensywnością w przygotowanie tego rodzaju działań, choć na zdecydowanie mniejszą skalę niż w bibliotekach publicznych, zaangażowały się biblioteki naukowe (5,6 tys. imprez; 442,2 tys. uczestników) oraz pedagogiczne

(5,2 tys.; blisko 270,0 tys. uczestników). Wkład bibliotek w organizację szkoleń i zajęć edukacyjnych podobnie różnicuje ich aktywność i zasięg oddziaływania. Z blisko 2,5 mln użytkowników biorących udział w szkoleniach i zajęciach edukacyjnych 2,2 mln to korzystający z oferty bibliotek publicznych (w bibliotekach naukowych – 114,6 tys., pedagogicznych – 176,7 tys.). Biblioteki publiczne, naukowe i pedagogiczne prowadziły też aktywną działalność wydawniczą.

Ostatni rok dla bibliotek w Polsce to kontynuacja zachodzących zmian. Mimo rejestrowanych ubytków w liczbie czytelników zmieniają one sposób obsługi, dostosowują formułę działania do potrzeb coraz szerszych grup. Biblioteki dotychczas skupiające się na obsłudze określonego kręgu użytkowników (np. pedagogiczne, szkół wyższych) zaczęły udostępniać swoje zbiory i usługi nowym kategoriom czytelników. Podejmują dialog z użytkownikami, którzy mają wpływ na sposób funkcjonowania i kierunki ich rozwoju (np. na kształtowanie przestrzeni i zakres usług placówek bibliotecznych). Coraz częściej koncentrują się na usługach przeznaczonych dla konkretnego użytkownika czy grup użytkowników. Przygotowują propozycje np. dla osób z różnymi dysfunkcjami, osób 60+, grup o różnych zainteresowaniach, imigrantów i mniejszości narodowych i nie ograniczają się wyłącznie do działań bibliotecznych. Biblioteki podążają w kierunku modelu instytucji wykorzystujących nowe technologie, budujących równolegle zbiory tradycyjne i elektroniczne, coraz większe znaczenie mają w nich zasoby cyfrowe (repozytoria, biblioteki cyfrowe). Modernizują swoje lokale, powstają nowe obiekty, zarówno w dużych aglomeracjach, jak i małych środowiskach. Łączy się to z modelem biblioteki otwartej, przyjaznej, stosującej różne formy pracy – tak jest w przypadku bibliotek publicznych, oferujących *open space* jako metodę organizacji wolnej przestrzeni dostępu do zbiorów i korzystania z nich, miejsca aktywności różnych środowisk i grup społecznych. Zawijając konsorcja, konsolidują swoje działania, tworzą grupy współpracy w celu realizacji wspólnych zamierzeń i planów. Biblioteki w Polsce wykorzystują doświadczenia wynikające z badań nad efektywnością ich pracy, dążą do osiągnięcia standardów międzynarodowych. Służy to poprawie jakości ich usług, a także jest podstawą wdrażania rządowych programów wspierania bibliotek.

PLACÓWKI BIBLIOTECZNE W POLSCE W 2016 R. WEDŁUG GUS – POTENCJAŁ INSTYTUCJONALNY

LICZBA	OGÓŁEM*	BIBLIOTEKI / PLACÓWKI BIBLIOTECZNE							TOWARZYSTW NAUKOWYCH
		PUBLICZNE	NAUKOWE	PEDAGO- GICZNE	FACHOWE	FACHOWO- -BELETRY- STYCZNE	OŚRODKÓW INTE		
0	1	2	3	4	5	6	7	8	
Placówek	9 567	7 984	938	272	302	53	21	12	
w tym funkcjonujących w budynkach przystosowanych dla osób niepełnosprawnych	4 279	3 278	696	134	148	26	7	5	
Zbiorów (w jedn. inv.)	263 284 086	134 305 428	116 365 088	13 361 446	9 459 998	641 131	590 580	215 943	
w tym księgozbioru (w wol.)	233 238 395	128 994 880	94 322 123	12 974 776	5 194 560	638 398	378 117	204 688	
Powierzchni użytkowej lokali bibliotecznych (w m ²)	1 967 075	1 104 661	821 201	90 549	30 685	4 678	3 325	1 696	
Miejsz dla czytelników	175 004	119 433	50 117	5 818	2 197	307	235	133	
Pracowników – ogółem (osoby)	34 701	23 593	10 350	1 965	448	97	34	10	
w tym pracowników – w działalności podstawowej	27 897	18 337	8 915	1 365	411	91	34	8	
Placówek wyposażonych w komputery	8 931	7 570	815	272	235	28	19	7	
Komputerów użytkowanych w placówkach bibliotecznych	73 402	48 939	22 489	3 893	667	59	51	18	
w tym komputerów dostępnych dla czytelników, podłączonych do internetu	37 964	26 485	10 017	1 701	296	20	23	9	

* Kol. 1 nie jest sumą kol. 2-8, 14 bibliotek publicznych (kol. 2) i 1 pedagogiczna (kol. 4) pełnią także funkcje bibliotek naukowych i są ujęte w kol. 3.

Źródło: dane GUS na podstawie formularza K-03

WYBRANE WSKAŹNIKI – POTENCJAŁ

BIBLIOTEKI / PLACÓWKI BIBLIOTECZNE	WYBRANE WSKAŹNIKI – POTENCJAŁ				
	ZBIORY (W JEDN. INW.)	LICZBA KOMPUTERÓW DLA CZYTELNIKÓW, Z DOSTĘPEM DO INTERNETU	LICZBA PRACOWNIKÓW DZIAŁALNOŚCI PODSTAWOWEJ (W OSOBACH)	POWIERZCHNIA UŻYTKOWA (W m ²)	LICZBA MIEJSC DLA CZYTELNIKÓW
	1	2	3	4	5
0	NA 1 PLACÓWKĘ				
ogółem	27 520	4,0	2,9	205,6	18,3
publiczne	16 822	3,3	2,3	138,4	15,0
naukowe	124 057	10,7	9,5	875,5	53,4
pedagogiczne	49 123	6,3	5,0	332,9	21,4
fachowe	31 324	1,0	1,4	101,6	7,3
fachowo-beletrystyczne	12 097	0,4	1,7	88,3	5,8
ośrodków inte	28 123	1,1	1,6	158,3	11,2
towarzystw naukowych	17 995	0,8	0,7	141,3	11,1

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych GUS

PLACÓWKI BIBLIOTECZNE W POLSCE W 2016 R. WEDŁUG GUS – WYKORZYSTANIE

BIBLIOTEKI / PLACÓWKI BIBLIOTECZNE	LICZBA						
	CZYTELNIKÓW	WYKORZYSTANIA*		SESJI	POBRANYCH DOKUMENTÓW	WYŚWIETLEŃ PUBLIKACJI Z WŁASNEJ BIBLIOTEKI CYFROWEJ	
		NA ZEWNĄTRZ	NA MIEJSCU				
	W TYSIĄCACH						
0	1	2	3	4	5	6	
ogółem**	7 479,4	128 440,6	36 369,2	96 721,7	59 103,1	68 062,1	
publiczne	6 096,3	113 695,3	18 907,8	17 551,6	25 298,6	12 794,5	
naukowe	1 292,5	13 128,5	16 917,6	78 781,0	33 698,0	61 325,1	
pedagogiczne	245,0	3 844,2	1 976,1	690,5	783,6	441,5	
fachowe	18,3	102,7	195,4	840,9	492,7	812,7	
fachowo-beletrystyczne	24, 6	232,0	21,4	-	-	-	
ośrodków inte	1,8	15,0	20,3	6,9	4,9	0,4	
towarzystw naukowych	0,6	5,2	8,1	3,0	0,7	0,7	

* Księgozbioru oraz pozostających zbiorów nieelektronicznych.

** Wiersz ogółem nie jest sumą kolejnych wierszy w kolumnach, ponieważ dane o bibliotekach naukowych uwzględniają dane 14 bibliotek publicznych oraz 1 pedagogicznej o statusie naukowym.

Źródło: dane GUS na podstawie formularza K-03

WYBRANE WSKAŹNIKI - ZASIĘG ODDZIAŁYWANIA (WYKORZYSTANIE)

	WYBRANE WSKAŹNIKI – WYKORZYSTANIE			
	CZYTELNICY NA 1 PLACÓWKĘ	WYKORZYSTANIE ZBIORÓW* NA 1 JEDN. INW.	WYKORZYSTANIE ZBIORÓW* NA 1 CZYTELNIKA	LICZBA POBRANYCH DOKUMENTÓW NA 1 CZYTELNIKA
0	1	2	3	4
ogółem	782	0,6	22	7,9
publiczne	764	1,0	22	4,1
naukowe	1378	0,3	23	26,1
pedagogiczne	901	0,4	24	3,2
fachowe	61	0,03	16	26,9
fachowo-beletrystyczne	465	0,4	10	–
ośrodków inte	87	0,06	19	2,7
towarzystw naukowych	52	0,06	21	1,2

* Łącznie księgozbioru i zbiorów specjalnych.

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych GUS

WYBRANE PUBLIKACJE:

- B. Budyńska, M. Jezierska, *Libraries in Poland as of 2015: diversity of types, potential and services*, „Polish Libraries” 2017, nr 5, s. 6–51.
- B. Budyńska, M. Jezierska, G. Lewandowicz-Nosal, G. Walczewska-Klimczak, *Biblioteki w Polsce w 2012 r.*, 2016, <http://ksiegarnia.bn.org.pl/396/Biblioteki-w-Polsce-w-2012-roku.html> [dostęp: 22.09.2017].
- B. Budyńska, M. Jezierska, G. Lewandowicz-Nosal, R. Rukat, G. Walczewska-Klimczak, *Libraries in Poland*, Warszawa 2017.
- M. Christoffersen, F. Petersen, *In Copenhagen libraries are everywhere*, <http://library.ifla.org/1643/1/243-christoffersen-en.pdf> [dostęp: 22.09.2017].
- S. Dickson, E. Shanks, *The Word: A library for the 21st century, delivering social, cultural and economic objectives*, <http://library.ifla.org/1667/1/243-dickson-en.pdf> [dostęp: 22.09.2017].
- J.A. Nichols, C.D. Caputo, *Making Space with Play: Designing and Evaluating Early Childhood Library Playspaces in Philadelphia*, <http://library.ifla.org/1611/1/243-nichols-en.pdf> [dostęp: 22.09.2017].
- „Stan bibliotek w Polsce. Raport 2012”, Warszawa 2016.

Opracowanie: Barbara Budyńska, doktor, Instytut Książki i Czytelnictwa,
Biblioteka Narodowa, b.budynska@bn.org.pl
Małgorzata Jezierska, Instytut Książki i Czytelnictwa,
Biblioteka Narodowa, m.jezierska@bn.org.pl

CENTRA KULTURY

Ośrodek Statystyki Kultury
Urząd Statystyczny w Krakowie

LICZBA INSTYTUCJI

W zakresie działalności centrów, domów, ośrodków kultury, klubów i świetlic źródłem danych jest stałe badanie Prezesa Głównego Urzędu Statystycznego, realizowane na formularzu sprawozdawczym o symbolu K-07. Badanie to ma charakter pełny i przeprowadzane jest corocznie.

W 2016 r. w Polsce działały 4204 centra, domy, ośrodki kultury, kluby i świetlice, z których 1499 funkcjonowało w mieście, a 2705 na wsi. Najliczniejszą część stanowiły świetlice (33,9% ogółu placówek) i ośrodki kultury (33,3%), najmniej liczną – kluby (7,8%) oraz centra kultury (9,2%). Większość placówek (64,3%) zlokalizowana była na wsi, przy czym charakter placówek wiejskich posiadały przede wszystkim świetlice (94,7% ogółu tego rodzaju jednostek) oraz ośrodki kultury (60,5%). Natomiast domeną miast były kluby, centra i domy kultury – odpowiednio 75,2%, 59,7% i 59,2% tych placówek funkcjonowało w mieście. Najwięcej placówek działało w województwach: małopolskim (449), podkarpackim (372), śląskim (368) i zachodniopomorskim (358), najmniej w lubuskim (81) oraz świętokrzyskim (121).

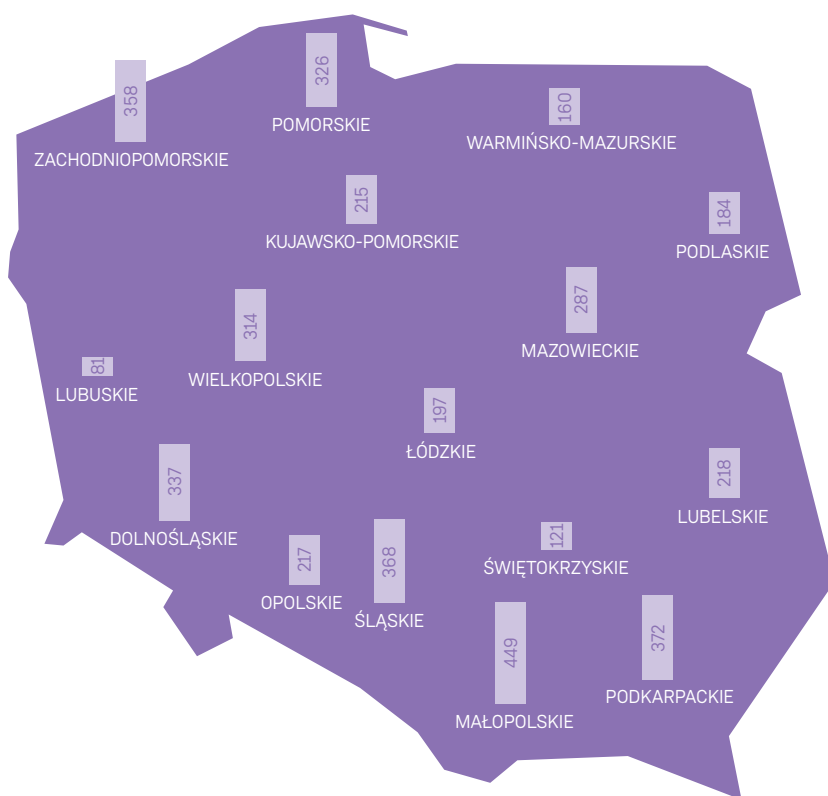
Centra, domy, ośrodki kultury, kluby i świetlice były prowadzone głównie przez jednostki sektora publicznego (93,6% ogółu jednostek), przy czym samorząd gminny organizował działalność 90,8% ogółu publicznych placówek. W sektorze prywatnym organizatorem najczęściej były jednostki spół-

dzielcze, które prowadziły działalność 95,5% ogółu prywatnych placówek, przede wszystkim w formie klubów. Niemal wszystkie prywatne placówki (98,9%) zlokalizowane były w miastach. Na obszarach wiejskich funkcjonowało 68,6% placówek publicznych, w tym co druga jako świetlica.

W 2016 r. na 1 instytucję przypadało średnio 9,1 tys. ludności. Najwyższy wskaźnik dotyczący liczby osób przypadających na 1 instytucję odnotowano w województwie mazowieckim (18,7 tys.), natomiast najniższy w opolskim (4,6 tys.) oraz zachodniopomorskim (4,8 tys.).

CENTRA, DOMY, OŚRODKI KULTURY, KLUBY I ŚWIETLICE WEDŁUG WOJEWÓDZTW W 2016 R.

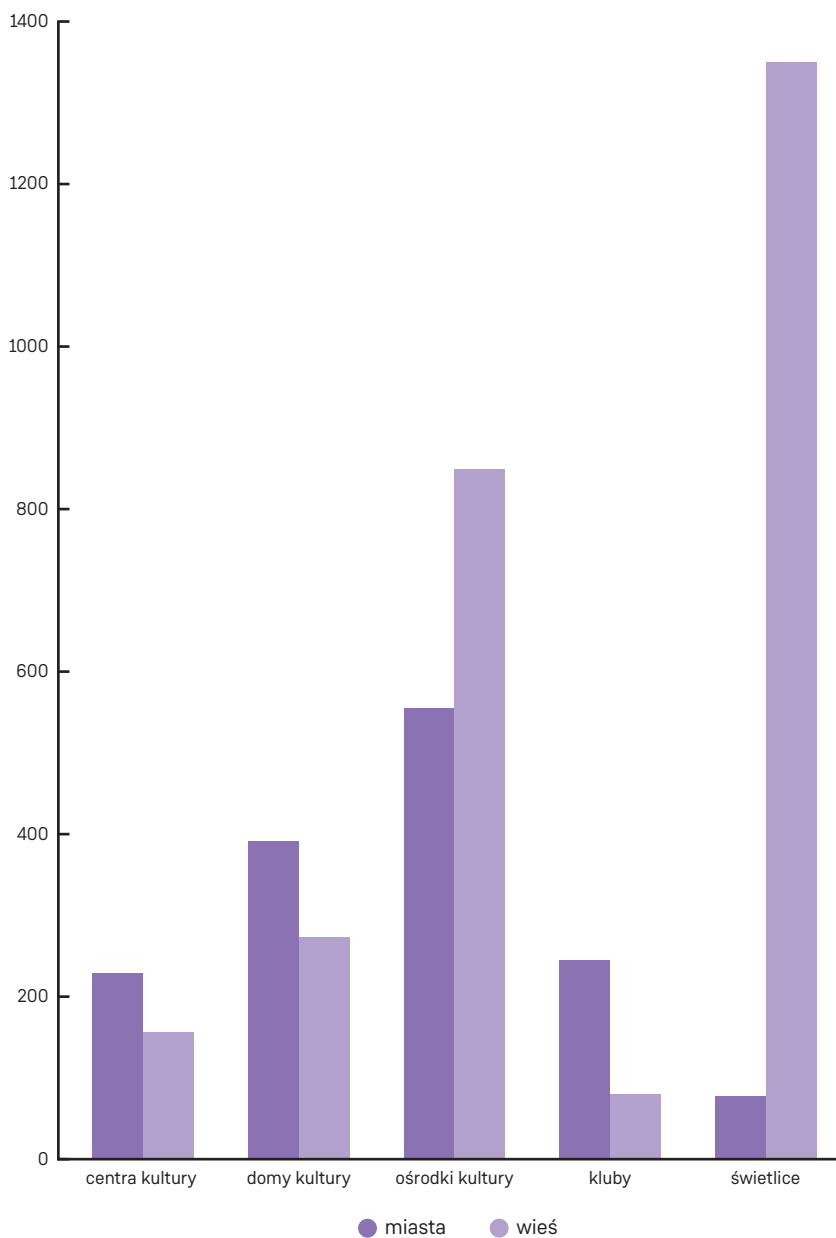
Stan w dniu 31 grudnia

Źródło: dane GUS

CENTRA, DOMY, OŚRODKI KULTURY, KLUBY I ŚWIETLICE WEDŁUG MIEJSCA
LOKALIZACJI W 2016 R.

Stan w dniu 31 grudnia

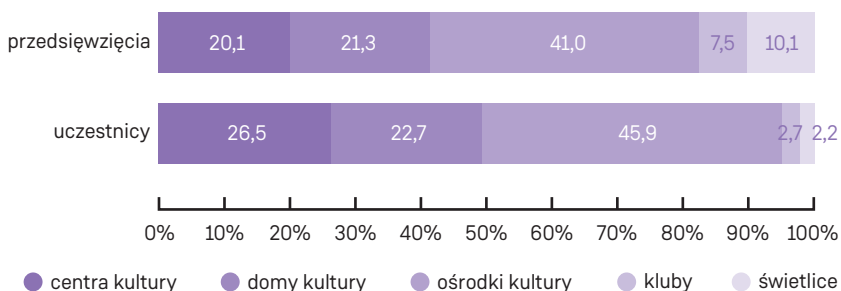
Źródło: dane GUS

OFERTA I ODBIORCY

Centra, domy, ośrodki kultury, kluby i świetlice są podmiotami, których oferta kulturalna ma wszechstronny charakter – skierowana jest do wszystkich osób i obejmuje szerokie spektrum przedsięwzięć wpisanych w działalność statutową.

W 2016 r. wszystkie placówki zorganizowały w sumie 285,4 tys. przedsięwzięć, które zgromadziły 36,5 mln uczestników, przy czym największy udział miały ośrodki kultury – skupiły 41,0% ogółu przedsięwzięć oraz 45,9% uczestników.

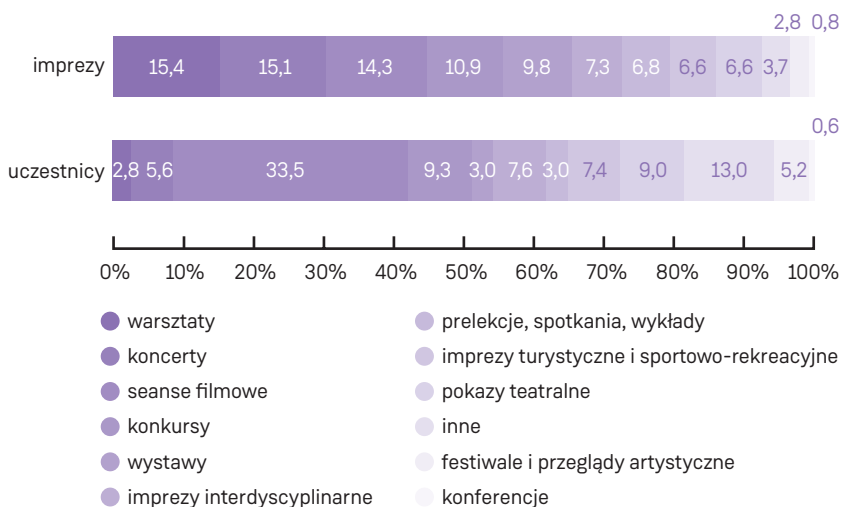
STRUKTURA PRZEDSIĘWZIĘĆ I ICH UCZESTNIKÓW WEDŁUG RODZAJÓW PODMIOTÓW W 2016 R.

Źródło: dane GUS

Najpopularniejszą formą działalności była organizacja różnego rodzaju imprez kulturalnych. W 2016 r. wszystkie podmioty zrealizowały 236,4 tys. imprez, z których co 4 miała charakter imprezy współorganizowanej z innym podmiotem. Najbardziej popularne były warsztaty (36,4 tys.), prelekcje, spotkania, wykłady (35,6 tys.) oraz koncerty (33,8 tys.). Koncerty były równocześnie najczęściej organizowanym rodzajem imprezy w placówkach miejskich, podczas gdy na wsi przeważały imprezy o charakterze turystycznym i sportowo-rekreacyjnym. Wszystkie imprezy zgromadziły w sumie 35,5 mln uczestników – najliczniej na koncertach (11,9 mln). Najbardziej aktywne pod względem organizacji imprez były centra kultury – 1 placówka zorganizowała przeciętnie w ciągu roku 128 imprez, najmniej świetlice – 19 imprez. Najwyższy wskaźnik dotyczący organizacji imprez przez 1 placówkę odnotowano w województwie lubuskim (85 imprez w ciągu roku) i mazowieckim (81), najniższy w podkarpackim (32) oraz opolskim (36).

IMPREZY I UCZESTNICY IMPREZ W CENTRACH, DOMACH, OŚRODKACH KULTURY, KLUBACH I ŚWIETLICACH WEDŁUG RODZAJÓW IMPREZ W 2016 R.

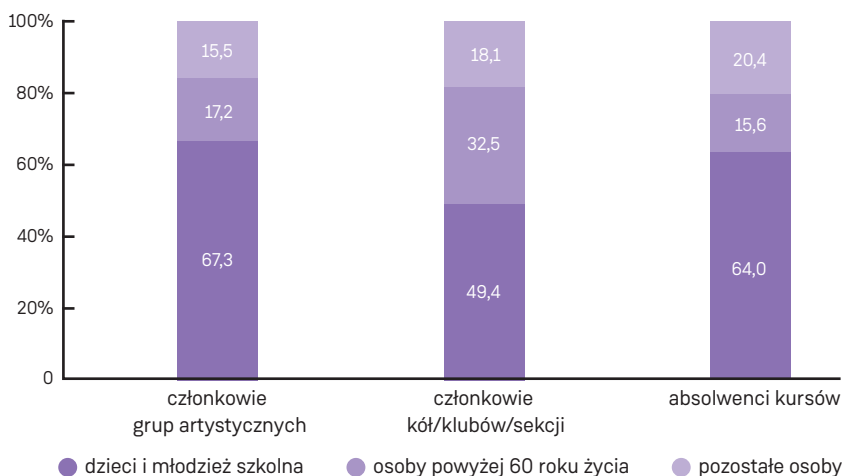

Źródło: dane GUS

W 2016 r. centra, domy, ośrodki kultury, kluby i świetlice prowadziły także 25,1 tys. różnego rodzaju kół, klubów, sekcji, zrzeszających 522,6 tys. członków oraz 17,2 tys. grup artystycznych, skupiających 291,3 tys. członków. W ramach kół, klubów czy sekcji najliczniej działały koła plastyczne i techniczne (21,4% ogółu kół) oraz taneczne (16,2%). Dużą popularnością cieszyły się kluby seniora i Uniwersytety Trzeciego Wieku – stanowiły one 7,9% wszystkich kół, które zrzeszały 20,0% ogółu członków wszystkich kół, klubów i sekcji. Przeciętnie jeden klub seniora czy Uniwersytet Trzeciego Wieku zrzeszał 53 osoby, tj. ponad 3-krotnie więcej niż koła plastyczne i techniczne oraz ponad 2-krotnie więcej niż koła taneczne. W zakresie prowadzonych przez centra, domy, ośrodki kultury, kluby i świetlice grup artystycznych, najliczniejsze były grupy taneczne (4,8 tys.), które były zdecydowanie domeną osób młodych – 90,2% ogółu członków grup tanecznych stanowiły dzieci i młodzież szkolna. W wiejskich placówkach częściej niż taneczne prowadzone były grupy folklorystyczne (ludowe, pieśni i tańca, kapele) – 1,8 tys. wobec 1,5 tys.

Zadaniem statutowym części jednostek jest także prowadzenie kursów, których ukończenie daje uczestnikom status absolwenta. W 2016 r. kursy takie prowadziło 28,7% ogółu centrów, domów, ośrodków kultury, klubów i świetlic. Zorganizowały one 6,7 tys. kursów, z których ponad połowa (61,5%)

STRUKTURA ODBIORCÓW OFERTY CENTRÓW, DOMÓW, OŚRODKÓW KULTURY, KLUBÓW I ŚWIETLIC WEDŁUG KATEGORII WIEKOWYCH W 2016 R.

Źródło: dane GUS

miała charakter odpłatny. Najpopularniejsze były kursy nauki gry na instrumentach (22,6% ogółu kursów), języków obcych (19,3%) oraz tańca (17,8%). Status absolwenta uzyskało 110,5 tys. osób. Osoby powyżej 60 roku życia wybierały najczęściej kursy komputerowe, które ukończyło 4,7 tys. osób, co stanowiło 70,8% ogółu absolwentów tej kategorii. Dzieci i młodzież szkolna przeważały wśród absolwentów wszystkich pozostałych rodzajów kursów oprócz kursów komputerowych oraz wiedzy praktycznej i stanowiły 64,0% ogółu absolwentów.

INFRASTRUKTURA

W 2016 r. wszystkie centra, domy, ośrodki kultury, kluby i świetlice użytkowały 4,9 tys. budynków/lokalii, z których 58,1% miało charakter odrębnego, samodzielnie użytkowanego budynku. Przeciętna powierzchnia całkowita użytkowanego budynku/lokalu wynosiła 642 m². Salę widowiskową posiadało 52,1% placówek o łącznej liczbie miejsc 393,0 tys. W infrastrukturę koncertową i teatralną wyposażonych było 1,7 tys. sal widowiskowych, konferencyjną – 1,2 tys., natomiast możliwości kina cyfrowego lub analogowego posiadało 0,6 tys. sal. Ponadto w centrach, domach, ośrodkach kultury, klubach i świetlicach działało 8,1 tys. pracowni specjalistycznych – najczęściej

plastycznych, baletowych, tanecznych i muzycznych (w sumie 5,3 tys.), co odpowiadało najpopularniejszym rodzajom kół, klubów, sekcji oraz grup artystycznych prowadzonych przez te placówki. Dostęp do szerokopasmowego Internetu oferowało 80,4% placówek, a wolny (darmowy) dostęp do Internetu – 70,9%. Blisko połowa użytkowanych przez centra, domy, ośrodki kultury, kluby i świetlice budynków/lokali była przystosowana dla osób niepełnosprawnych (47,9%), przy czym częściej przystosowania te dotyczyły wejścia niż udogodnień wewnątrz budynku. Ponadto część budynków/lokali (1,9%) wyposażona była w udogodnienia umożliwiające odbiór treści wizualnych osobom niewidzącym i słabowidzącym (technika audiodeskrypcji).

O OŚRODKU STATYSTYKI KULTURY

Ośrodek Statystyki Kultury jest wydziałem Urzędu Statystycznego w Krakowie, powołanym w 2009 r. przez Prezesa GUS do prowadzenia badań statystycznych, prac metodologicznych, prac rozwojowych w obszarze statystyki kultury. Do najważniejszych zadań Ośrodka należy pozyskiwanie, opracowywanie oraz udostępnianie informacji statystycznych o podmiotach działających w obszarze kultury. Realizowane są tu badania statystyczne, które swym zakresem obejmują jednostki prowadzące regularną działalność sceniczną (teatry, opery, operetki, filharmonie, orkiestry symfoniczne i kameralne, chóry, zespoły pieśni i tańca, przedsiębiorstwa estradowe) oraz inne jednostki prowadzące profesjonalną działalność kulturalną: muzea, biblioteki (publiczne, naukowe, pedagogiczne, fachowe), instytucje filmowe i kina, galerie i salony wystawiennicze, centra, domy i ośrodki kultury, kluby i świetlice. Badania te służą przede wszystkim do pozyskania informacji o działalności instytucji kultury i innych jednostek prowadzących działalność kulturalną, w sensie zarówno oferty kulturalnej, jak i jej społecznej konsumpcji. Regularne badania statystyczne tych podmiotów pozwalają monitorować ich liczbę i rodzaj, liczbę realizowanych przedsięwzięć, liczbę uczestników imprez kulturalnych, podstawowe wielkości charakteryzujące zjawiska i trendy w dziedzinie kultury, ekonomiczne aspekty prowadzenia działalności kulturalnej oraz wielkość zatrudnienia w obszarze kultury. Regularnymi badaniami statystycznymi objęte są również masowe imprezy artystyczno-rozrywkowe oraz rynek dzieł sztuki i antyków. Ośrodek prowadzi analizy dotyczące ekonomicznych aspektów kultury, uwzględniające gospodarcze funkcjonowanie podmiotów kultury i kreatywnych (instytucji kultury oraz przemysłów kultury i kreatywnych), handlu zagranicznego dobrami i usługami

kulturalnymi i kreatywnymi, a także wydatków publicznych oraz gospodarstw domowych na kulturę. Ośrodek przygotował i aktualizuje metodologię satelitarne rachunku kultury, który będzie ukazywał wkład obszaru kultury w tworzenie PKB. W centrum zainteresowania Ośrodka są również nowe obszary badawcze oraz możliwości wykorzystania nowych źródeł danych w zakresie kultury.

WYBRANE PUBLIKACJE:

- *Finanse kultury w latach 2007–2015*, Główny Urząd Statystyczny, Urząd Statystyczny w Krakowie, Kraków 2016.
- *Kultura w 2016 r.*, Główny Urząd Statystyczny, Urząd Statystyczny w Krakowie, Warszawa 2017.
- <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/kultura-turystyka-sport/kultura/> [dostęp: 23.10.2017].

Opracowanie: Agnieszka Czekaj, Kierownik Wydziału,
Urząd Statystyczny w Krakowie, A.Czekaj@stat.gov.pl
Ewa Bińczycka, Główny specjalista,
Urząd Statystyczny w Krakowie, E.Binczycka@stat.gov.pl
Barbara Nowak, Główny specjalista,
Urząd Statystyczny w Krakowie, B.Nowak@stat.gov.pl

KINEMATOGRAFIA

Polski Instytut Sztuki Filmowej

Pierwsze dziesięć miesięcy 2017 roku dla polskiej kinematografii to prestiżowe sukcesy międzynarodowe, ponad 8,7 mln widzów na polskich filmach, a także szeroka dystrybucja naszych produkcji za granicą.

Polskie filmy były pokazywane na najważniejszych międzynarodowych festiwalach filmowych, a nasi twórcy filmowi odbierali nagrody m.in. w Berlinie, Cannes i Wenecji. Rok 2017 w polskiej kinematografii jest zdecydowanie rokiem sukcesów kobiet. Prestiżowe nagrody na najważniejszych festiwalach odbierały m.in. reżyserki Agnieszka Holland, Aleksandra Terpińska, Dorota Kobiela, Elwira Niewiera, Anna Zamecka, Zofia Kowalewska, Renata Gąsiorowska, Marta Pajek oraz aktorki Jowita Budnik, Michalina Olszańska, Magdalena Berus. Hitem polskiego box office'u okazał się zrealizowany przez Marię Sadowską film *Sztuka kochania. Historia Michaliny Wisłockiej*. Filmy dziesięciu reżyserek zakwalifikowały się do konkursów filmów pełnometrażowych 42. Festiwalu Polskich Filmów Fabularnych w Gdyni¹.

Selekcja gdyńskiego festiwalu pokazała także niesłabnące znaczenie debiutantów. W Konkursie Głównym festiwalu na siedemnaście produkcji aż osiem było debiutami reżyserskimi. W Konkursie „Inne Spojrzenie” filmy

1 http://www.festiwalgdynia.pl/aktualnosci/news/--1-571-_filmy-w-konkursie-glownym-i-konkursie-inne-spojrzzenie-42-festiwalu-polskich-filmow-fabularnych-w-gdyni.html [dostęp: 11.09.2017]

pierwsze stanowiły dwa z siedmiu tytułów. Złotymi Lwami nagrodzono debiutancki film Piotra Domalewskiego *Cicha noc*.

SUKCESY POLSKICH FILMOWCÓW

Trzeci rok z rzędu polski twórca odbierał Srebrnego Niedźwiedzia na Międzynarodowym Festiwalu Filmowym w Berlinie. Tym razem była to Agnieszka Holland, która za swój film *Pokot* otrzymała Nagrodę Alfreda Bauera przyznawaną filmom fabularnym wyznaczającym nowe perspektywy w sztuce filmowej. Podczas tego samego festiwalu polski reżyser Rafał Kapeliński zdobył nagrodę Kryształowego Niedźwiedzia za debiut *Butterfly Kisses*, uznany za najlepszy film w sekcji Generation 14plus.

Młoda reżyserka Aleksandra Terpińska odebrała dwie nagrody podczas 70. MFF w Cannes za krótkometrażowy film *Najpiękniejsze fajerwerki ever*, prezentowany w sekcji Semaine de la Critique. Michał Marczak otrzymał w Nowym Jorku renomowaną nagrodę Cinema Eye za *Wszystkie nieprzespane noce*. Jakub Gierszał znalazł się na prestiżowej liście magazynu „Variety” dziesięciu europejskich talentów, których karierę warto śledzić – „10 Europeans to Watch 2017”². Magazyn „Variety” docenił również Dorotę Kobięłę, umieszczając ją na liście „10 Animators to Watch 2017”³. Także autor zdjęć Michał Sobociński znalazł się na liście „Variety’s 2017 Artisans Impact Report”⁴ wśród 69 najciekawszych i obiecujących profesjonalistów branży filmowej. Młody reżyser Kuba Czekaj na festiwalach w Berlinie i Cannes odebrał nagrody za scenariusz projektu *Sorry Polsko*. Z kolei Maciej Sobieszczański otrzymał nagrodę dla najlepszego reżysera na 41. Montreal World Film Festival za swój pełnometrażowy debiut fabularny *Zgoda*.

Na 52. Międzynarodowym Festiwalu Filmowym w Karlowych Warach – jednym z najważniejszych wydarzeń filmowych w regionie, nagrodę za najlepszą rolę żeńską odebrały wspólnie Jowita Budnik i Eliane Umuhire za rolę w filmie *Ptaki śpiewają w Kigali* Joanny Kos-Krauze i Krzysztofa Krauzego. *Księżę i dybuk* w reżyserii Elwiry Niewiery i Piotra Rosołowskiego otrzymał

2 <http://variety.com/2017/film/news/10-europeans-to-watch-1201957559/> [dostęp: 11.09.2017]

3 <http://variety.com/gallery/variety-10-animators-to-watch-2017/#!3/dorota-kobiela/> [dostęp: 11.09.2017]

4 <http://variety.com/gallery/artisans-impact-report-2017-variety/#!68/undefined/> [dostęp: 11.09.2017]

Venice Classics Award dla najlepszego filmu dokumentalnego o kinie na 74. MFF w Wenecji.

Współfinansowane przez PISF filmy zdobywały Bawarskie Nagrody Filmowe, Nagrody Czeskich Krytyków Filmowych, Czeskie Lwy, a także były nominowane do Nagród Francuskiej Akademii Sztuki i Techniki Filmowej – Cezarów, Niemieckich Nagród Filmowych, Nagród Izraelskiej Akademii Filmowej, brytyjskich National Film Awards czy Nagrody Parlamentu Europejskiego Lux Prize 2017. Wsparcie przez PISF koprodukcje mniejszościowe *Szron* Sharunasa Bartasa, *Listopad* Rainera Sarneta oraz *W cieniu drzewa* Hafsteinna Gunnara Sigurðssona zostały wybrane na litewskiego, estońskiego i islandzkiego kandydata do Oscara.

Polskie filmy krótkometrażowe, dokumentalne i animowane są chętnie pokazywane na festiwalach filmowych na całym świecie. Poprzedni – 2016 rok przyniósł ponad 260, naszym filmom krótkometrażowym ponad 1100 pokazów festiwalowych i niemal 130 nagród. Polskie kino krótkometrażowe było też gościem specjalnym festiwalu Curtas Vila do Conde w Portugalii, Regensburg International Short Film Week w Niemczech czy Seoul International Cartoon and Animation Festival SICAF w Korei⁵. W 2016 roku rodzime filmy dokumentalne zostały pokazane na międzynarodowych festiwalach filmowych prawie 430 razy, zdobywając łącznie ponad 80 nagród. Nasze kino dokumentalne był gościem specjalnym m.in. podczas DOK Leipzig, Trieste Film Festival czy chińskiego GZ DOC. Polskich twórców nie zabrakło też na krótkiej liście do Oscarów czy wśród nominowanych do Europejskiej Nagrody Filmowej⁶.

W 2017 roku polskie dokumenty nagradzano w Nowym Jorku, Trieście, Wilnie, Busan czy Wenecji, polskie filmy krótkometrażowe święciły triumfy w Cannes, Los Angeles, Toronto czy Santa Cruz, a polskie animacje były nagradzane na najważniejszych światowych festiwalach filmów animowanych – w Clermont-Ferrand czy Annecy. *Twój Vincent* Doroty Kobieli i Hugh Welchmana został nominowany do Europejskiej Nagrody Filmowej.

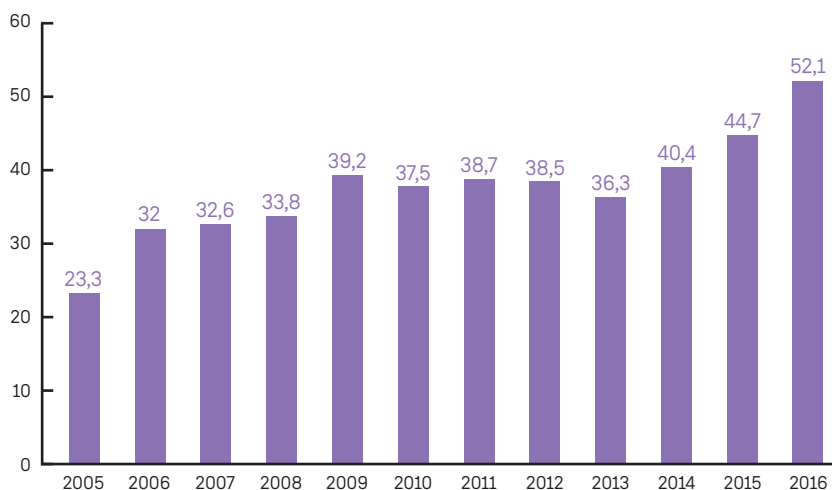
5 http://polishshorts.pl/pl/aktualnosci/3444/podsumowanie_roku_2016_czyli_polskie_filmy_krotkometrazowe_na_zagranicznych_festiwalach [dostęp: 11.09.2017]

6 http://polishdocs.pl/pl/aktualnosci/3420/polski_dokument_na_zagranicznych_festiwalach_-_podsumowanie_2016_roku [dostęp: 11.09.2017]

13 MILIONÓW WIDZÓW NA POLSKICH FILMACH W 2016 ROKU

W 2016 roku sprzedaż biletów na polskie filmy osiągnęła nienotowany od wielu lat wynik. Na rodzime produkcje sprzedano 13 mln biletów, co stanowiło 24,96% udziału w rynku. Rekordowa okazała się również całkowita frekwencja kinowa, która wyniosła ponad 52 mln widzów. Wpływy z biletów osiągnęły poziom 967,5 mln złotych.

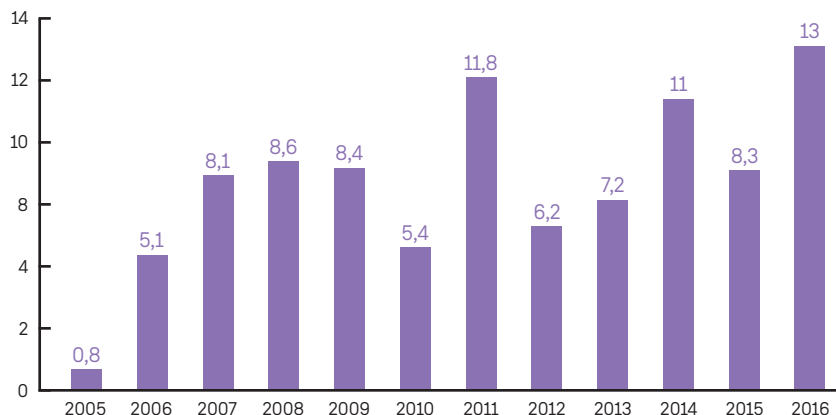
LICZBA WIDZÓW (W MLN)

Źródło: boxoffice.pl

W 2016 roku polskie produkcje z powodzeniem konkurowały z amerykańskimi blockbusternymi. Aż 5 z nich zgromadziło przeszło milionową widownię. Na szczycie box office'u znalazły się filmy *Pitbull*. *Niebezpieczne kobiety* Patryka Vegi z wynikiem ponad 2,7 mln widzów oraz *Planeta Singli* Mitji Okorna, którą obejrzało powyżej 1,9 mln kinomanów. Wielki sukces frekwencyjny odniósł także *Wołyń* Wojciecha Smarzowskiego – przeszło 1,4 mln sprzedanych biletów. Bardzo dobrym prognostykiem dla rozwijanych obecnie w Polsce produkcji rodzinnych okazał się wynik filmu *Za niebieskimi drzwiami* Mariusza Paleja, który przyciągnął do kin w sumie ponad 244 tys. widzów. W 2016 roku na ekrany wprowadzono premierowo 357 tytułów, z czego 49 stanowiły filmy polskie. Średnia cena biletu do kina wyniosła 18,58 złotych.

POLSKIE FILMY – LICZBA WIDZÓW (W MLN)

Źródło: boxoffice.pl

Do 22 października 2017 polskie produkcje w kinach obejrzało ponad 8,7 miliona widzów. Na czele box office'u znalazł się film *Botoks* Patryka Vegi, który zobaczyło już przeszło 2 mln kinomanów. Patrząc na kilkanaście premier zapowiedzianych przez dystrybutorów na ostatnie dwa miesiące roku, m.in. nowy film Łukasza Palkowskiego *Najlepszy*, trzecią część hitu *Listy do M.* czy nagrodzoną w tym roku Złotymi Lwami *Cichą noc* Piotra Domalewskiego, można przypuszczać, że ostateczna frekwencja na polskich filmach będzie co najmniej tak dobra jak w ciągu ostatnich lat.

CORAZ SZERSZA DYSTRYBUCJA ZAGRANICZNA

Polscy producenci coraz chętniej realizują filmy we współpracy z zagranicznymi partnerami, co zapewnia lepszą promocję międzynarodową i szerszy zasięg dystrybucyjny. W 2017 roku na wymagającym rynku amerykańskim były dystrybuowane już m.in. *Córki Dancingu* Agnieszki Smoczyńskiej, *Wszystkie nieprzespane noce* Michała Marczaka, *Powidoki* Andrzeja Wajdy, a także koprodukcje mniejszościowe *Maria Skłodowska-Curie* Marie Noëlle oraz *Ja, Olga Hepnarová* Tomáša Weinreba i Petra Kazdy. W tym roku w Stanach Zjednoczonych jest dystrybuowany także polsko-brytyjski *Twój Vincent (Loving Vincent)* w reżyserii Doroty Kobieli i Hugh Welchmana, który został sprzedany już do ponad 135 krajów na całym świecie. W 2017 roku do dystrybucji w kolejnych ośmiu krajach weszły *Zjednoczone Stany Miłości*

Tomasza Wasilewskiego. Debiut Jana P. Matuszyńskiego *Ostatnia Rodzina* w kinach zobaczyli widzowie w Szwecji, Czechach i na Węgrzech. *Pokotem* Agnieszki Holland zainteresowali się dystrybutorzy w Czechach, Finlandii, Szwecji, Hiszpanii i na Słowacji. Ostatni film Andrzeja Wajdy, poza USA, był w 2017 roku pokazywany w kinach w Kanadzie, Francji, Brazylii, Grecji, Bułgarii, Czechach oraz na Łotwie, Węgrzech i Słowacji. W lipcu 2017 roku *Body/Ciało* Małgorzaty Szumowskiej weszło do kin w Japonii. Ostatecznie ten tytuł został sprzedany do ponad 25 krajów. Widzowie w Japonii oglądali również polsko-francuską koprodukcję *Niewinne* Anne Fontaine, którą we Francji obejrzało przeszło 720 tys. widzów, a w Stanach Zjednoczonych przyniosła ponad 1 mln dolarów wpływów. Do tej pory *Niewinne* w kinach oglądali widzowie w ponad 20 krajach świata.

POLSKI RYNEK FILMOWY

W 2016 roku, pomimo braku systemu zachęt podatkowych, w Polsce kręciły ekipy ze Stanów Zjednoczonych, Niemiec, Wielkiej Brytanii, Francji, Belgii czy Korei Południowej. Dzięki zaangażowaniu m.in. władz samorządowych rozwija się sieć regionalnych komisji filmowych i regionalnych funduszy filmowych, które stanowią dodatkowe źródło finansowania produkcji filmowej⁷.

W 2017 roku na swoje wszystkie działania realizowane w ramach Programów Operacyjnych PISF zaplanował kwotę w wysokości 137,5 mln złotych, z czego 94 mln na produkcję filmową, 25 mln na edukację i upowszechnianie kultury filmowej, 6 mln na rozwój kin, a 8 mln na promocję polskiego filmu za granicą⁸.

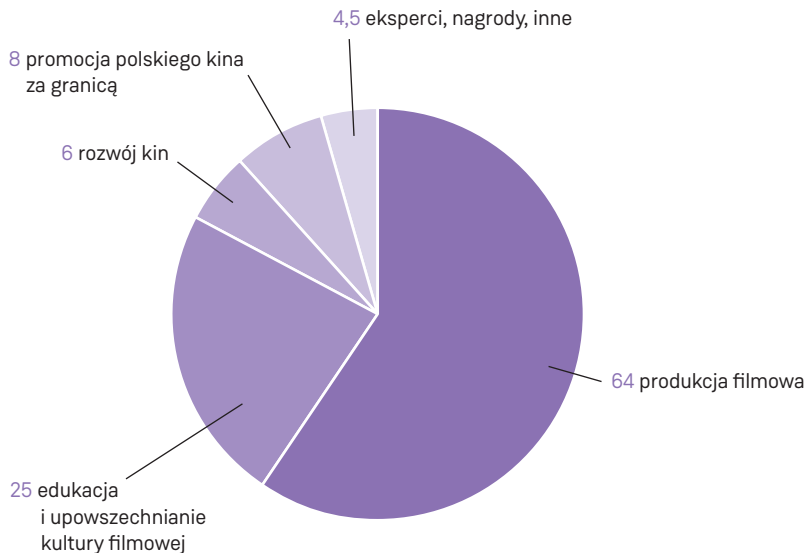
PISF konsekwentnie wspiera finansowo wiele inicjatyw niezwiązanych bezpośrednio z produkcją filmową, m.in. festiwale i konkursy filmowe, programy profesjonalizacji, rekonstrukcję cyfrową czy publikacje dotyczące kina. W 2017 roku dofinansowanie w ramach Programu Operacyjnego Edukacja i upowszechnianie kultury filmowej otrzymało blisko 160 takich projektów⁹.

7 http://www.filmcommissionpoland.pl/assets/Zalaczniki/PFM_04_2017_spread.pdf [dostęp: 11.09.2017]

8 http://www.pisf.pl/files/dokumenty/po_2017/Programy_Operacyjne_PISF__2017.pdf [dostęp: 11.09.2017]

9 <http://www.pisf.pl/dotacje/dofinansowane-projekty/2017/po-edukacja-i-upowszechnianie-kultury-filmowej> [dostęp: 11.09.2017]

PROGRAMY OPERACYJNE PISF W 2017 R. (PLANY, W MLN ZŁ)

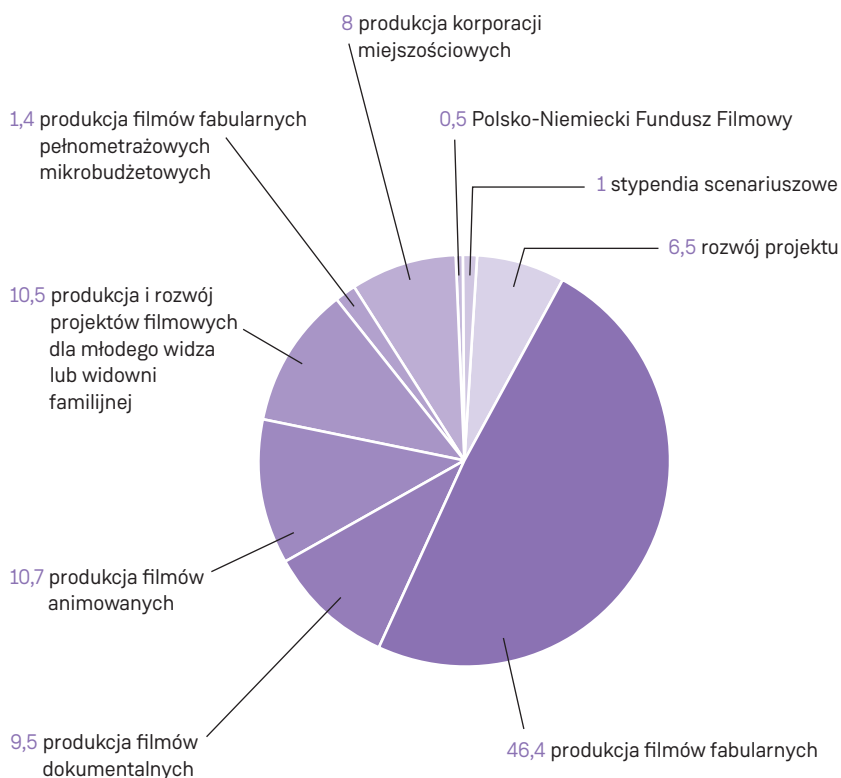
Źródło: Polski Instytut Sztuki Filmowej

Aby uzyskać dofinansowanie w ramach Programu Operacyjnego Produkcja filmowa, producent musi złożyć do PISF wnioski na jedną z trzech odbywających się w roku sesji. Ocena projektu jest dwuetapowa i dokonują jej eksperci powoływani na 12 miesięcy przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Do grona ekspertów zapraszani są przedstawiciele środowiska filmowego, literackiego, artystycznego. O rozdysponowaniu 80% środków przeznaczonych na produkcję filmową decydują liderzy komisji eksperckich, pozostałe 20% budżetu rozdziela dyrektor Instytutu.

WYDZIELONE ŚRODKI FINANSOWE M.IN. NA KINEMATOGRAFIĘ DZIECIĘCĄ

Polski Instytut Sztuki Filmowej, starając się pobudzać rynek filmowy w ramach konkretnych obszarów, wydzielił od 2016 roku osobne środki na finansowanie rozwoju i produkcji kinematografii dziecięcej, a także koprodukcje mniejszościowe. Od 2017 roku funkcjonuje w PISF osobna komisja oceniająca wnioski mikrobudżetowych pełnometrażowych filmów fabularnych. Oceny w ramach tych priorytetów, a także Polsko-Niemieckiego Funduszu Filmowego są jednoetapowe.

PODZIAŁ ŚRODKÓW W PROGRAMIE OPERACYJNYM PISF PRODUKCJA FILMOWA (PLANY, W MLN ZŁ)

Źródło: Polski Instytut Sztuki Filmowej

O POLSKIM INSTYTUCIE SZTUKI FILMOWEJ

Polski Instytut Sztuki Filmowej działa na podstawie ustawy o kinematografii, która weszła w życie 19 sierpnia 2005 r., i statutu. Do zadań PISF należą m.in.: dofinansowywanie produkcji, dystrybucji i rozpowszechniania filmów, promowanie polskiej kinematografii na świecie czy wspieranie debiutantów, którym szczególnie trudno było zaistnieć w poprzednich latach. Obowiązki wynikające z ustawy PISF wypełnia poprzez działania własne oraz wspieranie działań innych instytucji, m.in. szkół filmowych. Nadzór nad Instytutem sprawuje Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Złożona z przedstawicieli twórców, producentów filmowych, kin, dystrybutorów, nadawców, operatorów telewizji kablowych i platform cyfrowych oraz związków zawo-

dowych działających w kinematografii Rada Instytutu opiniuje plan działalności, plan finansowy i roczne sprawozdania Instytutu oraz zatwierdza Programy Operacyjne.

Stanowisko pierwszego dyrektora Instytutu objęła współtwórczyni ustawy o kinematografii Agnieszka Odorowicz, która sprawowała tę funkcję przez dwie kadencje do 2015 roku, następnie Instytutem przez dwa lata kierowała Magdalena Sroka. Obecnie obowiązki dyrektora PISF pełni Izabela Kiszka-Hoflik. 25 października br. MKiDN ogłosiło konkurs, w którym zostanie wyłoniony nowy dyrektor Polskiego Instytutu Sztuki Filmowej. Podstawowym źródłem przychodów PISF są wpłaty nadawców telewizyjnych, platform cyfrowych, telewizji kablowych, a także właścicieli kin i dystrybutorów filmów, którzy przekazują na rzecz PISF 1,5 % swych przychodów. Pozostałą część budżetu Instytutu stanowią m.in. środki z Funduszu Promocji Kultury, przychody z eksploatacji filmów, do których autorskie prawa majątkowe przysługują Instytutowi oraz dotacje podmiotowe z budżetu państwa.

WYBRANE PUBLIKACJE:

- „Magazyn Filmowy SFP” 2017, nr 6, https://www.sfp.org.pl/magazyn_filmowy,86.MF_06_2017_www.pdf [dostęp: 11.09.2017]
- „Polish Film Magazine” 2017, nr 2, http://www.filmcommissionpoland.pl/assets/Zalaczniki/PFM_05_2017_spread.pdf [dostęp: 11.09.2017]
- „Polskie Filmy 2017”, http://www.pisf.pl/files/dokumenty/rozne/npf2017/PF_2017_hyperlinks.pdf [dostęp: 11.09.2017]
- M. Walendzik, *Rekordowy 2016. Czy w 2017 polskie kina zarobią jeszcze więcej?*, Newsweek, <http://www.newsweek.pl/kultura/rekordowy-2016-czy-w-2017-polskie-kina-zarobia-jeszcze-wiecej-,artykuly,403407,1.html> [dostęp: 11.09.2017]

Opracowanie: Kalina Cybulska, magister sztuki, menedżer kultury, specjalista,
Polski Instytut Sztuki Filmowej, kalina.cybulska@pisf.pl
Rafał Jankowski, rzecznik prasowy,
Polski Instytut Sztuki Filmowej, rafal.jankowski@pisf.pl

MUZEA

Narodowy Instytut Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów

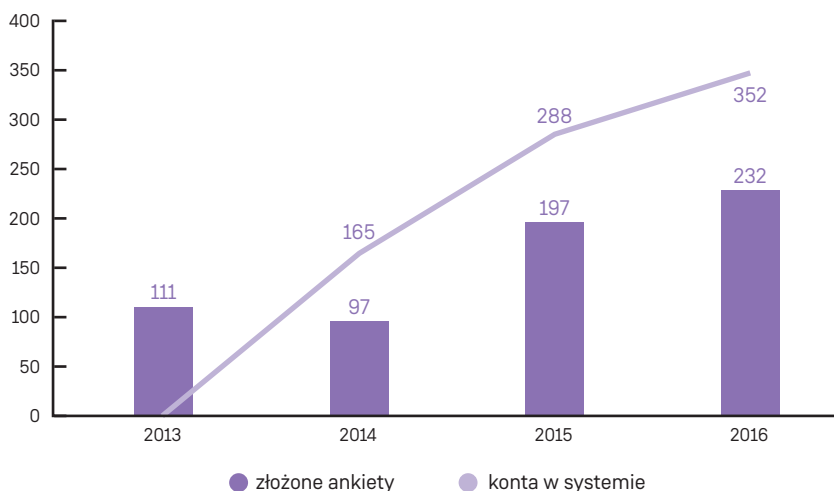
Misją Narodowego Instytutu Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów jest kreowanie rozwoju i innowacyjności w obszarze zarządzania muzeami i zbiorami publicznymi w Polsce. Jednym z działań, poprzez które realizujemy to założenie, jest budowanie i aktualizowanie zintegrowanego systemu informacji o muzeach i ich zbiorach. W związku z tym w 2012 roku rozpoczęliśmy projekt pod nazwą „Statystyka muzeów”, który ma stać się swoistą bazą danych o polskich instytucjach muzealnych – do użytku decydentów organizacyjnych, zarówno publicznych, jak i prywatnych, badaczy, a także samych muzeów. NIMÓZ działa także na polu standaryzacji statystyki muzealnej, współpracując z instytucjami krajowymi (Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Główny Urząd Statystyczny, Polski Komitet Normalizacyjny), jak i międzynarodowymi (The European Group on Museum Statistics – EGMUS).

DZIAŁANIA NIMOZ W ZAKRESIE STATYSTYKI MUZEALNEJ W LATACH 2016–2017

DANE Z PROJEKTU „STATYSTYKA MUZEÓW” ZA ROK 2016

Z roku na rok w projekcie „Statystyka muzeów” bierze udział coraz więcej muzeów. W 2016 r. udało nam się pozyskać dane od 232 instytucji, co stanowi około 25% wszystkich muzeów w Polsce¹.

RESPONSYWNOŚĆ MUZEÓW

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych NIMOZ

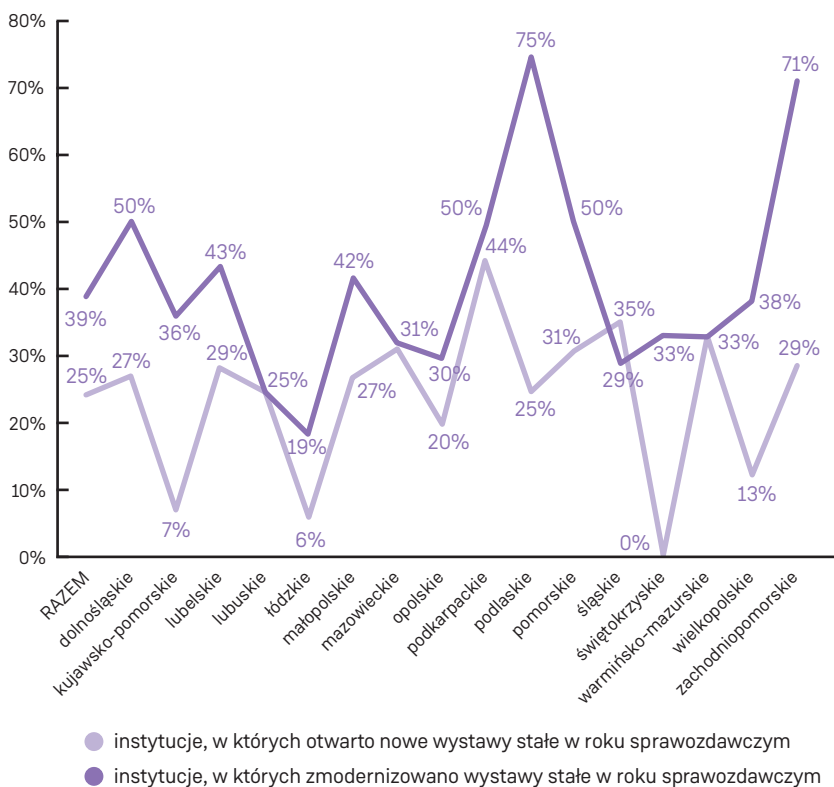
Z uwagi na nieuchronne ograniczenia objętościowe niniejszego tekstu omówione zostaną tylko nieliczne z pozyskanych danych. Opracowanie przybliży najważniejsze pola działalności merytorycznej polskich muzeów w roku 2016, wskazując na stopień ich aktywności w sprawozdawanym roku. Szersze opracowanie wyników badania za rok 2016 znajdzie się w publikacji

- 1 Według szacunków NIMOZ w roku 2016 działało w Polsce ok. 925 instytucji muzealnych. Liczba ta jest jednak ruchoma: każdego roku część, szczególnie małych, prywatnych muzeów kończy swoją działalność, ciągle przybywają także nowe.

„Statystyka muzeów. Muzea w 2016 roku”, która zostanie wydana pod koniec bieżącego roku.

Do podstawowych celów instytucji muzealnych zaliczają się gromadzenie zbiorów i ich udostępnianie. Ten ostatni realizowany jest przede wszystkim poprzez działalność wystawienniczą. Z badania wynika, że w 2016 roku 94% muzeów miało w swojej ofercie wystawy stałe. Nowe ekspozycje tego typu otworzyło 25% muzeów, natomiast 39% zmodernizowało te już istniejące (wykres „Działalność wystawiennicza muzeów – wystawy stałe”²).

DZIAŁALNOŚĆ WYSTAWIENNICZA MUZEÓW – WYSTAWY STAŁE (N=215)

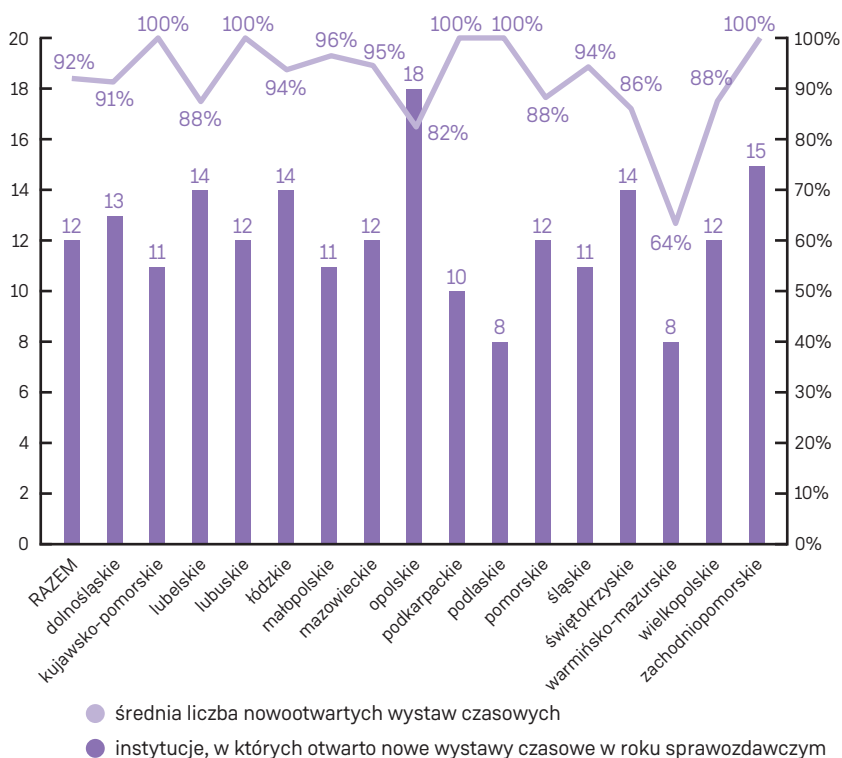

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z projektu „Statystyka muzeów”

- 2 Analiza pomija te odpowiedzi, w których wskazano „brak danych”. W związku z tym przy każdorazowym wskazywaniu danych statystycznych podana jest inna próba badawcza (N).

Wystawy stałe są tymi przestrzeniami wystawienniczymi, które charakteryzują się mniejszym stopniem zmienności. Największa aktywność muzealna obserwowana jest w kontekście wystaw czasowych, które często stanowią o potencjale frekwencyjnym danej instytucji. Nic więc dziwnego, że aż 92% muzeów wykazało, że otwarte u nich zostały nowe wystawy czasowe (wykres „Działalność wystawiennicza muzeów – wystawy czasowe”). Warta odnotowania jest także średnia liczba wystaw otwartych w 2016 r. Dla wszystkich muzeów, które wykazały aktywność w tej sferze, wartość ta wynosi 12.

DZIAŁALNOŚĆ WYSTAWIENNICZA MUZEÓW – WYSTAWY CZASOWE (N=232)

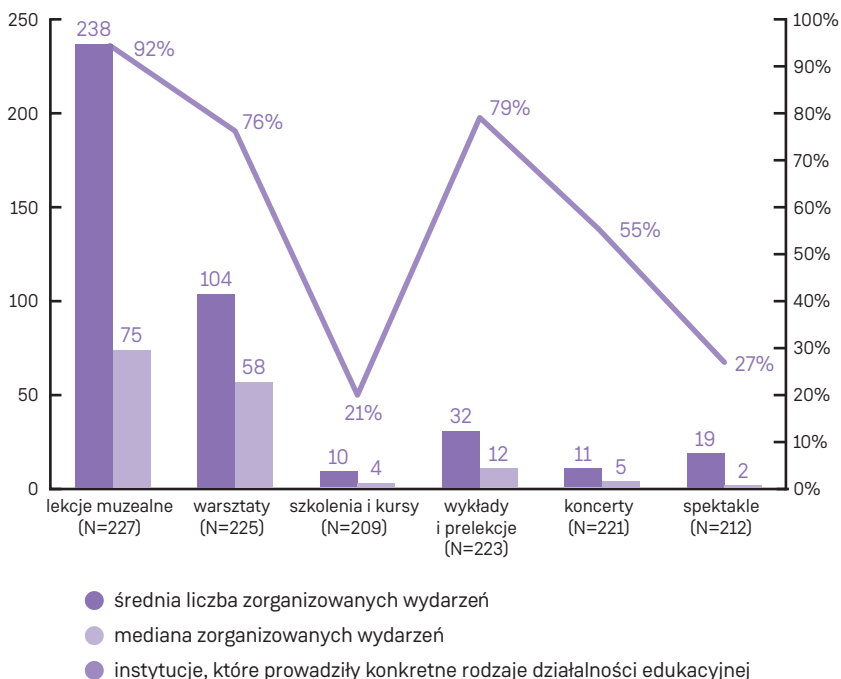

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z projektu „Statystyka muzeów”

Ważnym aspektem muzealnej aktywności są także działania w sferze edukacji. Aż 92% instytucji zadeklarowało, że prowadziło w roku 2016 lekcje muzealne, natomiast 76% – warsztaty (wykres „Działalność edukacyjna

muzeów”). Te drugie są rosnącą w siłę formą muzealnej działalności, z której coraz chętniej korzysta publiczność. Częściej muzea decydują się także na organizację bardziej niekonwencjonalnych wydarzeń, jak koncerty (ma je w swojej ofercie 55% instytucji) czy spektakle (27% instytucji). Wykres przedstawia także średnią liczbę zorganizowanych wydarzeń oraz medianę³ – czyli wartość środkową, która wskazuje, że 50% muzeów przeprowadziło mniej, a drugie 50% więcej wydarzeń niż wartość mediany. Szczególnie na przykładzie lekcji muzealnych widać, jak duże różnice mogą mieć oba wskaźniki. Przyczyną tego stanu rzeczy jest to, że małe, czy to regionalne, uczelniane, kościelne czy prywatne muzea – których jest zdecydowana większość – wykazują mniejszą liczbę organizowanych przedsięwzięć, podczas gdy największe muzea realizują corocznie bardzo dużą, nierzadko imponującą liczbę wydarzeń – i to one zawyżają średnią wartość.

DZIAŁALNOŚĆ EDUKACYJNA MUZEÓW

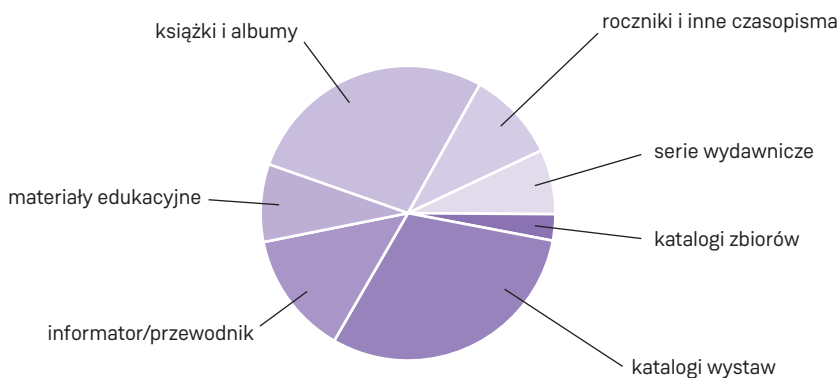

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z projektu „Statystyka muzeów”

- 3 Średnia oraz mediana są wynikiem wyliczeń dla instytucji, które wskazały w swoich odpowiedziach wartość inną niż 0.

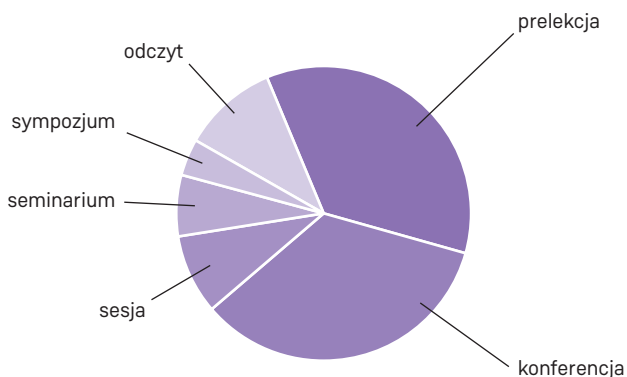
Muzea prowadzą także szeroko zakrojoną działalność wydawniczą i naukową. Aż 71% instytucji wskazało, że wydało chociaż jedną publikację opatrzoną numerem ISBN/ISSN. Najchętniej muzea wydawały katalogi wystaw oraz książki i albumy (wykres „Działalność wydawnicza muzeów – rodzaje wydawanych publikacji”). Z kolei 55% badanych muzeów organizowało w roku 2016 wydarzenia o charakterze naukowym. Najczęściej były to prelekcje i konferencje (wykres „Działalność naukowa muzeów – rodzaj realizowanych wydarzeń”).

DZIAŁALNOŚĆ WYDAWNICZA MUZEÓW – RODZAJE WYDAWANYCH PUBLIKACJI (N=165)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z projektu „Statystyka muzeów”

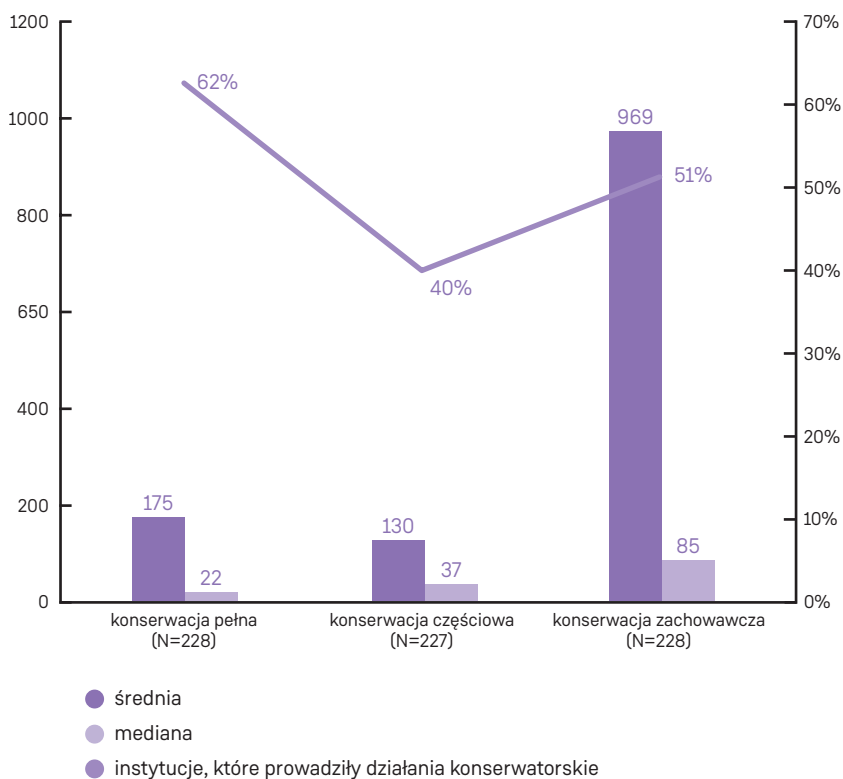
DZIAŁALNOŚĆ NAUKOWA MUZEÓW – RODZAJ REALIZOWANYCH WYDARZEŃ (N=126)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z projektu „Statystyka muzeów”

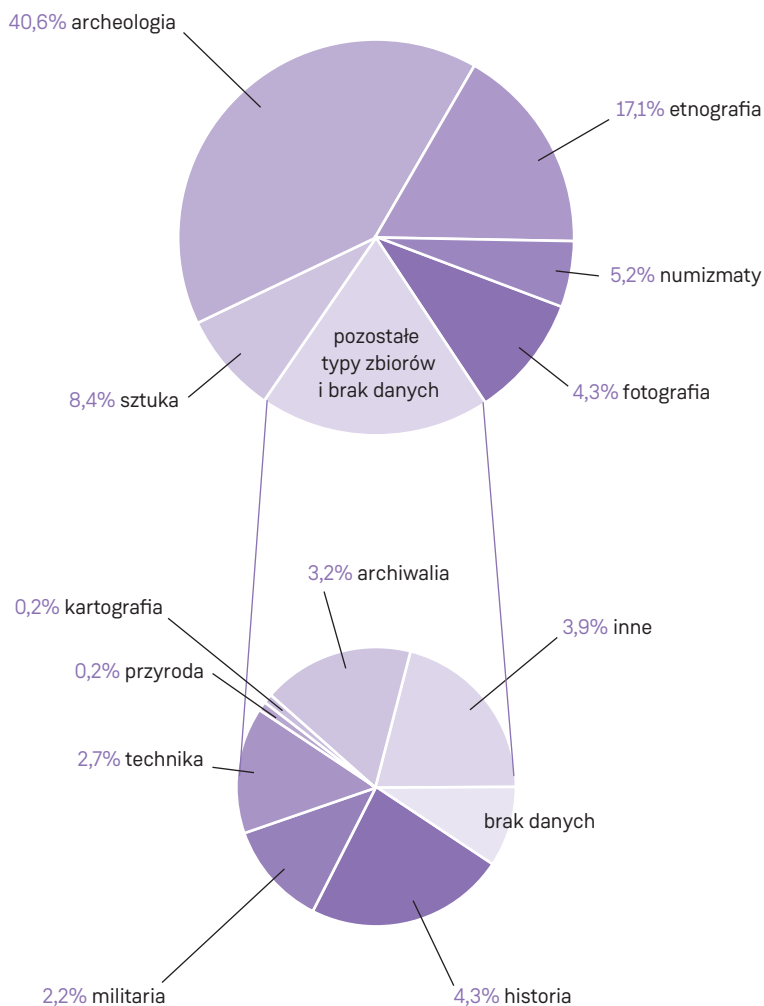
Muzea zgodnie z zapisami ustawy o muzeach powinny również chronić i zabezpieczać posiadane obiekty. Wyrazem tego ustawowego zobowiązania są przede wszystkim działalność konserwatorska oraz digitalizacyjna. W kontekście konserwacji 62% muzeów wskazało, że realizowało w roku 2016 zabiegi o charakterze kompleksowym, 40% – częściowym, a 51% – zachowawczym (wykres „Działalność konserwatorska muzeów”). Najliczniejsza grupa obiektów przeszła konserwację zachowawczą – z uwagi na to, że te działania mają najmniej angażujący charakter, zarówno w zakresie kosztów, jak i czasu. Z wykresu „Rozkład przeprowadzonych konserwacji pełnych w podziale na typ zbiorów” wynika, że najczęściej pełne konserwacje przeprowadzano przy obiektach archeologicznych i etnograficznych (wyjaśnieniem może być fakt, że w dużej mierze są to obiekty niewielkie gabarytowo).

DZIAŁALNOŚĆ KONSERWATORSKA MUZEÓW

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z projektu „Statystyka muzeów”

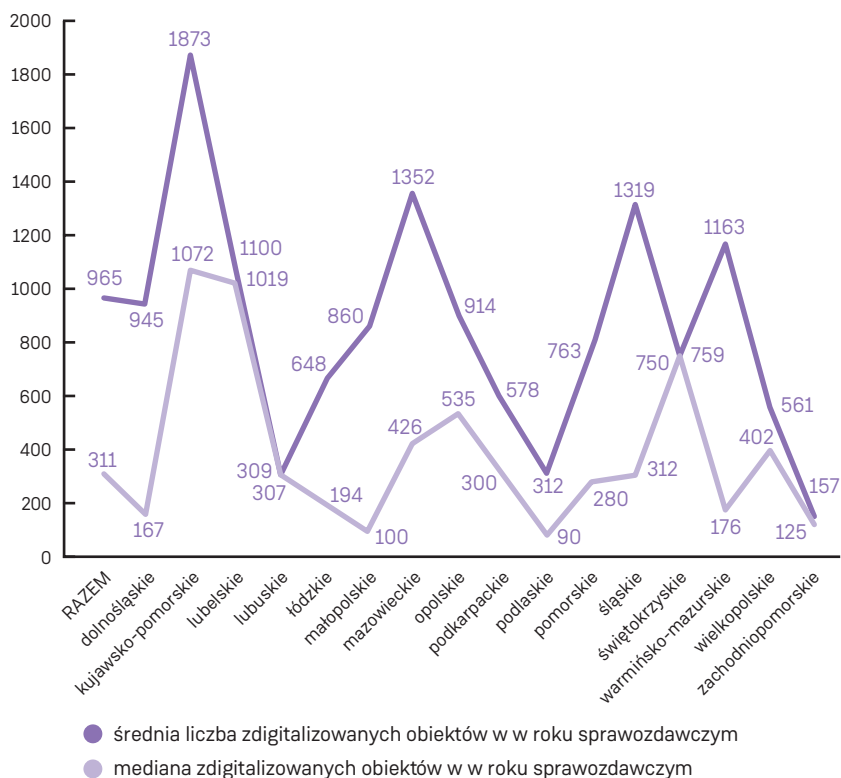
ROZKŁAD PRZEPROWADZONYCH KONSERWACJI PEŁNYCH W PODZIALE NA TYP ZBIORÓW

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z projektu „Statystyka muzeów”

Spośród instytucji, które odpowiedziały na pytanie o przebieg prac digitalizacyjnych w zakresie wykonania dokumentacji wizualnej zbiorów 63% zadeklarowało prowadzenie takich działań w roku 2016. Na wykresie „Działalność digitalizacyjna muzeów z podziałem na województwa” wskazane zostały średnia liczba zdigitalizowanych obiektów w roku sprawozdawczym oraz mediana.

DZIAŁALNOŚĆ DIGITALIZACYJNA MUZEÓW Z PODZIAŁEM NA WOJEWÓDZTWA (N=125)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z projektu „Statystyka muzeów”

PROJEKT DOTYCZĄCY BADANIA PUBLICZNOŚCI

Narodowy Instytut Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów w marcu 2017 roku rozpoczął wieloletni projekt badania publiczności muzeów w Polsce. W pierwszym etapie prac dokonano analizy danych zastanych i wyników dotychczasowych badań prowadzonych przez poszczególne instytucje. Przeprowadzono także pilotaż programu, uwzględniając metody zarówno ilościowe, jak i jakościowe. W jego ramach do 104 muzeów, które prowadziły już badania publiczności (grupa wybrana na podstawie danych z projektu „Statystyka muzeów”), została rozesłana ogólnopolska ankieta internetowa. W oparciu o informacje uzyskane z badań ilościowych oraz pierwszych warsztatów przeprowadzonych z wolontariuszami, podczas fokusu (wzięli w nim udział pracownicy

NIMOZ oraz NCK – wspomagającego Instytut doświadczeniem na tym etapie) wybrano 11 instytucji różnych typów i z różnych środowisk oraz regionów Polski. W tych właśnie muzeach zostały następnie zrealizowane badania jakościowe (pogłębione indywidualne wywiady z dyrektorami instytucji oraz warsztaty z pracownikami i współpracownikami poszczególnych muzeów). W ten sposób zebrano materiał pozwalający na określenie głównych potrzeb różnych typów muzeów w zakresie badania publiczności i najważniejszych kierunków badań oraz programu szkoleń dla muzealników, który będzie realizowany przez NIMOZ w 2018 r.

NORMA ISO MIĘDZYNARODOWA STATYSTYKA MUZEALNA

W marcu 2016 roku opublikowana została międzynarodowa norma ISO zatytułowana *International museum statistics*. Dokument zawiera szereg definicji oraz wskazówek związanych z tworzeniem formularzy statystycznych w zakresie muzealnictwa. Jej inicjatorami i głównymi autorami były osoby i instytucje od lat działające w strukturze EGMUS. Jako że dokument może stać się ważną podstawą dla prac nad standaryzacją polskiej statystyki muzealnej, NIMOZ – jako członek Polskiego Komitetu Normalizacyjnego – rozpoczął działania zmierzające do opublikowania polskiego tłumaczenia dokumentu. Składały się na nie prace w ramach właściwego Komitetu Technicznego PKN, a następnie przeprowadzenie konsultacji z instytucjami zainteresowanymi tematyką, ekspertami i samymi muzeami. Zakończenie całej procedury planowane jest na pierwszy kwartał 2018 roku. Wtedy norma będzie szeroko dostępna za pośrednictwem Polskiego Komitetu Normalizacyjnego, a dla NIMOZ stanie się podstawą do dyskusji z partnerami krajowymi (GUS, MKiDN) o ewentualnych modyfikacjach i możliwościach udoskonalenia polskiego systemu sprawozdawczego.

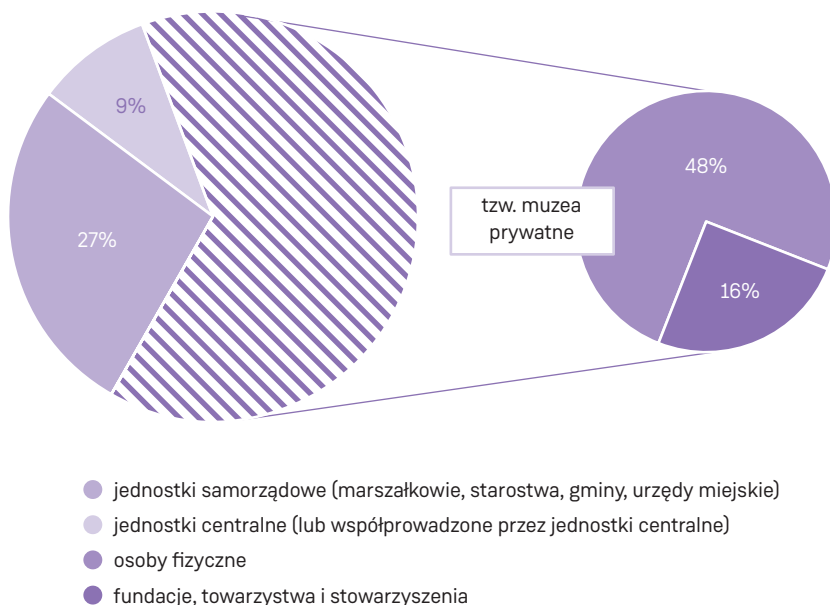
NOWE TRENDY: TZW. MUZEA PRYWATNE

Co roku do Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego trafia około 100 wniosków o uzgodnienie projektów statutów i regulaminów muzeów (nieznaczną ich część dotyczy powtórnego ustalenia brzmienia dokumentu ze względu na potrzebę wprowadzenia zmian przez założyciela): w roku 2015 było ich 113, a w 2016 – 100⁴. Duża część zgłoszeń dotyczy tzw. muzeów

4 Dane pozyskane od MKiDN przez NIMOZ.

prywatnych – czyli tworzonych przez osoby fizyczne, osoby prawne lub jednostki organizacyjne nieposiadające osobowości prawnej. Bardzo dobrze tę tendencję obrazują dane dla pierwszej połowy 2017 roku. W tym okresie do MKiDN wpłynęło 56 wniosków o uzgodnienie statutu bądź regulaminu. Poniższy wykres przedstawia, jak rozkładała się ich liczba ze względu na organizatora instytucji, której dotyczył wniosek.

WNIOSKI O UZGODNIENIE STATUTU/REGULAMINU ZE WZGLĘDU NA ORGANIZATORA MUZEUM

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Departamentu Dziedzictwa Kulturowego MKiDN oraz danych NIMiOZ

Znaczącą część wniosków stanowią te dotyczące muzeów prywatnych, łącznie 71% wszystkich zgłoszeń. Dane te jednoznacznie wskazują, że mamy do czynienia z przyrostem muzeów zakładanych przez osoby fizyczne, a tendencja ta – jak wynika z informacji MKiDN – jest stała od kilku lat. Narodowy Instytut Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów, świadomy różnic między muzeami-instytucjami kultury a tzw. muzeami prywatnymi opracowuje w tej chwili ofertę edukacyjną skierowaną do założycieli, dyrektorów i pracowników tego typu muzeów.

NAJNOWSZE OPRACOWANIA, RAPORTY I KSIĄŻKI Z DZIEDZINY MUZEALNICTWA

WYDAWNICTWA NIMOSZ

Muzea w Polsce. Raporty na podstawie danych z projektu „Statystyka muzeów” (2013–2015) – zbiór raportów dot. różnych aspektów działalności muzeów. Dostępny również w wersji anglojęzycznej.

„Statystyka muzeów”. *Muzea w 2016 roku* – publikacja, której wydanie planowane jest na koniec 2017 roku.

INNE WYDAWNICTWA

M. Murzyn-Kupisz, J. Działek (współpraca), *Instytucje muzealne z perspektywy ekonomii kultury* – książka, której przedmiotem rozważań są muzea w aspekcie ekonomicznym. Stanowi połączenie teorii ze szczegółowymi badaniami empirycznymi prowadzonymi na terenie Polski.

Mapping the Creative Value Chains. A study on the economy of culture in the digital age – raport Komisji Europejskiej, którego autorzy przygotowali mapę kreatywnych łańcuchów zależności, wskazując jednocześnie na kluczową rolę digitalizacji w rozwoju rynku kreatywnego. Część analizy dotyczy łańcucha w sferze dziedzictwa kulturowego, gdzie jednym z ważniejszych działających aktorów są muzea.

Ustawa o ponownym wykorzystywaniu informacji sektora publicznego rok po wejściu w życie. Raport – analiza, w której rozpatrywane są przykłady tego zjawiska także w instytucjach muzealnych.

Access to culture in the European Union – opracowanie Parlamentu Europejskiego dotyczące stopnia, w jakim obywatele UE korzystają z kultury, wskazująca także na bariery w dostępie do niej.

WYBRANE PUBLIKACJE:

- K. Izdebski, N. Mileszyk, M. Siwanowicz, *Ustawa o ponownym wykorzystywaniu informacji sektora publicznego rok po wejściu w życie. Raport*, Fundacja ePaństwo i Fundacja Centrum Cyfrowe, Warszawa 2017.

- M. Murzyn-Kupisz, J. Działek (współpraca), *Instytucje muzealne z perspektywy ekonomii kultury*, Wydawnictwo „Universitas”, Kraków 2016.
- M. Pasikowska-Schnass, *Access to culture in the European Union*, European Parliamentary Research Service, European Union 2017.
- R. Pater, A. Knast, A. de Rosset, K. Osiewicz, M. Murzyn-Kupisz, *Museums in Poland. Reports based on data from the „Museum Statistics Project” (2013–2015)*, National Institute for Museums and Public Collections, Warsaw 2016.
- R. Pater, A. Knast, A. de Rosset, K. Osiewicz, M. Murzyn-Kupisz, *Muzea w Polsce. Raporty na podstawie danych z projektu „Statystyka muzeów” (2013–2015)*, Narodowy Instytut Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów, Warszawa 2016.
- I. de Voldere, J.-F. Romainville, S. Knotter, E. Durinck, E. Engin, A. Le Gall, P. Kern, E. Airaghi, T. Pietosu, H. Ranaivoson, K. Hoelck, *Mapping the creative value chains. A study on the economy of culture in the digital age: final report*, Publications Office of the European Union, Luxembourg 2017.

Opracowanie: Joanna Grzonkowska, Kierownik Działu Strategii i Analiz Prawnych

Narodowy Instytut Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów, jgrzonkowska@nimoz.pl

Katarzyna Figiel, Główny specjalista ds. statystyki muzeów,

Narodowy Instytut Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów, kfigiel@nimoz.pl

MUZYKA

Instytut Muzyki i Tańca

15 maja 2017 roku podczas III Konwencji Muzyki Polskiej odbyła się prezentacja i jednocześnie oficjalna premiera prowadzonego przez Instytut Muzyki i Tańca portalu internetowego muzykapolska.org.pl.

Serwis z założenia kontynuuje idee wydawanych przez IMiT roczników i raportów omawiających sytuację najnowszej muzyki polskiej, widzianej zarówno z perspektywy jej twórców i ich dzieł, jak i systemu edukacji, sposobów finansowania, działalności wydawców oraz recepcji słuchaczy. Materiał publikowany na portalu podzielony został na pięć działów: muzyka polska, edukacja muzyczna, finansowanie, rynek muzyczny i atlas. Strona startowa prezentuje wybrane, najnowsze artykuły z każdego z nich oraz *Kronikę muzyki polskiej* – oś czasu, ukazującą najważniejsze wydarzenia z życia muzycznego w Polsce rok po roku. Obraz muzyki polskiej nakreślony został linearnie – chronologicznie, ale także przestrzennie – w postaci dynamicznych, interaktywnych map w *Atlasie muzycznym*, zarówno jakościowo – dzięki licznym tekstom poglądowym i opisowym, jak i ilościowo – przy pomocy wykresów, tabel zbiorczych i statystyk, wreszcie – w sposób całościowy, od muzyki współczesnej, klasycznej, poprzez jazz, pop, rock, hip-hop, muzykę tradycyjną i folkową, filmową i teatralną, aż po taniec. *Atlas muzyczny* jest najbardziej innowacyjną, niepowtarzalną i atrakcyjną aplikacją. Zasada jej funkcjonowania nie ma odpowiednika nie tylko w żadnym innym portalu muzycznym w Polsce, ale także na świecie. Wypełniona jest interaktywnymi

mapami, powiązanymi z metryczkami instytucji i statystykami – w jednym miejscu zgromadzone zostały dane dotyczące większości instytucji funkcjonujących w obszarze każdego rodzaju muzyki w Polsce, prezentowane wizualnie – przestrzennie na mapie, chronologicznie dzięki dynamicznemu „suwakowi lat” oraz w postaci elastycznych wykresów liczbowych. Dane można przeszukiwać, wybierając między kilkoma filtrami – według nazwy instytucji, obszaru działania lub rodzaju działalności (obejmującej aż 65 jej typów – od urzędów, poprzez organizacje życia muzycznego, instytucje kształcenia, wydarzenia, sale koncertowe, orkiestry i zespoły, instytucje przemysłu muzycznego, po stacje radiowe i telewizyjne oraz strony internetowe poświęcone muzyce). Każda metryka podmiotu widziana w *Atlasie* powiązana jest z formularzem, udostępnionym w sieci przedstawicielom danej instytucji do zgłoszenia i aktualizacji danych. Ponadto portal muzykapolska.org.pl zaprogramowany został jako strona responsywna, dostosowująca się automatycznie pod względem wizualnym i układu treści do różnych wielkości ekranu – od standardowych monitorów po urządzenia mobilne, tablety i smartfony.

Powołany przez Instytut Muzyki i Tańca zespół ekspertów, których zadaniem jest coroczne diagnozowanie sytuacji najnowszej muzyki polskiej, zyskał dzięki portalowi nowe medium prezentacji wyników swoich badań i analiz. Najnowsze raporty poświęcone zostały wydarzeniom roku 2016, obchodzonego w Polsce jako Rok Feliksa Nowowiejskiego i dyrygenckich jubileuszy – Agnieszki Duczmal, Jerzego Maksymiuka i Jana Krenza¹, ale także rok edycji ważnych konkursów – IX Międzynarodowego Konkursu Wokalnego im. Stanisława Moniuszki (9–14 maja) i XV Międzynarodowego Konkursu Skrzypcowego im. Henryka Wieniawskiego w Poznaniu (8–23 października)². Zwycięzcami pierwszego z nich zostali Polak Andrzej Filończyk (baryton) w kategorii głosów męskich oraz Salome Jicia z Gruzji (sopran) w kategorii głosów żeńskich, natomiast w drugim triumfowała reprezentująca Gruzję i Turcję Veriko Tchumburidze. Rok 2016 przyniósł również kolejne sukcesy polskich artystów sceny operowej za granicą. Spektakl *Tristan i Izolda* Ryszarda Wagnera w reżyserii Mariusza Trelińskiego (pod kierownictwem Simona Rattle’a oraz z Niną Stemme i Stuartem Skeltonem w rolach tytułowych) otworzył we wrześniu

1 J. Marczyński, 2016 – *Rok Feliksa Nowowiejskiego i dyrygenckich jubileuszy*, <http://muzykapolska.muzykapolska.org.pl> [dostęp: 10.09.2017].

2 J. Marczyński, 2016 – *Rok konkursów imienia Wieniawskiego i Moniuszki*, ibidem.

sezon 2016/2017 Metropolitan Opera w Nowym Jorku. Wydarzeniem Europy był z kolei majowy cykl przedstawień *Lohengrina* w Semperoper w Dreźnie, w których po raz pierwszy w postaci wagnerowskie wcielił się Anna Netrebko i Piotr Beczała³. Współczesne polskie opery, których prapremiery miały miejsce w roku 2016, wyróżniało przede wszystkim wykraczanie poza cechy gatunku – w stronę multimedialności, poprzez nietypowe miejsca wykonania czy też rezygnację z takich atrybutów jak fabuła, gra aktorska czy dekoracje. Tendencje te obecne były w przedstawieniach organizowanych w ramach festiwali – m.in. opery Aaron S Sławomira Wojciechowskiego i *Memoopera* Marty Śniady na „Warszawskiej Jesieni”, *Rêve Rave* Jagody Szmytki i *Ivy Snowstalkers of Ancient Apron* Piotra Kurka na lubelskich „Kodach”, a także w scenicznej twórczości Wojciecha Blecharza (*Park-Opera* i *Soundwork*)⁴. Za operowe dzieło *Czarodziejska góra* oraz „ważny, indywidualny ślad w panoramie współczesnej muzyki polskiej” doroczną Nagrodę Związku Kompozytorów Polskich w 2016 roku otrzymał Paweł Mykietyń, natomiast laureatką nagrody Koryfeusz Muzyki Polskiej 2016 jako Osobowość Roku została wybitna kompozytorka i śpiewaczka Agata Zubał.

W muzyce jazzowej rok 2016 obchodzony był nieformalnie jako rok Jana „Ptaszyka” Wróblewskiego, z okazji 80. urodzin artysty, który podróżował z jubileuszowymi koncertami po całej Polsce. Kontynuowane były także zjawiska, które jeszcze do niedawna uznawane były za nowatorskie, a obecnie nabrały charakteru stałych elementów, tj. wykorzystywanie rodzimego folkloru, szukanie inspiracji w muzyce klasycznej, opieranie repertuaru na własnych kompozycjach, zainteresowanie muzyką elektroniczną w różnych jej przejawach⁵. W muzyce rozrywkowej rok 2016 należał bezdyskusyjnie do twórców hip-hopu. Najlepiej sprzedającą się polską płytą oraz największym bestsellerem na krajowym rynku był album *Życie po śmierci* rapera i producenta Adama Ostrowskiego znanego jako O.S.T.R.⁶. Z kolei pod względem sprzedaży muzyki w streamingu największy sukces odniosła ścieżka dźwiękowa Marcina Przybyłowicza do gry *Wiedźmin 3: Dziki Gon*. Była ona nominowana do kilku nagród branżowych i wygrała kategorię Best Original Music podczas gali Imagine Games Network 2016⁷. Coraz większego znaczenia

3 J. Marczyński, *Artyści polscy za granicą w roku 2016*, ibidem.

4 K. Kwiatkowski, *Premiery i prawykonania roku 2016*, ibidem.

5 K. Brodacki, *Protagonści i nowe twarze polskiego jazzu 2016*, ibidem.

6 B. Chaciński, *O.S.T.R. i inni. Polski hip-hop dominuje, ale czy wszędzie?*, ibidem.

7 B. Chaciński, *Wiedźmin i inni. Sukcesy polskiej muzyki ilustracyjnej*, ibidem.

nabiera również w ostatnim okresie muzyka komponowana specjalnie do sztuk teatralnych. W utworach dla sceny powstałych w roku 2016 odnajdziemy nawiązania do różnych stylów muzycznych, technik wykonawczych oraz rozmaitych sposobów projektowania przestrzeni dźwiękowej. Wśród teatralnych premier znalazły się również przedstawienia, w których muzyka funkcjonuje nie tylko jako środek wyrazu, ale i temat spektaklu (m.in. we wspomnianych dziełach z muzyką Wojtka Blecharza *Soundwork* i *Park-Opera* oraz *Schubert. Romantyczna kompozycja na dwunastu wykonawców i kwartet smyczkowy*, a także spektaklu w reżyserii Katarzyny Kalwat pt. *Holzwege*, będącym opowieścią o życiu i twórczości jednego z prekursorów minimalizmu w muzyce – Tomasza Sikorskiego)⁸. Muzyka lub muzycy byli także głównymi bohaterami aż dziesięciu polskich filmów fabularnych i dokumentalnych, które pojawiły się premierowo na ekranach kin (m.in. w *Excentrykach*, czyli *po słonecznej stronie ulicy* – z wyróżnioną nagrodą Orła muzyką Wojciecha Karolaka, musicalu *#Wszystkogra* z muzyką Pawła Lucewicza i w największym hicie frekwencyjnym 2016 roku, czyli *Planecie singli* ze ścieżką dźwiękową Łukasza Targosza, w którym główną bohaterką jest nauczycielka muzyki)⁹. Wśród muzycznych filmów dokumentalnych warto zauważyć zwłaszcza dwa – *Andrzej Korzyński. Zagubiony diament* w reżyserii Grzegorza Brzozowicza oraz *Ucho wewnętrzne* w reżyserii Magdaleny Gubały i Szymona Uliasa, będący próbą przedstawienia artystycznej biografii saksofonisty, klarnecisty i kompozytora Mikołaja Trzaski. Z kolei na festiwalach filmowych triumfowała ścieżka dźwiękowa Janusza Wojtarowicza i Motion Trio do obrazu *Szczęście świata*, nagrodzona na festiwalach w Gdyni i Wrześni, oraz muzyka Mikołaja Trzaski do filmu *Wołyń*, która wyróżniona została statuetką Orła oraz Grand Prix na Festiwalu Filmowym im. Krzysztofa Komedy w Ostrowie Wielkopolskim (2017).

Jednym z najważniejszych wydarzeń, związanych z kulturą tradycyjną, było obchodzone w 2016 roku pięćdziesięciolecie Ogólnopolskiego Festiwalu Kapel i Śpiewaków Ludowych w Kazimierzu nad Wisłą (24–26 czerwca). Z okazji jubileuszu zorganizowano specjalny koncert *Scena Mistrzów* z udziałem najwybitniejszych artystów ludowych oraz wystawiono plenerowy koncert-spektakl *Orszak weselny, żałobny rapsod*, prezentowany wcześniej na scenie Studia Koncertowego Polskiego Radia im. Witolda Lutosławskiego

8 M. Figzał, *Polska muzyka teatralna 2016*, ibidem.

9 J. Topolski, *Muzyka w filmach polskich 2016*, ibidem.

podczas uroczystego zwieńczenia Roku Oskara Kolberga 2014¹⁰. Warto odnotować również znaczące sukcesy polskich artystów folkowych za granicą. W 2016 roku kapela Muzykanci zagrała na prestiżowym festiwalu Womad w Chile. Trio Sutari odbyło rezydencję artystyczną w Brazylii (z koncertami, warsztatami i spotkaniami) oraz trasę koncertową po Niemczech, Holandii, Estonii i Włoszech. Z licznymi koncertami poza krajem wystąpiły również zespoły Hańba!, Kroke, Dagadana, Kapela ze Wsi Warszawa, Kompania Janusza Prusinowskiego, Kapela Maliszów, Čači Vorba i Maria Pomianowska¹¹.

W 2017 roku zaprezentowane zostały wyniki badań przeprowadzonych w 74 instytucjach kultury, mających na celu opisanie ich działalności edukacyjnej. W przedstawionym raporcie czytamy, że „łącznie we wszystkich rodzajach objętych analizą placówek w sezonie 2016/2017 zrealizowano 268 różnych zajęć o charakterze edukacyjnym, kierowanych do różnych grup odbiorców, z czego ponad połowa z nich odbyła się w filharmoniach”¹². Na 135 różnych inicjatyw realizowanych przez te ostatnie najwięcej adresowanych jest do uczniów przedszkoli i szkół podstawowych (45%), a najmniej do seniorów (2%) i nauczycieli (1%). Podobna sytuacja dotyczy zajęć organizowanych przez orkiestry symfoniczne oraz teatry operowe i muzyczne. Z myślą o uczniach gimnazjów i liceów przygotowano łącznie 74 zajęcia edukacyjne, w tym najwięcej w filharmoniach (41). Do studentów i dorosłych adresowano 22 różne projekty o charakterze edukacyjnym, z czego prawie połowa (9) znalazła się w programach oper. Oferta dla rodzin z dziećmi obejmowała ogółem 55 wydarzeń, w tym aż 35 zrealizowano w filharmoniach. Na 268 wszystkich różnych inicjatyw o charakterze edukacyjnym tylko 4 skierowano do nauczycieli i tyleż samo do seniorów.

W roku 2016 na przedsięwzięcia muzyczne (z uwzględnieniem kosztów szkolnictwa artystycznego) w skali kraju wydano z budżetu państwa 2 008 798 109 zł. Na finansowanie państwowych instytucji kultury przeznaczono z tej kwoty 176 602 606 zł¹³. Znacząca część przedsięwzięć muzycznych

10 W. Grozdew-Kołacińska, *Wokół muzyki tradycyjnej dwa lata po Roku Oskara Kolberga*, ibidem.

11 T. Janas, *Sukcesy polskich artystów folkowych za granicą w roku 2016*, ibidem.

12 J.J. Roguz, *Działalność edukacyjna w zakresie muzyki w wybranych instytucjach kultury*, <http://edukacja.muzykapolska.org.pl> [dostęp: 11.09.2017].

13 M. Ostatek, *Finansowanie instytucji kultury w roku 2016*, <http://finansowanie.muzykapolska.org.pl> [dostęp: 11.09.2017].

w Polsce to działalność realizowana poza instytucjami państwowymi – przez jednostki samorządu terytorialnego, organizacje pozarządowe oraz podmioty prowadzące działalność gospodarczą. Systemową metodę wsparcia dla takich przedsięwzięć ze środków pozostających w dyspozycji Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego są Programy Ministra, w których dotacje na wydarzenia przyznawane są w trybie konkursowym. Z 12 programów funkcjonujących w roku 2016 dwa – „Wydarzenia artystyczne. Muzyka” oraz „Zamówienia kompozytorskie”, którego operatorem jest Instytut Muzyki i Tańca – przeznaczone są w stu procentach na finansowanie projektów muzycznych¹⁴. Ponadto IMiT prowadzi własne programy rezydencyjne („Kompozytor – rezydent”, „Dyrygent – rezydent”, „Artysta – rezydent”), twórcze („Szkola mistrzów tradycji”, „Szkola mistrzów budowy instrumentów ludowych”), naukowe („Muzyczne białe plamy”, „Krytyka muzyczna 2.0”) i wydawnicze („Jazzowy debiut fonograficzny”)¹⁵.

W 2016 roku, podobnie jak w poprzednich latach, organizacje społeczne i instytucje publiczne prowadzące działalność muzyczną wykorzystywały także liczne narzędzia alternatywnego finansowania zadań statutowych, tj. mechanizm tzw. 1%, związany z możliwością przekazywania przez podatników będących osobami fizycznymi jednego procenta podatków dochodowych na rzecz organizacji pożytku publicznego, sponsoring i donacje oraz *crowdfunding*. Jednak, biorąc pod uwagę zsumowany budżet wszystkich badanych w 2016 roku OPP, należy uznać, że wkład finansowy mechanizmu 1% w finansowanie tych organizacji jest znikomy (2,8%). Także darowizny nie stanowią w budżecie OPP liczącej się pozycji. Mimo to wśród badanych organizacji są i takie, które odnotowują zdecydowanie wyższy poziom absorpcji tych środków. Należą do nich organizacje zajmujące się tańcem oraz wspierające zespoły folklorystyczne¹⁶.

Rok 2016 światowa branża fonograficzna zakończyła wzrostem wartości przychodów o 5,9% w porównaniu do roku 2015, który szacowany jest przez International Federation of the Phonographic Industry (IFPI) łącznie na 15,7 mld dolarów. Kluczowym czynnikiem wzrostu był w tym wypadku wzrost wpływów z dystrybucji cyfrowej, a dokładnie – z subskrypcji w serwisach streamin-

14 M. Ostatek, *Programy MKiDN w roku 2016*, ibidem.

15 *Programy własne IMiT w roku 2017*, ibidem.

16 J. Łysiński, *Finansowanie społecznych organizacji muzycznych z 1% OPP w 2016 roku*, ibidem.

gowych¹⁷. Polska fonografia plasuje się na 22 miejscu wśród analizowanych przez IFPI rynków. W 2016 roku również w naszym kraju branża muzyczna odnotowała wyraźny wzrost przychodów o 6,5%, a detaliczna wartość wszystkich segmentów rynku fonograficznego szacowana jest przez Związek Producentów Audio Video na 350,5 mln złotych. Pod względem sprzedaży nośników fizycznych udział poszczególnych rodzajów publikacji kształtował się w 2016 roku następująco: 60% – albumy polskich wykonawców, 29% – albumy zagranicznych wykonawców, 10% – składanki i 1% – muzyka filmowa. Wpływy z tytułu edycji muzyki poważnej utrzymują się od lat na stałym poziomie, oscylując około 5%. Z kolei w zakresie dystrybucji cyfrowej polska branża fonograficzna zajmuje 36. miejsce na świecie, a wpływy z tego tytułu obejmują 18% całości przychodów.

Pod koniec 2016 roku Instytut Muzyki i Tańca zlecił również Centrum Badania Opinii Społecznej zbadanie, jak często Polacy słuchają muzyki poważnej i tradycyjnej. Z przeprowadzonych badań dowiadujemy się, że – podobnie jak w latach ubiegłych – większość melomanów słucha muzyki poważnej we własnym domu. Jednak aż 40% ankietowanych zadeklarowało, że w 2016 roku w ogóle nie słuchało tego rodzaju muzyki. Jedynie 18,2% respondentów było co najmniej raz w filharmonii lub innej sali koncertowej, 7,9% słuchało muzyki klasycznej na żywo raz, a 2,4% – wiele razy. Jeżeli chodzi o słuchaczy muzyki tradycyjnej, jednokrotny udział w koncercie muzyki tradycyjnej, festiwalu czy festynie w 2016 roku zadeklarowało 12,6% respondentów, kilkakrotny – 24,5%, a wielokrotny – 4,7% pytaných. Badania wykazały silną zależność częstotliwości słuchania muzyki poważnej od wykształcenia – zaledwie 5,2% respondentów z wykształceniem podstawowym lub gimnazjalnym było w 2016 roku na koncercie muzyki poważnej, a 43,6% respondentów z wykształceniem podstawowym i 45,5% z wykształceniem zasadniczym zawodowym przynajmniej raz słuchało jej w domu. Z kolei wśród absolwentów szkół wyższych odsetek uczęszczających na koncerty wynosi aż 40%, a słuchających muzyki w domu 81,1%¹⁸.

17 K. Korzeniewska, *Polski rynek fonograficzny w 2016 roku*, <http://rynek.muzyka-polska.org.pl> [dostęp: 11.09.2017].

18 A. Jagiełło-Skupińska, *Wybrane badania opinii społecznej w 2016 roku dotyczące muzyki*, ibidem.

WYBRANE PUBLIKACJE:

- Portal Muzykapolska.org.pl: <http://www.muzykapolska.org.pl> [dostęp: 10.09.2017].
- Portal Zamowieniakompozytorskie.pl: <http://zamowieniakompozytorskie.pl> [dostęp: 10.09.2017].

Opracowanie: Anna Iwanicka-Nijakowska,
Instytut Muzyki i Tańca, anna.iwanicka@imit.org.pl

PRODUKCJA WYDAWNICZA – KSIĄŻKI I CZASOPISMA

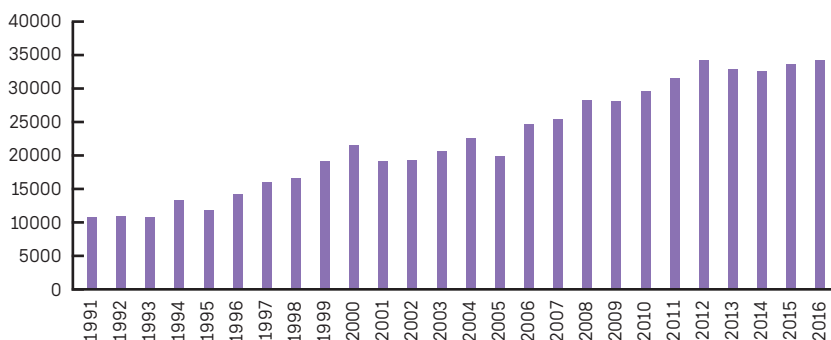
Biblioteka Narodowa

KSIĄŻKI

WZROST LICZBY TYTUŁÓW KSIĄŻEK

W roku 2016 w bibliografii narodowej odnotowano 34 235 tytułów książek opublikowanych na terenie Rzeczypospolitej Polskiej. Jest to o 2% więcej niż rok wcześniej. Zważywszy, że jest to drugi rok wzrostu liczby tytułów oraz że jest to liczba rekordowa – najwyższa z odnotowanych dotąd w statystykach Biblioteki Narodowej, można uznać, że po krótkim okresie spadków przemiany w liczbie publikowanych tytułów powróciły do trendu wzrostowego.

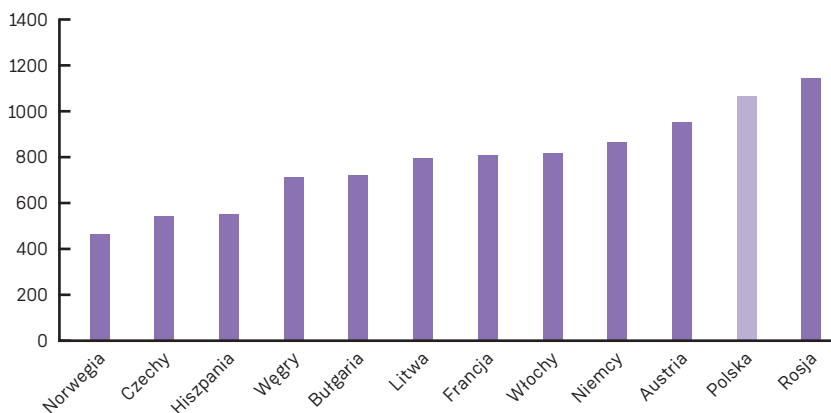
LICZBA TYTUŁÓW KSIĄŻEK PUBLIKOWANYCH ROCZNIE W POLSCE W LATACH 1991–2016

Źródło: „Ruch Wydawniczy w Liczbach”, 1991–2016

Bezwzględna liczba publikowanych rocznie tytułów książek plasuje Polskę na dość wysokiej pozycji wśród krajów europejskich. Oferta wydawnicza znacząco większa jest we Francji, Niemczech, Hiszpanii czy Włoszech, mniejsza natomiast w takich krajach, jak: Węgry, Norwegia, Czechy, Bułgaria, Austria czy Litwa.

LICZBA KSIĄŻEK PUBLIKOWANYCH ROCZNIE W WYBRANYCH KRAJACH EUROPEJSKICH W RELACJI DO LICZBY ICH MIESZKAŃCÓW – PORÓWNANIE*

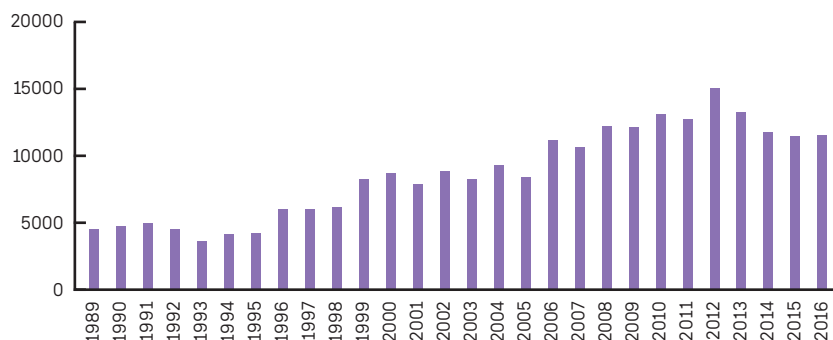
* Dane z poszczególnych krajów pochodzą z lat 2014–2016 w zależności od dostępności statystyk, dlatego porównanie to można traktować tylko orientacyjnie. Źródło danych: patrz bibliografia.

Względnie wysoka bezwzględna liczba publikowanych w Polsce tytułów książek jest jednak w pewnej mierze pochodną dość dużej na tle europejskim populacji naszego kraju. Populacja taka, nawet przy niskich wskaźnikach czytelnictwa, może wytworzyć i utrzymać stosunkowo dużą produkcję wydawniczą. Lepšie wyobrażenie o tym, jak duża jest w Polsce, na tle innych krajów europejskich, zdolność do tworzenia publikacji, jak i chłonność rynku książki, może więc dać informacja o stosunku liczby obywateli do liczby publikowanych tytułów. Pod tym względem Polska wypada znacznie gorzej. Z wynikiem 1123 mieszkańców przypadających na jeden tytuł spośród uwzględnionych w porównaniu krajów europejskich wyprzedza jedynie Rosję.

NIEZNACZNY WZROST LICZBY TYTUŁÓW KSIĄŻEK NAUKOWYCH

W latach 2013–2014 mieliśmy do czynienia z dużym spadkiem liczby tytułów publikowanych co roku w Polsce książek naukowych (w sumie wielkość

LICZBA TYTUŁÓW KSIĄŻEK NAUKOWYCH PUBLIKOWANYCH ROCZNIE W POLSCE W LATACH 1989–2016

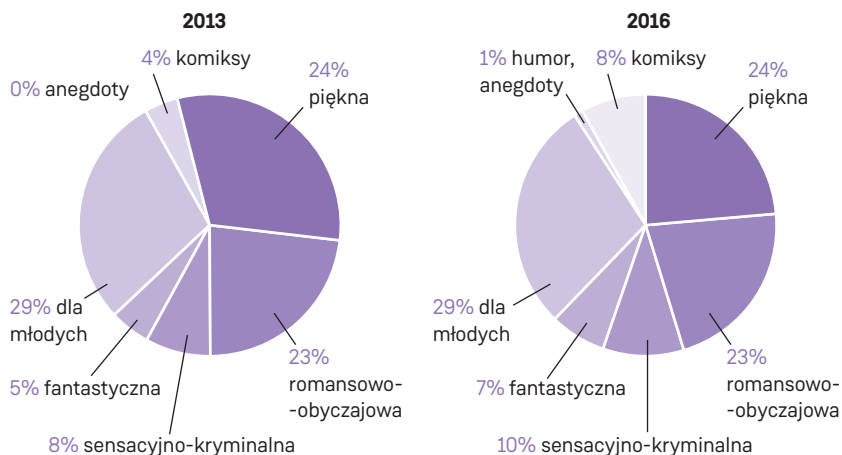
Źródło: „Ruch Wydawniczy w Liczbach”, 1991–2016

ich zbioru zmniejszyła się o 1/4). W roku 2016, po raz pierwszy od trzech lat, pojawił się niewielki wzrost – o 0,8%. Nie jest on jednak na tyle duży, aby go potraktować jako wyraźny sygnał powrotu do trendu wzrostowego z wcześniejszego okresu. Można raczej mówić o tym, że sytuacja ustabilizowała się na niższym niż kilka lat temu poziomie. Jeśli jednak trafnie wskazaliśmy przemiany w obyczajach naukowców, które zdecydowały o wspomnianych spadkach (takie jak przenoszenie uwagi z publikowania książek na publikowanie artykułów w czasopismach punktowanych), to można przypuścić, że na razie moc ich oddziaływania się wyczerpała, nie powodując już dalszych znaczących zmian w liczbie wydawanych książek.

CORAZ WIĘCEJ LITERATURY – ZWIĘKSZA SIĘ LICZBA KOMIKSÓW, POWIEŚCI FANTASTYCZNYCH I TOMIKÓW POEZJI

W roku 2016 – nie inaczej niż rok i dwa lata temu – odnotowaliśmy wzrost liczby opublikowanych tytułów utworów literackich. Osiągnęły one obecnie liczbę 9531 pozycji (o 600 więcej niż rok wcześniej), przy czym przybyło głównie literatury fantastycznej, komiksów oraz książek dla dzieci i młodzieży. W przypadku dwóch pierwszych kategorii jest to kontynuacja dotychczasowego trendu. Liczba tytułów powieści fantastycznych w ostatnich latach przyrastała w bardzo szybkim tempie (o 50% w ciągu trzech lat), a liczba komiksów – w tempie wręcz dynamicznym (trzykrotny wzrost w ciągu trzech lat). Liczba tytułów dla dzieci i młodzieży natomiast silnie się waha z roku na rok (w zeszłym roku odnotowaliśmy spadek). Nieznacznie zwiększyła się

UDZIAŁ RÓŻNYCH ODMIAN LITERATURY W CAŁYM ZBIORZE TYTUŁÓW KSIĄŻEK LITERACKICH – PORÓWNANIE LAT 2013 I 2016

Źródło: „Ruch Wydawniczy w Liczbach”, 2013 i 2016

także liczba książek zaliczanych do literatury pięknej (o większych ambicjach literackich) – głównie jednak za sprawą rosnącej liczby tomików poezji wydawanych za pomocą różnych form self-publishingu. Nie przybywa natomiast powieści o większych ambicjach literackich. Wśród odmian literatury, w przypadku których odnotowaliśmy w roku 2016 spadek liczby tytułów znalazły się literatura romansowo-obyczajowa i sensacyjno-kryminalna. Spadek ten pojawił się po kilku latach wzrostów. Następny rok pokaże, czy chodzi tu o zmianę trendu, czy jedynie o chwilowe jego zaburzenie.

PODRĘCZNIKI SZKOLNE – EFEKTY REFORM

W roku 2016 przysłano do Biblioteki Narodowej 1187 podręczników (3% całego zbioru), czyli nieznacznie więcej niż w roku 2015 (1149), tym samym przerwany został spadek liczby tytułów książek tej kategorii widoczny od roku 2013 (w 2013–1525, w 2014–1368). Spadek ten wiązał się między innymi ze zmniejszeniem się liczby podręczników do nauczania początkowego, spowodowanym zapewne realizacją programu rządowego „Darmowy podręcznik”. Obecnie liczba tytułów podręczników do nauczania początkowego, która najniższa była w roku 2015, znów zaczęła się zwiększać. Odbывająca się aktualnie kolejna reforma edukacji zapewne przyniesie dalszy wzrost liczby tytułów podręczników.

WYDAWNICTWA I SELF-PUBLISHERZY

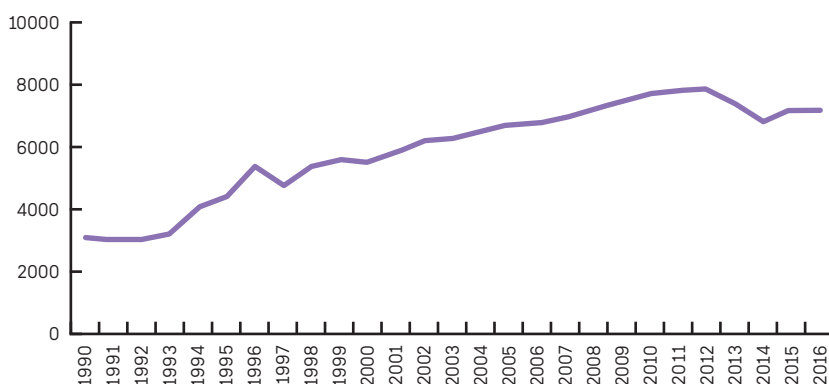
Wydawcy książek stanowią w Polsce grupę bardzo różnorodną. Obok profesjonalnych, komercyjnych wydawnictw książki publikuje także wiele instytucji, dla których nie jest to działalność podstawowa. Spośród tych ostatnich najwięcej tytułów książek wydają szkoły wyższe i instytuty naukowe (opublikowały 19% tytułów z roku 2016). Pewną liczbę tytułów mają także na koncie stowarzyszenia naukowe, społeczne czy kulturalne (5%), instytucje kultury (3%), instytucje wyznaniowe, organy rządowe i samorządowe, instytucje państwowe oraz firmy i przedsiębiorstwa prywatne. Istotna jest także sfera self-publishingu: w ten sposób w roku 2016 opublikowanych zostało 9% książek. Jest to wartość bardzo nieznacznie (o 1 p.p.) większa niż rok wcześniej.

PERIODYKI

LICZBA TYTUŁÓW PERIODYKÓW BEZ ZMIAN

W roku 2016 do Biblioteki Narodowej spłynęły aktualne wydania 7154 gazet i czasopism, czyli niemal tyle samo, co rok wcześniej (wtedy 7178). Po silnych zmianach zachodzących w ostatnich latach – spadkach w latach 2013–2014 i wzroście w 2015, liczba tytułów periodyków osiągnęła chwilowo pewną stabilność.

LICZBA TYTUŁÓW PERIODYKÓW PUBLIKOWANYCH W POLSCE W LATACH 1990–2016

Źródło: „Ruch Wydawniczy w Liczbach”, 1990–2016

LICZBA CZASOPISM NIEREGULARNYCH NIEZNACZNIE SIĘ ZMNIEJSZA

Najliczniej reprezentowane w zbiorze tytułów polskich czasopism są pisma o średniej i niskiej częstotliwości – miesięczniki (24%), kwartalniki (26,5%), a także czasopisma publikowane rzadziej niż raz na kwartał lub nieregularnie (29%). To periodyki o niskiej częstotliwości odpowiadają przede wszystkim za odnotowane w ostatnich latach zmiany w ogólnej liczbie tytułów (zarówno spadki, jak i wzrosty). W roku 2016 w stosunku do roku poprzedniego zmniejszyła się nieco (o 3%) liczebność czasopism wydawanych najrzadziej lub nieregularnie. Można zaznaczyć, że stało się to po wysokich wzrostach w latach ubiegłych. Pisma o wysokiej częstotliwości stanowią z kolei niewielką część tytułów periodyków – dzienniki to 0,7% całości, a tygodniki – 7%. Ich liczba podlegała w ostatnich latach jedynie niewielkim wahaniom.

ZMIANY W ZBIORACH TYTUŁÓW PISM NAUKOWYCH I LOKALNYCH

Zmiany, jakie zaszły w roku 2016 wewnątrz zbioru tytułów periodyków, dotyczyły, podobnie jak rok wcześniej, głównie zbioru czasopism naukowych oraz pism lokalnych publikowanych przez organy samorządu terytorialnego. Liczba pism lokalnych w ostatnich latach powoli wzrasta, a pism naukowych – się waha. Ich liczba zmniejszyła się o 20% w latach 2013–2014, zwiększyła w 2015 (wzrost o 7%) i znowu spadła w 2016 (o ok. 5%). Należy dodać, że znaczny w tej grupie periodyków jest udział tytułów pojawiających się nieregularnie – znikających z bazy i pojawiających się w niej ponownie. Mamy tu więc do czynienia z dużą niestabilnością sytuacji.

PROGNOZY

Można się spodziewać, że liczba tytułów książek w następnych latach pozostanie podobna do obecnej lub będzie powoli wzrastać.

Wzrost liczby tytułów książek przede wszystkim może wygenerować rozwój self-publishingu, a tego ostatniego pozwala się spodziewać chociażby bogata oferta drukarni i wydawnictw skierowana do chcących wydać książkę na własny rachunek.

Prawdopodobny jest dalszy wzrost liczby tytułów książek literackich – to one przede wszystkim publikowane są w ramach self-publishingu.

Niewykluczone jest natomiast powolne obniżanie się liczby tytułów książek naukowych – sprzyjać temu może faworyzująca artykuły w pismach punkto-

wanych „wycena” dorobku naukowego oraz niż demograficzny i związane z nim zmniejszanie się liczby studentów, za którym może pójść także ograniczanie liczby wykładowców. Są to jednak czynniki działające powoli i długofalowo. Być może ich moc oddziaływania na chwilę obecną się wyczerpała i liczba tytułów pozostanie przez pewien czas na aktualnym poziomie.

Konieczność przygotowania podręczników i innych materiałów edukacyjnych do nowych podstaw programowych po kolejnej reformie szkolnictwa spowoduje zapewne znaczne ożywienie na rynku publikacji edukacyjnych.

Liczba tytułów periodyków w następnych latach może nadal pozostać chwiejna. Sugeruje to zwłaszcza niejednoznaczny kierunek przemian w dużym zbiorze czasopism naukowych – coroczne pojawianie się i znikanie znacznej liczby tytułów.

Szersze ujęcie omawianej problematyki można znaleźć w raportach: *Ruch Wydawniczy w Liczbach 2016. Książki* oraz *Ruch Wydawniczy w Liczbach 2016. Periodyki* (w przygotowaniu) pod adresem: <http://www.bn.org.pl/zasoby-cyfrowe-i-linki/elektroniczne-publicacje-bn/ruch-wydawniczy-w-liczbach>.

WYBRANE PUBLIKACJE:

- P. Attanasio (Italian Publishers Association), *Italian Book Market 2016*, <https://www.slideshare.net/Aldusnetwork/italian-book-market-2016> [dostęp: 13.04.2017].
- German Publishers & Booksellers Association, http://www.buchmesse.de/images/fbm/dokumente-ua-pdfs/2016/buchmarkt_deutschland_2016_engl.pdf_58506.pdf [dostęp: 13.04.2017].
- Hungarian Central Statistical Office, <http://statinfo.ksh.hu/Statinfo/haViewer.jsp> [dostęp: 13.04.2017].
- E. Kulczycki, A. Drabek, E.A. Rozkosz, *Publikacje a zgłoszenia ewaluacyjne, czyli zniekształcony obraz nauki w Polsce*, „Nauka” 2015, nr 3, s. 35–58, https://repozytorium.amu.edu.pl/bitstream/10593/13832/1/Kulczycki_Drabek_Rozkosz.pdf [dostęp: 25.05.2016].
- Kulturstatistic, Statistics Austria, file:///C:/Users/olga/Downloads/kultur-statistik_2014.pdf, s. 153 [dostęp: 13.04.2017].
- M. Kwiek, *Uniwersytet w dobie przemian: instytucje i kadra akademicka w warunkach rosnącej konkurencji*, Warszawa 2015.

- Lietuvos leidėjų asociacija, <http://www.lla.lt/en/prospect/reportm> [dostęp: 13.04.2017].
- Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego, *Projekt zmian w ocenie parametrycznej i kategoryzacji jednostek naukowych w 2017 roku*, konferencja MNISW i KEJN, Warszawa, 18 lutego 2015, http://www.nauka.gov.pl/g2/oryginal/2015_02/3b90bc8490ec601f538afb2647e5523a.pdf [dostęp: 25.05.2016].
- Norway. *Information on the book market*, Frankfurter Buchmesse, http://www.buchmesse.de/images/fbm/dokumente-ua-pdfs/2016/details_book_market_norway__2015__55362.pdf [dostęp: 13.04.2017].
- *Observatoire du depot legal: reflet de l'edition contemporaine*, Bibliothèque nationale de France, http://www.bnf.fr/fr/professionnels/depot_legal_definition/s.depot_legal_bnf_chiffres.html?first_Art=non [dostęp: 13.04.2017].
- Republic of Bulgaria, National Statistical Institute, <http://www.nsi.bg/en/content/4553/book-and-pamphlet-production> [dostęp: 13.04.2017].
- *Review of book publishing in the Czech Republic in 2015*, <http://www.svetknihy.cz/userdata/files/2016/review-2015.pdf> [dostęp: 13.04.2017].
- Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 1 września 2011 r. w sprawie kryteriów oceny osiągnięć osoby ubiegającej się o nadanie stopnia doktora habilitowanego, Dz.U. 2011 nr 196 poz. 1165, <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU20111961165> [dostęp: 25.05.2016].
- „Ruch Wydawniczy w Liczbach”, Biblioteka Narodowa, Warszawa, wydania 2004–2014 dostępne są w sieci pod adresem <http://www.bn.org.pl/zasoby-cyfrowe-i-linki/elektroniczne-publicacje-bn/ruch-wydawniczy-w-liczbach> [dostęp: 20.10.2017].
- Spain. *Information on the book market*, Frankfurter Buchmesse, http://www.buchmesse.de/images/fbm/dokumente-ua-pdfs/2016/spanien_en_buchmarkt_57420.pdf [dostęp: 13.04.2017].
- R. Wischenbart, *The business of books 2015: An overview of market trends in North America, Europe, Asia and Latin America*, Frankfurt am Main 2015, http://www.book-fair.com/pdf/buchmesse/wp_the_business_of_books_2015.pdf [dostęp: 13.04.2017].

Opracowanie: Olga Dawidowicz-Chymkowska, doktor, Samodzielne stanowisko
ds. statystyki wydawnictw, Biblioteka Narodowa

RYNEK KSIĄŻKI – GOSPODARKA KREATYWNA

Instytut Książki

Regularna i rzetelna ocena sytuacji książki na polskim rynku wydawniczym to działanie pozwalające na stworzenie cennego źródła wiedzy o charakterze praktycznym. W tym kontekście, w tzw. „środowisku”, zaobserwować można wykształcenie się kilku wskaźników wpływających na formułowanie wniosków pochodzących z obserwacji rynku wydawniczego i czytelniczego.

Coroczny raport Instytutu Książki, zamawiany w Bibliotece Analiz i publikowany w celu ukazania działań i kierunków wydawniczych w Polsce, ich intensywności oraz skuteczności, służy przede wszystkim środowisku badaczy w celu oceny wartości rynku książki, która od lat wykazuje tendencję malejącą – świadczą o tym proste dane liczbowe wynikające z obserwacji przychodów ze sprzedaży książek. Raporty te obejmują m.in. dane dotyczące liczby podmiotów wydawniczych działających w naszym kraju, udziału poszczególnych wydawnictw w rynku z ich podziałem według wielkości, wartości rynku, produkcji książek ze względu na oryginały i tłumaczenia, liczby sprzedanych egzemplarzy, największych wydawnictw prowadzących działalność w Polsce czy średniej ceny książki i jej dystrybucji.

Tego typu statystyki dają nam jeden z mierników (o charakterze ściśle branżowym), określający m.in. pozycję książki jako medium kulturowego w świadomości społeczeństwa, a także tegoż społeczeństwa jako grupy intelektualnej, pielęgnującej wartości wynikające z potrzeby czytania i poznawania rzeczywistości otaczającej – ma się to odbywać właśnie poprzez

obcowanie z książką, dokonywanie indywidualnych wyborów czytelniczych oraz prowadzenie zarówno amatorskich, jak i profesjonalnych działań na rzecz wzrostu popularności książki jako narzędzia poznawczego.

Jeśli jednak chceć uzyskać pełniejszą ocenę sytuacji książki na rodzimym rynku, należałoby wziąć pod uwagę również wskaźnik o charakterze, można powiedzieć, socjologiczno-edukacyjnym.

W Polsce od wielu lat obserwować można wzrost liczby instytucji i organizacji o różnym statucie, które za swoją misję uważają szeroko rozumianą edukację czytelniczą społeczeństwa. Poprzez różnorodne działania obejmujące takie formy, jak: konkursy, plebiscyty, happeningi, inscenizacje, spotkania, pogadanki czy wreszcie tradycyjne prelekcje i spotkania z autorami, ośrodki te wzmacniają i uzasadniają potrzebę rozwoju kultury czytelniczej. Instytut Książki od momentu swojego powstania stara się skutecznie wzbogacać definicję czytelnictwa, a zarazem przekonywać do wartości książki jako środka prowadzącego do zaspokojenia potrzeb estetycznych i intelektualnych.

Jako narodowa instytucja kultury, Instytut posiada nieco szersze spektrum narzędzi pozwalających na realizację tych celów. Jego ważnym zadaniem jest promocja literatury polskiej w kraju i poza jego granicami, a także ogólna dbałość o poziom czytelnictwa. Aktywnie wspiera także biblioteki, środowisko księgarzy i wydawców. Wspomaga również tłumaczenia polskich książek za granicą – odbywa się to przez organizację polskich stoisk oraz przygotowanie programów kulturalnych prezentowanych na zagranicznych imprezach literackich, takich jak np. targi książki.

Z uwagi na powszechnie znane, alarmujące wyniki badań donoszących o stanie polskiego czytelnictwa, Instytut Książki w dużej mierze skupia się na dbałości o wzrost liczby „osób czytających” w naszym kraju. Nawiązując do tytułu niniejszego tekstu, warto powołać się na słowa dyrektora Instytutu, Dariusza Jaworskiego, który, zapytany w jednej z rozmów o to, dlaczego tak ważne jest wspieranie rozwoju czytelnictwa i pozycji książki odpowiada, że: „Czytanie czyni człowieka jednostką refleksyjną, zdolną podjąć się autoanalizy, pozwala na intelektualne ustosunkowanie się do rzeczywistości [...]. Z naszych lektur wynika poczucie ciągłości tradycji, zakorzenienia; czytanie współtworzy naszą tożsamość kulturową”¹. Należałoby zatem zgodnie stwierdzić, że wspólnym celem zinstytucjonalizowanego środowiska literackiego i wydawniczego winna być dbałość o wychowanie, kształcenie i wspieranie „czytelnika zaangażowanego”.

1 *Tolle et lege – weź i czytaj*, w: „Nowy List” 2017, nr 12, s. 7.

Działania Instytutu Książki skierowane są do wszystkich instytucji i grup związanych z książką i jej funkcjonowaniem. Podążając tym tropem, stajemy się więc partnerami rozwoju bibliotek, księgarni, które walczą o utrzymanie się na, jak już wiemy, trudnym rynku, wydawców i wreszcie czytelników w każdej grupie wiekowej. Poprzez coraz bardziej zdynamizowane działania, Instytut wychodzi naprzeciw Polakom z misją propagowania czytania jako procesu społecznego, podnoszenia świadomości znaczenia wspomnianych już wartości intelektualnych, estetycznych i naukowych, a w końcu jako procesu poznawczego. Powyższe działania nie wyczerpują listy programów i projektów, za pomocą których Instytut wspiera czytelnictwo, ale, z punktu widzenia wpływu na rynek książki, wyżej wymienione są szczególnie cenne i warte odnotowania.

Dwa omówione powyżej czynniki, określające stan czytelnictwa i życie książki na rodzimym rynku wydawniczym, pozostają ze sobą w ścisłej zależności.

„Kultura książki” rozumiana bowiem jako zbiór praktyk wiążących się z tym przedmiotem, a więc samo czytanie, wymiana wiedzy na temat książek, zachęcanie do sięgania po poszczególne tytuły, a także zdobywanie, wymienianie i gromadzenie własnego księgozbioru, powinna stanowić swoisty punkt odniesienia dla całego obszaru księgarsko-wydawniczego². Ten z kolei, monitorując dynamikę zmian kierunków zainteresowania realnych i potencjalnych czytelników, otrzymuje naturalny raport, sugerujący pożądane trendy produkcyjne i dystrybucyjne.

Do twórców i organizatorów społecznego życia literackiego i wydawniczego w Polsce już od wielu lat, a współcześnie może i jeszcze bardziej, należy czujna obserwacja i dynamiczne reagowanie na zmieniające się, a czasem i powracające potrzeby. Nie zapominajmy jednak o tym, że i w naszej dziedzinie znakomicie sprawdza się jedna z zasad „gospodarki kreatywnej” zachęcająca do tego, aby nie tylko dostrzegać potrzeby uczestników życia społecznego i na nie odpowiadać, ale także inspirująco przyczyniać się do ich powstawania, nawet kosztem przełamania zastanych schematów.

STATYSTYCZNIE 2017

Polski rynek książki stanowi niemal 3 % europejskiego rynku wydawniczego. Liczba ludności w Polsce stanowi zaś 7,5 % całej populacji Unii Europejskiej.

2 Zob. R. Chymkowski, J. Kopeć, I. Koryś, Z. Zasacka, *Stan czytelnictwa w Polsce w 2016 roku*, Biblioteka Narodowa 2017, s. 5.

Wskaźnik ten sugeruje, że nasz rodzimy rynek winien zostać włączony w trend wzrostowy, pomimo stagnacji, jaka rozpoczęła się w 2011 roku.

Istnieje wiele czynników, które wskazują na znaczącą rolę sektora kreatywnego związanego z książką w Polsce oraz jego potencjał rozwojowy, jak np. stosunkowo niski poziom czytelnictwa, rola cen jako podstawowe narzędzie konkurencji poszczególnych segmentów rynku książki, a także konsekwentny wzrost działań w ramach programów instytucjonalnych i wkładu finansowego państwa w rozwój czytelnictwa i sektora wydawniczego.

Do połowy 2017 roku w bazie danych ISBN prowadzonej przez Bibliotekę Narodową zarejestrowano prawie 45 tys. polskich wydawców, choć nie więcej niż 20 tys. z nich jest faktycznie aktywnych (tj. publikuje przynajmniej kilka książek w ciągu roku).

Jednakże polski rynek książki jest mocno skoncentrowany, bowiem 300 najaktywniejszych wydawnictw zajmuje jego 98%. Około 600–700 firm publikuje ponad 10 tytułów rocznie.

Według szacunków Biblioteki Analiz, ok. 250 firm osiągnęło obroty przekraczające 1 mln złotych, a 130 wydawnictw przekroczyło 2 mln złotych w 2016 roku. Większość pozostałych zarejestrowanych wydawców opublikowało zaledwie po kilka tytułów i nie bierze czynnego udziału w obrocie rynku książki, co widać w poniższym zestawieniu:

UDZIAŁ WYDAWNICTW W POLSKIM RYNKU KSIĄŻKI 2016 (wg wielkości wydawnictwa)

	LICZBA W DANEJ GRUPIE	PRZYCHODY ZE SPRZEDAŻY W GRUPIE ZŁ (MLN)	PRZYCHODY ZE SPRZEDAŻY W EURO (MLN)	PROCENTO- WY UDZIAŁ W RYNKU
Wydawnictwa duże (dochód roczny > 4 mln. euro)	35	1695	406,5	73,0
Wydawnictwa średnie (dochód roczny 200 tys. euro – 4 mln euro)	250	609	140,4	24,5
Wydawnictwa małe (dochód roczny < 200 tys. euro przy co najmniej 2 wydanych tytułach)	ponad 1500	49	11,7	2,0
Wydawnictwa nieaktywne (wydawanie publikacji okolicznościowych)	ponad 4000	10	2,4	0,5

Źródło: Rynek Książki w Polsce 2017, Biblioteka Analiz Sp. z o.o.

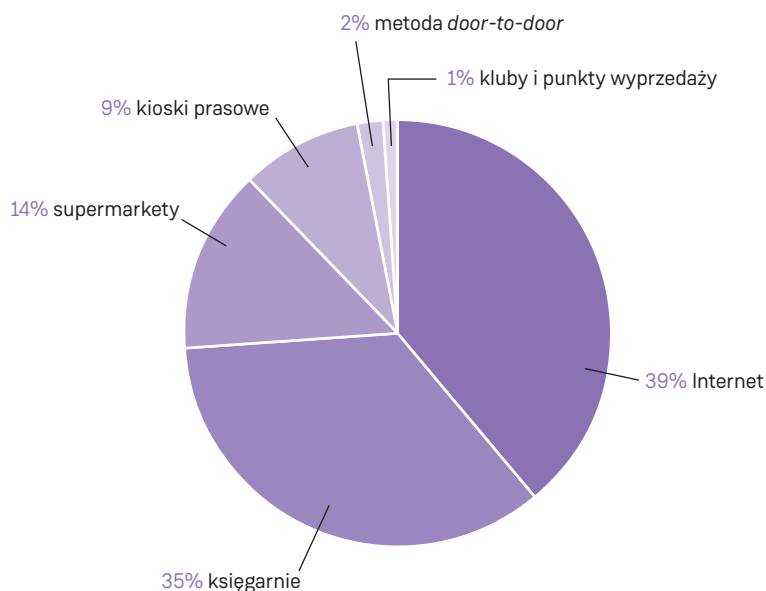
Innym interesującym zagadnieniem jest sama dystrybucja książek i jej formy. Hurtowi sprzedawcy posiadają w Polsce 48% udziału w rynku wydawniczym, jednak ich liczba stopniowo się zmniejsza. Największe z firm dynamicznie działających na rynku to m.in. Azymut, FK Olesiejuk, Ateneum czy Super Siódemka.

Obserwuje się także znaczący wzrost i popularność sprzedaży internetowej. Jej wartość wzrasta przede wszystkim kosztem sprzedaży fizycznej, zwłaszcza małych księgarni, których w 2014 roku pozbawiono możliwości dystrybucji podręczników szkolnych.

Sprzedaż internetowa to głównie konkurencja w zakresie cen, w postaci proponowanych zniżek, stanowiących nawet 35–40% ceny detalicznej książki.

Dosyć stabilną sprzedaż prezentują także kioski prasowe oraz sklepy, które oferują głównie nowości oraz tzw. bestsellery. Rośnie również sprzedaż w supermarketach – działalność handlowa sieci dyskontowych często połączona jest z atrakcyjnym zakresem tematycznym proponowanej literatury (literatura popularna, fikcja, poradniki, książki edukacyjne) oraz równie atrakcyjną ceną w stosunku do zasadniczo obowiązującej. Są to kwoty nawet około 25–35% niższe.

PODZIAŁ RYNKU DYSTRYBUCJI

Źródło: Biblioteka Narodowa

Przedstawiamy również ciekawe porównanie dotyczące źródeł zakupu książek, przeprowadzone przez Instytut Książki oraz Bibliotekę Narodową:

GDZIE POLACY KUPUJĄ KSIĄŻKI? (%)

	2010	2012	2014	2016
Sklepy multimedialne	22	29	21	21
Tradycyjne księgarnie	58	55	49	48
Księgarnie z książkami używanymi	7	6	6	4
Kluby książek	12	4	4	5
Księgarnie internetowe	15	12	16	17
Kioski prasowe lub sklepy	6	6	10	9
Sklepy z niskimi cenami	6	6	9	9
Supermarkety	4	5	12	16
Inne	8	4	2	2

Źródło: Biblioteka Narodowa

Przedstawione pokrótce wybrane analizy stanowią jedynie zapowiedź szerokiego opracowania aktualnej sytuacji polskiego rynku książki, choć stanowią podparcie dla refleksji zawartych w niniejszym artykule. Pozostaje jeszcze wiele wniosków dotyczących m.in. szczegółowych dochodów ze sprzedaży książek z podziałem na gatunki, produkcji poszczególnych publikacji, liczby tytułów publikowanych w danych gatunku, a także publikacje literatury w językach oryginalnych i tłumaczeniach. Interesującym tematem jest także średnia cena książki oraz obserwowany w ostatnich latach wzrost jej ceny detalicznej. O tym wszystkim, jak również o współczesnych formach wydawania publikacji (e-booki i audiobooki) można przeczytać w tegorocznym katalogu *Rynek Książki w Polsce*, przygotowanym przez Instytut Książki wspólnie z Biblioteką Analiz.

WYBRANE PUBLIKACJE:

- „Nowy List”, nr 12/2017, s. 7.
- *Rynek Książki w Polsce 2017*, Biblioteka Analiz Sp. z o.o (w przygotowaniu).
- *Stan czytelnictwa w Polsce w 2016 roku*, R. Chymkowski, J. Kopeć, I. Koryś, Z. Zasacka, Biblioteka Narodowa, Warszawa 2017.

Opracowanie: Natalia Tokarczyk, Instytut Książki, n.tokarczyk@instytutksiazki.pl

SZKOLNICTWO ARTYSTYCZNE

Centrum Edukacji Artystycznej

Szkolnictwo artystyczne stanowi odrębny system kształcenia. Minister właściwy ds. kultury i dziedzictwa narodowego jest organem nadzoru dla wszystkich szkół artystycznych i organem prowadzącym dla części z nich. Publiczne szkoły artystyczne prowadzone są także przez jednostki samorządu terytorialnego. Szkoły niepubliczne prowadzone są przez różne organizacje, np. fundacje, stowarzyszenia, a także przez osoby prywatne. Część z nich posiada uprawnienia szkół publicznych.

Szkolnictwo artystyczne pomimo zachowania tradycyjnego systemu kształcenia mistrz – uczeń, który jest wzorem dla wielu krajów, dynamicznie reaguje na zmiany zachodzące we współczesnym świecie. Jest nowoczesne, kreatywne i otwarte na nowe wyzwania. Składa się z niedużych jednostek organizacyjnych, które dostosowują działalność dydaktyczną do oczekiwań kształcących się oraz do potrzeb rynku pracy. Ich oferta edukacyjna jest stale wzbogacana o nowe kierunki.

Szkolnictwo artystyczne tworzy spójny i efektywny systemem zbudowany na kształt piramidy. U jej podstawy znajdują się szkoły I stopnia, następnie szkoły II stopnia, a zwieńczeniem są szkoły wyższe.

SZKOŁY ARTYSTYCZNE I I II STOPNIA

Całe szkolnictwo artystyczne stopnia podstawowego i średniego liczy 755 szkół, w których kształci się 98 475 uczniów. Kształcenie odbywa się w wybranej dyscyplinie artystycznej: muzyce, plastyce lub tańcu.

Po wejściu w życie reformy szkolnictwa funkcjonują następujące typy szkół artystycznych publicznych i niepublicznych, realizujących kształcenie ogólne i kształcenie artystyczne:

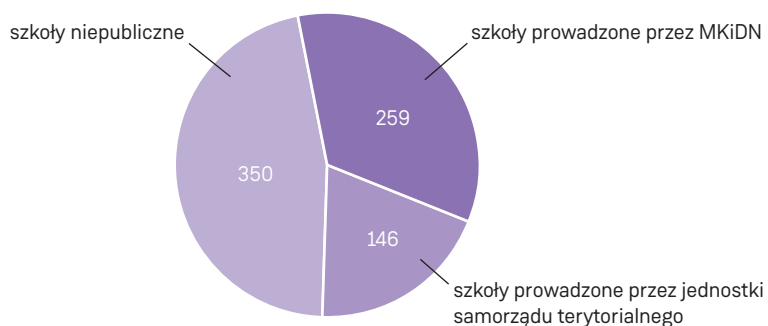
- **szkoły muzyczne:**
 - a) ogólnokształcące szkoły muzyczne I stopnia – szkoły o ośmioletnim cyklu kształcenia, dające podstawy wykształcenia muzycznego, w których jest realizowane kształcenie ogólne w zakresie szkoły podstawowej, a w ostatnim roku nauki przeprowadza się egzamin ósmoklasisty oraz egzamin końcowy,
 - b) ogólnokształcące szkoły muzyczne II stopnia – szkoły o sześcioletnim cyklu kształcenia, umożliwiające uzyskanie dyplomu ukończenia szkoły potwierdzającego uzyskanie tytułu zawodowego muzyk po zdaniu egzaminu dyplomowego, a także uzyskanie świadectwa dojrzałości po zdaniu egzaminu maturalnego, w których jest realizowane kształcenie ogólne w zakresie klas VII i VIII szkoły podstawowej i liceum ogólnokształcącego oraz w klasie II przeprowadza się egzamin ósmoklasisty;
 - **licea sztuk plastycznych** – szkoły o pięcioletnim cyklu kształcenia, umożliwiające uzyskanie dyplomu ukończenia szkoły potwierdzającego uzyskanie tytułu zawodowego plastyk po zdaniu egzaminu dyplomowego, a także uzyskanie świadectwa dojrzałości po zdaniu egzaminu maturalnego, realizujące kształcenie ogólne w zakresie liceum ogólnokształcącego,
 - **ogólnokształcące szkoły baletowe** – szkoły o dziewięcioletnim cyklu kształcenia, umożliwiające uzyskanie dyplomu ukończenia szkoły potwierdzającego uzyskanie tytułu zawodowego tancerz po zdaniu egzaminu dyplomowego, a także uzyskanie świadectwa dojrzałości po zdaniu egzaminu maturalnego, w których jest realizowane kształcenie ogólne w zakresie klas IV–VIII szkoły podstawowej i liceum ogólnokształcącego oraz w klasie V przeprowadza się egzamin ósmoklasisty.
- W zakresie realizacji wyłącznie kształcenia artystycznego funkcjonują:
- **szkoły muzyczne:**
 - a) szkoły muzyczne I stopnia – szkoły o sześcioletnim lub czteroletnim cyklu kształcenia w zależności od wieku ucznia, dające podstawy zawodowego wykształcenia muzycznego, w których w ostatnim roku nauki przeprowadza się egzamin końcowy,
 - b) szkoły muzyczne II stopnia – szkoły o sześcioletnim lub czteroletnim cyklu kształcenia w zależności od specjalności kształcenia, umożliwiające uzyskanie dyplomu ukończenia szkoły potwierdzającego uzyskanie tytułu zawodowego muzyk po zdaniu egzaminu dyplomowego;

- **szkoły sztuki tańca** – szkoły o dziewięcioletnim cyklu kształcenia, umożliwiające uzyskanie dyplomu ukończenia szkoły potwierdzającego uzyskanie tytułu zawodowego tancerz po zdaniu egzaminu dyplomowego;
- **szkoły sztuki cyrkowej** – szkoły o trzyletnim cyklu kształcenia, umożliwiające uzyskanie dyplomu ukończenia szkoły potwierdzającego uzyskanie tytułu zawodowego aktor cyrkowy po zdaniu egzaminu dyplomowego;
- **szkoły policealne:**
 - a) szkoły policealne muzyczne – szkoły o trzyletnim cyklu kształcenia, umożliwiające uzyskanie dyplomu ukończenia szkoły potwierdzającego uzyskanie tytułu zawodowego muzyk albo aktor scen muzycznych po zdaniu egzaminu dyplomowego,
 - b) szkoły policealne plastyczne – szkoły o dwuletnim cyklu kształcenia, umożliwiające uzyskanie dyplomu ukończenia szkoły potwierdzającego uzyskanie tytułu zawodowego plastyk po zdaniu egzaminu dyplomowego.

Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego prowadzi 259 szkół i placówek artystycznych (w tym 8 burs), w których zatrudnionych jest 10 769 nauczycieli i kształci się 55 986 uczniów.

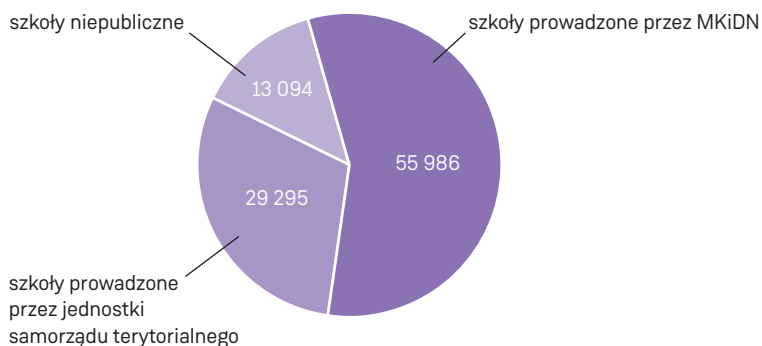
W ramach pełnionego nadzoru pedagogicznego nad szkolnictwem artystycznym MKiDN koordynuje pracę 146 szkół prowadzonych przez jednostki samorządu terytorialnego. W szkołach tych zatrudnionych jest 5694 nauczycieli i kształci się 29 395 uczniów. Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego nadzoruje pracę 350 szkół niepublicznych, z których 164 posiada uprawnienia szkoły publicznej. Ogółem w tych szkołach pracuje 3064 nauczycieli i kształci się ok. 13 094 uczniów.

SZKOLNICTWO ARTYSTYCZNE I I II STOPNIA

Źródło: System Informacji Oświatowej

LICZBA UCZNIÓW WEDŁUG TYPÓW SZKÓŁ ARTYSTYCZNYCH

Źródło: System Informacji Oświatowej

W sieci szkół artystycznych dominują szkoły muzyczne I stopnia. Oferują one kształcenie w zakresie gry na wybranym instrumencie i mają charakter umuzykalniający. Oprócz działalności dydaktycznej prowadzą działalność koncertową oraz organizują liczne konkursy muzyczne. Uczniowie kształceni są w zakresie gry na wybranym instrumencie (fortepianie, klawesynie, organach, skrzypcach, altówce, wiolonczeli, kontrabasie, gitarze, harfie, akordeonie, fagocie, flecie, klarnecie, oboju, puzonie, rogu, saksofonie, trąbce, tubie, perkusji). Uczestniczą także w indywidualnych zajęciach z akompaniatorem oraz zajęciach zespołowych, tj.: rytmice z kształceniem słuchu, zespołach instrumentalnych, orkiestrze, chórze. Nauczanie w szkole muzycznej I stopnia obejmuje również grupowe zajęcia teoretyczne w zakresie kształcenia słuchu z audycjami muzycznymi. Najzdolniejsi absolwenci tych szkół kontynuują naukę w szkołach muzycznych II stopnia umożliwiających uzyskanie dyplomu potwierdzającego kwalifikacje w zawodzie muzyk lub aktor scen muzycznych. Dyplom ten daje możliwość ubiegania się o przyjęcie do akademii muzycznych.

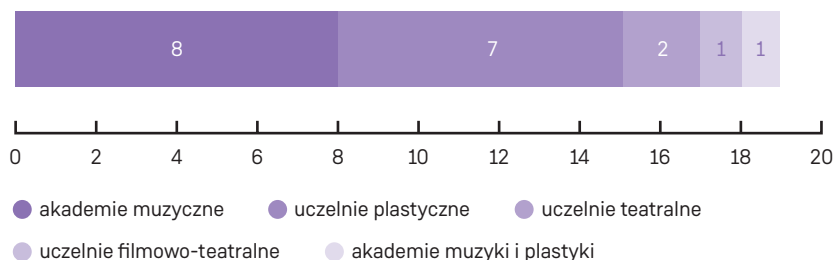
Kształcenie plastyczne ma strukturę dwustopniową: na poziomie średniej szkoły zawodowej, w której prowadzone jest kształcenie artystyczne umożliwiające uzyskanie tytułu zawodowego plastyk, oraz na poziomie szkoły wyższej w Akademii Sztuk Pięknych. W szkołach plastycznych realizowane są następujące obowiązkowe zajęcia edukacyjne: historia sztuki, rysunek i malarstwo, rzeźba, podstawy projektowania, zajęcia modułowe rozszerzające zainteresowania i wiedzę do wyboru w zakresie multimediów i fotografii lub zespołowych projektów artystycznych oraz zajęcia w ramach wybranej specjalności lub specjalizacji zawodowej.

Kształcenie baletowe ma także strukturę dwustopniową: na poziomie średniej szkoły zawodowej, w której umożliwia uzyskanie tytułu zawodowego tancerz, oraz na poziomie szkoły wyższej w Akademii Muzycznych. W szkołach tańca realizowane są m.in. następujące obowiązkowe zajęcia edukacyjne: taniec klasyczny, taniec współczesny, taniec ludowy i charakterystyczny, taniec dawny, rytmika, umuzykalnienie, audycje muzyczne, historia tańca, zasady charakterystyki oraz zajęcia modułowe uzupełniające.

Szkoła sztuki cyrkowej, o trzyletnim cyklu kształcenia, realizuje kształcenie umożliwiające uzyskanie dyplomu potwierdzającego kwalifikacje w zawodzie aktor cyrkowy po zdaniu egzaminu dyplomowego.

Wyższe szkolnictwo artystyczne obejmuje 19 uczelni: 8 akademii muzycznych, 7 uczelni plastycznych, 2 teatralne, 1 filmowo-teatralna oraz 1 akademia kształcąca w dziedzinie muzyki i plastyki. Kształcą w nich ok. 16 tys. osób, co stanowi ok. 1% studiującej młodzieży w Polsce.

WYŻSZE SZKOŁY ARTYSTYCZNE W POLSCE

Źródło: www.mkidn.gov.pl

Pomimo niżu demograficznego zainteresowanie studiami artystycznymi nie słabnie. Podczas tegorocznej rekrutacji na niektóre kierunki o miejsce ubiegało się ponad 20 kandydatów. O jakości kształcenia świadczy również obecność zagranicznych studentów, którzy stanowią 3% ogółu studiujących (dla porównania: w powszechnym szkolnictwie uniwersyteckim cudzoziemcy to ok. 1% studentów).

Naczelną zasadą kształcenia artystycznego jest indywidualny rozwój każdego ucznia i studenta. Specyficzny typ dydaktyki, oparty na pracy mistrza z uczniem, ma wpływ na rozwój osobowości, wrażliwości i zdolności kreatywnych. Uczelnie stale modyfikują ofertę edukacyjną w kierunku zarządzania i organizowania życia kulturalnego. Osoby wykształcone w uczelniach artystycznych, łączące wykształcenie artystyczne z zarządzaniem kulturą, mogą

być najlepszymi menedżerami kultury. Dlatego też szkolnictwo artystyczne kształci nie tylko profesjonalnych artystów, ale także kadry dla instytucji i placówek kultury. Choć w rozumieniu przepisów prawa szkoły i uczelnie nie są instytucjami kultury, to są one niezwykle ważnymi dla lokalnej społeczności ośrodkami kulturotwórczymi. Prezentowana szerokiej publiczności, często bezpłatnie lub za przysłowiową złotówkę, bogata oferta koncertów, wystaw i innych wydarzeń kulturalnych stanowi doskonałe uzupełnienie działalności profesjonalnych instytucji.

Sukces dydaktyczny i kulturotwórczy zależy w dużej mierze od prowadzonych inwestycji budowlanych. W wielu szkołach i niemal we wszystkich uczelniach artystycznych prowadzone są lub już zakończono inwestycje, których celem jest stworzenie obiektów na miarę XXI wieku.

Szkolnictwo artystyczne posiada także odrębny system wspierania talentów. Corocznie Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego przyznaje stypendia dla uczniów szkół artystycznych oraz studentów i doktorantów uczelni artystycznych za wybitne osiągnięcia, a także wspiera ich w ramach programu „Młoda Polska”. Natomiast nauczycielom, z okazji Dnia Edukacji Narodowej, za wybitne osiągnięcia w pracy pedagogicznej bądź za pracę innowacyjną w zakresie działań dydaktyczno-wychowawczych przyznawana jest corocznie Nagroda Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Ponadto nauczyciele i dyrektorzy szkolnictwa artystycznego otrzymują nagrody Dyrektora Centrum Edukacji Artystycznej.

Minister przyznaje również stypendia twórcze oraz z zakresu upowszechniania kultury osobom zajmującym się twórczością artystyczną, upowszechnianiem kultury i opieką nad zabytkami. Ponadto uznanym twórcom, których działalność w sposób szczególny przyczynia się do rozwoju, upowszechniania i ochrony kultury przyznawana jest doroczna Nagroda Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

O CENTRUM EDUKACJI ARTYSTYCZNEJ

Centrum Edukacji Artystycznej jest specjalistyczną jednostką nadzoru, za pomocą której Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego sprawuje nadzór pedagogiczny nad publicznymi i niepublicznymi szkołami i placówkami artystycznymi. Czynności z zakresu nadzoru pedagogicznego wykonują wizytatorzy Centrum Edukacji Artystycznej.

Centrum Edukacji Artystycznej prowadzi także Ogólnopolskie Punkty Konsultacyjne dla nauczycieli i uczniów szkół muzycznych I i II stopnia. Koncepcja

ich działalności opiera się na prezentacji najnowszych metod pracy w zakresie nauczania gry na różnych instrumentach, wymianie doświadczeń i umożliwianiu nauczycielom uzyskania pomocy metodycznej, wsparcia w metodach pracy z uczniem wybitnie zdolnym oraz tym o szczególnych problemach edukacyjnych. Osobami prowadzącymi zajęcia są wybitni artyści-pedagodzy.

W ramach wspierania uczniów i nauczycieli szkół artystycznych Centrum Edukacji Artystycznej prowadzi trzy Specjalistyczne Poradnie Psychologiczno-Pedagogiczne (SPPP CEA), które realizują działalność: poradnianą, integracyjno-superwizyjną, informacyjno-szkoleniową, publikacyjno-badawczą. W ich zakres wchodzi: konsultacje psychologiczne, pomoc terapeutyczna, diagnostyka psychologiczna, integracja środowiska psychologów i pedagogów szkolnych, warsztaty i szkolenia z zakresu psychologii kształcenia artystycznego oraz projekty badawcze i publikacje przedmiotowe.

W roku szkolnym 2016/2017 w ramach działalności poradnianej udzielono 375 konsultacji psychologicznych nauczycielom szkół artystycznych (40,5%), uczniom (24,3%) i ich rodzicom (35,2%); przeprowadzono 44 sesje terapeutyczne, wykonano 13 diagnoz i opinii psychologicznych. W zakresie działalności integracyjno-superwizyjnej zrealizowano 8 spotkań regionalnych, w ramach zadań szkoleniowych wykonano 35 warsztatów i rad pedagogicznych. W zakresie publikacji wydano: „Zeszyty Psychologiczno-Pedagogiczne Centrum Edukacji Artystycznej” nr 3, *Wychowanie i profilaktyka w szkole artystycznej* (Wydawnictwo CEA, Warszawa 2016) oraz U. Bissinger-Ćwierz, *Psychopedagogiczne metody pracy z uczniem najmłodszym oraz uczniem ryzyka dysleksji w szkole muzycznej. Poradnik dla nauczycieli klas instrumentalnych zawierający ponad 50 ćwiczeń i zabaw wspomagających grę na instrumencie* (Wydawnictwo CEA, Warszawa 2016).

Poza bieżącą działalnością SPPP CEA prowadzą także sprawozdawczość z działalności wychowawczo-profilaktycznej szkolnictwa artystycznego, która umożliwia zestawienia danych z zakresu zadań zawartych w wieloletnich programach rządowych.

PROGNOZY NA 2018 R.

W roku 2015 Centrum stworzyło nową inicjatywę artystyczną pod nazwą Ogólnopolski Konkurs Muzyczny Centrum Edukacji Artystycznej, organizowaną dla wszystkich specjalności głównych (instrumentalnych i wokalnych)

nauczanych w szkole muzycznej II stopnia, a także zespołów kameralnych z uwzględnieniem zespołów rozrywkowych i jazzowych oraz zespołów muzyki dawnej. Głównym założeniem Konkursu jest wyłonienie i promocja szczególnie uzdolnionych młodych muzyków. Z uwagi na liczbę poszczególnych specjalności, Konkurs został zaplanowany w cyklu 3-letnim dla poszczególnych instrumentów, specjalności i zespołów.

W 2016 r. odbyła się edycja dla specjalności: wiolonczela, kontrabas, trąbka, klarnet, gitara, organy, wokalistyka jazzowa, kameralne zespoły dęte, zespoły perkusyjne, której zwieńczeniem były dwa koncerty laureatów, które miały miejsce w Studio Koncertowym Polskiego Radia im. Witolda Lutosławskiego oraz w Katedrze Polowej Wojska Polskiego p.w. Najświętszej Maryi Panny w Warszawie.

W roku 2017 odbyła się edycja dla specjalności: klawesyn, flet, obój, harfa, śpiew, fortepian, perkusja, duety fortepianowe, zespoły muzyki dawnej oraz zespoły jazzowe. Także zakończona prezentacją laureatów podczas koncertu w Studio Koncertowym Polskiego Radia im. Witolda Lutosławskiego. Na rok 2018 zaplanowana została edycja dla specjalności: skrzypce, altówka, akordeon, waltornia, saksofon, fagot, puzon, tuba, wokalistyka estradowa i zespoły kameralne. Koncert laureatów odbędzie się 25 maja 2018 r. w Studio Koncertowym Polskiego Radia im. Witolda Lutosławskiego.

W związku z tym, że Sejm RP uchwalił ustawę o Narodowych Obchodach Setnej Rocznicy Niepodległości Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego – Departament Szkolnictwa Artystycznego i Edukacji Kulturalnej, Centrum Edukacji Artystycznej oraz Zespół Państwowych Szkół Plastycznych w Warszawie są organizatorami Ogólnopolskiego Konkursu dla Uczniów Szkół Plastycznych z okazji Setnej Rocznicy Odzyskania Niepodległości Polski. Konkurs przeprowadzony zostanie w pięciu kategoriach: rysunek, grafika, rzeźba, malarstwo i multimedia. Podstawowymi celami są: uczczenie 100-lecia Odzyskania Niepodległości Polski, upamiętnienie wydarzeń z listopada 1918 r., rozwijanie uczuć patriotycznych wśród młodzieży szkół plastycznych oraz propagowanie i utrwalanie wiedzy na temat historii Polski, ze szczególnym uwzględnieniem okresu niewoli oraz czasów odzyskania niepodległości. Rozstrzygnięcie Konkursu nastąpi do dnia 10 października 2018r.

WYBRANE PUBLIKACJE:

Szczegółowe informacje dotyczące szkolnictwa artystycznego w Polsce dostępne są w następujących publikacjach:

- *Raport o stanie szkolnictwa muzycznego I stopnia*, Instytut Muzyki i Tańca 2012, Warszawa, dostępny także na stronie: www.cea.art.pl.
- *Raport o stanie szkolnictwa muzycznego II stopnia*, Instytut Muzyki i Tańca 2014, Warszawa, dostępny także na stronie: www.mkidn.gov.pl.
- Raport CEA 2017 z badań wyników nauczania przedmiotu „Zasady Muzyki z Elementami Edycji Nut” dostępny na stronie: www.cea.art.pl.
- *Zeszyty psychologiczno-pedagogiczne Centrum Edukacji Artystycznej*, Zeszyt nr 1–3 dostępny na stronie www.cea.art.pl.
- *Biuletyn_plastyk* – internetowy biuletyn szkół plastycznych dostępny na stronie www.cea.art.pl.
- *Biuletyn_plastyk_muzyk_tancerz_animator* – strona facebookowa prezentuje informacje o bieżących wydarzeniach pochodzące stron szkół artystycznych i instytucji kultury.

Opracowanie: Dagmara Lasocka, doktor, starszy specjalista,
Centrum Edukacji Artystycznej, lasocka@cea.art.pl

TANIEC¹

Instytut Muzyki i Tańca

Życie taneczne w Polsce organizuje się wokół zespołów baletowych, muzycznych i kilku wiodących ośrodków tańca współczesnego oraz w bardzo dużym stopniu w ramach festiwali, głównie tańca współczesnego, które są podstawową formą prezentacji polskich i międzynarodowych produkcji. Polscy twórcy funkcjonują na rynku międzynarodowym, jako uczestnicy i partnerzy tzw. networków czy projektów rezydencyjnych. Ostatnio także coraz więcej teatrów dramatycznych, muzeów i centrów/ośrodków kultury otwiera się na taniec, programując gościnne spektakle oraz włączając się w koprodukcje.

W Polsce funkcjonuje kilkaset zespołów pieśni i tańca o statusie amatorskim lub półamatorskim i trzy o charakterze zawodowym (Państwowy Zespół Pieśni i Tańca „Mazowsze”, Zespół Pieśni i Tańca „Śląsk” im. Stanisława Hadyny, Reprezentacyjny Zespół Artystyczny Wojska Polskiego). W Krakowie działa także zawodowy zespół tańca dawnego – Balet Dworski Cracovia Danza. W ostatnich latach intensywnie rozwija się także ruch tzw. nowej tradycji, opierający się na praktyce wywodzącej się ze źródeł tańców i muzyki tradycyjnej.

1 Tekst jest skróconą wersją artykułu „Taniec” opublikowanego w pierwszym numerze „Rocznika Kultury Polskiej”, uzupełnioną o aktualne informacje.

INSTYTUCJE I ŚRODOWISKO NIEZALEŻNE

W Polsce działają 22 zespoły instytucjonalne publiczne (baletowe, muzyczne, zespoły pieśni i tańca) zatrudniające zawodowych tancerzy, w których zatrudnionych jest ponad 600 tancerzy baletowych, z czego około 20% stanowią obcokrajowcy. Działają także teatry musicalowe, z których część otrzymuje dotacje publiczne (warszawski Teatr Roma), a część działa jako instytucje prywatne (np. Teatr Buffo).

Wśród zespołów instytucjonalnych autonomiczny status posiada Polski Balet Narodowy, zatrudniający około 80 tancerzy i działający w ramach struktur Teatru Wielkiego – Opery Narodowej, osiem to zespoły baletowe działające przy operach (Poznań, Kraków, Łódź, Szczecin, Bytom, Bydgoszcz, Wrocław, Gdańsk), dwa – Polski Teatr Tańca i Kielecki Teatr Tańca – są zespołami tańca współczesnego i jazzowego, jeden – pantomimy (Wrocławski Teatr Pantomimy im. Henryka Tomaszewskiego). W obrębie struktur administracji miejskiej działają także Lubelski Teatr Tańca czy Teatr Chorea. Ostatnio Bałtycki Teatr Tańca pod kierownictwem Izadory Weiss, który funkcjonował w ramach Opery Bałtyckiej (Gdańsk), zmienił swój status na niezależny i nazwę na Biały Teatr Tańca.

Poza zespołami instytucjonalnymi funkcjonuje środowisko twórców niezależnych, opierających swoją działalność na grantach i projektach, które liczy około 400 twórców (choreografów i tancerzy), często pracując przy projektach zarówno w kraju, jak i za granicą. Polski Balet Narodowy i Polski Teatr Tańca prowadzą także projekty dla młodych choreografów, którzy potem często rozwijają działalność również poza rodzimą instytucją.

W Polsce działa jeden dom produkcyjny w Poznaniu (projekt – *Stary Browar Nowy Taniec*), osadzony w postindustrialnej przestrzeni, specjalizujący się w produkcji i promocji nowych nurtów choreografii współczesnej. Ponadto funkcjonuje kilka ośrodków interdyscyplinarnych, z których najsilniejszym jest obecnie Centrum Kultury w Lublinie, rozwija swoją działalność Teatr Tańca i Ruchu ROZBARK, Teatr Chorea w Łodzi, Krakowski Teatr Tańca, Kielecki Teatr Tańca, Klub Żak w Gdańsku. Z najważniejszych zespołów i kolektywów należałoby ponadto wymienić Dada von Bzdülów, Sopocki Teatr Tańca czy kolektyw niezależnych choreografów działający w Centrum w Ruchu. Specyfiką polskiej sceny tanecznej jest też rozwinięta na dużą skalę współpraca choreografów z reżyserami teatralnymi.

Życie taneczne koncentruje się w dużym stopniu wokół festiwali, z których najstarsze funkcjonują od ponad 20 lat (Międzynarodowe Spotkania

Teatrów Tańca w Lublinie, Międzynarodowy Festiwal Ciało/Umysł, Łódzkie Spotkania Baletowe). W Polsce odbywa się corocznie około 30 festiwali tańca współczesnego, dawnego i baletowego. Ponadto organizowanych jest kilkadziesiąt przeglądów i festiwali tańca tradycyjnego, z których jednym z najciekawszych jest niewątpliwie Międzynarodowy Festiwal Folkloru Ziemi Górskich w Zakopanem. Swoje festiwale organizują także środowiska nowej tradycji, największym jest festiwal Wszystkie Mazurki Świata.

Z uwagi na drastyczny brak infrastruktury tanecznej (centrów tańca, domów tańca, centrów choreograficznych) organizowane są pokazy spektakli w ramach istniejących struktur teatralnych, regularne przeglądy tańca współczesnego i baletowego w ramach projektu „Scena Tańca Studio” prowadzi warszawski Teatr Studio we współpracy z IMIT. W Warszawie od września 2017 Centrum Sztuki Tańca zaczyna stałą działalność w Domu Kultury KADR. Stały program taneczny tańca współczesnego prezentuje także Nowy Teatr.

W Polsce średnio co dwa lata organizowana jest Polska Platforma Tańca – przegląd najciekawszych produkcji tańca współczesnego, adresowany do międzynarodowej, profesjonalnej publiczności. Kolejna edycja zaplanowana jest na wiosnę 2019 w Gdańsku.

FINANSOWANIE

Poza instytucjami miejskimi i Polskim Baletem Narodowym finansowanie tańca w Polsce opiera się na systemie grantowym – twórcy mogą starać się o finanse w Ministerstwie Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Instytucie Muzyki i Tańca, w urzędach miejskich i wojewódzkich oraz w ramach dodatkowych, specjalnych projektów. Powoduje to, że funkcjonują oni w sytuacji niestabilności finansowej i swoistego prekariatu, a utrzymanie zespołu w tych warunkach jest prawie niemożliwe, z uwagi na brak systemu wieloletnich subwencji.

EDUKACJA

Edukacja taneczna w Polsce odbywa się na poziomie ogólnokształcącym i wyższym. W Polsce istnieje 5 publicznych Ogólnokształcących Szkół Baletowych (OSB), w następujących miastach: Bytom, Gdańsk, Łódź, Poznań, Warszawa. Do I klasy – w wyniku zdanego egzaminu komisyjnego – przyjmowane są dzieci w wieku 10 lat, cykl kształcenia trwa 9 lat.

Na poziomie wyższym najbardziej kompleksowy program dla artystów-wykonawców oferuje Państwowa Wyższa Szkoła Teatralna (PWST) im. Ludwika Solskiego w Krakowie – Wydział Teatru Tańca w Bytomiu oraz Uniwersytet Muzyczny Fryderyka Chopina w Warszawie (prowadzona jest tutaj także specjalność pedagogika baletowa oraz podyplomowe studia z teorii tańca).

Ponadto można kształcić się na poziomie licencjatu na prywatnej uczelni – Akademii Humanistyczno-Ekonomicznej w Łodzi – Wydział Artystyczny, kierunek: kulturoznawstwo; specjalność: tancerz-choreograf (od roku 2008).

Kształcenie uzupełniające na poziomie magistra tańca lub choreografii oferują Akademia Muzyczna im. Grażyny i Kiejstuta Bacewiczów w Łodzi i Uniwersytet Muzyczny Fryderyka Chopina. Na Akademii Wychowania Fizycznego w Poznaniu uruchomiono nowy kierunek – taniec w kulturze fizycznej, studia I stopnia.

O INSTYTUCIE MUZYKI I TAŃCA

IMiT jest państwową instytucją kultury. Podstawową misją IMiT jest działalność na rzecz rozwoju kultury muzycznej i tanecznej w Polsce. IMiT prowadzi własne programy rezydencyjne, twórcze, naukowe, wydawnicze oraz stypendialne adresowane do polskiego środowiska muzycznego i tanecznego, prowadzi szereg portali internetowych, zajmuje się także prowadzeniem programów Ministra jako instytucja zarządzająca. Ważną część działalności IMiT stanowi szeroko rozumiana edukacja kulturalna, zarówno w ramach programów własnych, jak i prowadzonych bezpośrednio przez Instytut projektów skierowanych do różnych grup wiekowych i społecznych. Instytut zajmuje się także analizą funkcjonowania środowisk tańca i muzyki, przedstawia raporty i postulaty Ministrowi, stanowiąc zaplecze eksperckie; prowadzi działalność dokumentacyjną i archiwizacyjną, zleca badania naukowe, działa na rzecz poprawy jakości edukacji muzycznej i tanecznej, wspiera istniejące instytucje kultury oraz organizacje pozarządowe, inicjuje obchody rocznic ważnych z punktu widzenia historii i rozwoju tańca i muzyki, a także koordynuje działalność instytucji kultury. IMiT uczestniczy też w wymianie informacji i doświadczeń pomiędzy krajowymi i międzynarodowymi organizacjami branżowymi.

www.imit.org.pl

WYBRANE PUBLIKACJE:

- *I Kongres Tańca*, red. J. Hoczy, J. Szymajda, IMIT, http://imit.org.pl/uploads/materials/files/kongres_tanca_raport.pdf [dostęp: 10.09.2017].
- <http://muzykapolska.muzykapolska.org.pl/taniec.html> [dostęp: 10.09.2017].
- www.taniecpolska.pl – strona oferuje dostęp do angielskojęzycznej bazy danych obejmującej twórców, instytucje (zespoły, festiwale) oraz bieżącego kalendarium wydarzeń [dostęp: 20.10.2017].
- www.tance.edu.pl – strona prezentuje polskie tańce narodowe i tradycyjne. Zawiera teksty i materiały audiowizualne (archiwalne i edukacyjne) [dostęp: 20.10.2017].

Opracowanie: Joanna Szymajda, doktor nauk humanistycznych, zastępca dyrektora,
Instytut Muzyki i Tańca, joanna.szymajda@imit.org.pl

TEATR

Instytut Teatralny im. Zbigniewa Raszewskiego

Instytut Teatralny od 2010 roku wydaje dokumentujący kolejne sezony teatralne rocznik „Teatr w Polsce”, w którym pokazuje różnorodność i bogactwo polskiego życia teatralnego, odnotowując działalność kilkuset teatrów wszystkich typów (narodowych, marszałkowskich, miejskich, powiatowych, działających w strukturach instytucji kultury, teatrów prywatnych, stowarzyszeń, fundacji, inicjatyw społecznych) i form działania (teatrów dramatycznych, muzycznych, lalkowych, teatrów tańca i ruchu, edukacyjnych, plastycznych). Dane o aktywności scen uzupełniane są informacjami o instytucjach teatralnych, szkolnictwie, salach teatralnych, festiwalach, konferencjach naukowych, wystawach, konkursach dramatycznych i projektowych etc.

W tomie „Teatr w Polsce 2017” oprócz aktualnych danych teleadresowych zamieszczono dokumentację sezonu 2015/2016, czyli efekty działalności artystycznej 847 teatrów o różnym statusie, charakterze i podległości organizacyjnej (dla porównania: w sezonie 2014/2015 – 795, w sezonie 2013/2014 – 778, w sezonie 2012/2013 – 752). 120 spośród tych teatrów to sceny publiczne, które podlegają odpowiednio Ministerstwu Kultury i Dziedzictwa Narodowego (2 dramatyczne – Teatr Narodowy w Warszawie i Narodowy Stary Teatr im. Heleny Modrzejewskiej w Krakowie i 1 muzyczny – Teatr Wielki – Opera Narodowa w Warszawie), marszałkom województw (26 dramatycznych, 15 muzycznych, 2 tańca i ruchu), prezydentom miast (36 dramatycznych, 6 muzycznych, 24 lalkowe, 3 tańca i ruchu i 4 tzw. inne).

Ze względu na charakter działalności teatry podzielić można na: teatry dramatyczne – 90 (w tym 64 sceny publiczne), teatry lalkowe – 67 (w tym 25 publicznych), teatry muzyczne – 38 (w tym 22 publiczne), teatry tańca i ruchu – 96 (w tym 5 publicznych). W kategorii teatry inne pozostaje 556 zespołów – w tym 4 sceny publiczne – ponieważ charakter pracy nie pozwala zakwalifikować ich do żadnej z wymienionych kategorii.

TEATRY Z PODZIAŁEM NA PODLEGŁOŚĆ ORGANIZACYJNĄ I CHARAKTER DZIAŁALNOŚCI

	DRAMATYCZNE	MUZYCZNE	LALKOWE	TANCA I RUCHU	INNE
narodowe	2	1			
marszałkowskie	26	15		2	
miejskie	36	6	24	3	4
powiatowe			1		
prywatne	8	9	23	16	116
stowarzyszenia	8		3	16	120
fundacje	4	4	6	12	65
działy miejskiej instytucji kultury	4	1	1	14	86
działy gminnej instytucji kultury			1	1	9
inicjatywy społeczne				11	48
inne	2	2	8	21	108
razem	90	38	67	96	556

Źródło: opracowanie własne „Teatr w Polsce 2017”

847 teatrów pracuje w 159 miastach i miejscowościach. Trzeba jednak pamiętać, że w tej liczbie są zarówno potężne instytucje publiczne – teatry repertuarowe i opery, jak i niewielkie zespoły i grupy działające okazjonalnie. Sama liczba zatem nie mówi o wielkości tych organizmów i ich statusie organizacyjnym, ale na pewno pokazuje różnorodność i „żywość” kultury teatralnej.

TEATRY W NAJWIĘKSZYCH MIASTACH Z PODZIAŁEM NA CHARAKTER

	DRAMATYCZNE	MUZYCZNE	LALKOWE	TANCA I RUCHU	INNE	RAZEM
Warszawa	29	9	15	30	111	194
Kraków	10	4	4	8	52	78
Wrocław	4	4	3	11	41	63
Poznań	2	2	1	5	32	42
Łódź	4	2	6	4	23	39
Gdańsk	1	1	3	9	16	30
Lublin	7	1	1	4	16	29
Szczecin	2	2	2	2	13	21
Białystok	1	1	3	3	11	19

Źródło: opracowanie własne „Teatr w Polsce 2017”

W roku 2016 budżety teatrów publicznych wynosiły 1 123 358 250 zł. Dotacje w tych budżetach to 908 425 638 zł. Teatry narodowe miały do dyspozycji 168 332 735 zł, teatry marszałkowskie 497 607 934 zł, teatry miejskie 456 401 105 zł, teatry powiatowe (a właściwie jeden teatr) 1 016 476 zł. Dotacje stanowiły średnio 80,9% budżetów teatrów.

W sezonie 2015/2016 w zespołach artystycznych 120 instytucjonalnych teatrów publicznych zatrudnionych było 4431 osób, w tym 1607 aktorów, 370 lalkarzy, 322 śpiewaków, 623 chórzystów, 555 tancerzy, 10 mimów.

„Teatr w Polsce 2017” w sezonie 2015/2016 odnotowuje 1520 premier, w tym 119 prapremier, czyli 8% nowego repertuaru to pierwsze realizacje utworów na naszych scenach. Ta nieduża liczba prapremierowych wystawień świadczy o sięganiu przez teatry do repertuaru sprawdzonego. Premierowe inscenizacje utworów klasycznych pojawiły się na afiszach 468 razy, a różnego typu utworów współczesnych 1052 razy. Wśród 119 prapremier było 5 prapremier klasycznych, 76 prapremier polskich utworów współczesnych.

1520 premier stanowiło 27% repertuaru, bo w repertuarach polskich teatrów rocznik odnotowuje 5665 tytułów.

Spektakle premierowe przygotowało 530 teatrów. Zagrano je 10 908 razy, a zobaczyło je 2 020 055 widzów.

PREMIERY SEZONU 2015/2016 W PODZIALE NA GATUNKI

	SEZON 2015/2016		
	KLASYKA	WSPÓŁCZESNOŚĆ	RAZEM
dramaty	151	364	515
scenariusze		4	4
komedie i farsy	32	96	128
adaptacje	88	80	176
balety	9	6	15
spektakle teatru tańca	8	109	117
musicale	3	15 (w tym jeden dla dzieci)	18
opery	46	7 (w tym dwie dla dzieci)	53
operetki	7		7
koncerty	5	6	11
spektakle kabaretowe		21	21
spektakle pantomimy	2	7 (w tym jedna opera/mim)	9
performance	7	76	83
spektakle poetyckie	15	6	21
przedstawienia dla dzieci	61	129	190
spektakle muzyczne	27	60	87
spektakle uliczne	1	6	7
spektakle impro		5	5
teatr rysunkowy		1	1
spektakle lalkowe dla dorosłych	1	7	8
spektakle religijne	2		2
spektakle społeczne		9	9
stand up		2	2
teatr cieni		1	1
teatr fizyczny		1	1
widowisko		1	1

Źródło: opracowanie własne „Teatr w Polsce 2017”

Rocznik zanotował jeszcze 29 spektakli amatorskich (3 klasyczne i 26 współczesnych), oryginalny spektakl clownów, 4 spektakle edukacyjne i 1 profilaktyczny. Być może w następnych sezonach te kategorie wprowadzimy do systematyki.

41% wszystkich premier – 627 – odbyło się w teatrach publicznych (w tym 100 prapremier). 8754 spektakle premierowe na scenach publicznych obejrzało 1 787 467 widzów.

20 532 spektakle 1933 sztuk pozostających w repertuarach teatrów publicznych obejrzało 4 523 944 widzów.

Na afiszach teatrów publicznych w sezonie 2015/2016 było w sumie 2560 tytułów, które zagrano 29 286 razy, a spektakle te obejrzało 6 311 411 widzów – aż o 614 928 osób więcej niż w zeszłym sezonie! W poprzednim sezonie te liczby wyglądały następująco: na afiszach było w sumie 2565 tytułów, które zagrano 27 846 razy, a spektakle te obejrzało 5 696 483 widzów.

Premiery i prapremiery stanowiły 24,4% repertuaru teatrów publicznych (w zeszłym sezonie było to 30,4%).

TEATRY PUBLICZNE, KTÓRE MAJĄ NAJWIĘCEJ SZTUK W REPERTUARZE

SEZON 2015/2016	
NAZWA TEATRU	LICZBA SZTUK W REPERTUARZE (W TYM PREMIER)
Opera Wrocławska	55 (8)
Teatr Ludowy w Krakowie	43 (5)
Teatr Dramatyczny m.st. Warszawy	44 (9)
Teatr Wybrzeże	45 (11)
Białostocki Teatr Lalek	36 (7)
Teatr Polski im. Arnolda Szyfmana	34 (9)
Teatr im. Ludwika Solskiego w Tarnowie	34 (6)
Teatr Wielki im. Stanisława Moniuszki	34 (6)
Teatr Nowy im. Kazimierza Dejmka	33 (10)
Narodowy Stary Teatr im. Heleny Modrzejewskiej	33 (5)
Opera Krakowska	33 (10)
Teatr Muzyczny Capitol	33 (22)
Teatr Polski w Szczecinie	32 (6)
Teatr „Bagatela” im. Tadeusza Boya-Żeleńskiego	31 (4)

Teatr Groteska	31 (4)
Teatr Śląski im. Stanisława Wyspiańskiego	31 (10)
Teatr Współczesny w Szczecinie	30 (10)
Olsztyński Teatr Lalek	28 (4)
Teatr Polski im. Hieronima Konieczki w Bydgoszczy	27 (12)
Teatr im. Stanisława Ignacego Witkiewicza	27 (4)

Źródło: opracowanie własne „Teatr w Polsce 2017”

W sezonie 2015/2016 na afiszach 847 teatrów były nazwiska 1459 autorów i 4511 tytułów. Premiery i prapremiery swoich 1039 utworów miało 705 autorów.

PREMIERY Z PODZIAŁEM NA KRAJE POCHODZENIA AUTORÓW I Z UWZGLĘDNIENIEM LICZBY PRAPREMIER

KRAJ	SEZON 2015/2016			
	KLASYKA		WSPÓŁCZESNOŚĆ	
	PREMIERY	PRAPREMIERY	PREMIERY	PRAPREMIERY
Antyk	3			
Argentyna			1	
Australia			2	1
Austria	16		6	3
Belgia	1		1	
Białoruś			3	1
Brazylia				1
Chile			1	
Chorwacja			2	
Czechy	5		6	
Dania	9		3	
Estonia			1	
Finlandia				
Francja	49		33	2
Hiszpania	3		6	1
Holandia			4	1
Indie				
Irlandia			3	2

cd. Tabeli

KRAJ	SEZON 2015/2016			
	KLASYKA		WSPÓŁCZESNOŚĆ	
	PREMIERY	PRAPREMIERY	PREMIERY	PRAPREMIERY
Japonia	2			
Kanada	2		7	3
Liban				1
Litwa			1	
Niemcy	21	2	17	3
Norwegia	3		5	
Peru				
Polska	163	1	423	76
Rosja	30		15	3
Rumunia			4	1
Serbia			2	
Słowacja			1	
Słowenia			1	
Syria				
Szwajcaria	1			
Szwecja	3	1	6	
Turcja			1	
Ukraina	1			1
USA	14		28	9
Węgry	3		6	
Wielka Brytania	63		25	5
Włochy	17		6	

Źródło: opracowanie własne „Teatr w Polsce 2017”

Rocznik gromadzi także dane dotyczące mobilności polskich scen. Spośród 847 teatrów opisanych w „Teatrze w Polsce 2017” 387 wyjechało ze swoich siedzib 3449 razy. 3185 to wyjazdy krajowe, w tym na festiwale 1441. Wyjazdów za granicę było 264 – w tym na festiwale wyjechało 123 razy.

Dla teatrów publicznych ta statystyka wygląda następująco: ze 120 teatrów publicznych wyjeżdżało 113 zespołów, w sumie 1822 razy, w tym 615 razy na festiwale. Teatry publiczne za granicę wyjeżdżały 139 razy, w tym 56 razy na festiwale.

MIASTA W POLSCE, DO KTÓRYCH NAJCZĘŚCIEJ PRZYJEŹDŻAŁY TEATRY

SEZON 2015/16	
Warszawa	246
Kraków	182
Łódź	104
Gdańsk	100
Poznań	97
Wrocław	89
Katowice	85
Lublin	59
Toruń	52
Szczecin	50
Częstochowa	48
Rzeszów	47
Białystok	39
Kielce	37
Chorzów	34
Gdynia	32
Bydgoszcz	31
Tarnów	31
Tychy	29

Źródło: opracowanie własne „Teatr w Polsce 2017”

O INSTYTUCIE TEATRALNYM IM. ZBIGNIEWA RASZEWSKIEGO

Instytut Teatralny im. Zbigniewa Raszeńskiego powstał 1 lipca 2013 roku. Jest instytucją podległą bezpośrednio Ministerstwu Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Zajmuje się dokumentacją, promocją i animacją polskiego życia teatralnego. Prowadzi i wspiera działalność badawczą, wydawniczą i edukacyjną. Jest wydawcą książek i internetowego czasopisma o polskim teatrze w języku angielskim („Polish Theatre Journal”). Prowadzi największy wortal poświęcony w całości polskiemu teatrowi (e-teatr.pl), specjalistyczną Księgarnię PROSPERO (prospero.e-teatr.pl) oraz największe w Polsce archiwum tematyczne gromadzące dokumentację współczesnego teatru (Pracownia

Dokumentacji Teatru im. Barbary Krasnodębskiej). Jest organizatorem i wydawcą elektronicznej *Encyklopedii Teatru Polskiego* (encyklopediateatru.pl) – portalu o otwartej treści, łączącego elementy klasycznie uporządkowanego wydawnictwa naukowego i źródłowej platformy tematycznej, obejmującego hasła przedmiotowe dotyczące zjawisk i terminów teatralnych, hasła osobowe, rejestr premier, kalendarium wydarzeń ukazujących historię polskiego teatru na osi czasu w kontekście historii teatru na świecie oraz bazy danych gromadzące informacje dotyczące historii teatrów i zespołów, Teatru Telewizji, Teatru Polskiego Radia, architektury teatralnej, scenografii, krytyki etc. Instytut zajmuje się także badaniami nad teatrem, organizując cykle specjalistycznych wykładów, konferencje naukowe, przygotowując raporty i analizy.

Instytut jest organizatorem własnych programów i koordynatorem programów MKiDN, takich jak m.in.:

- Ogólnopolski Konkurs na Wystawienie Polskiej Sztuki Współczesnej,
- Konkurs na Inscenizację Dawnych Dzieł Literatury Polskiej „Klasyka Żywa”,
- Konkurs im. Jana Dormana,
- Teatr Polska,
- Lato w teatrze,
- Konkurs Fotografii Teatralnej,
- Placówka,
- Konkurs naukowo-wydawniczy,
- Konkurs na najlepszą pracę magisterską z zakresu wiedzy o teatrze, widowisku i performansie.

WYBRANE PUBLIKACJE:

- E. Axer, *Notatki z pracy*, Instytut Teatralny, Warszawa 2017.
- K. Duniec, *Dwudziestolecie. Przedstawienia*, IS PAN, Instytut Teatralny, Warszawa 2017.
- B. Fatyga, B. Kietlińska, *Publiczność 2016: My jesteśmy kulturalna kolejka, a nie żadne chamstwo*. Raport <http://www.encyklopediateatru.pl/ksiazka/569/publicznosc-2016-my-jestesmy-kulturalna-kolejka-a-nie-zadne-hamstwo>raport [dostęp 7.09.2017].

- R. Kasprzak, *Raport z analizy oddziaływania ekonomicznego efektów bezpośrednich i indukowanych teatrów: Kujawsko-Pomorskiego Impresaryjnego Teatru Muzycznego z siedzibą w Toruniu, Nowego Teatru im. Witkacego z siedzibą w Słupsku, Teatru im. Stefana Żeromskiego z siedzibą w Kielcach, Teatru Małego z siedzibą w Tychach, Teatru Ochoty z siedzibą w Warszawie, Teatru „Pinokio” z siedzibą w Łodzi, Teatru Polskiego im. Arnolda Szyfmana z siedzibą w Warszawie, Teatru Wybrzeże z siedzibą w Gdańsku*, Warszawa 2017.
- D. Klaić, *Gra w nowych dekoracjach. Teatr publiczny pomiędzy rynkiem a demokracją*, Instytut Teatralny – Konfrontacje Teatralne / Centrum Kultury, Warszawa–Lublin 2014.
- J. Krakowska, *PRL. Przedstawienia*, PIW, IS PAN, Instytut Teatralny, Warszawa 2016.
- B. Kunst, *Artysta w pracy. O pokrewieństwach sztuki i kapitalizmu*, Instytut Teatralny – Konfrontacje Teatralne / Centrum Kultury, Warszawa–Lublin 2016.
- A. Łuksza, *Glamour, kobiecość, widowisko. Aktorka jako obiekt pożądania*, Instytut Teatralny, Warszawa 2016.
- F. Martel, *Theater. O zmierzchu teatru w Ameryce*, Warszawa 2012.
- P. Morawski, *Oświecenie. Przedstawienia*, Wydział Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego, Instytut Teatralny, Warszawa 2017.
- E. Partyga, *XIX wiek. Przedstawienia*, PIW, IS PAN, Instytut Teatralny, Warszawa 2016.
- J. Rowntree, *Zrób to inaczej. Przewodnik po sztuce, biznesie i aktywności obywatelskiej*, Instytut Teatralny, Warszawa 2016.
- D. Sajewska, *Nekroperformans. Kulturowa rekonstrukcja teatru Wielkiej Wojny*, Instytut Teatralny, Warszawa 2016.
- *Struktura teatru a struktura spektaklu*, red. A. Galas-Kosil, P. Olkusz, Instytut Teatralny, Warszawa 2016.
- *System organizacji teatrów w Europie*, red. K. Prykowska-Michalak, Instytut Teatralny, Warszawa 2016.
- H. Trzeciak, *Ekonomika teatru*, Instytut Teatralny, Warszawa 2011.

Roczniki „Teatr w Polsce” są dostępne w formie papierowej w księgarni Prospero i elektronicznej na stronie encyklopediateatru.pl.

Opracowanie: Dorota Buchwald, dyrektor Instytutu Teatralnego
im. Zbigniewa Raszewskiego, dbuchwald@instytut-teatralny.pl

ZABYTKI. STAN ZACHOWANIA

Narodowy Instytut Dziedzictwa

Jednym z zadań statutowych Narodowego Instytutu Dziedzictwa jest monitorowanie stanu zachowania i ocena wartości dziedzictwa kulturowego oraz monitorowanie i analizowanie zagrożeń dziedzictwa, w tym w szczególności obiektów z Listy Światowego Dziedzictwa, uznanych za pomniki historii oraz szczególnie zagrożonych. NID jest jednostką odpowiedzialną za przygotowanie *Raportu o stanie zachowania zabytków nieruchomych w Polsce (księga A i C)* w ramach „Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2014–2017”, przyjętego uchwałą Rady Ministrów nr 125/2014 z dnia 24 czerwca 2014 r. (Cel szczegółowy 1: Wspieranie rozwiązań systemowych na rzecz ochrony zabytków w Polsce, Kierunek działania 6). Celem głównym „Krajowego programu”, któremu podporządkowane są cele szczegółowe, jest: *Wzmocnienie roli dziedzictwa kulturowego i ochrony zabytków w rozwoju potencjału kulturowego i kreatywnego Polaków* (Cel szczegółowy 4 SRKS 2020).

Materiałem wyjściowym dla wymienionych działań jest zgromadzona w NID dokumentacja rejestru zabytków i krajowej ewidencji zabytków oraz prowadzone na jej podstawie bazy danych o zabytkach. Zasób wpisany do rejestru zabytków według stanu na 30.06.2017 r. przedstawiają tabele.

W latach 2009–2015 NID przeprowadził weryfikację wszystkich obiektów wpisanych do rejestru zabytków nieruchomych według ich wykazów z dnia 30 września 2008 r. Składała się z dwóch etapów: analizy gabinetowej dokumentów ustalających ochronę zabytków i ich dokumentacji, w tym materiałów ewidencyjnych oraz lustracji terenowej. Weryfikacji poddano cały zasób zabytków architektury i budownictwa, założeń zieleni oraz cmentarzy – łącznie 65 482 obiekty. Jej zasadniczym celem było określenie

OBIEKTY WPISANE DO REJESTRU ZABYTEKÓW

Stan na 30 czerwca 2017 r.

WOJEWÓDZTWO	NIERUCHOME (KSIĘGA A)	ARCHEOLOGIA (KSIĘGA C)	RUCHOME (KSIĘGA B)	RAZEM
dolnośląskie	8 738	1 480	39 376	49 594
kujawsko-pomorskie	3 438	190	10 308	13 936
lubelskie	4 240	176	19 254	23 670
lubuskie	4 490	539	6 568	11 597
łódzkie	2 811	143	14 407	17 361
małopolskie	5 981	488	25 816	32 285
mazowieckie	7 382	406	22 273	30 061
opolskie	3 312	1 219	8 367	12 898
podkarpackie	5 010	480	52 241	57 731
podlaskie	2 391	276	4 535	7 202
pomorskie	3 552	566	6 040	10 158
śląskie	4 084	241	7 818	12 143
świętokrzyskie	1 895	210	13 762	15 867
warmińsko-mazurskie	6 173	286	5 235	11 694
wielkopolskie	7 757	677	23 494	31 928
zachodniopomorskie	3 934	370	2 236	6 540
RAZEM	75 188	7 747	261 730	344 665

Źródło: Narodowy Instytut Dziedzictwa

faktycznego zasobu obiektów chronionych prawem oraz wskazanie zagrożeń zabytków i ich przyczyn. W ramach weryfikacji wyodrębniono 6 grup obiektów odnoszących się do ich stanu zachowania:

- obiekty nieistniejące (niezachowane, a nadal figurujące w rejestrze),
- obiekty, które utraciły wartości zabytkowe (w wyniku znacznego zniszczenia substancji zabytkowej z powodu braku opieki lub niszczącej przebudowy),
- zabytki zagrożone, które nie utraciły wartości zabytkowych,
- zabytki przeniesione do muzeów (pozostające w rejestrze zabytków mimo wpisania do inwentarza muzealnego),
- zabytki translokowane (przeniesione w inne miejsce po dacie wpisania ich do rejestru zabytków),
- obiekty niezidentyfikowane w terenie (z powodu niewystarczających informacji zawartych w decyzji o wpisie do rejestru).

ZESTAWIENIE STATYSTYCZNE ZABYTEKÓW NIERUCHOMYCH WPISANYCH DO REJESTRU (księga A)

Stan na 30 czerwca 2017 r.

WOJEWÓDZTWO	URBANISTYKA	SAKRALNE	OBRODNE	PRZEMYSŁOWE	GOSPODARCZE	
dolnośląskie	132	1 388	276	451	641	
kujawsko-pomorskie	20	539	153	214	258	
lubelskie	43	826	152	115	233	
lubuskie	34	554	143	172	250	
łódzkie	34	515	44	211	118	
małopolskie	57	930	168	131	363	
mazowieckie	130	999	127	395	292	
opolskie	32	573	100	154	205	
podkarpackie	48	1094	167	126	262	
podlaskie	66	526	19	121	101	
pomorskie	58	501	176	229	294	
śląskie	65	609	70	285	265	
świętokrzyskie	34	500	48	87	70	
warmińsko-mazurskie	63	609	164	350	523	
wielkopolskie	130	1 172	77	417	740	
zachodniopomorskie	53	869	112	210	178	
POLSKA	999	12 204	1 996	3 668	4 793	

Źródło: Narodowy Instytut Dziedzictwa

	MIESZKALNE	DWORY / PAŁACE	UŻYTECZNOŚĆ PUBLICZNA	KOMUNIKACYJNE	CMENTARZE	ZIELEŃ	MAŁA ARCHITEKTURA	INNE	RAZEM
	2 709	797	738	67	332	831	56	320	8 738
	668	596	227	9	132	409	10	203	3 438
	764	484	223	76	327	554	148	295	4 240
	2 442	283	202	14	59	199	19	119	4 490
	720	314	196	11	141	388	24	95	2 811
	1 788	466	382	49	409	419	140	679	5 981
	2 292	781	633	56	368	907	82	320	7 382
	1 222	190	189	40	125	229	79	174	3 312
	1 511	357	310	36	280	349	184	286	5 010
	718	109	161	9	313	109	28	111	2 391
	1 035	323	278	24	120	273	33	208	3 552
	1 666	235	405	40	74	187	37	146	4 084
	281	210	84	16	182	223	24	136	1 895
	2 215	383	316	67	597	433	280	173	6 173
	1 880	1 067	549	30	340	1 034	32	289	7 757
	477	381	310	44	297	743	19	241	3 934
	22 388	6 976	5 203	588	4 096	7 287	1 195	3 795	75 188

ZESTAWIENIE STATYSTYCZNE ZABYTEKÓW NIERUCHOMYCH ARCHEOLOGICZNYCH WPISANYCH DO REJESTRU (księga C)

Stan na 30 czerwca 2017 r.

WOJEWÓDZTWO	GRODZISKO	OSADY / OBOZOWISKA	CMENTARZYSKA	MIEJSCA PRODUKCJI SUROWCA	INNE	RAZEM
dolnośląskie	250	898	180	31	121	1 480
kujawsko-pomorskie	156	17	10	0	7	190
lubelskie	51	6	99	2	18	176
lubuskie	45	374	89	4	27	539
łódzkie	70	23	39	0	11	143
małopolskie	46	328	27	13	74	488
mazowieckie	82	186	69	10	59	406
opolskie	100	875	50	30	164	1 219
podkarpackie	62	271	75	2	70	480
podlaskie	51	38	181	1	5	276
pomorskie	119	196	231	11	9	566
śląskie	42	100	24	5	70	241
świętokrzyskie	26	78	23	12	71	210
warmińsko-mazurskie	164	56	47	0	19	286
wielkopolskie	249	286	114	3	25	677
zachodniopomorskie	243	69	53	1	4	370
POLSKA	1 756	3 801	1 311	125	754	7 747

Dane publikowane: <https://danepubliczne.gov.pl>

Źródło: Narodowy Instytut Dziedzictwa

ZESTAWIENIE STATYSTYCZNE ZABYTEKÓW RUCHOMYCH
WPISANYCH DO REJESTRU (księga B)
z uwzględnieniem zabiteków ruchomych techniki
Stan na 30 czerwca 2017 r.

WOJEWÓDZTWO	ZABYTEKI SZTUKI I RZEMIOSŁA ARTYSTYCZNEGO			ZABYTEKI TECHNIKI	RAZEM
	WYPOSAŻENIE ŚWIATŁYŃ	KOLEKCJE	INNE		
dolnośląskie	34 195	392	4 408	381	39 376
kujawsko-pomorskie	9 684	88	453	83	10 308
lubelskie	17 020	779	1 375	80	19 254
lubuskie	5 705	0	692	171	6 568
łódzkie	12 783	602	928	94	14 407
małopolskie	21 227	1 087	3 453	49	25 816
mazowieckie	14 090	3 538	3 099	1 546	22 273
opolskie	7 124	744	436	63	8 367
podkarpackie	14 431	36 345	1 352	113	52 241
podlaskie	3 955	65	502	13	4 535
pomorskie	5 790	65	139	46	6 040
śląskie	4 897	2 193	667	61	7 818
świętokrzyskie	11 331	1 251	1 084	96	13 762
warmińsko-mazurskie	4 810	265	78	82	5 235
wielkopolskie	21 284	1 036	915	259	23 494
zachodniopomorskie	1 990	4	112	130	2 236
POLSKA	190 316	48 454	19 693	3 267	261 730

Dane publikowane: <https://danepubliczne.gov.pl>

Źródło: Narodowy Instytut Dziedzictwa

Spośród 7100 obiektów zaliczonych łącznie do grup weryfikacyjnych ponad połowę (3984) zakwalifikowano jako zabytki szczególnie zagrożone, które nie utraciły wartości zabytkowych. Stwierdzono, że nie istnieją 1864 obiekty, a wartości zabytkowe utraciło 641 zabytków. Nie zidentyfikowano w terenie 371 obiektów. Do muzeów przeniesiono 154 obiekty, a w inne miejsca (w tym do skansenów prywatnych i prowadzonych przez stowarzyszenia) translokowano 86 obiektów. Zabytki niezakwalifikowane do wymienionych powyżej grup uznano za niezagrożone. Jest to zasób o zróżnicowanym stanie zachowania, w skład którego wchodzi obiekty o zachowanych wartościach zabytkowych – zarówno w bardzo dobrym stanie technicznym, jak i wymagające remontów o różnym zakresie. Wobec zabytków nie zaliczonych do grup weryfikacyjnych nie są konieczne pilne działania konserwatorskie. Ogólne rezultaty weryfikacji w poszczególnych województwach przedstawiono w tabeli na następnej stronie.

W wyniku weryfikacji zasobu stwierdzono, że najczęstszymi przyczynami zagrożeń zabytków są: brak zabezpieczenia, bieżących prac konserwatorskich i pielęgnacji (68%), brak użytkowania (60%) oraz zużycie konstrukcji i materiału (60%). Zdecydowanie rzadziej wskazywano zagrożenia wynikające z niewłaściwie prowadzonych inwestycji w obrębie obiektów, np. modernizacji, rozbudów (6%), lub w ich otoczeniu, np. infrastruktura komunikacyjna, nowe budynki w bezpośrednim sąsiedztwie (3%). Zwykle wymieniano co najmniej dwie przyczyny zagrożenia obiektów w rejestrze.

Najczęściej wskazywaną przyczyną utraty wartości zabytkowych obiektów wpisanych do rejestru są przekształcenia pierwotnej formy historycznej połączone ze zniszczeniem autentycznej substancji w wyniku prac modernizacyjnych i adaptacyjnych (65%). Dotyczy to przede wszystkim budynków nadal użytkowanych, często będących w dobrym stanie technicznym, np. mieszkalnych, użyteczności publicznej, gospodarczych, przemysłowych, ale też sakralnych i rezydencjonalnych. Obiekty, których użytkowanie zgodne z pierwotnym przeznaczeniem jest niemożliwe z powodu zmian gospodarczych i technologicznych walory zabytkowe utraciły zwykle wskutek opuszczenia i będącej jego konsekwencją wieloletniej degradacji technicznej (np. wiatraki, budynki folwarczne, część budynków przemysłowych). Dotyczy to 32% obiektów zaliczonych do tej grupy.

Wśród obiektów nieistniejących oraz o utraconych wartościach zabytkowych odnotowano nadreprezentację obiektów o konstrukcjach drewnianych. Stanowią one 11% zasobu objętego ochroną prawną oraz 39% obiektów nieistniejących i 19% obiektów, które utraciły wartości zabytkowe.

WERYFIKACJA REJESTRU ZABYTKÓW NIERUCHOMYCH przeprowadzona w latach 2009–2015

WOJEWÓDZTWO	LICZBA OBIEKTÓW ZWERYFIKOWANYCH	NIEISTNIEJĄCE	UTRATA WARTOŚCI	ZAGROŻONE	SKANSENY	TRANSLOKOWANE	NIEIDENTYFIKOWANE	ŁĄCZNA LICZBA OBIEKTÓW REJESTROWYCH W GRUPACH WERYFIKACYJNYCH
dolnośląskie	7864	181	39	726	5	2	24	977
kujawsko-pomorskie	2817	50	19	167	2	1	8	247
lubelskie	3 693	24	24	65	2	3	3	121
lubuskie	4 029	276	49	84	10	1	105	525
łódzkie	2 455	67	11	146	5	5	14	248
małopolskie	4 917	200	50	390	30	12	7	689
mazowieckie	6 471	106	38	171	7	7	20	349
opolskie	2 856	149	112	239	12	2	34	548
podkarpackie	4 232	101	49	156	25	11	43	385
podlaskie	2 126	85	43	75	1	11	0	215
pomorskie	3 214	90	27	216	21	6	9	369
śląskie	3 653	159	50	309	12	3	17	550
świętokrzyskie	1 585	15	27	74	2	0	3	121
warmińsko-mazurskie	5 733	172	45	351	6	10	55	639
wielkopolskie	6 698	104	32	327	14	11	20	508
zachodniopomorskie	3 139	85	26	488	0	1	9	609
RAZEM:	65 482	1 864	641	3 984	154	86	371	7 100

Źródło: Narodowy Instytut Dziedzictwa

Zgodnie ze wskazaniami KPOZiOnZ przeprowadzono w 2016 r. uzupełniające badania terenowe zabytków nieruchomych. Badania objęły statystycznie wyliczoną reprezentatywną próbę 1303 zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków. Zastosowano celowo-losowy dobór obiektów z pro-

porcjonalną reprezentacją określonych rodzajów obiektów. Ich celem było uzyskanie informacji dotyczących stanu zachowania zabytków nieruchomych w aspekcie zachowania ich stanu technicznego w odniesieniu do autentycznej substancji zabytkowej oraz historycznej formy.

Wyniki przeprowadzonego badania wskazywały związki pomiędzy stanem zachowania obiektu a jego cechami:

- funkcją pierwotną zabytku (sakralne, obronne, mieszkalne, gospodarcze, przemysłowe, rezydencjonalne, użyteczności publicznej, założenia zieleni, cmentarze, inne),
- materiałem, z którego wzniesiona została zasadnicza część zabytku, dominująca w strukturze obiektu (drewniane, murowane, inne),
- rodzajem własności zabytków (państwowa, samorządowa, prywatna, Kościołów i związków wyznaniowych, inna własność – przedsiębiorstw, spółek, banków itp., mieszana),
- przynależnością wyznaniową obiektów sakralnych i cmentarzy (rzymskokatolickie, grekokatolickie, ewangelickie, prawosławne, żydowskie, inne wyznania),
- lokalizacją zabytku ze względu na wielkość miejscowości (miasta wojewódzkie, pozostałe miasta na prawach powiatu, inne miejscowości).

Ukierunkowane badania obiektów umożliwiły przedstawienie ich stanu zachowania pod kątem ogólnego stanu technicznego, stanu zachowania historycznej substancji oraz stanu zachowania historycznej formy. Na podstawie ww. elementów dokonano całościowej oceny końcowej z uwzględnieniem najistotniejszych elementów zabytku decydujących o jego wartości.

Ogólna ocena stanu zachowania zabytków wykazała, iż 13,2% obiektów uznano za zachowane w bardzo dobrym stanie, 49% obiektów – w dobrym stanie zachowania, 32,4% – w średnim stanie zachowania. 5,4% zbadanych obiektów jest w złym stanie zachowania (tabela na następnej stronie).

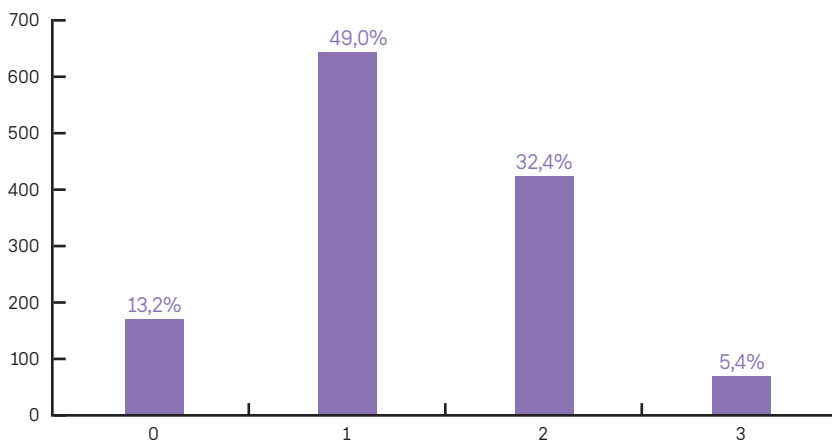
Oceny zachowania stanu technicznego obiektów dokonano w kategoriach: brak objawów zniszczenia (27,9%), słabe objawy zniszczenia (42,3%), zniszczenia umiarkowanie silne (23,3%) oraz silne objawy zniszczenia (6,5%).

Badanie zachowania substancji historycznej wykazało, iż jest ona w pełni zachowana w przypadku 7,8% obiektów, zachowana w dużym stopniu – 46%, zachowana w średnim stopniu – 36,5%, a 9,7% – w małym stopniu lub niezachowana.

Stan zachowania historycznej formy przedstawia się następująco: zachowaną w pełni formę historyczną posiada 22,9% zabytków, zachowaną

OGÓLNA OCENA STANU ZACHOWANIA ZABYTEKÓW

wpisanych do rejestru wg wyników badań NID przeprowadzonych w 2016 r. obejmujących statystycznie wyliczoną reprezentatywną próbę 1303 zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków

Stan zachowania zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru przedstawiony w skali 0-1-2-3, gdzie poszczególne wskaźniki oznaczają:

- 0 – obiekty zachowane w bardzo dobrym stanie
- 1 – obiekty zachowane w dobrym stanie
- 2 – obiekty zachowane w średnim stanie
- 3 – obiekty zachowane w złym stanie

Źródło: Narodowy Instytut Dziedzictwa

w dużym stopniu – 48,3%, zachowaną w średnim stopniu – 24,3%. W przypadku 4,6% obiektów stwierdzono, że forma zabytkowa została zachowana w małym stopniu lub nie została zachowana.

Dysproporcja między wynikami stanu technicznego i stopniem zachowania substancji zabytkowej (27,9% obiektów nie wykazuje objawów zniszczenia, jednak tylko 7,8% obiektów cechuje się w pełni zachowaną historyczną substancją) wskazuje, że nie wszystkie obiekty w dobrym stanie technicznym są w pełni autentyczne. Wynika to częściowo z faktu, iż pewną część zasobu stanowią obiekty, które utraciły substancję historyczną z powodu zniszczeń, wieloletniego braku opieki, zabezpieczeń i podjęte zbyt późno remonty polegały w głównej mierze na ich odbudowie, częściowo zaś z faktu częstego dążenia do adaptacji zabytków kosztem ich autentyzmu.

W obu cyklach badań stwierdzono, że w najlepszym stanie zachowania są obiekty stale użytkowane zgodnie z pierwotnym przeznaczeniem, a więc zabytki sakralne, budynki mieszkalne (zwłaszcza zlokalizowane w miastach) oraz użyteczności publicznej. W najgorszym stanie są obiekty, które z powodu przemian społeczno-gospodarczych ostatnich kilkudziesięciu lat utraciły funkcję, a więc obiekty rezydencjonalne wraz z towarzyszącą im zabudową folwarczną i założeniami zieleni oraz budynki przemysłowe.

Pod względem chronologicznym w najlepszym stanie zachowania są obiekty najstarsze o niekwestionowanej wartości zabytkowej, w najgorszym zaś zabytki powstałe w XIX w. Wynika to z trzech czynników: ich dużej liczby, znacznego udziału zabytków z kategorii najbardziej zagrożonych (np. folwarczne, przemysłowe) oraz braku powszechnej społecznej akceptacji i postrzegania ich jako obiektów o wartościach zabytkowych.

Uzyskane wyniki obu serii badań wskazują zależność pomiędzy wielkością i statusem administracyjnym miejscowości a ogólnym stanem znajdujących się na ich terenie zabytków. W dużych miastach – szczególnie miastach na prawach powiatu – zdecydowanie więcej zabytków utrzymanych jest w dobrym stanie zachowania, a odsetek obiektów zagrożonych i obiektów, które utraciły wartości zabytkowe jest najmniejszy. Wyniki badań wskazują, że w miastach wojewódzkich większy odsetek obiektów znajduje się w bardzo dobrym i dobrym stanie zachowania (74%), natomiast w miastach powiatowych i pozostałych miejscowościach odsetek analogicznych obiektów stanowi odpowiednio 58% i 59%. Największy udział zabytków w najgorszym stanie technicznym znajduje się w najmniejszych miejscowościach (6%). W miastach powiatowych wynosi on około 1%¹. Wynika to z większych możliwości finansowych (nagromadzenie instytucji, atrakcyjność gospodarcza terenów zurbanizowanych, znaczne środki własne i możliwość uzyskania dotacji z różnych źródeł), świadomości potrzeby ochrony zabytków oraz skuteczniejszego nadzoru konserwatorskiego.

W najlepszym stanie są zabytki w posiadaniu związków wyznaniowych (nie tylko sakralne), samorządów oraz instytucji, firm i przedsiębiorstw, w najgorszym zaś – własność prywatna. Wynika to z systemu finansowania zabytków ze środków publicznych i procedur pozyskiwania dotacji. Obiekty w posiadaniu Skarbu Państwa to najbardziej spolaryzowana grupa pod względem stanu zachowania. Część z nich utrzymywana jest w doskonałym

1 Powołane dane procentowe pochodzą z badań NID przeprowadzonych na reprezentatywnej próbie zabytków.

stanie (siedziby władz i instytucji państwowych), część natomiast jest zagrożona utratą wartości (obiekty znajdujące się w przejściowym zarządzie Państwa).

Zabytki archeologiczne zostały zweryfikowane w terenie w latach 2009–2017. Zlustrowano 7672 obiekty. Wyniki badań dotyczące stanu zachowania nieruchomości zabytków archeologicznych są w trakcie opracowania.

Wszelkie dane statystyczne, ich analizy i wnioski zawiera przygotowywany do publikacji *Raport o stanie zachowania zabytków nieruchomych w Polsce (księga A i C)* opracowany w ramach „Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2014–2017”.

Opracowanie: Agata Kłoczko, Dział Ewidencji i Rejestru Zabytków,

Narodowy Instytut Dziedzictwa, akłoczko@nid.pl,

Anna Lorek, Kierownik Zespołu ds. zabytków nieruchomych, Dział Ewidencji

i Rejestru Zabytków, Narodowy Instytut Dziedzictwa, alorek@nid.pl

3.

KULTURA POLSKA ZA GRANICĄ

POLSKIE DZIEDZICTWO KULTUROWE ZA GRANICĄ

Departament Dziedzictwa Kulturowego za Granicą i Strat Wojennych MKiDN

Działalność resortu kultury, prowadzona przez poszczególne departamenty i instytucje podległe Ministrowi Kultury i Dziedzictwa Narodowego lub przez niego nadzorowane, polega na realizowaniu celów zagranicznej polityki kulturalnej polskiego rządu, której elementem jest ochrona polskiego dziedzictwa kulturowego za granicą. Do zadań Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego należy tworzenie warunków do efektywnej ochrony i popularyzacji obydwu zasadniczych komponentów polskiej spuścizny kulturowej poza krajem:

- **dziedzictwa historycznej, wielonarodowościowej Rzeczypospolitej Obojga Narodów** w tej jej części, która istniała na obszarach należących współcześnie do suwerennych państw sąsiadujących z Rzeczpospolitą (Litwa, Białoruś, Ukraina, częściowo Łotwa i Mołdawia),
- **dorobku kulturalnego wielu generacji polskiego wychodźstwa** (przeważnie o charakterze politycznym), wytworzonego, zgromadzonego bądź przechowywanego w krajach Europy Zachodniej, Ameryki Północnej oraz innych częściach świata.

Realizacja projektów MKiDN w zakresie ochrony polskiego dziedzictwa kulturowego za granicą, spoczywająca w znacznej mierze na Departamencie Dziedzictwa Kulturowego za Granicą i Strat Wojennych, opiera się na ścisłej współpracy m.in. z: Naczelną Dyрекcją Archiwów Państwowych, Ministerstwem Spraw Zagranicznych (placówki dyplomatyczne i konsularne, instytuty polskie), Biurem Polonijnym Senatu RP, Zakładem Narodowym im. Ossolińskich we Wrocławiu, instytucjami kultury (m.in. Biblioteką Naro-

dową w Warszawie, muzeami), uczelniami wyższymi, placówkami naukowo-badawczymi oraz organizacjami pozarządowymi.

Zasadniczym narzędziem służącym do realizacji zadań powierzonych Departamentowi Dziedzictwa Kulturowego za Granicą i Strat Wojennych, w którego obrębie działa Wydział ds. Polskiego Dziedzictwa Kulturowego za Granicą, jest Program Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego „Ochrona dziedzictwa kulturowego za granicą”. W ramach tego programu prowadzone jest postępowanie konkursowe mające na celu wyłonienie podmiotów realizujących zadania publiczne związane z poprawą stanu zachowania dziedzictwa kulturowego poza granicami Rzeczypospolitej Polskiej, a także popularyzacją wiedzy na ten temat. Pracownicy wydziału wspierają beneficjentów programu w wypełnianiu zleconych im zadań oraz sprawują nadzór merytoryczny nad prawidłowym wykonaniem ponad 190 projektów, które w 2017 r. zostały dofinansowane kwotą prawie 12 mln zł.

Strategicznym celem programu jest poprawa stanu zachowania i wzmocnienie ochrony dziedzictwa kulturowego znajdującego się poza granicami Rzeczypospolitej Polskiej oraz upowszechnianie wiedzy na jego temat.

Kluczowe dla realizacji celów programu są w szczególności zadania:

- prowadzące do zabezpieczenia lub zachowania szczególnie cennych obiektów dziedzictwa za granicą,
- zmierzające do zachowania lub przywrócenia stanu właściwego obiektom zagrożonego dziedzictwa za granicą.

Podejmowano również działania wynikające bezpośrednio z inicjatywy departamentu oraz będące pokłosiem współpracy z polskimi placówkami dyplomatycznymi i przedstawicielami władz lokalnych – szczególnie w zakresie upamiętnienia wybitnych osób i miejsc związanych z Polską.

Istotnym zadaniem Departamentu Dziedzictwa Kulturowego za Granicą i Strat Wojennych jest ponadto inicjowanie kwerend i badań inwentaryzacyjnych dokumentujących miejsca związane z Polską i dokonania osób z nią związanych oraz służenie wsparciem merytorycznym w przypadku konieczności przeprowadzenia ekspertyz z zakresu historii sztuki i konserwacji zabytków.

Poniżej opisane zostały wybrane projekty realizowane przez beneficjentów programu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego „Ochrona dziedzictwa kulturowego za granicą”, dla większej przejrzystości zostały uporządkowane alfabetycznie w trzech kategoriach:

- prace konserwatorskie,
- prace inwentaryzacyjne / dokumentacyjne,
- upowszechnianie wiedzy / promocja.

Wybrane działania własne wydziału w 2017:

- obchody 125. rocznicy urodzin H. Józewskiego, Łuck, Ukraina,
- udział delegacji w 39. Konferencji Muzeów, Archiwów i Bibliotek Polskich na Zachodzie, Nowy Jork, USA,
- udział w otwarciu Przestrzeni Muzealnej Witolda Gombrowicza w Vence,
- zagraniczna delegacja przedstawicieli w placówkach kulturalnych Gruzji, mająca na celu intensyfikację współpracy na rzecz wspólnego dziedzictwa kulturowego.

UKRAINA

Prace konserwatorskie

- Berdyczów – prace remontowo-konserwatorskie murów fortecy – Sanktuarium Matki Bożej Berdyczowskiej. Baszta północna, odcinek murów wschodnich, III etap;
- Biłohirija (d. Lachowce) – prace ratunkowe zadaszenia kościoła, wymiana dachu, II etap;
- Bołszowce – odbudowa Sanktuarium Matki Bożej – polichromia, II etap; prace remontowo-konserwatorskie, XIX etap;
- Brzeżany – prace konserwatorskie przy elementach arkady łuku tęczowego z kościoła farnego;
- Czerwonograd (d. Krystynopol) – interwencyjne prace remontowo konserwatorskie przy kaplicy cmentarnej rodziny Wiśniewskich;
- Drohobycz – renowacja polskich nagrobków na cmentarzu katolickim przy ul. Truskawieckiej, V etap;
- Dubno – prace remontowe elewacji kościoła parafialnego pw. Św. Jana Nepomucena, II etap;
- Hruszów – remont zabytkowego kościoła;
- Jampil (d. Prusy Lwowskie) – kaplica cmentarna rodu Strzemboszów. Prace remontowo konserwatorskie dachu i elewacji;
- Kamieniec Podolski – prace konserwatorskie w kościele poddominikańskim Św. Mikołaja (paulinów), V etap;
- Kuty – prace remontowo-konserwatorskie w kościele pw. Chrystusa Króla;
- Kuty – prace konserwatorsko-restauratorskie dwóch nagrobków ormiańskich na cmentarzu;
- Lwów – prace konserwatorsko-restauratorskie przy malowidłach ściennych J.H. Rosena, XI etap; ks. Izaaka Mikołaja Isakowicza w katedrze ormiańskiej;

- Lwów – prace konserwatorskie w katedrze łacińskiej – kaplica pw. Chrystusa Ukrzyżowanego (Jabłonowskich), malowidła ścienne, III etap; konserwacja witraży z kaplicy pw. Chrystusa Ukrzyżowanego; inwentaryzacja organów wykonanych przez Jana Śliwińskiego;
- Lwów – renowacja ołtarza bocznego Matki Bożej w kościele pw. Św. Antoniego Padewskiego;
- Lwów – ratunkowe prace konserwatorskie polichromii w kościele pojezuickim pw. Św. Piotra i Pawła, V etap;
- Lwów – prace restauratorskie na Cmentarzu Łyczakowskim we Lwowie, X etap;
- Lwów – prace konserwatorskie płaskorzeźb z d. szpitala Św. Łazarza;
- Łopatyn – prace konserwatorsko-restauratorskie przy malowidłach ściennych S. Stroińskiego w kościele Wniebowzięcia NMP, XI etap;
- Łuck – renowacja malowideł ściennych oraz wyposażenia d. kaplicy w katedrze łacińskiej, przeznaczonej na ekspozycję Muzeum Diecezjalnego;
- Ołyka – ratunkowe prace konserwatorskie w kolegiacie pw. Świętej Trójcy, IV etap;
- Podhajce – zabezpieczenie kościoła pw. Świętej Trójcy, III etap;
- Pomorzany – renowacja dzwonnicy i dzwonu króla Jana III Sobieskiego, II etap;
- Pop Iwan (szczyt w Czarnohorze) – konserwatorsko-zabezpieczające dawnego obserwatorium astronomiczno-meteorologicznego Uniwersytetu Warszawskiego;
- Rawa Ruska – wymiana dachu kościoła pw. Św. Michała Archanioła;
- Rudki – prace konserwatorskie w kościele parafialnym – ołtarz boczny, II etap;
- Stojanów – prace remontowo-konserwatorskie kościoła pw. Najświętszego Serca Jezusowego;
- Tywrów – wykonanie rekonstrukcji okien barokowego kościoła pw. Św. Michała;
- Wyżniany – prace remontowe i konserwatorskie w kościele pw. Św. Mikołaja;
- Złoczów – prace renowacyjne i konserwatorskie zabytkowych organów w kościele parafialnym, V etap;
- Żółkiew – prace konserwatorskie fryzu w kolegiacie Św. Wawrzyńca, III etap;
- Żółkiew – XXVII praktyki terenowe studentów polskich uczelni konserwatorskich.

Prace inwentaryzacyjne / dokumentacyjne

- Inwentaryzacja kolekcji rzeźb polskich i z Polską związanych w zbiorach Lwowskiej Narodowej Galerii Sztuki;
- Przygotowanie do druku katalogu portretów osobistości polskich ze zbiorów Lwowskiej Narodowej Galerii Sztuki;

- Digitalizacja zabytków zespołu zamkowego w Podhorcach (oddział Lwowskiej Narodowej Galerii Sztuki);
- Wydanie w serii „Poza Krajem” publikacji *Monety antyczne w zbiorach Lwowskiego Muzeum Historycznego*;
- Lwów – inwentaryzacja nagrobków na Cmentarzu Łyczakowskim (kontynuacja);
- Inwentaryzacja cmentarzy żydowskich na Huculszczyźnie, II etap;
- Dokumentacja nagrobków polskich na cmentarzach dawnego powiatu tarnopolskiego. Region południowy.

Upowszechnianie wiedzy / promocja

- Wydanie książki popularnonaukowej *Muzyka we Lwowie. Od Mozarta do Majerskiego. Kompozytorzy, muzycy, instytucje*;
- Wydanie jubileuszowego numeru „Rocznika Lwowskiego 2017”;
- Wydanie książki Żanny Komar *Szczególnie Stanisławów 20/XX*;
- Opracowanie koncepcji wnętrza i ekspozycji Muzeum Karola Szymanowskiego w Kropywnyckim (d. Jelizawietgrad).

BIAŁORUŚ

Prace konserwatorskie

- Grodno – remont i konserwacja drewnianego lamusa z roku 1796 na Muzeum Diecezji Grodzieńskiej (kontynuacja);
- Horodniki k. Oszmiany – prace remontowo-konserwatorskie cmentarnej kaplicy rzymskokatolickiej z kryptą Śniadeckich;
- Iwieniec – renowacja fasady kościoła franciszkanów;
- Lida – renowacja XIX-wiecznego cmentarza parafialnego, I etap: określenie zakresu zadań, opracowanie projektu z wyceną;
- Łużki – prace ratunkowe przy hełmie i wieńczącym go krzyżu na wschodniej wieży kościoła Św. Michała;
- Nieśwież – prace konserwatorskie polichromii elewacji kościoła rzymskokatolickiego pw. Bożego Ciała, I etap;
- Polany k. Oszmiany – prace remontowo-konserwatorskie drewnianego kościoła pw. Matki Boskiej;
- Makarowce – naprawa i konserwacja paramentów liturgicznych w kościele pw. Podwyższenia Krzyża Świętego;
- Witebsk – zabezpieczenie przed wilgocią i remont muru kościoła prokatedralnego pw. Św. Barbary, V etap.

Prace inwentaryzacyjne / dokumentacyjne

- Zeskanowanie części Archiwum Radziwiłłów zachowanego w Narodowym Archiwum Historycznym Białorusi w Mińsku, III etap;
- Dokumentacja, pomiary fotogrametryczne i prace badawcze XII-wiecznej cerkwi pw. Św. Borysa i Gleba w Grodnie, III etap;
- Rękopisy ze zbiorów nieświeskich w zbiorach bibliotek Białorusi, Francji i Polski, II etap.

Upowszechnianie wiedzy / promocja

- Bohdanów – Życie i twórczość Ferdynanda Ruszczyca (1870–1936). Ekspozycja i konferencja z okazji 150. rocznicy urodzin Artysty.

ROSJA

Prace konserwatorskie

- Konserwacja zachowawcza i odbudowa płyty nagrobnej króla Stanisława Augusta w kościele Św. Katarzyny w Petersburgu.

Prace inwentaryzacyjne / dokumentacyjne

- Katalog książek z Biblioteki Załuskich w Ogólnorosyjskiej Bibliotece Literatury Obcej w Moskwie, I etap;
- Muzyczne polonica w bibliotekach i archiwach Moskwy. Badania naukowe, kwerendy, inwentaryzacja;
- Badania i kwerendy: pozyskanie kopii cyfrowych z Państwowego Archiwum Historycznego w Petersburgu: projekty i inwentaryzacje;
- Sobieszciana w zbiorach Rosyjskiego Państwowego Archiwum Akt Dawnych w Moskwie, I etap – kwerenda.

LITWA

Prace konserwatorskie

- Wilno – prace konserwatorskie przy czterech nagrobkach z Cmentarza na Rossie;
- Wilno – prace konserwatorskie przy polichromiach ściennych prezbiterium kościoła bernardyńskiego, I etap;
- Wilno – kościół Wniebowzięcia NMP, konserwacja wnętrza kaplicy Św. Iwona, II etap;

- Wilno – prace konserwatorskie organów autorstwa Adama Gottloba Caspariego w kościele Św. Ducha, I etap;
- Podbrzezie – konserwacja dwóch rodowych zabytków ufundowanych przez rodzinę Jeleńskich.

Prace inwentaryzacyjne / dokumentacyjne

- Kwerenda, badania, udostępnianie karaïmskiego dziedzictwa narodowego jako części dziedzictwa Rzeczypospolitej na Litwie.

Upowszechnianie wiedzy / promocja

- „Wilno – plan Starego Miasta” dla niewidomych i słabowidzących.

MOŁDAWIA

Prace konserwatorskie

- Kiszyniów – prace konserwatorskie nagrobków na cmentarzu zw. polskim;
- Raszków – prace konserwatorskie nagrobków na cmentarzu.

GRUZJA

Prace konserwatorskie

- Batumi – prace konserwatorskie na cmentarzu katolickim.

CZECHY

Prace inwentaryzacyjne / dokumentacyjne

- Polonika w zbiorach muzeów czeskich, II etap.

SŁOWACJA

Prace inwentaryzacyjne / dokumentacyjne

- Polonika w zasobach Archiwum Państwowego w Lewoczy, III etap.

FRANCJA

Prace konserwatorskie

- Dourges – prace konserwatorskie nad drewnianym wyposażeniem kościoła parafialnego (kontynuacja): konserwacja ambony;

- Montresor – konserwacja kompozycji herbowej Pilawa wraz z detalami otoczenia, ściany południowo-zachodniej kaplicy grobowej Branickich;
- Paryż – konserwacja grobowca Fryderyka Chopina na cmentarzu Père-Lachaise;
- Paryż – konserwacja zespołu obiektów na podłożu papierowym ze zbiorów artystycznych Towarzystwa Historyczno-Literackiego / Biblioteki Polskiej w Paryżu;
- Vence – prace konserwatorskie w willi Alexandrine w Vence – przygotowanie jej pod utworzenie Przestrzeni Muzealnej Witolda Gombrowicza.

Prace inwentaryzacyjne / dokumentacyjne

- Inwentarz Archiwum Towarzystwa Opieki nad Zabytkami i Grobami Historycznymi we Francji (d. zw. Inwentarz ATOZ).

Upowszechnianie wiedzy / promocja

- Wydanie książki: Jerzy Giedroyc, Witold Jedlicki, *Listy 1959–1982*, oprac. Marek Kornat (Towarzystwo Więź);
- Wydanie korespondencji Jerzego Giedroycia i Bohdana Osadczyka (Kolegium Europy Wschodniej im. Jana Nowaka Jeziorańskiego we Wrocławiu).

WIELKA BRYTANIA

Prace inwentaryzacyjne / dokumentacyjne

- Londyn – kontynuacja digitalizacji akt Oddziału VI Sztabu Naczelnego Wodza oraz zespołu Relacji w zbiorach Studium Polski Podziemnej;
- Londyn – digitalizacja zbiorów archiwalnych Instytutu J. Piłsudskiego w Londynie, kolekcja Tytusa Filipowicza;
- Polskie archiwa społeczne i prywatne w Wielkiej Brytanii, III etap.

WŁOCHY

Prace inwentaryzacyjne / dokumentacyjne

- Rzym – inwentaryzacja i digitalizacja wybranych dokumentów Centralnego Ośrodka Duszpasterstwa Emigracyjnego w Rzymie, II etap.

Upowszechnianie wiedzy / promocja

- Promocja Muzeum Pamięci 2. Korpusu Polskiego we Włoszech oraz cmentarza wojskowego na Monte Cassino.

AUSTRIA

Prace konserwatorskie

- Wiedeń – prace konserwatorskie przy dwóch ołtarzach bocznych znajdujących się we wnętrzu kościoła na Kahlenbergu, II etap.

NIEMCY

Prace inwentaryzacyjne / dokumentacyjne

- Berlin – kwerenda w Dziale Druków Historycznych Biblioteki Państwowej w Berlinie, V etap.

INDIE

Prace konserwatorskie

- Morwi – prace konserwatorskie i digitalizacja malowideł Stefana Norblina w pałacu w Morwi, V etap.

STANY ZJEDNOCZONE AMERYKI

Prace konserwatorskie

- Chicago – konserwacja 100 plakatów i grafik ze zbiorów The Polish Museum of America;
- Orchard Lake – konserwacja obrazów i zbioru listów z kolekcji Polish Mission of the Orchard Lake.

Prace inwentaryzacyjne / dokumentacyjne

- Parafie i kościoły polskie w USA – inwentaryzacja źródłowa i fotograficzna. „Polish Cathedrals”;
- Digitalizacja zbiorów archiwalnych Polskiego Instytutu Naukowego w Ameryce – „Poselstwo Polskie w Rio de Janeiro”;
- Digitalizacja zespołu „Komisja Likwidacyjna Generała Lucjana Żeligowskiego” w Instytucie Piłsudskiego w Ameryce.

Upowszechnianie wiedzy / promocja

- Dziedzictwo kulturowe jako walka o niepodległość – wystawa poświęcona Pamięci Ryszarda Kuklińskiego w USA.

ARGENTYNA

Prace inwentaryzacyjne / dokumentacyjne

- Polskie archiwa prywatne i społeczne w Argentynie;
- Ochrona polskiej spuścizny archiwalnej w Argentynie. Opracowanie archiwum rodzinnego Lubicz-Orłowskich.

NOWA ZELANDIA

Prace inwentaryzacyjne / dokumentacyjne

- Projekt „Zapomniana Polonia w Nowej Zelandii – zachować i popularyzować”.

RÓŻNE PAŃSTWA

Prace inwentaryzacyjne / dokumentacyjne

- Katalogowanie i inna pomoc biblioteczna instytucjom polonijnym, V etap;
- Program digitalizacji zbiorów bibliotecznych „Dziedzictwo narodowe zachować i udostępniać”;
- Kontynuacja inwentaryzacji założeń ogrodowych na dawnych Kresach;
- PODKOWA 2017. Program Opracowania i Digitalizacji Archiwów Kościelnych na Wschodzie;
- Kwerendy i badania materiałów ikonograficznych klasztorów rzymskokatolickich w Rosji, na Litwie i Białorusi;
- Dokumentowanie polskiego dziedzictwa filmowego poprzez przeprowadzenie zagranicznych kwerend archiwalnych;
- Druk książki Alberto Viminy *Historia wojen domowych w Polsce podzielona na pięć Ksiąg*.

WYBRANE PUBLIKACJE:

- D. Janiszewska-Jakubiak, *CULTURAL DIPLOMACY: Bilateral efforts continue to preserve Poland and Ukraine's common historical heritage w: Business Ukraine*, Warszawa 2016.
- D. Janiszewska-Jakubiak, *Ochrona i rewaloryzacja polskiego dziedzictwa kulturowego na historycznych Ziemiach Wschodnich Rzeczypospolitej*

w działaniach Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego, w: Polskie dziedzictwo duchowe i kulturowe na Wschodzie w 1050. rocznicę Chrztu Polski, Warszawa 2016.

- *Stan badań nad wielokulturowym dziedzictwem dawnej Rzeczypospolitej, t. 1-6, red. W. Walczak, K. Łopatecki, Białystok 2010, 2012, 2013.*

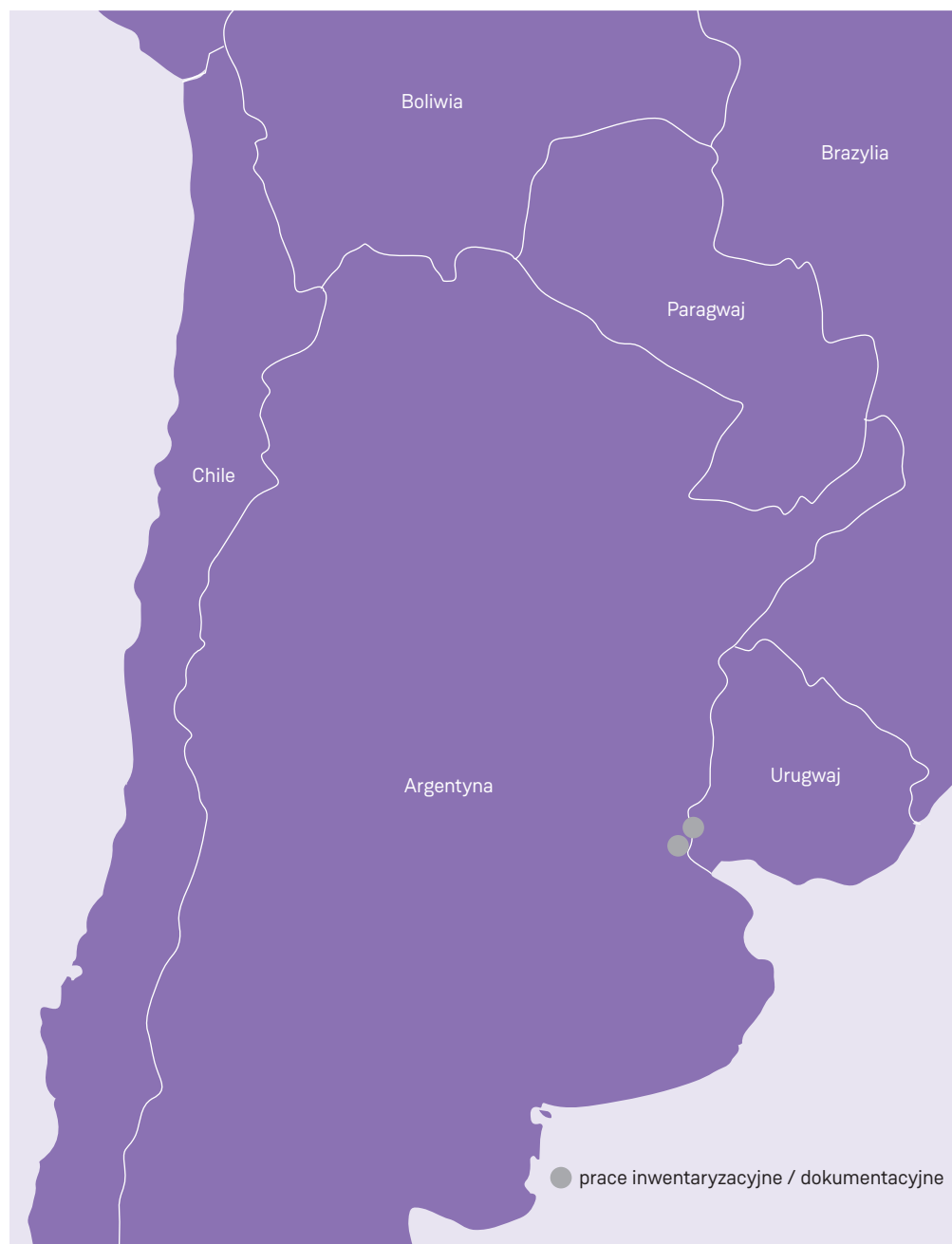
Opracowanie: Dorota Janiszewska-Jakubiak, Departament Dziedzictwa Kulturowego
za Granicą i Strat Wojennych MKiDN, ddz@mkidn.gov.pl

Michał Michalski, Wydział ds. Polskiego Dziedzictwa Kulturowego za Granicą, Departament
Dziedzictwa Kulturowego za Granicą i Strat Wojennych MKiDN, ddz@mkidn.gov.pl

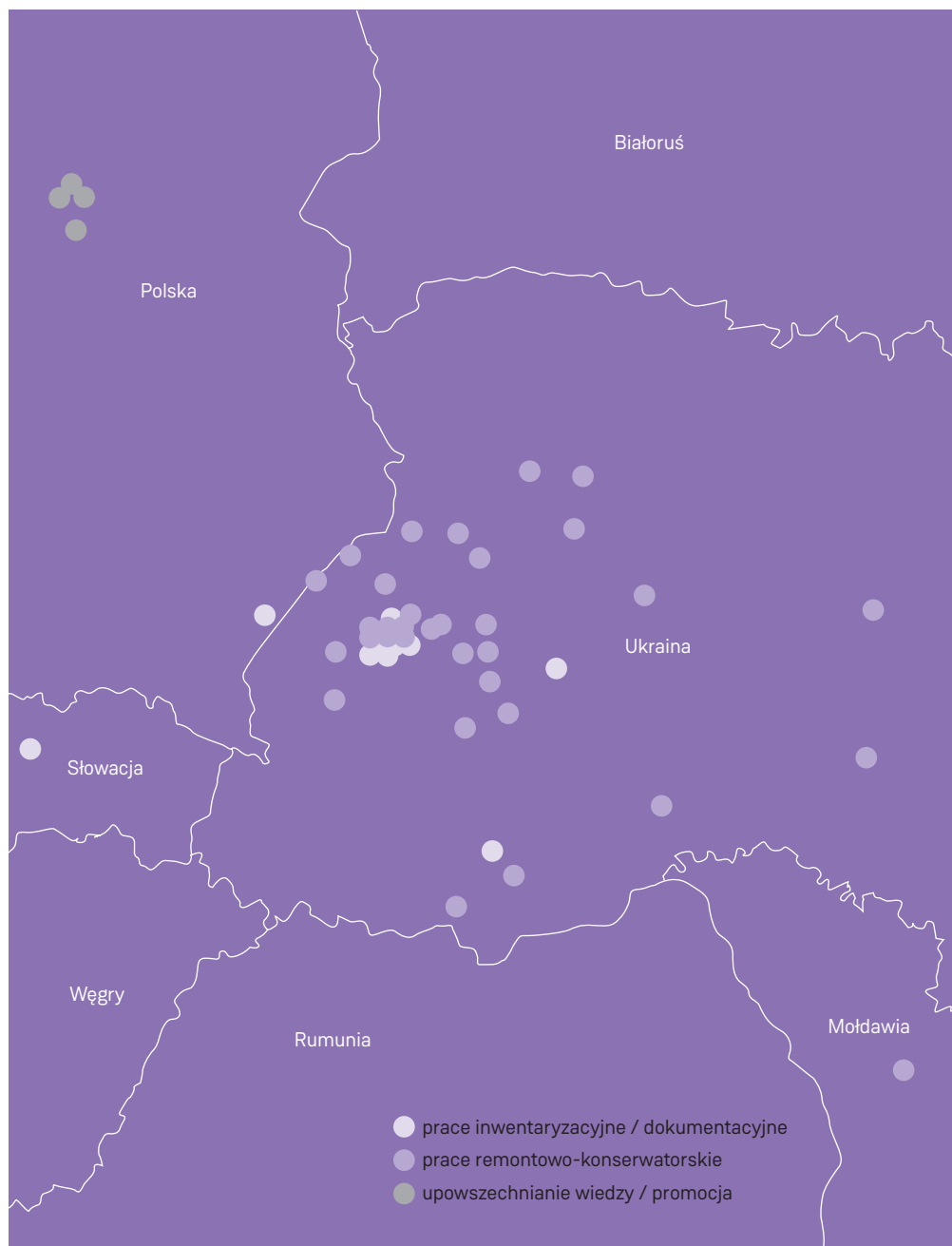
Tomasz Urbankowski, Wydział ds. Polskiego Dziedzictwa Kulturowego za Granicą, Departament
Dziedzictwa Kulturowego za Granicą i Strat Wojennych MKiDN, ddz@mkidn.gov.pl

Krzysztof Berg, Wydział ds. Polskiego Dziedzictwa Kulturowego za Granicą, Departament
Dziedzictwa Kulturowego za Granicą i Strat Wojennych MKiDN, ddz@mkidn.gov.pl

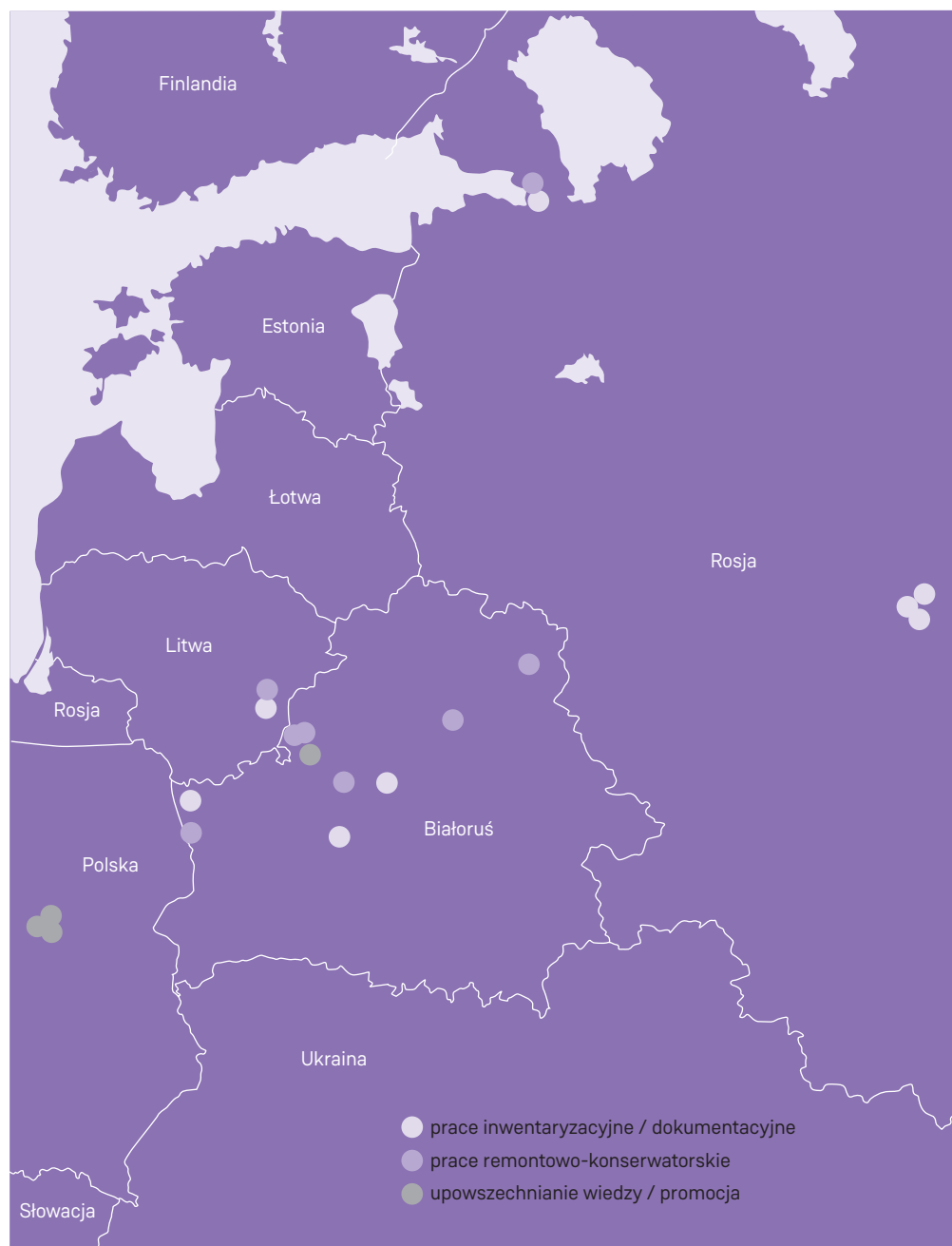
PROJEKTY REALIZOWANE PRZEZ BENEFICJENTÓW PROGRAMU MINISTRA KULTURY
I DZIEDZICTWA NARODOWEGO „OCHRONA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO ZA GRANICĄ”

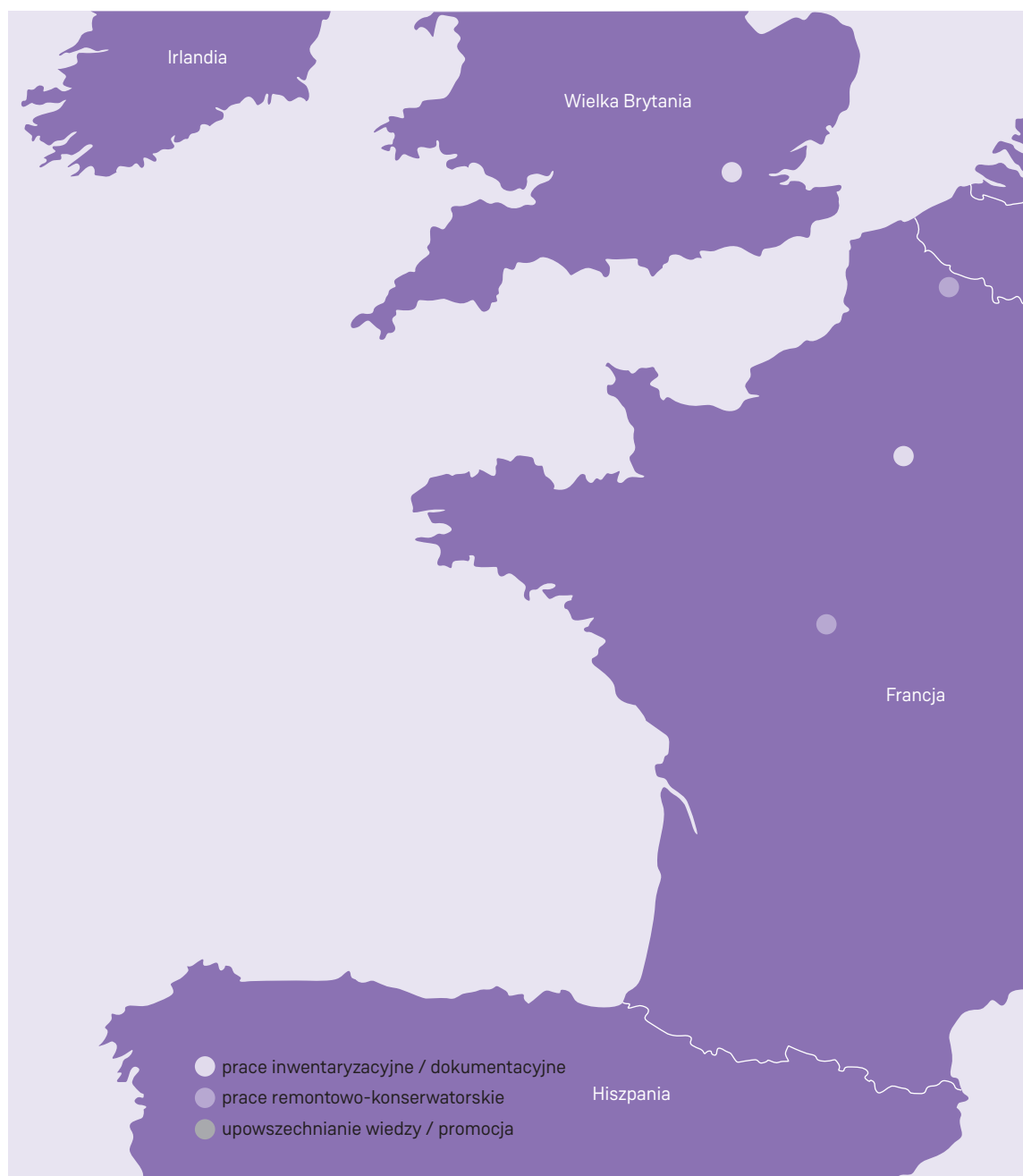
PROJEKTY REALIZOWANE PRZEZ BENEFICJENTÓW PROGRAMU MINISTRA KULTURY
I DZIEDZICTWA NARODOWEGO „OCHRONA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO ZA GRANICĄ”

PROJEKTY REALIZOWANE PRZEZ BENEFICJENTÓW PROGRAMU MINISTRA KULTURY
I DZIEDZICTWA NARODOWEGO „OCHRONA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO ZA GRANICĄ”

PROJEKTY REALIZOWANE PRZEZ BENEFICJENTÓW PROGRAMU MINISTRA KULTURY
I DZIEDZICTWA NARODOWEGO „OCHRONA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO ZA GRANICĄ”

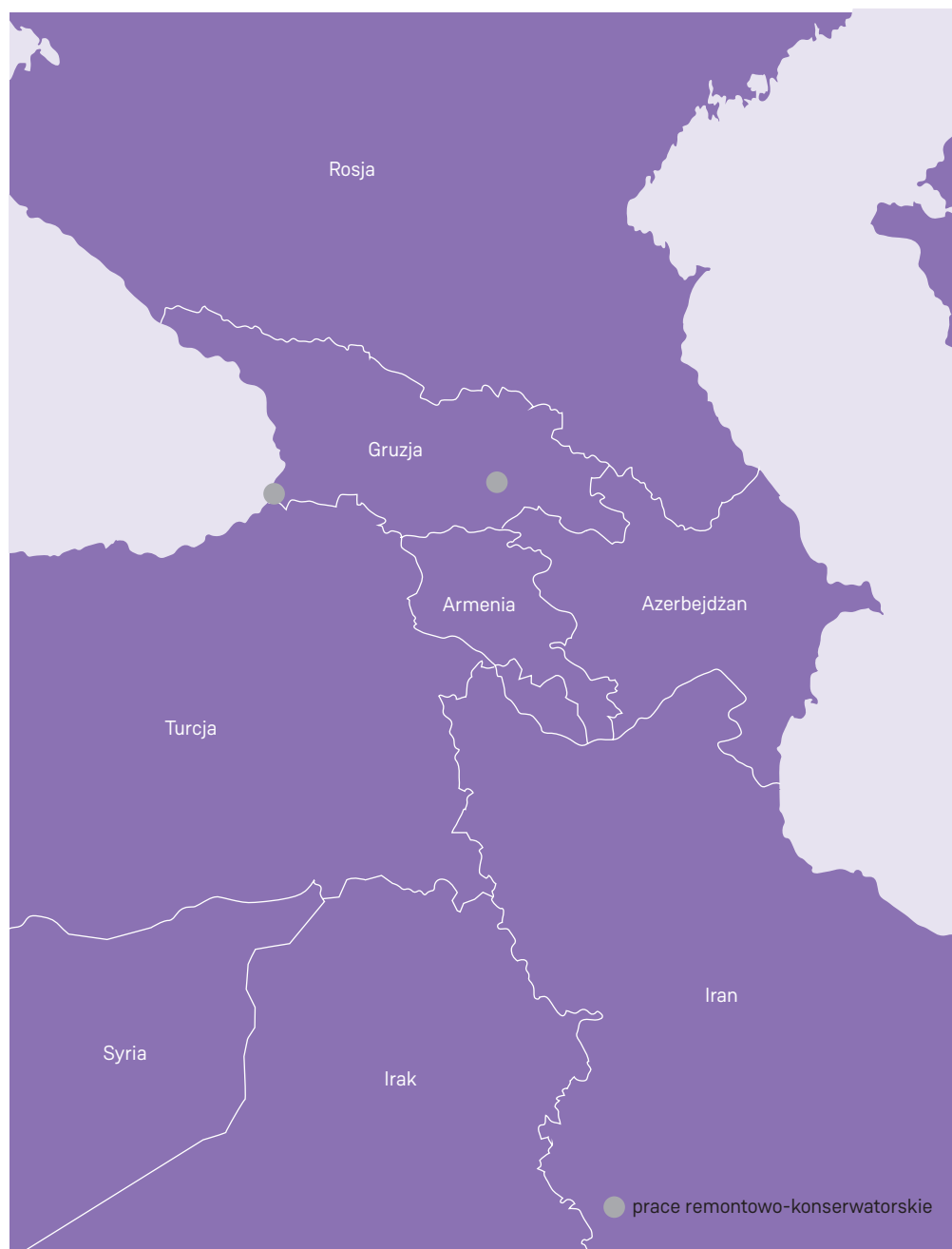

PROJEKTY REALIZOWANE PRZEZ BENEFICJENTÓW PROGRAMU MINISTRA KULTURY
I DZIEDZICTWA NARODOWEGO „OCHRONA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO ZA GRANICĄ”

PROJEKTY REALIZOWANE PRZEZ BENEFICJENTÓW PROGRAMU MINISTRA KULTURY
I DZIEDZICTWA NARODOWEGO „OCHRONA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO ZA GRANICĄ”

PROJEKTY REALIZOWANE PRZEZ BENEFICJENTÓW PROGRAMU MINISTRA KULTURY
I DZIEDZICTWA NARODOWEGO „OCHRONA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO ZA GRANICĄ”

MIEJSCA PAMIĘCI NARODOWEJ ZA GRANICĄ

Departament Dziedzictwa Kulturowego za Granicą i Strat Wojennych MKiDN

Zgodnie z art. 14. Ustawy z dnia 4 września 1997 r. o działach administracji rządowej (Dz.U. z 2015 r., poz. 812, z późn. zm.) zagadnienia związane z polityką państwa dotyczącą miejsc pamięci narodowej, grobów i cmentarzy wojennych, pomników zagłady i ich stref ochronnych należą do zadań ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego.

W związku z likwidacją od 1 czerwca 2016 r. Rady Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego przejął bezpośrednio jej zadania związane z realizacją umów międzynarodowych oraz ochroną miejsc pamięci narodowej, grobów i cmentarzy wojennych poza krajem. Powierzono je Departamentowi Dziedzictwa Kulturowego za Granicą i Strat Wojennych, w którym utworzony został Wydział ds. Miejsc Pamięci Narodowej za Granicą. Do zadań własnych departamentu należy:

- wykonywanie zadań wynikających z umów międzynarodowych dotyczących miejsc pamięci narodowej, w tym grobów i cmentarzy wojennych poza granicami RP,
- sprawowanie opieki nad miejscami pamięci narodowej oraz trwałymi upamiętnieniami faktów, wydarzeń i postaci, znajdującymi się poza granicami RP,
- realizacja poza granicami kraju nowych, trwałych upamiętnień obejmujących miejsca polskiej pamięci narodowej oraz związane z nimi fakty, wydarzenia i postaci,
- wspieranie inicjatyw w zakresie sprawowania przez inne podmioty prawa polskiego opieki nad znajdującymi się poza granicami kraju miejscami pamięci narodowej oraz trwałymi upamiętnieniami,

- organizowanie współpracy ze środowiskami i organizacjami emigracyjnymi, polonijnymi oraz polskimi poza granicami RP w zakresie sprawowania opieki nad miejscami pamięci narodowej oraz trwałymi upamiętnieniami, a także upowszechniania wiedzy dotyczącej tej tematyki,
- zarządzanie programem Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego „Miejsca Pamięci Narodowej za Granicą” (w 2017 r. beneficjenci po raz pierwszy otrzymali dofinansowanie na realizację projektów).

PROGRAM „MIEJSCA PAMIĘCI NARODOWEJ ZA GRANICĄ”

Strategicznym celem programu jest dążenie do zapewnienia godnego miejsca spoczynku poległym i pomordowanym oraz troska i opieka nad miejscami pochówku znajdującymi się poza granicami kraju.

W sposób szczególny program dotyczy cmentarzy i kwater wojennych, miejsc i obiektów związanych z wybitnymi osobami lub zdarzeniami historycznymi ważnymi dla dziedzictwa narodowego, upamiętnień walk o niepodległość Polski, miejsc noszących ślady masowych zbrodni reżimów totalitarnych i innych zbrodni wojennych o znamionach ludobójstwa i czystek etnicznych. Celem programu jest również położenie większego nacisku na edukację w zakresie najważniejszych wydarzeń historycznych, popularyzowanie i upowszechnianie wiedzy o miejscach pamięci oraz ich znaczeniu dla historii, dziedzictwa i tożsamości narodowej, a także wsparcie prac realizowanych w ramach wolontariatu wspierających działania Polonii i Polaków za granicą w dążeniach do zachowania tożsamości narodowej poprzez opiekę nad miejscami pamięci.

W 2017 roku beneficjenci otrzymali prawie 4 mln zł dofinansowania na realizację 34 projektów w ramach programu „Miejsca Pamięci Narodowej za Granicą”.

Poniżej opisane zostały wybrane projekty realizowane przez beneficjentów programu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego „Miejsca Pamięci Narodowej za Granicą”, dla większej przejrzystości uporządkowane alfabetycznie w czterech kategoriach:

- prace konserwatorskie / remontowo-konserwatorskie,
- prace inwentaryzacyjne / dokumentacyjne / poszukiwawcze,
- opieka nad miejscami pamięci,
- nowe upamiętnienia / uroczystości.

UKRAINA

Prace konserwatorskie / remontowo-konserwatorskie

- Bołszowce – prace konserwatorskie przy nagrobku Ezechiela Berzewiczego, porucznika Pułku Jazdy Wołyńskiej Karola Różyckiego i zarządcy majątku w Bołszowcach (na cmentarzu parafialnym);
- Lwów – Cmentarz Łyczakowski – renowacja trzech pomników nagrobnych prezydentów Lwowa, uczestników powstań narodowych; renowacja kwatery powstańców listopadowych tzw. „Żelaznej Kompanii”;
- Łopatyn – renowacja kwatery i pomnika polskich żołnierzy poległych pod Łopatynem i wymordowanych pod Cyganówką w 1920 roku;
- Mościska – projekt kwatery wojennej na cmentarzu w Mościskach żołnierzy Wojska Polskiego poległych w 1939 roku pod Lwowem;
- Niskienicze (ob. część Nowowołyńska) – prace konserwatorskie alabastrowego epitafium wojewody Adama Kisielea znajdującego się w cerkwi w Niskieniczach, I etap.

Prace inwentaryzacyjne / dokumentacyjne / poszukiwawcze

- Strażnicy Narodowej Pamięci. Poszukiwanie mogił żołnierzy Wojska Polskiego poległych pod Lwowem w 1939 roku.

Opieka nad miejscami pamięci

- Opieka nad polskimi cmentarzami wojennymi na Ukrainie: Cmentarz Orląt, Górka Powstańcza, Zadwórze, Mościska;
- Cmentarze legionowe na Ukrainie;
- Cmentarz wojenny w Kowlu na Górcie.

Nowe upamiętnienia / uroczystości

- Uroczystości rocznicowe zagłady polskiej miejscowości Huta Pieniacka;
- Obchody rocznicy Bitwy pod Dytiatynem;
- Upamiętnienie 127 zamordowanych mieszkańców wsi Niemilia na Wołyniu.

BIAŁORUŚ

Prace konserwatorskie / remontowo-konserwatorskie

- Prace konserwatorskie polskich kwater wojennych w miejscowościach: Dokszyce, Duniłowicze, Głębokie, Podświle, Zadoroże.

LITWA

Upowszechnianie wiedzy

- Organizacja konferencji i uroczystości upamiętniających ofiary zbrodni ponarskiej w Wilnie i na Wileńszczyźnie.

RUMUNIA

Nowe upamiętnienia / uroczystości

- Upamiętnienie stulecia bitwy pod Rarańczą i internowania legionistów polskich w Syhocie Marmarskim 1918–2018.

WŁOCHY

Nowe upamiętnienia / uroczystości

- „Polscy Żołnierze z czerwonym krzyżem na ramieniu”. Harcerska Wyprawa w 73. rocznicę Bitwy pod Monte Cassino.

FRANCJA

Prace konserwatorskie / remontowo-konserwatorskie

- Prace konserwatorskie przy pomniku-mauzoleum generała Tadeusza Kościuszki w Sorgues, gm. Montigny-sur-Loing.

WIELKA BRYTANIA

Prace konserwatorskie / remontowo-konserwatorskie

- Londyn – renowacja nagrobka płk Tadeusza Schaetzla i ppłk Edmunda Charaszkiewicza na cmentarzu South Ealing.

NIEMCY

Prace inwentaryzacyjne / dokumentacyjne

- Polskie miejsca pamięci i groby wojenne w północno-zachodniej i południowo-zachodniej części Niemiec – inwentaryzacja i dokumentacja.

GRUZJA

Nowe upamiętnienia / uroczystości

- Bakurciche – upamiętnienie Św. Męczennika Grzegorza Peradze oraz gruzińskich generałów i oficerów służących w Wojsku Polskim.

IRAN

Opieka nad miejscami pamięci

- Opieka nad cmentarzami wojennymi w Iranie – Teheran, Bandar-e Anzali, Isfahan, Maszhad, Ahwaz.

INNE PAŃSTWA

Prace inwentaryzacyjne / dokumentacyjne

- Na bister – romskie miejsca pamięci (baza danych Muzeum Okręgowego w Tarnowie).

Upowszechnianie wiedzy

- Opracowanie i druk czasopisma historyczno-publicystycznego „Na Rubieży”;
- „Rodowód Rodzin Katyńskich. Biuletyn Federacji Rodzin Katyńskich”, nr 5 za lata 2016–2017;
- Wydanie książki: Kira Banasińska, *Autobiografia*.

W 2017 roku wydział ds. Miejsc Pamięci Narodowej zaplanował ponadto szereg działań z własnej inicjatywy, niektóre z nich ujęto w formie wyliczenia poniżej, z podziałem na projekty twarde (związane z budową bądź renowacją upamiętnień) oraz na projekty miękkie (związane z organizacją uroczystości rocznicowych).

PROJEKTY REMONTOWO–BUDOWALNE

Prace prowadzone przez Departament Dziedzictwa Kulturowego za Granicą i Strat Wojennych

- Opieka nad Polskimi Cmentarzami Wojennymi (m.in. prace porządkowe, udostępnianie nekropoli zwiedzającym) we: Włoszech (Monte Cassino, Loreto, Bolonia), Libanie (Bejrut) oraz Uzbekistanie (17 cmentarzy), Kazachstanie (4 cmentarze) i Kirgistanie (1 cmentarz);

- Remont generalny Polskich Cmentarzy Wojennych w Iranie (Polski Cmentarz Wojenny Dulab w Teheranie, kwatera polska na cmentarzu żydowskim w Teheranie, polskie kwatery na cmentarzach w Isfahanie, Meszhedzie i Ahwazie);
- Wymiana tablic na Polskich Cmentarzach Wojennych w Uzbekistanie przed uroczystościami 75. rocznicy wyjścia armii gen. Wł. Andersa z ZSRR;
- Prace archeologiczno-antropologiczne w miejscu nieistniejącego Polskiego Cmentarza Wojennego w Katymiołce i Ławkiesach pod Dyneburgiem na Łotwie prowadzone przez zespół Pomorskiego Uniwersytetu Medycznego (odnalezienie szczątków dziewięciu żołnierzy Wojska Polskiego poległych w walkach z bolszewikami w 1919 roku).

Organizacja uroczystości rocznicowych poza granicami

- Organizacja pochówku żołnierzy II Brygady Legionów Polskich, poległych w 1918 r. w Karpatach, w krypcie kościoła katolickiego w Czerniowcach na Ukrainie;
- Organizacja uroczystości rocznicowych w Zadwórzcu i Czarnym Lesie na Ukrainie;
- Organizacja uroczystości rocznicowych odsieczy wiedeńskiej;
- Uroczysty pogrzeb w Ławkiesach dziewięciu żołnierzy Wojska Polskiego, poległych w wojnie polsko-bolszewickiej 1919 r.

WYBRANE PUBLIKACJE:

- Ustawa z dnia 29 kwietnia 2016 r. o zmianie ustawy o Instytucie Pamięci Narodowej Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu oraz niektórych innych ustaw.
- Ustawa z dnia 28 marca 1933 r. o grobach i cmentarzach wojennych.
- Konwencja genewska o polepszeniu losu chorych i rannych w armiach czynnych z 27 lipca 1929 r.
- Umowa między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Federacji Rosyjskiej o grobach i miejscach pamięci ofiar wojen i represji, sporządzona w Krakowie dnia 22 lutego 1994 r.
- Umowa między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Ukrainy o ochronie miejsc pamięci i spoczynku ofiar wojny i represji politycznych, sporządzona w Warszawie dnia 21 marca 1994 r.

- Umowa między Rządem Republiki Białoruś a Rządem Rzeczypospolitej Polskiej o ochronie grobów i miejsc pamięci ofiar wojen i represji, sporządzona w Brześciu 21 stycznia 1995 r.
- Umowa między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Republiki Włoskiej o grobach wojennych, podpisana w Rzymie dnia 30 marca 2012 r.

Opracowanie: Maciej Dancewicz, Wydział ds. Miejsc Pamięci Narodowej za Granicą,
Departament Dziedzictwa Kulturowego za Granicą i Strat Wojennych MKiDN,
ddz@mkidn.gov.pl

RESTYTUCJA DÓBR KULTURY

Departament Dziedzictwa Kulturowego za Granicą
i Strat Wojennych MKiDN

Wydział Strat Wojennych stanowi część Departamentu Dziedzictwa Kulturowego za Granicą i Strat Wojennych w Ministerstwie Kultury i Dziedzictwa Narodowego i zajmuje się sprawami restytucyjnymi zarówno w kraju, jak i za granicą. MKiDN od 1992 r. gromadzi dane na temat dóbr kultury utraconych z terenów Polski w granicach po 1945 r. oraz podejmuje działania mające na celu ich odzyskanie.

Za polskie straty wojenne uznaje się ruchome dobra kultury utracone w wyniku II wojny światowej z terenów Polski po 1945 r. pochodzące zarówno ze zbiorów publicznych, prywatnych, jak i kościelnych.

Wydział Strat Wojennych zajmuje się:

- gromadzeniem informacji o dobrach kultury utraconych w wyniku II wojny światowej;
- prowadzeniem jedynej ogólnopolskiej bazy strat wojennych;
- prowadzeniem poszukiwań dóbr kultury utraconych w wyniku II wojny światowej;
- popularyzowaniem tematyki strat wojennych m.in. poprzez wydawanie katalogów, prowadzenie serwisu internetowego oraz zaangażowanie w projekty dodatkowe, tj. Muzeum Utracone;
- odzyskiwaniem utraconych dóbr kultury odnalezionych w kraju i za granicą.

DOKUMENTOWANIE STRAT WOJENNYCH

BAZA STRAT WOJENNYCH

Elektroniczna baza strat wojennych Wydziału Strat Wojennych Departamentu Dziedzictwa Kulturowego za Granicą i Strat Wojennych jest jedynym ogólnopolskim rejestrem dóbr kultury utraconych w wyniku II wojny światowej pochodzących z terytorium Polski po 1945 r. Jej głównym celem jest gromadzeniem zebranych, możliwie jak najpełniejszych informacji na temat zagrabionych wskutek działań wojennych obiektów. Wszelkie dane zapisane w bazie stanowią podstawę dla prowadzonych przez Wydział poszukiwań strat wojennych i podejmowania działań restytucyjnych.

Od 2008 r. istnieje internetowy katalog strat wojennych, w którym publikowane są zarejestrowane w bazie utracone dzieła sztuki. Dotychczas zamieszczono w nim ponad 8000 obiektów (dzielautracone.gov.pl).

PROGRAM MKiDN

Nowym narzędziem dotyczącym popularyzacji wiedzy i świadomości na temat polskich strat wojennych jest uruchomiony w 2016 r. program MKiDN finansujący badania proveniencyjne.

Strategicznym celem programu jest wsparcie działalności instytucji w kwestii badań proveniencyjnych odnośnie strat wojennych poniesionych w zakresie zbiorów artystycznych. Celem programu jest wykształcenie dobrych praktyk i wysokich standardów prowadzenia badań proveniencyjnych poświęconych zagadnieniom wojennych losów kolekcji i strat poniesionych przez instytucje w wyniku II wojny światowej. Pośrednim celem programu jest również weryfikacja aktualnych zasobów pod kątem obecności ewentualnych strat wojennych innych instytucji/podmiotów z kraju lub z zagranicy, a także skompletowanie przez instytucje rozporoszonej dotąd dokumentacji koniecznej do badań historii kolekcji. Projekty istotne dla realizacji celów programu mają wprowadzać nową jakość dotyczącą badania polskich strat wojennych, ze szczególnym naciskiem na ich multidyscyplinarność, w tym analiza konserwatorska zachowanych obiektów, badanie źródeł pod kątem pochodzenia obiektu, jego wojennych i powojennych losów oraz zachowanej ikonografii. Integralną częścią programu są również działania z zakresu popularyzacji wyników przeprowadzonych badań poprzez ich publikację.

W 2017 roku w ramach programu przyznano dofinansowanie dla 7 projektów na łączną kwotę 195 500 zł. Jednocześnie w czasie realizacji pierwszych naborów zbierano od wnioskodawców uwagi i sugestie, które zostały uwzględnione w założeniach kolejnej edycji programu na rok 2018.

ODZYSKIWANIE DZIEŁ SZTUKI

Procedury restytucyjne prowadzone są w oparciu o prawo międzynarodowe publiczne, ale zastosowanie mają również przepisy prawa krajowego państwa, na terenie którego obiekt został odnaleziony. Sposób działania mający na celu odzyskanie straty wojennej uzależniony jest od miejsca odnalezienia zabytku oraz jego aktualnej sytuacji prawnej. Na podstawie zgromadzonej dokumentacji sporządzany jest wniosek restytucyjny, w którym należy jednoznacznie wskazać proveniencję obiektu, opisać okoliczności jego utraty, a przede wszystkim dowieść swojego prawa własności.

W 2017 roku do Polski powróciły:

- „Autoportret” Aimée Zoe Lizinki de Mirbel – miniatura z 1833 r.
Miniatura stanowiła własność Śląskiego Muzeum Przemysłu Artystycznego i Starożytności we Wrocławiu. Przewieziona w 1943 roku przez administrację niemiecką do jednej ze składnic sztuki na Dolnym Śląsku, padła ofiarą kradzieży tuż przed tym, gdy składnicę wraz z zawartością strawił ogień. Losy zabytku pozostawały nieznane do września 2013 r., kiedy to resort kultury odnalazł obraz na stronie internetowej poświęconej miniaturom. Ustalono wówczas, że obiekt znajduje się w jednej z amerykańskich kolekcji prywatnych. Obiekt powrócił do Polski w marcu 2017 r. dzięki współpracy ministerstwa z FBI; obecnie znajduje się w zbiorach Muzeum Narodowego we Wrocławiu.
- „Na przypiecku” Franciszka Mrażka
Obraz najprawdopodobniej znajdował się przed wojną na wyposażeniu pałacu Prezydenta RP w Spale. Niestety w czasie wojny pałac został obrabowany i całkowicie spalony. W styczniu 2017 r. ze stroną polską skontaktował się wnuk niemieckiego oficera, stacjonującego w Spale w 1940 r., deklarując chęć zwrotu obrazu. W marcu 2017 roku obraz został przekazany do Muzeum Okręgowego w Nowym Sączu.
- „Wzburzone morze z okrętami” Simona de Vliegera
Obraz został zrabowany w okresie powstania warszawskiego z jednej z warszawskich kolekcji prywatnych przez szefa wydziału propagandy Generalnego Gubernatorstwa Wilhelma Ohlenbuscha. Jego losy pozostawały nieznane do maja 2016 r., kiedy to przedstawiciel londyńskiej firmy The Art

Loss Register przesłał do Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego prośbę o weryfikację obiektu, który pojawił się w ofercie antykwarycznej jednego z niemieckich domów aukcyjnych. Dzięki negocjacjom z posiadaczem, w kwietniu 2017 roku obraz został zwrócony stronie polskiej. Obecnie znajduje się w zbiorach Muzeum Narodowego w Warszawie.

● „Ulica wraz z ruiną zamku” Roberta Śliwińskiego

Obraz pochodzi ze zbiorów przedwojennego Śląskiego Muzeum Sztuk Pięknych we Wrocławiu. W 1942 roku niemiecka administracja ewakuowała dzieło, wraz z innymi zbiorami muzeum, do składnicy dóbr kultury w Kamieńcu Żąbkowickim na Dolnym Śląsku, skąd zaginęło. Zostało odnalezione dopiero na początku 2017 r., kiedy to do resortu kultury wpłynął sygnał od osoby prywatnej, wskazujący, że obiekt jest oferowany na sprzedaż przez niewielki antykwariat z Pensylwanii w Stanach Zjednoczonych. O sprawie zostało zawiadomione FBI, które w krótkim czasie zabezpieczyło obraz. W listopadzie 2017 r. obiekt został zwrócony do zbiorów Muzeum Narodowego we Wrocławiu.

POPULARYZACJA

Ponadto Wydział Strat Wojennych zajmuje się także popularyzowaniem wiedzy na temat restytucji dzieł sztuki, co przekłada się na większą świadomość społeczną i tym samym skuteczniejsze odzyskiwanie dzieł sztuki.

Do zadań popularyzatorskich należy m.in. aktywne uczestnictwo Wydziału w krajowych i międzynarodowych konferencjach, prowadzenie szkoleń dotyczących badań proveniencyjnych we współpracy z NIMOZ.

Ważnym narzędziem wspomagającym poszukiwanie skradzionych dzieł sztuki jest uruchomiona w 2016 r. aplikacja ArtSherlock. Aplikacja mobilna ArtSherlock umożliwia automatyczne rozpoznawanie dzieł sztuki z dziedziny malarstwa, rysunku i tkaniny utraconych z polskich zbiorów podczas II wojny światowej. Aplikacja korzysta z elektronicznej bazy danych polskich strat wojennych udostępnionej przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

To pierwsze tego typu rozwiązanie służące identyfikacji dzieł sztuki pochodzących z grabieży wojennych. Innowacyjna aplikacja pozwala użytkownikom weryfikować obiekty w dowolnym miejscu i czasie. Można wykorzystać do tego zarówno zdjęcia wykonane w danym momencie, jak i te przechowywane w pamięci urządzenia.

Z narzędzia można skorzystać w każdych warunkach. Fotografowane dzieło sztuki może znajdować się fizycznie przed użytkownikiem, ale także w katalogu aukcyjnym lub na ekranie komputera.

Aplikacja przygotowana została w polskiej i angielskiej wersji językowej i dostępna jest dla systemów operacyjnych Android, iOS, Windows Phone, BlackBerry.

Aplikacja stanowi autorski projekt Fundacji Communi Hereditate, sfinansowany przez Fundację Kronenberga przy Citi Handlowy, zrealizowany we współpracy merytorycznej z Ministerstwem Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

Linki z banerami do bezpłatnego pobrania aplikacji zostały umieszczone m.in. na stronach polskich placówek dyplomatycznych. Aplikacja zainstalowana została na urządzeniach w 24 krajach. Najwięcej na terenie Polski, następnie Wielkiej Brytanii, Niemiec, Stanów Zjednoczonych. Dzięki aplikacji udało się dotąd pozytywnie zweryfikować 3 obiekty.

Jednym z ważniejszych działań promocyjnych w pierwszej połowie 2017 r. był projekt „Muzeum Utracone”.

PROJEKT „MUZEUM UTRACONE”

Projekt realizowany jest od 2010 r. we współpracy ze Stowarzyszeniem Komunikacji Marketingowej SAR. Głównym sposobem realizacji projektu jest widowiskowy, multimedialny pokaz, prezentowany w przestrzeni miejskiej, któremu towarzyszą wielkoformatowe wizualizacje wyświetlane na murach otaczających budynków.

W 2017 roku, tradycyjnie w Noc Muzeów, miała miejsce premiera 8. edycji filmu *Muzeum Utracone* poświęconego wojennym i powojennym losom arrasów wawelskich. Sensacyjna historia z obrazowania została rysunkami Przemysława TRUSTA Truścińskiego, autorem muzyki jest zaś Hubert Zemler. Filmowi towarzyszyła prezentacja kilkunastu nadal poszukiwanych polskich strat wojennych.

Jak szacują organizatorzy, od 2013 roku w pokazach filmów powstałych w ramach projektu *Muzeum Utracone* uczestniczyło 1,1 mln widzów, czyli 330-360 tys. osób rocznie.

CELE

Nadrzędnym celem WSW na 2018 r. jest nieustannie dokumentowanie, poszukiwanie i odzyskiwanie zrabowanych w wyniku działań II wojny światowej dzieł sztuki.

Opracowanie: Karina Chabowska, Wydział ds. Strat Wojennych, Departament Dziedzictwa Kulturowego za Granicą i Strat Wojennych MKiDN, kolekcje@mkidn.gov.pl

4.

FINANSOWANIE I EKONOMIA KULTURY

WYDATKI MKiDN NA KULTURĘ

Departament Własności Intelektualnej i Mediów MKiDN

WYDATKI NA KULTURĘ W LATACH 2015–2018

Grupy wydatków na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego, które co roku planuje się w ustawie budżetowej, przedstawiono w tabeli poniżej.

GRUPY WYDATKÓW NA KULTURĘ I OCHRONĘ DZIEDZICTWA NARODOWEGO
OKREŚLANE W USTAWIE BUDŻETOWEJ

Budżet państwa	część 24. Kultura i ochrona dziedzictwa narodowego (część budżetu, której dysponentem jest Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego)
	wydatki w dziale 921 Kultura i ochrona dziedzictwa narodowego w pozostałych częściach budżetu państwa
Budżet środków europejskich	część 24. Kultura i ochrona dziedzictwa narodowego
Fundusze celowe	Fundusz Promocji Kultury

Źródło: opracowanie własne

W niniejszym opracowaniu przedstawiono najbardziej aktualne dane w zakresie ww. źródeł finansowania kultury, tj.: wydatki budżetowe wykonane w latach 2015 i 2016 oraz wydatki planowane – w ustawie budżetowej na rok 2017 i w projekcie ustawy budżetowej na rok 2018.

Cztery ww. grupy wydatków na kulturę zaplanowane w ustawie budżetowej na 2017 r. wynoszą łącznie: 4284,5 mln zł. Nominalnie jest to o 4% mniej niż w roku ubiegłym oraz 5% więcej niż w 2015 r. Spadek wielkości nakładów względem roku 2016 wynika przede wszystkim z wyjątkowego dodatkowego wydatku poniesionego przez MKiDN w grudniu 2016 r., tj. zakupu Kolekcji Książąt Czartoryskich, który zwiększył nakłady na kulturę w tamtym roku o 11,9%. Gdyby pominąć wspomniany wydatek, nakłady na kulturę planowane na 2017 r. byłyby nominalnie wyższe od tych w 2016 r. o 7%.

W projekcie ustawy budżetowej na rok 2018 zaplanowane nakłady na kulturę wyniosą łącznie 4664,8 mln zł, co oznacza nominalny wzrost o 9% względem planu na rok 2017. W tabeli poniżej przedstawiono nakłady na kulturę w latach 2015–2018 w cenach bieżących oraz w cenach z 2015 r. (w mln zł)

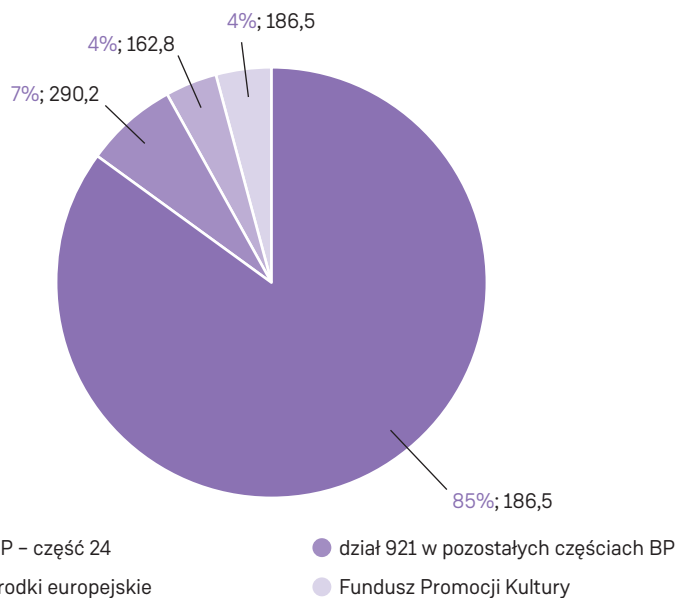
NAKŁADY NA KULTURĘ (MLN ZŁ) W LATACH 2015–2018 – WYKONANIE DLA LAT 2015 I 2016 ORAZ PLAN DLA LAT 2017 I 2018

	2015	2016	2017	2018
Nakłady na kulturę (ceny bieżące)	4 092,7	4 475,8	4 284,5	4 664,8
Nakłady na kulturę (ceny z 2015 r.)	4 092,7	4 502,8	4 234,1	4 506,3
Zmiana względem 2015 r. (ceny z 2015 r.)	–	10%	3%	10%

Źródło: opracowanie własne

W nakładach na kulturę do dyspozycji ministra kultury i dziedzictwa narodowego (dalej: ministra kultury) pozostają wydatki: cz. 24 budżetu państwa oraz dwie grupy wydatków niebędące elementami budżetu państwa: – cz. 24 budżetu środków europejskich oraz Fundusz Promocji Kultury. W 2017 r. łączna kwota tych środków wynosiła: 3994,3 mln zł, co stanowiło: 93% łącznych nakładów na kulturę. Pozostała część wydatków na kulturę (7%) to wydatki w dziale 921 zaplanowane w innych częściach budżetu państwa (których dysponentami są ministrowie, kancelaria prezydenta i wojewodowie). Na wykresie „Struktura nakładów na kulturę w 2017 r.” przedstawiono udziały oraz kwoty (w mln zł) poszczególnych grup wydatków w nakładach na kulturę ogółem w 2017 r.

STRUKTURA NAKŁADÓW NA KULTURĘ W 2017 R.

Źródło: opracowanie własne

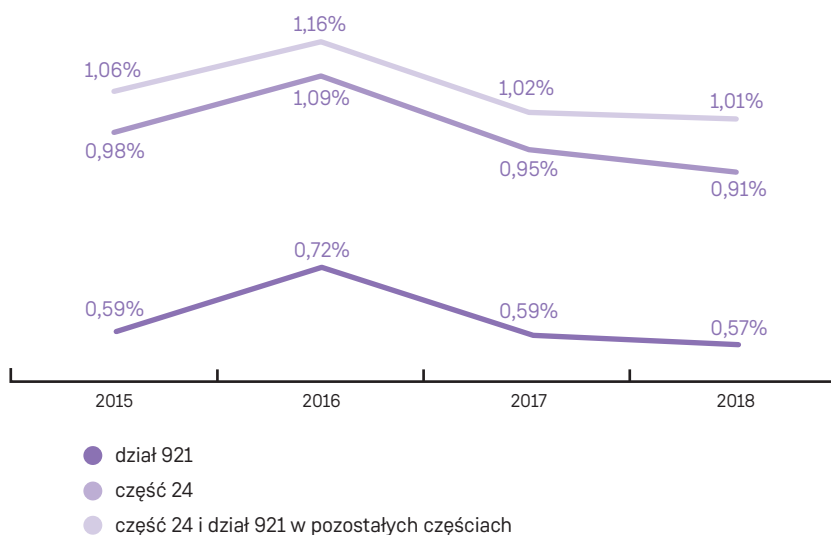
UDZIAŁ WYDATKÓW NA KULTURĘ W WYDATKACH BUDŻETU PAŃSTWA OGÓŁEM

Chcąc określić relatywne znaczenie wydatków na kulturę w budżecie państwa, można postąpić dwojako: a) wskazać, jaką część wydatków budżetowych ogółem stanowią wydatki w dziale 921 Kultura i ochrona dziedzictwa narodowego lub b) określić, jaki udział w wydatkach budżetowych ogółem mają wydatki w ramach cz. 24. Kultura i ochrona dziedzictwa narodowego. Dział budżetu to kategoria klasyfikacji budżetowej wskazująca rodzaj ponoszonego wydatku, natomiast część budżetowa to element klasyfikacji budżetowej wskazujący organ władzy publicznej (lub inny organ publiczny), który dysponuje danym wydatkiem. Innymi słowy, dział 921 obejmuje wszystkie wydatki na kulturę niezależnie od tego, kto jest ich dysponentem, natomiast część 24 zawiera wszystkie wydatki ponoszone przez ministra kultury, niezależnie od ich rodzaju (działu). W 2017 r. wydatki w cz. 24 ustalono na poziomie 3645 mln zł, natomiast w dziale 921 – na kwotę 2255,8 mln zł;

udziały tych kwot w wydatkach budżetu państwa ogółem to odpowiednio 0,95% oraz 0,59%.

Chcąc pełniej ująć wydatki na kulturę i ich znaczenie w budżecie państwa, można określić łączny udział wydatków w cz. 24 oraz wydatków w dziale 921, ponoszonych przez innych dysponentów (kancelarię prezydenta, wybranych ministrów i wojewodów)¹. Łączna kwota tak określonych wydatków na kulturę w 2017 r. to 3935,2 mln zł, a udział tej kwoty w wydatkach budżetu państwa ogółem to 1,02%. Na wykresie „Udziały wydatków na kulturę w wydatkach budżetu państwa ogółem” przedstawiono wielkości rozważanych wyżej udziałów nakładów na kulturę w latach 2015–2018.

UDZIAŁY WYDATKÓW NA KULTURĘ W WYDATKACH BUDŻETU PAŃSTWA OGÓŁEM

Źródło: opracowanie własne

Analizowane udziały wydatków na kulturę w wydatkach budżetu państwa w latach 2017 i 2018 są nieco niższe niż w latach poprzednich. Spadek

1 Należy mieć jednak na uwadze, że suma tak określonych procentowych udziałów wydatków wszystkich części budżetowych oraz działów klasyfikacji budżetowych będzie znacząco przekraczała 100%, ponieważ poszczególne kategorie wydatków (dla których wyznaczane są udziały) nie będą wzajemnie rozłączne.

wszystkich rozważanych udziałów w 2017 r. wynika przede wszystkim z wyjątkowo wysokich udziałów w 2016 r. (co spowodowane było wspomnianym wyżej dodatkowym znaczącym wydatkiem na zakup kolekcji Czartoryskich). Spadki w kolejnym roku to efekty: w przypadku cz. 24 – nominalnego zmniejszenia wydatków względem roku poprzedniego (o 1%), w przypadku działu 921 – zwiększenia kwoty wydatków, które było proporcjonalnie mniejsze niż zwiększenie wydatków budżetu ogółem.

Pod względem wielkości udziału w wydatkach budżetu państwa ogółem w 2017 r. dział 921 – Kultura i ochrona dziedzictwa narodowego (0,59%) ustępuje takim działom, jak: rodzina (9,5%), obrona narodowa (7,7%), szkolnictwo wyższe (4,1%), ochrona zdrowia (1,9%), nauka (1,5%) czy pomoc społeczna (0,9%), oraz wyprzedza m.in. działy: oświata i wychowanie (0,48%), gospodarka komunalna i ochrona środowiska (0,1%), kultura fizyczna (0,07%).

UDZIAŁ NAKŁADÓW NA KULTURĘ W PKB

Przedstawiony powyżej obraz relatywnego znaczenia wydatków na kulturę nie uwzględnia wydatków ponoszonych poza budżetem państwa, tj. ponoszonych w ramach budżetu środków europejskich oraz Funduszu Promocji Kultury. Tymczasem relatywne znaczenie wydatków na kulturę ze środków europejskich rosło w ostatnich latach; np. w projekcie budżetu na rok 2018 udział środków europejskich w nakładach na kulturę wzrósł z 4% do 9%. Kiedy rozważy się całość określonych w ustawie budżetowej nakładów na kulturę oraz odniesie się tę kwotę do PKB, to podobnie jak poprzednio zaobserwuje się zwiększenie udziału nakładów na kulturę w 2016 r. oraz jego spadek w 2017 r., jednak, inaczej niż poprzednio, w 2018 r. odnotuje się wzrost udziału nakładów na kulturę; stosowne dane przedstawiono w tabeli poniżej.

UDZIAŁ NAKŁADÓW NA KULTURĘ W PRODUKCIE KRAJOWYM BRUTTO

	2015	2016	2017	2018
Udział nakładów na kulturę (wydatki w: cz. 24 BP, dziale 921 w pozostałych częściach, w cz. 24 BŚE, w ramach Funduszu Promocji Kultury) w PKB	0,229%	0,242%	0,221%	0,227%

Źródło: opracowanie własne

WYDATKI W CZĘŚCI 24 ORAZ WYDATKI W DZIALE 921 BUDŻETU PAŃSTWA W 2017 R.

W tabeli poniżej przedstawiono wydatki ministra kultury oraz wydatki pozostałych dysponentów w dziale 921 zaplanowane w budżecie państwa w 2017 r. Pierwsze trzy kolumny tabeli przedstawiają wydatki w cz. 24 budżetu państwa, natomiast w kolumnach: trzeciej, czwartej i piątej zaprezentowano wydatki w dziale 921 budżetu państwa.

WYDATKI W CZ. 24 BUDŻETU PAŃSTWA WEDŁUG DZIAŁÓW KLASYFIKACJI BUDŻETOWEJ ORAZ WYDATKI BUDŻETU PAŃSTWA W DZIALE 921 WEDŁUG CZĘŚCI BUDŻETOWYCH (TYS. ZŁ)

Wydatki budżetu państwa w części budżetowej 24 KULTURA I OCHRONA DZIEDZICTWA NARODOWEGO według działów klasyfikacji budżetowej RAZEM (cz. 24): 3 644 979				
Dział	kwota	część 24 i dział 921 1 965 589	RAZEM	290 222
801 – Oświata i wychowanie	906 192		54 – Urząd ds. Kombatantów i Osób Represjonowanych	750
			31 – Praca	3 990
803 – Szkolnictwo wyższe	652 012		13 – Instytut Pamięci Narodowej – Komisja Ścigania zbrodni przeciwko narodowi polskiemu	5 884
			32 – Rolnictwo	6 485
750 – Administracja publiczna	85 817		28 – Nauka	8 000
			30 – Oświata i Wychowanie	8 000
854 – Edukacyjna opieka wychowawcza	35 101		46 – Zdrowie	10 605
			43 – Wyznania Religijne oraz Mniejszości Narodowe i Etniczne	16 294
752 – Obrona narodowa	183		1 – Kancelaria Prezydenta RP	30 000
			45 – Sprawy Zagraniczne	33 384
754 – Bezpieczeństwo publiczne	85		29 – Obrona narodowa	78 027
			85 – Budżety Wojewodów	88 803
RAZEM	1 679 390		część budżetu	Kwota
			Wydatki budżetu państwa w dziale 921 KULTURA I OCHRONA DZIEDZICTWA NARODOWEGO według części budżetowych RAZEM (dz. 921): 2 255 811	

Źródło: opracowanie własne

Ponad połowa wydatków cz. 24 (54%) to wydatki działu 921, następne w kolejności są wydatki działu 801 – Oświata i wychowania (25%) oraz wydatki w dziale 803 – Szkolnictwo wyższe (18%). W porównaniu z ze strukturą wydatków wykonanych w 2016 r. zmniejszył się nieco udział wydatków w dziale 921 (o 4 punkty procentowe) oraz zwiększyły się udziały wydatków w działach: 801 i 803 – każdy o 2 pp.

W 2017 r. minister kultury jak co roku przekaże środki finansowe kilku tysiącom podmiotów realizującym zadania w obszarze kultury. W ramach wydatków w dziale 921 zaplanowano przede wszystkim:

- dotacje podmiotowe dla 51 państwowych instytucji kultury, 46 samorządowych instytucji kultury współprowadzonych przez ministra kultury, Polskiego Instytutu Sztuki Filmowej, Centrum Polsko-Rosyjskiego Dialogu i Porozumienia oraz Fundacji – Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu;
- dotacje celowe dla 35 instytucji kultury;
- dotacje celowe dla różnych grup podmiotów w ramach Programów Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego (dalej: programy ministra); do końca sierpnia 2017 r. dotacje przekazano 1306 podmiotom, w tym: ponad 400 Kościołom, związkom wyznaniowym lub ich osobom prawnym, ponad 400 organizacjom pozarządowym oraz ponad 300 samorządowym instytucjom kultury²;
- finansowanie działalności jednostek budżetowych: Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych, trzech archiwów centralnych, 30 archiwów regionalnych oraz Biura Dyrektora Generalnego w zakresie wybranych wydatków na kulturę.

Wydatki w działach 801 – Oświata i wychowanie oraz 854 – Edukacyjna opieka wychowawcza to głównie:

- finansowanie działalności jednostek budżetowych: Centrum Edukacji Artystycznej, Centrum Edukacji Nauczycieli Szkół Artystycznych oraz 279 szkół artystycznych, burs i internatów;
- dotacje podmiotowe dla 173 niepublicznych szkół artystycznych i internatów z uprawnieniami szkół publicznych oraz 3 publicznych szkół artystycznych, założonych przez osobę fizyczną lub prawną niebędącą jednostką samorządu terytorialnego.

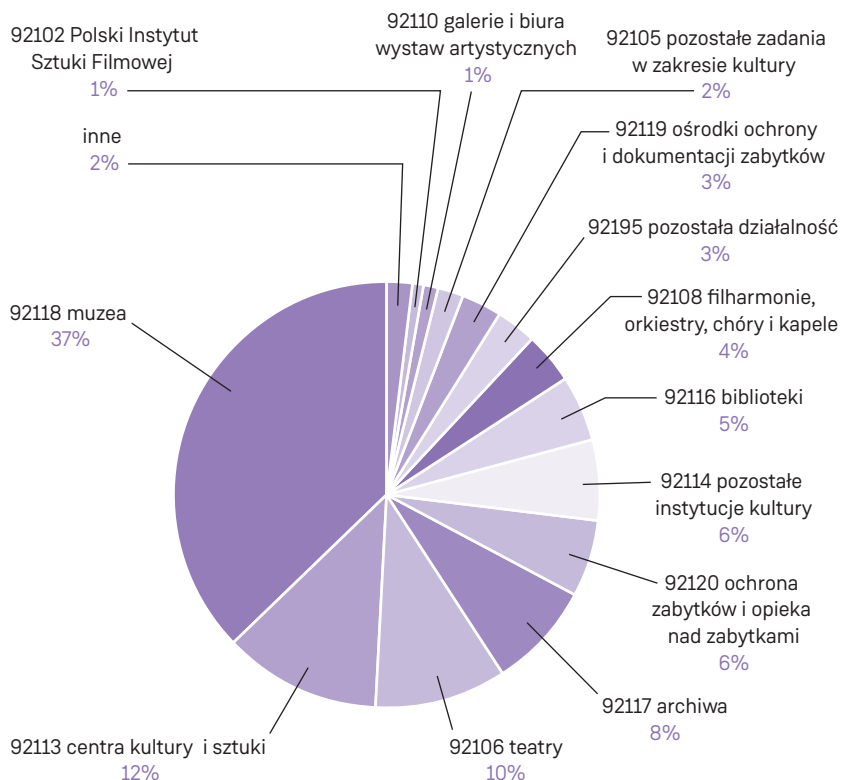
2 Podane tu zestawienie dofinansowanych podmiotów obejmuje dotacje w ramach Programów Ministra sfinansowane z budżetu państwa. Dotacje w ramach Programów Ministra finansowane z Funduszu Promocji Kultury przedstawiono w części „Wydatki Funduszu Promocji Kultury”.

W dziale 803 – Szkolnictwo wyższe zaplanowano dotacje dla 19 uczelni artystycznych z przeznaczeniem na działalność dydaktyczną oraz pomoc materialną dla studentów. W dziale 750 – Administracja publiczna finansowana jest działalność Urzędu Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

RODZAJE DZIAŁALNOŚCI KULTURALNEJ FINANSOWANE PRZEZ MINISTRA KULTURY W DZIALE 921

Na grafice poniżej przedstawiono strukturę wydatków ministra kultury w dziale 921 według rodzajów finansowanej działalności kulturalnej.

WYDATKI W DZIALE 921 CZĘŚCI 24 BUDŻETU PAŃSTWA WEDŁUG ROZDZIAŁÓW KLASYFIKACJI BUDŻETOWEJ

Źródło: opracowanie własne

W większości przypadków udziały poszczególnych działalności kulturalnych w dziale 921 w 2017 r. są zbliżone do udziałów z 2016 r. oraz tych planowanych na 2018 r. Jedynie udziały wydatków na muzea oraz wydatków na filharmonie, orkiestry, chóry i kapele znacząco zmalały w 2017 r. w porównaniu z rokiem poprzednim; w pierwszym przypadku udział zmalał o 25% (12 pp.), w drugim – o 43% (3 pp.). W przypadku muzeów wyjaśnieniem tej zmiany ponownie jest wydatek na zakup Kolekcji Książąt Czartoryskich w 2016 r., natomiast w drugim przypadku wyjątkowo wysoka kwota wydatków w 2016 r. była związana z kulminacją działań w ramach Programu Wieloletniego „Europejska Stolica Kultury 2016” i związaną z tym wyjątkowo wysoką dotacją celową przekazaną Narodowemu Forum Muzyki.

BUDŻET ŚRODKÓW EUROPEJSKICH

Z budżetu środków europejskich finansowane są zadania przede wszystkim w ramach Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko 2014–2020 (85% wydatków); w tabeli poniżej przedstawiono zaplanowaną na 2017 r. alokację środków europejskich w cz. 24:

PROGRAM	TYS. ZŁ	%
PO IiŚ 2014–2020, VIII oś priorytetowa Ochrona dziedzictwa kulturowego i rozwój zasobów kultury dofinansowania projektów z zakresu zachowania dziedzictwa kulturowego w trybie konkursowym	81 050	49,8
PO IiŚ 2014–2020, I oś priorytetowa Zmniejszenie emisyjności gospodarki realizacja projektu Kompleksowa termomodernizacja państwowych placówek szkolnictwa artystycznego w Polsce (obejmującego 139 szkół)	57 830	35,5
Mechanizm Finansowy Europejskiego Obszaru Gospodarczego 2009–2014	12 600	7,7
PO Polska Cyfrowa 2014–2020	8 719	5,4
Norweski Mechanizm Finansowy 2009–2014	2 250	1,4
Pozostałe programy	371	0,2
Razem	162 820	100

Źródło: opracowanie własne

FUNDUSZ PROMOCJI KULTURY

Wydatki Funduszu Promocji Kultury w 2017 r. dotyczyć będą trzech rodzajów zadań, określonych w ustawie o grach hazardowych:

	TYS. ZŁ.	%
Promowanie lub wspieranie: - ogólnopolskich i międzynarodowych przedsięwzięć artystycznych, w tym o charakterze edukacyjnym, - twórczości literackiej i czasopiśmiennictwa oraz działań na rzecz kultury języka polskiego i rozwoju czytelnictwa, wspierania czasopism kulturalnych i literatury niskonakładowej, - działań na rzecz ochrony polskiego dziedzictwa narodowego, - twórców i artystów, w tym w formie pomocy socjalnej, - działań na rzecz dostępu do dóbr kultury osób niepełnosprawnych, - zadań realizowanych w ramach projektów, w tym projektów inwestycyjnych oraz projektów współfinansowanych z funduszy europejskich i międzynarodowych, z zakresu kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, - realizacji inwestycji służących promowaniu i wspieraniu przedsięwzięć artystycznych, rozwojowi czytelnictwa, ochronie polskiego dziedzictwa narodowego, promocji młodych twórców i artystów oraz sztuki współczesnej	172 107	92
Zadania realizowane przez Polski Instytut Sztuki Filmowej	10 500	6
Wynagrodzenia dla autorów, tłumaczy i wydawców z tytułu wypożyczeń bibliotecznych	3 881	2
Razem	186 488	100

Źródło: opracowanie własne

Największe ze wskazanych powyżej zadań funduszu pochłania 92% środków funduszu zaplanowanych na 2017 r. Zadanie to realizowane jest przede wszystkim poprzez dofinansowania udzielane w ramach programów ministra – w ten sposób dystrybuowane jest 98% wskazanej powyżej kwoty zadania; pozostałe środki (3,3 mln zł) przekazywane są w formie nagród oraz zapomóg socjalnych artystom i twórcom. Do końca sierpnia 2017 w ramach programów ministra dofinansowano ze środków funduszu 2822 podmioty, w tym: ponad 1000 samorządowych instytucji kultury, ponad 1000 fundacji i stowarzyszeń, ponad 300 podmiotów prowadzących działalność gospodarczą oraz ponad 100 jednostek samorządu terytorialnego.

Opracowano na podstawie: analiz i sektorów kreatywnych w Departamencie Mecenatu Państwa MKiDN na podstawie: ustawy budżetowej na rok 2017 r. (Dz. U. poz. 108), projektu ustawy budżetowej na rok 2018 przekazanego do Sejmu RP zatwierdzonego przez Radę Ministrów w dniu 26 września 2017 r., Sprawozdania z wykonania budżetu państwa i budżetu środków europejskich w cz. 24 i dziale 921 – kultura i ochrona dziedzictwa narodowego za 2016 rok, MKiDN, Warszawa, czerwiec 2017 r., (http://www.mkidn.gov.pl/media/docs/budzet/20170619_sprawozdanie_budzet_KiODN_2016.pdf) oraz zestawień przygotowanych przez Departament Finansowy MKiDN: Budżet dla Części 24 – Kultura i Ochrona Dziedzictwa Narodowego na rok 2017, Nakłady na kulturę 2005–2018, Wykaz dotacji do wypłaty w 2017 r.

Opracowanie: Tomasz Tędziagolski, Departament Własności Intelektualnej
i Mediów MKiDN, ttedziagolski@mkidn.gov.pl

FINANSOWANIE KULTURY PRZEZ SAMORZĄDY

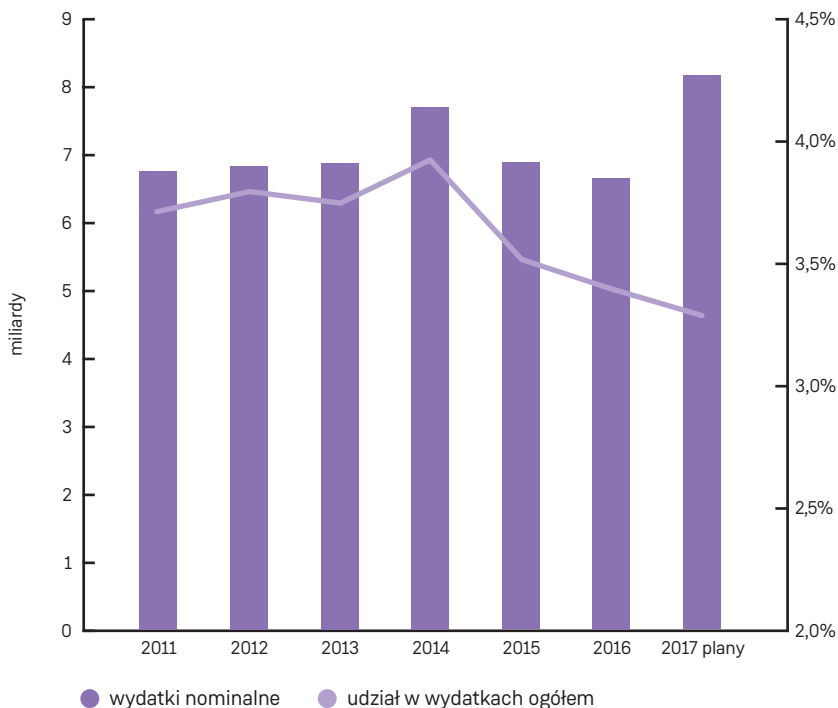
Narodowe Centrum Kultury

Według planów finansowych¹ w 2017 r. samorządy przeznaczą na kulturę 8,147 mld zł, czyli o 1,474 mld zł więcej niż w 2016 r. Kwota ta jest również wyższa niż w 2014 r., gdy przeznaczono na kulturę 7,723 mld zł, najwięcej od 1989 r.

Wzrost wydatków jednostek samorządu terytorialnego na kulturę wpisuje się w ogólny trend wzrostu wydatków samorządowych. W konsekwencji, choć nominalnie wydatki na kulturę wzrosną, to ich udział w budżecie samorządowym zmniejszy się do 3,29% ogółu wydatków. Będzie to kolejny rok spadku do poziomu z lat 2004–2005.

- 1 W Polsce samorządy terytorialne mają obowiązek przedstawić plan wydatków na następny rok na koniec poprzedzającego go roku budżetowego. Plan ten jest potem modyfikowany, ale zazwyczaj wydatki zrealizowane są zbliżone do zaplanowanych. Niniejsza analiza oparta jest na danych opublikowanych za dwa kwartały 2017 roku opublikowanych przez Ministerstwo Finansów. Wydatki samorządów prezentowane są z dotacjami i subwencjami z budżetu państwa oraz transferami pomiędzy jednostkami samorządu terytorialnego.

SAMORZĄDOWE WYDATKI NA KULTURĘ

Źródło danych: Ministerstwo Finansów, opracowanie własne

Podział terytorialny Polski obejmuje trzy szczeble administracyjne:

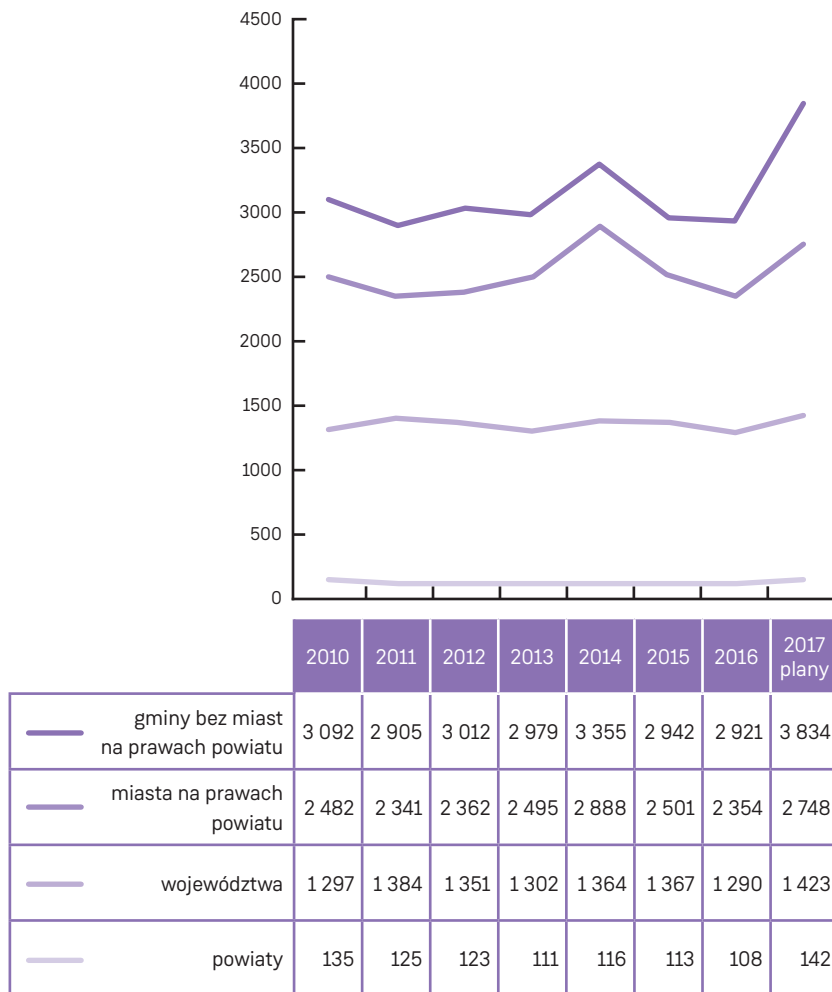
- 16 województw,
- 380 powiatów (w tym 66 miast na prawach powiatu),
- 2478 gmin.

Każdej z tych jednostek terytorialnych przydzielono różne zadania. Kultura przypadła w udziale głównie gminom i miastom na prawach powiatu – to właśnie najmniejsze jednostki samorządu terytorialnego w największym stopniu odpowiadają za finansowanie kultury ze środków publicznych w Polsce. Ich działania są wspierane przez województwa. Rola powiatów jest marginalna.

Udział poszczególnych szczebli samorządu w wydatkach na kulturę jest następujący:

- województwa: 1423 mln zł,
- powiaty: 142 mln zł,
- gminy bez miast na prawach powiatu: 3834 mln zł,
- miasta na prawach powiatu: 2748 mln zł.

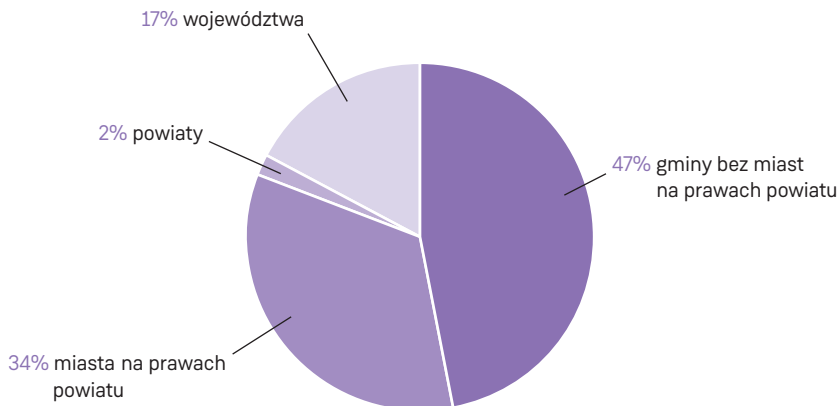
SAMORZĄDOWE WYDATKI NA KULTURĘ (MLN ZŁ)

Źródło danych: Ministerstwo Finansów, opracowanie własne

Pod względem udziału poszczególnych typów samorządów w finansowaniu kultury utrzymana została tendencja z ostatnich lat. Blisko połowę środków wydatkują gminy bez miast na prawach powiatu (47%, o 3% więcej niż w roku poprzednim). Jedną trzecią dysponują miasta na prawach powiatu (34%, o 3% mniej niż w roku poprzednim). 17% pochodzi z samorządów na szczeblu wojewódzkim (o 1% mniej niż w roku poprzednim). Udział powiatów w finansowaniu kultury jest marginalny.

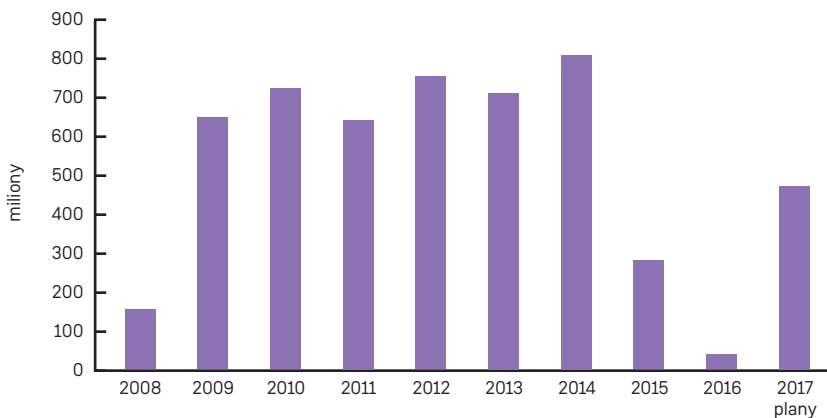
STRUKTURA WYDATKÓW SAMORZĄDOWYCH W 2017 ROKU

Źródło danych: Ministerstwo Finansów, opracowanie własne

Jednym z czynników odpowiedzialnych za nominalny wzrost samorządowych wydatków na kulturę jest zaplanowanie wydatków finansowanych ze środków zagranicznych, zwłaszcza europejskich, na poziomie 478 mln zł. Oznacza to wyraźny wzrost w porównaniu do lat 2015–2016, jednak jest to wyrażnie mniej niż w latach 2012–2014. Dynamika finansowania kultury ze środków zagranicznych powiązana jest z wieloletnimi ramami finansowymi, w ramach których przyznawane są środki europejskie. W 2017 roku rozpoczyna się realizacja zadań w ramach perspektywy finansowej 2014–2020.

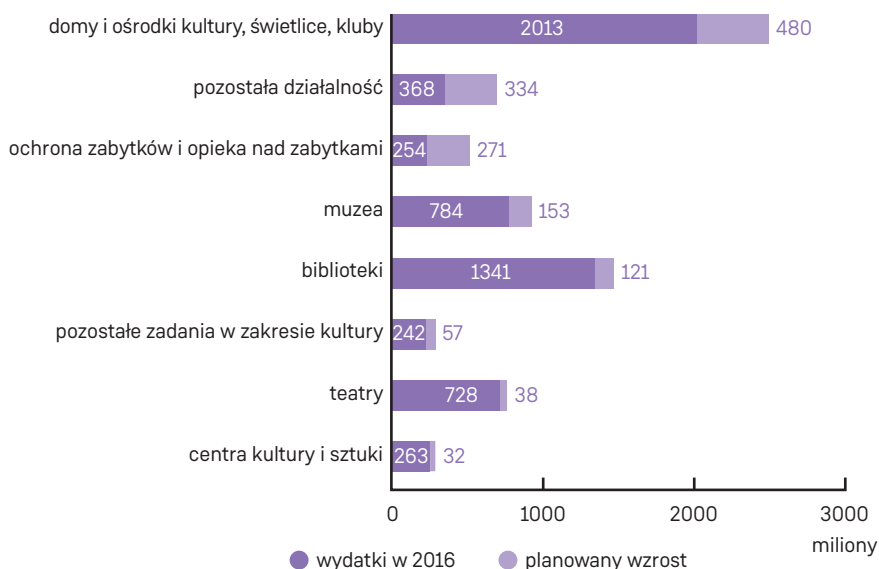
WYDATKI SAMORZĄDOWE NA KULTURĘ ZE ŚRODKÓW ZAGRANICZNYCH

Źródło danych: Ministerstwo Finansów, opracowanie własne

Z porównania planów na 2017 rok do wydatków zrealizowanych w 2016 roku wynika, że największa część dodatkowych środków trafi do domów i ośrodków kultury, świetlic i klubów (480 mln zł). Nie jest to zaskakujące, gdy uwzględnimy fakt, że na tę właśnie pozycję budżetową samorządy planują wydać w 2017 roku aż 2,5 mld zł, czyli 31% środków z działu 921 kultura i ochrona dziedzictwa narodowego. Rok do roku największa zmiana dokonała się w zakresie finansowania ochrony zabytków i opieki nad zabytkami (zmiana z 254 mln zł w 2016 roku do 525 mln zł w 2017 roku, czyli przeszło dwukrotny wzrost nakładów). Znacznie wzrosną też wydatki w rozdziale „Pozostała działalność”, co związane jest z realizacją projektów finansowanych ze środków zagranicznych.

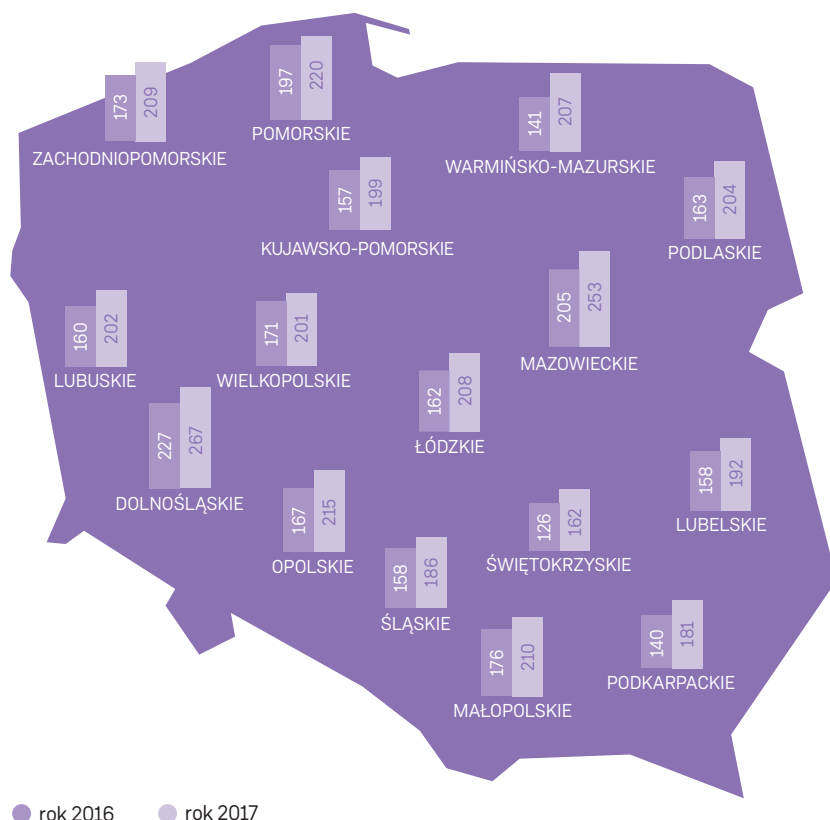
WYDATKI SAMORZĄDOWE W 2017 ROKU NA WYBRANE DZIEDZINY SZTUKI (PLANY)

Źródło danych: Ministerstwo Finansów, opracowanie własne

W przeliczeniu na jednego mieszkańca samorządy planują wydać na kulturę w 2017 roku 212 zł, czyli o 38 zł więcej niż w roku poprzednim. W układzie geograficznym największe wydatki planują samorządy województwa dolnośląskiego (266 zł na 1 mieszkańca). Nieco mniej samorządy województwa mazowieckiego (253 zł na 1 mieszkańca). Najniższe są nakłady w województwie świętokrzyskim (162 zł).

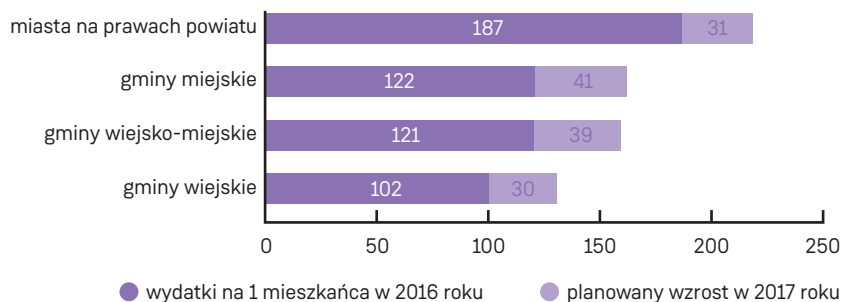
SAMORZĄDOWE WYDATKI NA KULTURĘ PER CAPITA W 2016 R. I PLANY WYDATKÓW NA KULTURĘ W 2017 R.

Źródło danych: Ministerstwo Finansów, opracowanie własne

Różnice geograficzne w poziomie finansowania kultury są powiązane z liczbą ludności zamieszkującej w danym województwie tereny wiejskie, na których nakłady na kulturę są znacznie niższe niż w miastach na prawach powiatu. Warto odnotować, że w 2017 roku spodziewamy się zmniejszenia różnic pomiędzy wydatkami na jednego mieszkańca w dużych miastach a wydatkami w pozostałych gminach. O ile w miastach na prawach powiatu spodziewany jest wzrost wydatków o 17%, to w gminach wiejskich o 29%, w miejsko-wiejskich o 32%, a w miejskich o 34%. Powolne zacieranie się dysproporcji w wydatkach poszczególnych typów gmin jest obserwowane od dłuższego czasu.

WYDATKI NA KULTURĘ NA 1 MIESZKAŃCA (ZŁ)

Źródło danych: Ministerstwo Finansów, opracowanie własne

Znacznymi środkami na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego dysponują największe miasta. Na pierwsze miejsce zdecydowanie wysuwa się Warszawa. W jej budżecie zaplanowano w 2017 roku wydatki na poziomie 574,6 mln zł, co daje 328 zł na mieszkańca. Dużym budżetem dysponują także Kraków (324,4 mln zł, czyli 306 zł na mieszkańca), Łódź (177,4 mln zł, czyli 255 zł na mieszkańca) i Wrocław (154,8 mln zł, czyli 243 zł na mieszkańca).

	WYDATKI PLANOWANE W 2017 ROKU (ZŁ)	
	OGÓŁEM	NA 1 MIESZKAŃCA
Warszawa	574 588 586	328
Kraków	234 432 945	306
Łódź	177 436 281	255
Wrocław	154 765 922	243
Poznań	113 933 743	211
Gdańsk	102 476 517	221
Lublin	102 031 288	300
Szczecin	68 413 200	169
Katowice	67 711 876	227
Gdynia	64 616 793	262
Toruń	59 769 750	295
Bydgoszcz	50 482 917	143
Białystok	40 362 916	136
Radom	40 115 570	187
Sosnowiec	38 150 868	185
Bielsko-Biała	35 811 165	208
Opole	35 251 501	297
Wałbrzych	34 692 572	303
Zabrze	34 120 911	194
Częstochowa	31 016 398	137

Źródło danych: Ministerstwo Finansów, opracowanie własne

WYBRANE PUBLIKACJE:

- A. Celiński, J. Burszta, Z. Penza, M. Sęk, M. Wenzel, *DNA Miasta. Miejskie polityki kulturalne. Edycja 2016*, Fundacja Res Publica, <http://nck.pl/media/attachments/318571/Raport-DNA-Miejskie-Polityki-Kulturalne-2016.pdf> [dostęp: 20.09.2017].
- T. Kukołowicz, M. Modzelewska, P. Siechowicz, A. Wiśniewska, *Rola samorządu terytorialnego w finansowaniu polityki kulturalnej w Polsce w latach 1990–2015*, „Studia BAS” 2016, nr 2, s. 229–250.

Opracowanie: Tomasz Kukołowicz, doktor, Kierownik Działu Badań,
Narodowe Centrum Kultury, tkukolowicz@nck.pl

SEKTORY KREATYWNE

Narodowe Centrum Kultury

Zgodnie z definicją przyjętą przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego w Programie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego 2017 „Rozwój Sektorów Kreatywnych”:

„przemysły kultury i kreatywne to te sektory gospodarki, których wytwory bazują na potencjale kultury, indywidualnej kreatywności, umiejętności i talentu, poprzez tworzenie wartości własności intelektualnej. Specyfiką sektorów kreatywnych jest ich dualna funkcja, polegająca z jednej strony na promocji kultury i sztuki oraz zachowaniu dziedzictwa kulturowego, z drugiej na przyczynianiu się do wzrostu gospodarczego poprzez kreowanie miejsc pracy, innowacyjności i przyciąganie inwestycji. Do sektorów kreatywnych zalicza się następujące branże: architektura, archiwa i biblioteki, rzemiosło artystyczne, sektor audiowizualny (obejmujący film, telewizję, gry wideo i multimedia), dziedzictwo kulturowe, wzornictwo, festiwale, sztuki performatywne, muzykę, książki i wydawnictwa, radio oraz sztuki wizualne”¹.

Obecnie nie jest dostępne żadne opracowanie, które prezentowałoby całościowy obraz sektorów kreatywnych w Polsce. Posiadamy jednak szereg

1 Cytat za: http://www.mkidn.gov.pl/media/po2017/dokumenty/20161102_regulamin_Rozwoj_sektorow_kreatywnych_2017.pdf [dostęp: 28.09.2017].

opracowań szczegółowych. W niniejszym tekście przedstawiamy informacje na temat dwóch branż: gier wideo oraz branży muzycznej (ze szczególnym uwzględnieniem eksportu muzyki).

KONDYCJA POLSKIEJ BRANŻY GIER

Dwadzieścia lat temu, kiedy Polska była częścią bloku wschodniego, nasze możliwości zapoznawania się z najnowszymi technologiami były ograniczone – mimo to jeszcze przed przemianą ustrojową w naszym kraju powstawały gry komputerowe. Wystarczy przypomnieć stworzoną w 1986 roku na komputer ZX Spectrum przez Marcina Borkowskiego *Puszkę Pandory* – pierwszą grę rodzimego twórcy, którą próbowano sprzedać w Polsce i która doczekała się swojej recenzji w polskim piśmie.

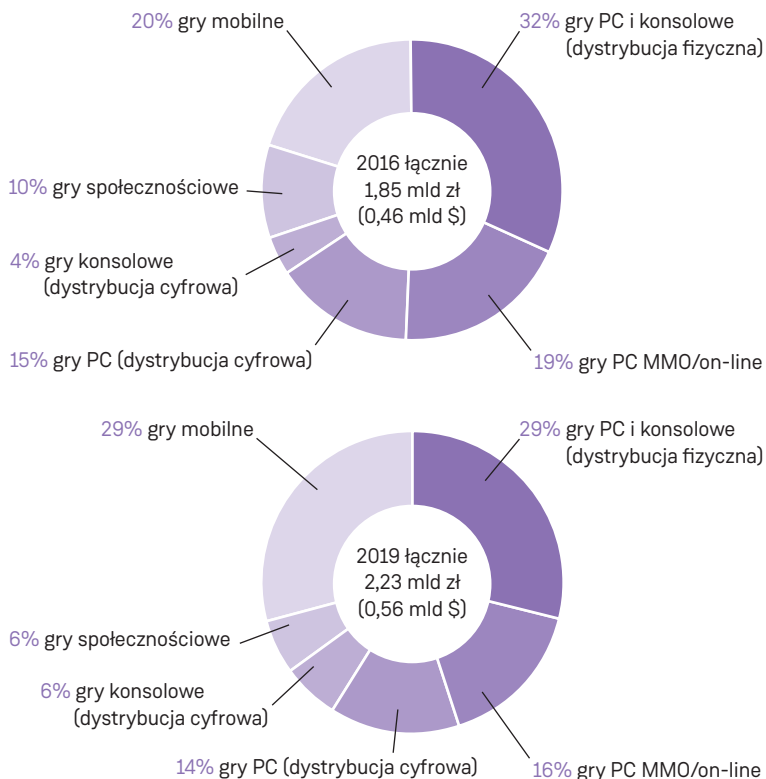
Dzisiaj (także w Polsce, w której do grania w gry komputerowe przynajmniej ponad 15 mln osób) gry – które przeszły długą drogę od rozrywki niszowej, którą pamiętamy sprzed trzydziestu lat, do rozrywki masowej – nie są już strefą zarezerwowaną dla entuzjastów nowych technologii i młodszej części społeczeństwa. Stały się natomiast żywym elementem kultury popularnej oraz ważną gałęzią międzynarodowej wymiany dóbr w ramach sektorów kreatywnych. Polscy twórcy gier zdobyli doświadczenie i umiejętności, co owocuje coraz lepszym produktem. Mamy ponad 240 firm produkujących gry. Polscy producenci wystawiają się na targach na całym świecie obok największych producentów z zagranicy. Każdy rok przynosi coraz to nowe sukcesy.

Najpełniejsze jak dotąd źródło danych o polskiej branży gier stanowi wydany przez Krakowski Park Technologiczny przy współpracy z partnerami (GRY OnLine S.A., Grupa Onet S.A., Fundacja Indie Games Polska oraz Stowarzyszenie Polskie Gry) raport *Kondycja polskiej branży gier '17*. Do celów raportu należało przede wszystkim określenie specyfiki rodzimej branży gier wideo na tle światowych trendów, charakterystyka aktualnego profilu graczy w Polsce oraz przedstawienie wartości branży, jak i kluczowych komponentów tworzących tę wartość. Źródłem danych przedstawionych w raporcie były m.in.: polskie i zagraniczne raporty branżowe, realizowane w latach 2014–2016 badania „Polish Gamers Research”, badanie wynagrodzeń w branży gier komputerowych – przeprowadzone we współpracy z Advisory Group TEST Human Resources, badanie „Polish GameDev 2017” oraz cykl ustrukturyzowanych wywiadów z przedstawicielami głównych segmentów rynkowych.

W latach 2015–2016 dokonana się zmiana liderów światowego rynku gier. W roku 2015 na czele rynków o największych przychodach tuż przed rynkami azjatyckimi (23,1 mld dolarów w skali roku), europejskimi, bliskowschodnimi i Afryką (22,1 mld rocznie) stały państwa Ameryki Północnej (23,6 mld). W roku 2016 Azja i Pacyfik odpowiadały już za 47% przychodów rynku gier, podczas gdy udział ten dla krajów Ameryki Północnej wynosił tylko 25%.

Według danych firmy analitycznej Newzoo Polska z kwietnia 2017 roku nasz kraj znajduje się na 23 miejscu na liście stu najważniejszych rynków dla branży gier pod względem generowanego przychodu. Na koniec 2016 roku wartość polskiego rynku gier wynosiła 1,85 mld złotych. Według prognoz zawartych w raporcie KPT do roku 2019 wartość ta powinna wzrosnąć do ok. 2,23 mld złotych, czyli o ponad 20%. W skali globalnej wyniki te nie są imponujące (to tylko 0,5% wartości całego rynku).

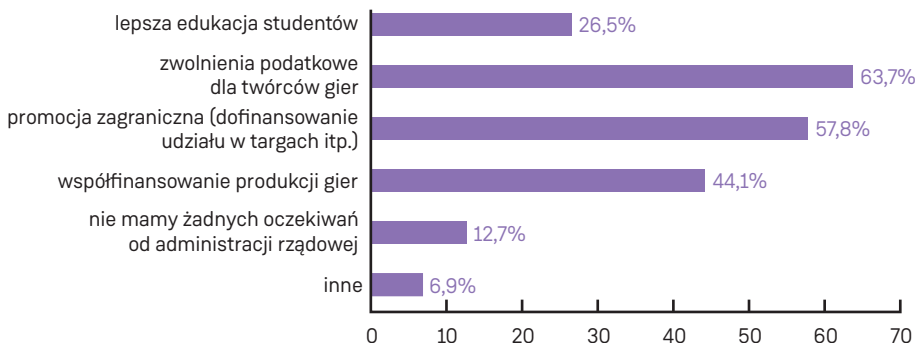
WARTOŚĆ POLSKIEGO RYNKU GIER W ROKU 2016 I PROGNOZA NA 2019 ROK

Źródło: Krakowski Park Technologiczny i in., *Kondycja polskiej branży gier '17*, s. 12

80% badanych uważa, że dla rozwoju branży potrzebne jest wsparcie ze strony instytucji publicznych, 68% uważa istniejące obecnie formy wsparcia za niewystarczające – realizowane niewłaściwie (36%) lub w zbyt małym zakresie (32%).

JAKICH FORM WSPARCIA FIRMA OCZEKIWAŁABY ZE STRONY INSTYTUCJI PAŃSTWOWYCH LUB SAMORZĄDOWYCH?

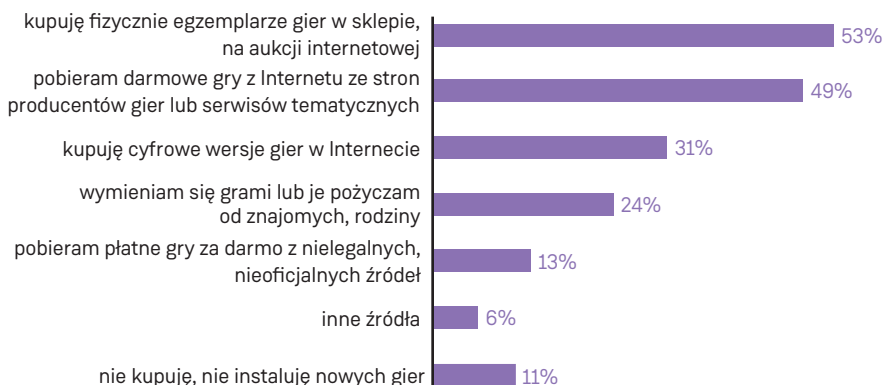
Źródło: Krakowski Park Technologiczny i in., *Kondycja polskiej branży gier '17*, s. 88

Zmianie uległ także profil polskiego gracza, zgodnie z trendami światowymi. W ciągu ostatnich 10 lat wzrosła liczba graczy wśród osób, które do tej pory z tego typu rozrywką miały do czynienia rzadko (m.in. kobiety w średnim wieku i osoby starsze). Przyczyniła się do tego m.in. rosnąca popularność urządzeń mobilnych. Gry zaczęły korzystać z technologii rzeczywistości rozszerzonej i wykorzystywać przestrzeń miejską jako istotny element rozgrywki, dzięki czemu wkroczyły do świata realnych interakcji oraz emocji zarezerwowanych do tej pory dla sportu. Wystarczy przywołać popularność, jaką zdobyła stworzona przez przedsiębiorstwo Niantic i wydana w lipcu 2016 roku gra miejska *Pokémon Go*, która pomimo tego, że otrzymała mieszane recenzje, w ciągu trzech dni od wydania stała się najczęściej pobieraną aplikacją w Stanach Zjednoczonych.

Przedwcześnie były prognozy o malejącym znaczeniu fizycznej dystrybucji gier w Polsce. Premiery hitów polskich deweloperów, jak *Wiedźmin 3: Dziki Gon* oraz rosnąca liczba konsol najnowszej generacji (PlayStation4, Xbox One) w polskich gospodarstwach domowych przełożyły się na wzrost przychodów ze sprzedaży gier pudełkowych o prawie 15%. Choć rok 2016 był pozbawiony spektakularnych premier polskich gier, sprzedaż wzrosła o kolejne 3%. Warto równocześnie odnotować, że gry kupowane legalnie

stanowią maksymalnie 30% gier przez nas posiadanych, resztę stanowią m.in. gry ściągnięte z sieci.

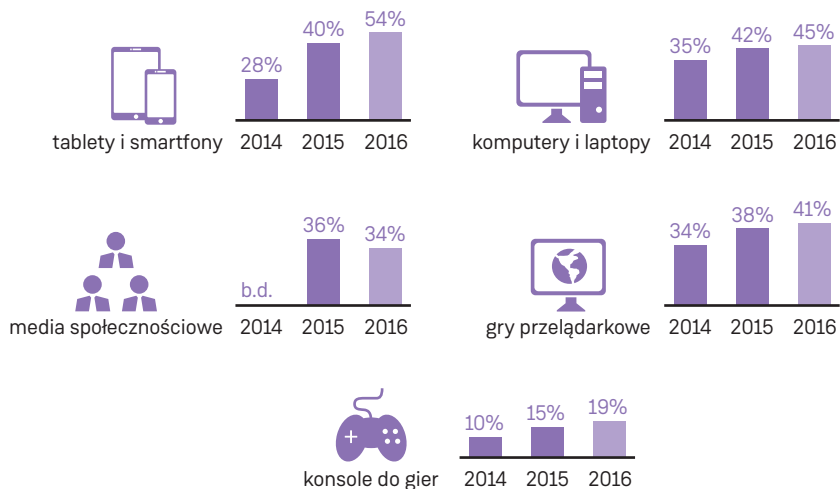
JAK POLACY POZYSKUJĄ GRY?

Źródło: Krakowski Park Technologiczny i in., *Kondycja polskiej branży gier '17*, s. 44

Najszybciej rozwijającym się w branży gier rynkiem jest rynek gier mobilnych. Gry on-line to też najpopularniejsza platforma wśród polskich graczy (54%). Mimo utraty pozycji lidera, komputery PC utrzymują nadal wysoką pozycję (45%).

LICZBA GRACZY POD WZGLĘDEM POSZCZEGÓLNYCH PLATFORM

Źródło: Krakowski Park Technologiczny i in., *Kondycja polskiej branży gier '17*, s. 33

KONDYCJA POLSKIEJ BRANŻY MUZYCZNEJ

Innym rynkiem, który w ostatnich latach przeszedł znaczącą transformację, jest rynek muzyczny. Zmiany w tej branży związane są przede wszystkim z upowszechnieniem się Internetu oraz wykorzystywaniem nowych nośników (pliki cyfrowe i *streaming*), co wpłynęło na możliwości dystrybucji, która jeszcze kilkanaście lat wcześniej wiązała się z koniecznością fizycznego transportu nośników – dzisiaj, wraz z zanikiem tej konieczności, proces dotarcia do słuchaczy z zagranicy jest dużo prostszy, chociażby za sprawą serwisów typu Spotify. Skutkiem ubocznym tego stanu rzeczy są wzrost konkurencji na rynku muzycznym i wzrost znaczenia promocji. Mowa tu także o konkurowaniu w skali globalnej.

Zgodnie z danymi Związku Producentów Audio Video w roku 2016 zarówno rynek światowy, jak i rodzimy odnotowały wzrost przychodów ze sprzedaży muzyki. Wzrosła sprzedaż zarówno cyfrowa, jak i fizyczna. Na rynku polskim największą część wciąż stanowi sprzedaż fizyczna (74% udziału w sprzedaży muzyki), co daje nam w tym zakresie 12 miejsce na świecie. Rośnie też w naszym kraju sprzedaż cyfrowa (26% udziału w sprzedaży muzyki). Jeśli chodzi o formaty cyfrowe, to serwisy streamingowe cieszą się największą popularnością i stanowią prawie 80% rynku cyfrowego. Prawie 13% rynku cyfrowego to pobrania on-line (spadek o prawie 20% w porównaniu z rokiem 2015). Na trzecim miejscu znajdują się pobrania na telefony komórkowe (8,15% rynku).

Co ciekawe, kolejny raz największy wzrost sprzedaży odnotowały winyle (29,11% wzrost w stosunku do roku 2015 w kraju i 23,3% na świecie).

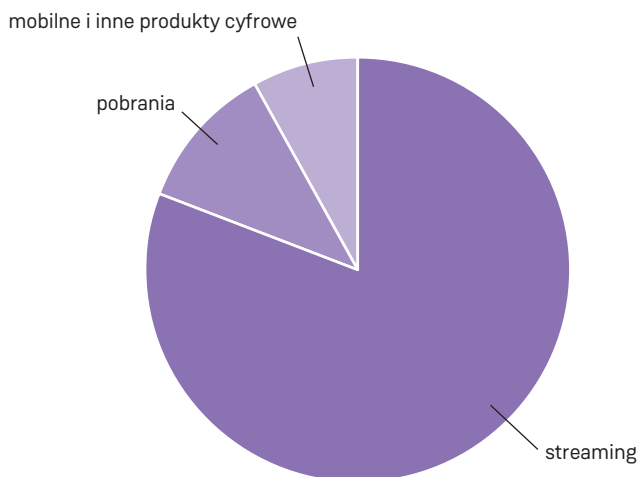
WARTOŚĆ RYNKU MUZYCZNEGO W POLSCE

	WARTOŚĆ W ZŁ	UDZIAŁY W RYNKU	ROK 2016 W PORÓWNANIU DO ROKU 2015
CAŁY RYNEK	249 790 748	100%	7,85%
SPRZEDAŻ CYFROWA	63 845 033	26%	17,58%
SPRZEDAŻ FIZYCZNA	185 945 715	74%	4,87%

Źródło: ZPAV, <http://www.zpav.pl/aktualnosc.php?idaktualnosci=1520>

[dostęp: 27.09.2017]

POLSKI RYNEK CYFROWY (KANAŁY SPRZEDAŻY W 2016 R.)

Źródło: ZPAV, <http://www.zpav.pl/aktualnosc.php?idaktualnosc=1520>

[dostęp: 27.09.2017]

Szczegółowych informacji na temat przychodów globalnego rynku muzycznego dostarcza publikowany co roku raport Międzynarodowej Federacji Przemysłu Fonograficznego (IFPI). Według danych opublikowanych w tegorocznej edycji raportu światowy rynek muzyczny w 2016 roku odnotował 5,9% wzrost – największy od 1997 roku, czyli od momentu pierwszej przeprowadzonej przez Federację analizy. Po raz pierwszy sprzedaż cyfrowa stanowiła aż połowę przychodów na tym rynku. Znaczący wzrost przychodów odnotowały Indie (26,2%), Meksyk (23,6%) oraz Chiny (20,3%), co udowadnia, że *streaming* wspiera wzrost rozwijających się rynków muzycznych.

Podczas drugiej edycji konferencji poświęconej eksportowi muzyki Music Export Conference w Warszawie Bogusław Pluta, dyrektor generalny ZPAV, i Marek Hojda, wiceprezes ZAiKS, poinformowali, że szacunkowe przychody ze sprzedaży polskiej muzyki za granicą wynoszą 22,1 mln zł. Jest to kwota znacznie mniejsza od przychodów osiąganych przez inne kraje, np. Wielką Brytanię. Mimo to brytyjskie działania proeksportowe mogą być dla nas przykładem jedynie w ograniczonym zakresie, bo uzyskiwane rezultaty są wynikiem nie tylko działań promocyjnych, ale także innych uwarunkowań (historycznych, językowych, kulturowych). Dużo bardziej zasadne jest korzystanie z doświadczeń krajów, w których angielski nie jest pierwszym językiem, a tradycja eksportu muzyki jest krótsza.

WYBRANE PUBLIKACJE:

- P. Gałuszka, *Analiza wartości eksportu polskiej muzyki – metodologia badania*, http://sektorykreatywne.mkidn.gov.pl/media/Badania_i_analizy/Analiza_wartosci_eksportu_polskiej_muzyki.pdf [dostęp: 27.10.2017].
- *Global Music Report 2017*, IFPI, <http://www.ifpi.org/downloads/GMR2017.pdf> [dostęp: 27.10.2017].
- *Kondycja polskiej branży gier '17*, Krakowski Park Technologiczny i in., <http://media.kpt.krakow.pl/20342-badania-kondycja-polskiej-branzy-gier-17-sa-juz-dostepne> [dostęp: 27.09.2017].
- *Wzrost sprzedaży muzyki w Polsce i na świecie!*, ZPAV, <http://www.zpav.pl/aktualnosc.php?idaktualnosci=1520> [dostęp: 27.09.2017].

Opracowanie: Natalia Szeligowska, Dział Badań,
Narodowe Centrum Kultury, nszeligowska@nck.pl

5.

MEDIA PUBLICZNE

MEDIA PUBLICZNE W DOBIE CYFROWYCH ZMIAN TECHNOLOGICZNYCH

Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji

Na rozwój mediów publicznych wpływa wiele czynników. Jednym z najistotniejszych jest technologia, która na przestrzeni lat silnie determinowała sposób tworzenia programu od modelu jednoplatformowego do modelu tworzenia treści „na wiele azymutów”.

Szczególnym punktem zwrotnym dla mediów publicznych było pojawienie się Internetu i wprowadzenie sieci informatycznych, czyli cyfryzacji. W przypadku nadawców publicznych innowacje te wpłynęły na zmiany w kilku obszarach:

- Wewnętrznych, m.in.:
 - wprowadzenie cyfrowego toku produkcji i emisji treści programowych;
 - reorganizacja sposobu komunikacji nadawcy z odbiorcą;
- Zewnętrznych – dotyczących pozycji rynkowej, tj. powstanie silnej konkurencji.

Programy mediów publicznych zmieniły technologiczny charakter – z analogowych stały się cyfrowe, zaczęły być nadawane w lepszej jakości, a treści w nich prezentowane dostępne w nowych obszarach, w tzw. „nowych mediach” – Internecie, w tym w serwisach społecznościowych, urządzeniach mobilnych, rozwiązaniach hybrydowych. Poniższy tekst prezentuje działalność nadawców publicznych w tych platformach komunikacji.

EMISJA CYFROWA PROGRAMÓW MEDIÓW PUBLICZNYCH

31 lipca 2013 roku wszystkie programy Telewizji Polskiej SA na terenie kraju zaczęły być nadawane w przekazie cyfrowym. Dzięki tej technologicznej zmianie odbiorcy otrzymali bogatszą ofertę programową (więcej programów) nadawaną z lepszą jakością. Niecały miesiąc później nadawca wydłużył czas rozpowszechniania programów regionalnych z 3,5 do 5 godzin dziennie, a w miejsce TVP INFO, który zaczął funkcjonować jako oddzielny program koncesjonowany, ruszyło nowe piętnastogodzinne pasmo wspólne nadawane równocześnie dla wszystkich regionów. Nadal stopniowo wydłużał się czas programów regionalnych – w 2016 r. wyniósł już 5 godz. 45 min. na dobę. Ponadto w 2013 r. TVP rozpoczęła emisję programu TVP Rozrywka, a rok później – TVP ABC.

W tej sytuacji w świecie mediów jedyną „analogową wyspą” pozostało radio. Dlatego 1 października 2013 r. Polskie Radio SA oraz publiczne rozgłośnie regionalne – przy finansowym wsparciu Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji – podjęły decyzję o rozpoczęciu emisji cyfrowej w DAB+.

W ciągu 3 lat od rozpoczęcia tego procesu radio publiczne zaczęło emitować nie tylko programy nadawane w FM, ale również stworzyło nową ofertę, przeznaczoną wyłącznie do tego kanału dystrybucji, czyli do DAB+. Aktualnie do dyspozycji słuchaczy pozostaje 5 programów ogólnokrajowych, 17 programów regionalnych oraz 9 programów nadawanych w technologiach cyfrowych (DAB + oraz Internet).

PROGRAMY POLSKIEGO RADIA SA NADAWANE W DAB+

Polskie Radio SA wyłącznie w emisji cyfrowej DAB+ nadaje trzy programy, tj.: **Czwórka** – Program skierowany do młodych (uczniów i studentów oraz osób rozpoczynających karierę zawodową). Skupia się przede wszystkim na: ich edukacji, sytuacji na rynku pracy i nowych technologiach. Program, zgodnie z decyzją Zarządu Polskiego Radia S.A. w emisji cyfrowej DAB+ dostępny jest od 1 września 2016 r.

Polskie Radio Dzieciom – program przeznaczony dla dzieci i rodziców. Składa się ze słuchowisk dla dzieci, bajek, audycji edukacyjnych. Natomiast dorośli znajdą w ofercie dyskusje, relacje, komentarze, porady wspierające proces wychowawczy oraz relację rodzica z dzieckiem. Przekaz pozbawiony jest treści komercyjnych i bloków reklamowych.

Polskie Radio Rytm – to muzyczna wizytówka platformy cyfrowej DAB+ Polskiego Radia, prezentująca przegląd aktualnych przebojów popularnej muzyki rozrywkowej, głównie najbardziej znanych piosenek z ostatnich 30 lat.

PROGRAMY WYSPECJALIZOWANE ROZGŁOŚNI REGIONALNYCH

Radio Kraków SA – OFF Radio Kraków – jest to program muzyczno-kulturalny, poświęcony aktualnym trendom i wydarzeniom w obszarze kultury, stylu życia i edukacji. Jego adresatami są przede wszystkim młodzi odbiorcy, zainteresowani kulturą i rozrywką muzyczną na „wyższym” poziomie.

Program nadawany jest przez 24 godziny na dobę, z czego średnio 7 godzin to audycje na żywo. W ramówce najwięcej miejsca zajmują audycje muzyczne oraz publicystyczno-słowne. W 2016 r. program został poszerzony o nowe gatunki muzyczne (jazz, blues, muzyka filmowa). Zwiększyła się również oferta informacyjna związana z kulturalnym i muzycznym życiem Krakowa.

Radio Szczecin SA – Radio Szczecin Extra – program muzyczno-kulturalny, adresowany do osób w wieku 18–30 lat. Program nadawany jest przez 24 godziny na dobę. Poświęcony jest aktualnym wydarzeniom w kulturze oraz przebojom XXI wieku oraz hitom z list przebojów krajowych i zagranicznych. W formacie muzycznym radia znajdują się m.in.: jazz, muzyka elektro-niczna oraz rock alternatywny. Radio prezentuje też lokalne wydarzenia kulturalne i rozmowy z lokalnymi artystami. Program dopełniają audycje informacyjne, gospodarcze, sportowe i kulturalne.

Radio Wrocław SA – Radio Wrocław Kultura – program nadawany przez 24 godziny na dobę, poświęcony relacjom z różnych wydarzeń kulturalnych. Szczególny nacisk w roku 2016 położony był na prezentację Wrocławia jako Europejskiej Stolicy Kultury. W przypadku tego programu cenne jest m.in. to, że oferta programowa tworzona jest wspólnie z wrocławskimi twórcami oraz młodymi animatorami kultury.

Radio Merkury – Radio Klasyka – uruchomiony 1 kwietnia 2016 r. program radiowy nadawany wyłącznie w Internecie poświęcony muzyce poważnej. Program nadawany jest przez 24 godziny na dobę. W 2016 roku w programie można usłyszeć m.in. transmisje z koncertów i festiwali oraz z przesłuchań konkursów muzycznych (np. transmitowany był Konkurs Skrzypcowy im. Henryka Wieniawskiego). W ofercie programowej dostępne są również audycje poświęcone muzyce klasycznej, a także informacje ze świata

muzyki, kalendarium wydarzeń muzycznych w Poznaniu oraz wywiady z artystami (soliści, dyrygenci, kompozytorzy).

Radio cyfrowe to nie tylko nowe propozycje programowe. Technologia cyfrowa w tym medium pozwala tworzyć usługi dodatkowe, które dostępne są w cyfrowych odbiornikach radiowych. Dlatego oprócz oferty programowej Polskie Radio SA oraz rozgłośnie regionalne oferują także podstawowe usługi dodatkowe, tj.:

- informacje tekstowe (DLS): opisy zawartości audycji;
- zdjęcia (SLS): pokazy slajdów;
- serwis Journaline – serwis tekstowy, który z jednej strony jest odpowiednikiem „telegazety”, z drugiej zaś uproszczoną formą strony internetowej, z podziałem na działy, umożliwiającą szybkie dotarcie do informacji;
- usługa EPG – elektroniczny przewodnik po ramówce.

W rozgłoszeniach regionalnych oferta w tym zakresie wygląda następująco:

USŁUGI DODATKOWE OFEROWANE PRZEZ ROZGŁOŚNIE REGIONALNE

SPÓŁKA	DLS	SLS	EPG	JOURNALINE
Radio Białystok				
Radio Gdańsk	OK			
Radio Katowice	OK	OK		
Radio Koszalin	OK	OK		
Radio Kraków				
Radio Lublin				
Radio Łódź	OK	OK	OK	OK
Radio Merkury	OK			
Radio Olsztyn			OK	OK
Radio Opole	OK	OK		
Radio PiK	OK	OK		
RDC				
Radio Rzeszów				
Radio Szczecin	OK	OK		OK
Radio Wrocław	OK	OK	OK	OK
Radio Zachód	OK	OK		

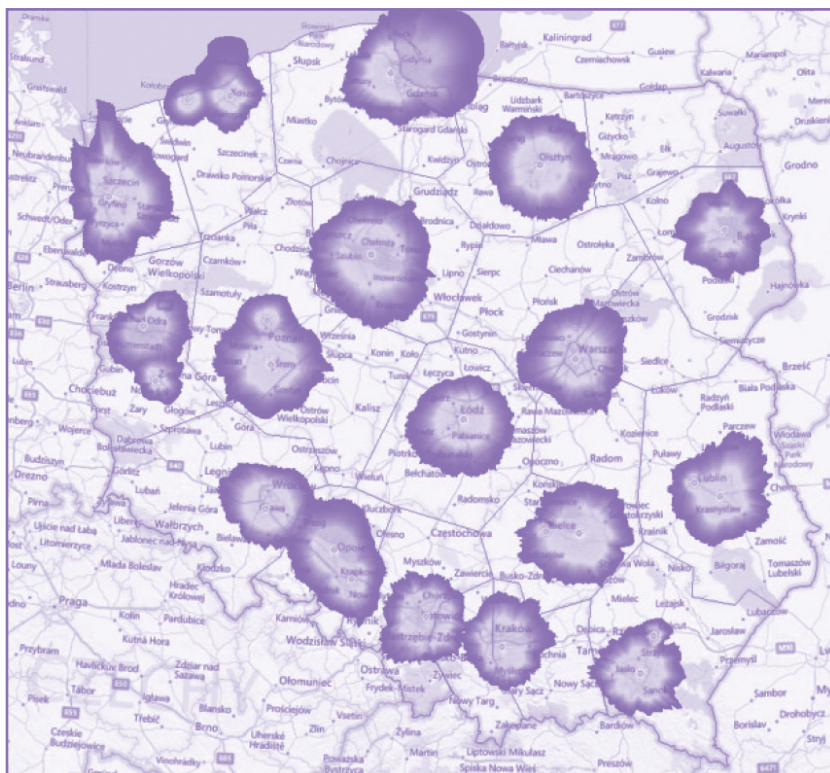
Źródło: patrz bibliografia

W obszarze usług dodatkowych proponowanych przez rozgłośnie widoczny jest wyraźny progres, bowiem w stosunku do roku 2015 wzrosła

liczba spółek tworzących tego rodzaju usługi. W 2015 było ich pięć (Radio Łódź SA, Radio Wrocław SA, Radio Koszalin SA, Radio Szczecin SA, Radio Merkury SA), a w 2016 usługi zostały uruchomione przez kolejnych sześć spółek (Radio Gdańsk SA, Radio Katowice SA, Radio Olsztyn SA, Radio Opole SA, Radio PiK SA, Radio Zachód SA), co więcej, rozgłośnie sygnalizują, że posiadają potencjał do rozwijania tego typu działalności i zgłaszają chęć rozwijania usług w przyszłości.

Aktualny zasięg radiowej emisji cyfrowej obejmuje 21,3 mln osób (55,6 %) i 103,0 tys. km² (33,0 %). Na mapie Polski kształtuje się on następująco:

PRZYBLIŻONY ZASIĘG MOBILNY DLA EMISJI DAB+ (OD 1 GRUDNIA 2015 R.)

Źródło: patrz bibliografia

Docelowo planowane jest, że zasięg emisji DAB+ ma objąć 99,5% powierzchni kraju i 38,3 mln mieszkańców Polski.

STRONY INTERNETOWE

Strony internetowe mediów publicznych zaczęły powstawać pod koniec lat dziewięćdziesiątych. Jako pierwsze swój serwis uruchomiło Polskie Radio SA. Był to rok 1994. Natomiast rozgłośnie regionalne w świat Internetu zaczęły wkraczać w latach 1996–1999. Strony www Telewizji Polskiej SA pojawiły się w roku 2000. W początkowej fazie były to tzw. strony „wizytówkowe”, które zawierały najistotniejsze informacje o samej spółce, m.in. jej nazwę, adres, informację o zarządzie. Potem zaczęły pojawiać się treści promujące audycje i prowadzących je dziennikarzy. Stopniowo serwisy zaczęły być wzbogacane treściami multimedialnymi, zarówno tymi przekazywanymi na żywo (program radiowy nadawany on-line), jak i dostępnymi „na żądanie”.

Intensywny rozwój tego obszaru nastąpił w ostatnich 10 latach. W przypadku Telewizji Polskiej SA było to powstanie w 2010 roku portalu TVP.pl z informacjami o ramówce programowej, który umożliwiał również dostęp do biblioteki VoD. Wkrótce potem Telewizja Polska SA uruchomiła platformę vod.tvp.pl, która obecnie zawiera ponad 43,5 tys. różnego rodzaju pozycji programowych podzielonych na kilkanaście kategorii (archiwalia, produkcje współczesne, fabularne, dokumentalne, publicystyczne, informacyjne i inne). W ostatnich latach szczególną uwagę spółka przywiązuje również do transmisji na żywo różnego rodzaju wydarzeń, m.in. sportowych, kulturalnych i informacyjnych. W 2016 roku nadano 5212 transmisji, m.in. dotyczących Światowych Dni Młodzieży 2016, EURO 2016 oraz Letnich Igrzysk Olimpijskich Rio de Janeiro, koncertów Eurowizji i Eurowizji Junior, 15. Międzynarodowego Koncertu Skrzypcowego im. H. Wieniawskiego, konkursu Młody Muzyk Roku, 53. Krajowego Festiwalu Piosenki Polskiej w Opolu, 1050. rocznicy Chrztu Polski, obchodów Narodowego Święta Niepodległości czy Narodowego Dnia Pamięci Żołnierzy Wyklętych.

Spółka inwestowała również w rozwój internetowych kanałów tematycznych, m.in. TVP Parlament (liczba stałych użytkowników w 2016 r. wyniosła ok. 2 637 938 użytkowników). Z okazji szczególnych wydarzeń TVP SA uruchamiała w Internecie okolicznościowe kanały tematyczne (m.in. w okresie 2014–2016: TVP – 25 lat wolności; TVP Regionalna – śladami Jana Pawła II; TVP Żagle; TVP – Festiwal Dwa Teatry; TVP – Chopin, ŚDM TVP – Światowe Dni Młodzieży 2016, Chrzest Polski TVP). Uruchamiane były także inne projekty multimedialne: Internetowy Teatr dla Szkół (działa od 2012 r.; w ramach tego projektu zrealizowano 55 transmisji ze spektakli, które obejrzало ponad 5,1 mln młodych widzów – uczniów), dodatkowy serwis Teatru

Telewizji oferujący materiały informacyjne powiązane ze spektaklami oraz umożliwiające oglądanie przedstawień na żywo, również na urządzeniach mobilnych. Serwisy z grupy TVP uzyskują coraz większą społeczną popularność. W 2010 r. liczba wejść sięgała ok. 2 mln, natomiast średnia miesięczna liczba realnych użytkowników dla grupy TVP w 2015 roku wyniosła 3,9 mln, a w 2016 było to już 5,1 mln użytkowników.

W ostatnich latach zmiany następowały również w Polskim Radiu. Rokrocznie wzrastała liczba wejść na strony internetowe Polskiego Radia: od ok. 800 tys. na początku 2010 r. do ponad 26,5 mln w 2016 r. Na portalu PR SA oprócz bieżących informacji z kraju i ze świata oraz opisu zawartości audycji znaleźć można serwisy specjalne. Portal Polskiego Radia regularnie rozwija kilkanaście serwisów historycznych poświęconych np. tematyce Powstania Warszawskiego, losów Cichociemnych, Sierpnia 1980 i Bitwy Warszawskiej. Serwisy te oprócz informacji tekstowych zawierają archiwalne materiały dźwiękowe, wypowiedzi historyków oraz nagrania wideo. Do niektórych dołączone są nagrania utworu literackiego wzbogacające wiedzę słuchaczy o kontekst społeczno-historyczny prezentowanego zagadnienia. W sumie na portalu dostępnych jest 670 tys. plików audio i 22 tys. plików wideo.

Oprócz ww. oferty istotnym dla słuchaczy serwisem jest mojepolskie-radio.pl, które zostało uruchomione w 2010 r. W ramach tego serwisu, oprócz dostępu do wszystkich anten Polskiego Radia (*streaming 7 programów*), jest możliwość słuchania 47 kanałów tematycznych: m.in. archiwum Radia Wolna Europa, Jan Paweł II w Radiach Wolności, Z dziejów Armii Krajowej, Zabawy z językiem, Historia najnowsza Polski, Muzyka F. Chopina, Koncerty w Trójce, Szanty, Wywiady Marka Niedźwieckiego itd. Średnio w ciągu tygodnia z tej usługi korzysta ok. 150 tys. unikalnych słuchaczy.

Lata 2010–2016 to okres dynamicznego rozwoju serwisów internetowych rozgłośni regionalnych radia publicznego. W tym przypadku strony internetowe rozgłośni koncentrują się na zagadnieniach regionalnych. Bardzo szybko zdobyły popularność wśród użytkowników i zyskały wysoką rangę wśród regionalnych źródeł informacji. Tak sprawna organizacja i rozszerzanie serwisów o nowe treści było możliwe dzięki tworzeniu od 2012 r. samodzielnych redakcji nowych mediów, zatrudniających wysokiej klasy specjalistów (dziennikarzy, informatyków, grafików). Ostatni rok to również rozwój oferty wideo na stronach radiowych. Coraz częściej w serwisach www rozgłośni radiowych pojawiają się materiały filmowe, które ilustrują oraz rozszerzają informacje, audycje sportowe, kulturalne czy interwencyjne, prezentowane na antenie radiowej.

Media publiczne nie ograniczają się tylko do własnych stron internetowych. Ze swoją ofertą dostępne są również w najpopularniejszych serwisach społecznościowych, takich jak Facebook, YouTube, Twitter, Instagram, Snapchat.

W związku z dynamiką działań spółek mediów publicznych na platformach nowych mediów, KRRiT w 2015 roku wykonała analizę stron internetowych 19 spółek nadawców publicznych. Ocenie poddana była w szczególności publikowana treść oraz budowa i realizacja funkcji komunikacyjnej, a więc stworzenia odbiorcom za pośrednictwem portali możliwości oceny i współtworzenia programu. Badaniu poddano wszystkie serwisy ogólnopolskie, regionalne i tematyczne telewizji publicznej, Polskiego Radia SA oraz rozgłośni regionalnych. Łącznie monitoring objął 58 stron www tworzonych przez nadawców publicznych.

Wyniki monitoringu wskazały, że dobór treści w serwisach internetowych był ściśle skorelowany z charakterem danego programu. Wszystkie materiały dziennikarskie udostępniane na stronach cechował wysoki poziom warsztatu oceniany przede wszystkim pod względem jakości używanego języka i poziomu edytorskiego publikacji.

Serwisy różniły się stopniem udostępniania informacji na temat redakcji danego programu nadawcy publicznego. Lepszą ekspozycję tego typu treści odnotowano na stronach www nadawców regionalnych. Dane kontaktowe do redakcji oraz biogramy poszczególnych dziennikarzy tworzących program były bardziej rozbudowane, a dotarcie do nich łatwiejsze niż na stronach nadawców ogólnopolskich.

URZĄDZENIA MOBILNE

Media publiczne coraz częściej dostępne są również w urządzeniach mobilnych. Oprócz serwisów, które dzięki funkcji responsywności (dostosowania stron www do ekranu urządzenia mobilnego) są z łatwością odbierane w urządzeniach mobilnych, nadawcy publiczni posiadają specjalnie tworzone do tego kanału aplikacje „widgetowe”, które w łatwy sposób pozwalają dotrzeć do treści przez nich tworzonych.

Telewizja Polska SA od 2012 roku stopniowo do swojej oferty włączała kolejne aplikacje mobilne – 2012 r. Smart TV, 2013 r. TVP Stream, 2015 r. Telewizyjne Abecadło, Gotowanie z TVP ABC. Aplikacja TVP Stream w grudniu 2015 roku została zainstalowana 104 tys. razy na urządzeniach z systemem Android, a w grudniu 2016 już ponad 160 tys. razy. Na urządzenia

z systemem iOS w 2016 roku została pobrana prawie 7 tys. razy (177 tys. pobrań od początku istnienia). Natomiast druga najważniejsza aplikacja Spółki – TVP.pl – do grudnia 2015 roku została zainstalowana na urządzeniach z systemem Android prawie 190 tys. razy, w grudniu 2016 roku instalacji było już ponad 208 tys. Na urządzenia z systemem iOS w 2016 roku została pobrana ponad 23 tys. razy (141 tys. pobrań od początku istnienia)¹.

W 2011 r. udostępnione zostały przez Polskie Radio SA aplikacje mobilne na tablety i smartfony. Na koniec 2016 roku z aplikacji korzystało 385 tys. osób. Platforma ta oferuje *streaming* z anten Polskiego Radia, serwis informacyjny oraz możliwość słuchania kanałów tematycznych mojepolskieradio.pl.

Większość rozgłośni regionalnych również wprowadziła do oferty aplikacje mobilne umożliwiające słuchanie ich programów, wybranych materiałów dźwiękowych czy przeglądanie serwisów wideo oraz wiadomości na tabletach i smartfonach. Aplikacje poszerzają możliwość kontaktu słuchaczy z daną redakcją. Pozwalają bowiem użytkownikom nie tylko wysyłać informacje, ale również filmy i zdjęcia z ciekawych wydarzeń. Wysłane w ten sposób materiały mogą zostać wykorzystane na antenie lub stronie internetowej rozgłośni, czyniąc słuchaczy realnymi współtwórcami programu.

INNE USŁUGI

Od 2015 roku rozwijana jest przez TVP SA usługa telewizji hybrydowej w standardzie HbbTV, umożliwiająca widzom (poprzez równoczesne podłączenie do Internetu) dostęp do szeregu dodatkowych informacji powiązanych z nadawanym programem. Po raz pierwszy widzowie skorzystali z tej usługi przy okazji rozgrywanych w Polsce Mistrzostw Europy w piłce nożnej, kiedy w trakcie oglądania meczów istniał dostęp m.in. do rozbudowanych statystyk piłkarskich, informacji o zawodnikach, ankiet i audiodeskcrypcji. W 2016 roku TVP odnotowała przyrost liczby unikalnych użytkowników korzystających z tej platformy. W okresie od grudnia 2015 do grudnia 2016 z 1 842 069 do 3 262 188².

Oprócz opisanych powyżej działań, media publiczne pracują nad projektem zakładającym utworzenie systemu wymiany zdigitalizowanych materiałów audiowizualnych – Biblioteka Cyfrowa Mediów Publicznych. W realizacji

1 <http://s.tvp.pl/repository/attachment/3/0/3/303c9c820742c2526097b690bd3606321489490812390.pdf> [dostęp: 20.10.2017].

2 Ibidem.

projektu wyznaczono dwa cele, które jednocześnie stały się głównymi etapami realizacji koncepcji BCMP:

- Wewnętrzna, między spółkami mediów publicznych, wymiana zdigitalizowanych materiałów audialnych i audiowizualnych gromadzonych w zbiorach publicznej radiofonii i telewizji;
- Powszechny dostęp użytkowników zewnętrznych do systemu BCMP, który pozwoli na szersze upowszechnienie programów i audycji nadawców publicznych, a także – co niezwykle istotne – dostarczy unikalną treść (wiedzę z różnych dziedzin).

Archiwa mediów publicznych są największym w Polsce zbiorem materiałów audiowizualnych zawierających audycje o charakterze naukowym, edukacyjnym, społeczno-politycznym, rozrywkowym, kulturalnym czy sportowym. Szeroki, społeczny dostęp do zgromadzonej oferty programowej nadawców publicznych powinien służyć rozwojowi społeczeństwa polskiego oraz wzrostowi jego kapitału intelektualnego i kulturowego. Należy jednak zaznaczyć, że realizacja etapu związanego z powszechnym dostępem jest najtrudniejsza ze względu na ogromne trudności o charakterze prawnym, w szczególności przepisy prawa autorskiego odnoszące się do materiałów, których produkcja przypadła przed rokiem 1994. Rozwiązaniem tego problemu byłyby nowe regulacje prawne dotyczące praw autorskich.

PRZYSZŁOŚĆ NOWYCH MEDIÓW W MEDIACH PUBLICZNYCH

Analizując powyższe działania mediów publicznych wydawałoby się, że odpowiedziały one na wyzwania stawiane im przez społeczeństwo informacyjne. Niestety, nie do końca. Choć od 2014 roku Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji regularnie przeznacza środki abonamentowe na rozwój działalności rozgłośni publicznych w obszarze nowych mediów (wykres na kolejnej stronie), środki te są niewystarczające.

W latach 2014–2016 abonament pokrywał koszty nowych mediów w Polskim Radiu SA średnio w 63%, a w rozgłosniach radiofonii regionalnej w 66%. Natomiast TVP SA działalność tę zmuszona jest finansować w większości ze środków pozyskanych z reklamy.

A wyzwania w tym obszarze są i będą coraz większe. Media bowiem stoją dziś u progu transformacji wywołanej szybkim rozwojem usług sieciowych IT oraz wirtualizacją przetwarzania danych – *cloud computing*. Stoją

na progu świata wirtualizacji, który fundamentalnie zmieni tok produkcji, emisji i dotarcie odbiorcy do treści programowych – personalizacja oferty programowej. Zupełnie tak jak przewidywał to Karol Jakubowicz: „za sprawą cyfryzacji i informatyzacji techniki radiowej i telewizyjnej cały tok produkcji może zostać przekształcony w sieciowe systemy produkcji z wykorzystaniem materiałów programowych składowanych na serwerach”³.

ABONAMENT PRZYZNANY NA TWORZENIE I ROZWÓJ NOWYCH MEDIÓW W LATACH 2014–2017

Źródło: patrz bibliografia

Zatem tak rozumiane zmiany o charakterze transformacyjnym mogą, jak w przypadku pojawienia się Internetu, doprowadzić do ponownie głębokiego „przedefiniowania systemów i procesów”⁴ na całym rynku medialnym. W świetle tych nieuchronnych zmian podstawową kwestią staje się dla mediów publicznych opracowanie kierunkowych zmian strategicznych prowadzących do znalezienia właściwej drogi, która będzie odpowiadać na

3 K. Jakubowicz, *Media publiczne. Początek końca czy nowy początek*, Wydawnictwo Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2007 r., s. 202.

4 Kung L., *Strategie zarządzania na rynku mediów*, Oficyna Wydawnicza Wolters Kluwer business, Warszawa 2012 r., s. 177.

współczesne potrzeby widzów i słuchaczy. Warto zatem, by media publiczne już dziś podejmowały takie działania, które w przyszłości – w dobie mediów wirtualnych – pozwolą im zachować przewagę kompetencyjną.

WYBRANE PUBLIKACJE:

- „Sprawozdanie Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji z działalności w 2014 roku”;
- „Sprawozdanie Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji z działalności w 2015 roku”;
- „Sprawozdanie Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji z działalności w 2016 roku”;
- „Informacja w sprawie rozwoju emisji cyfrowej w Polskim Radiu i rozgłoszeniach regionalnych w roku 2016”.

Opracowanie: Barbara Stachowiak, Dyrektor Departamentu Mediów Publicznych
w Biurze KRRiT, Barbara.Stachowiak@krrit.gov.pl

6.

UCZESTNICTWO W KULTURZE

CZYTELNICTWO

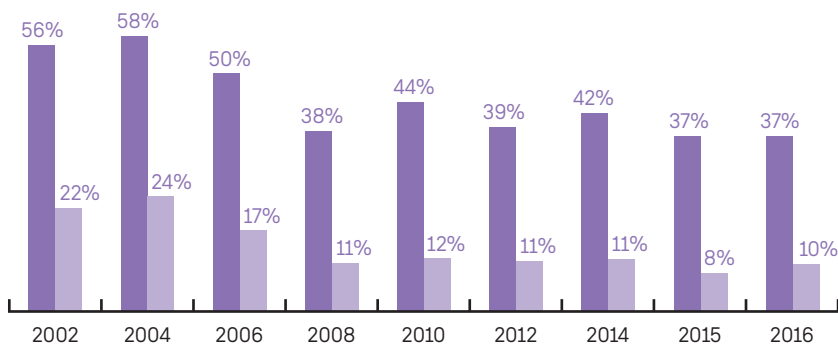
Biblioteka Narodowa

Badanie Biblioteki Narodowej od 1992 r. prowadzone jest cyklicznie na reprezentatywnej ogólnopolskiej próbie respondentów w wieku co najmniej 15 lat. W 2016 r. próba liczyła 3149 osób dobranych metodą *random route*. Wywiady przeprowadzono metodą CAPI (*Computer Assisted Personal Interview* – wspomaganego komputerowo wywiadu kwestionariuszowego) w domach respondentów. Cykliczność badań czytelnictwa prowadzonych w Bibliotece Narodowej umożliwia obserwowanie trendów w czasie.

KTO CZYTA?

Wyniki badania przeprowadzonego w 2016 roku nie zaskakują – podstawowe wskaźniki utrzymują się na poziomie zbliżonym do tego, który zarejestrowano w trakcie kilku poprzednich pomiarów. Transformacja czytelnictwa polegająca na wyraźnym spadku deklaracji czytelniczych miała miejsce między 2004 a 2008 rokiem, kiedy to czytająca książki większość (ok 60% respondentów deklarujących czytanie przynajmniej 1 książki w ciągu roku) zamieniła się w czytającą mniejszość (40%). W tym samym okresie o połowę skurczył się również odsetek czytelników intensywnych (czytających 7 i więcej książek rocznie).

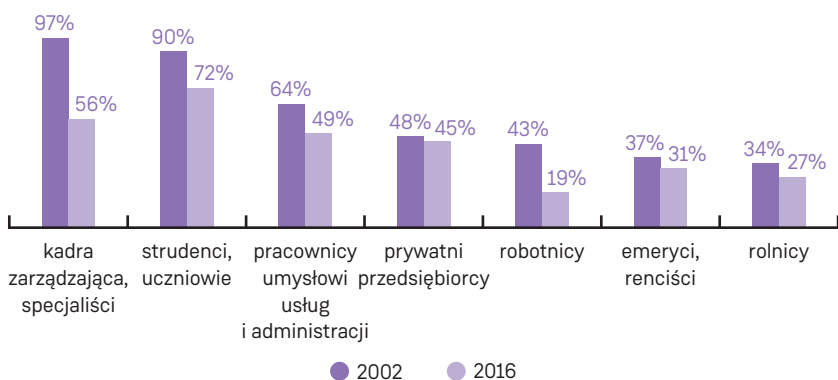
POZIOM CZYTELNICTWA W POLSCE W LATACH 1992–2016:
ODSETKI CZYTELNIKÓW (CO NAJMNIEJ 1 KSIĄŻKA ROCZNIE)
I CZYTELNIKÓW INTENSYWNYCH (7 I WIĘCEJ KSIĄŻEK ROCZNIE)

Źródło: Biblioteka Narodowa

Wspomniany wyżej spadek czytelnictwa silniej zaznaczył się wśród mężczyzn niż wśród kobiet, był większy w miastach niż na wsi i wśród młodszych grup wiekowych niż wśród emerytów. Poziom czytelnictwa zmalał zarówno wśród osób z wykształceniem wyższym, jak i zasadniczym zawodowym. W dłuższej perspektywie czasowej zjawisko to dotknęło wielu grup zawodowych, w tym kadry zarządzającej i specjalistów.

CZYTANIE KSIĄŻEK W WYBRANYCH GRUPACH ZAWODOWYCH
(2002, 2016)

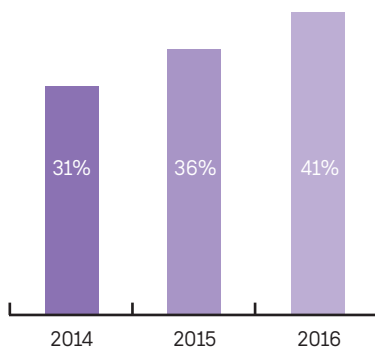

Źródło: Biblioteka Narodowa

Przyczyn niskich odsetków czytelników książek w Polsce należy szukać zarówno w dokonujących się w skali globalnej przemianach cywilizacyjnych, jak i w uwarunkowaniach lokalnych. Wiele wskazuje na to, że czytanie książek nie jest dziś źródłem społecznego prestiżu, ani nie stanowi wyróżnika stylu życia wyższych warstw polskiej klasy średniej.

Książka traci na znaczeniu jako atrakcyjny przedmiot, który chce się posiadać. Rośnie odsetek gospodarstw domowych, w których nie ma żadnych książek albo są tylko podręczniki szkolne. Posiadane przez Polaków księgozbiory są nieliczne. 64% z nich liczy do 50 woluminów, a takich, które składają się z co najmniej 500 książek jest zaledwie 2%.

GOSPODARSTWA DOMOWE, W KTÓRYCH NIE MA ŻADNYCH KSIĄŻEK LUB SĄ TYLKO PODRĘCZNIKI SZKOLNE

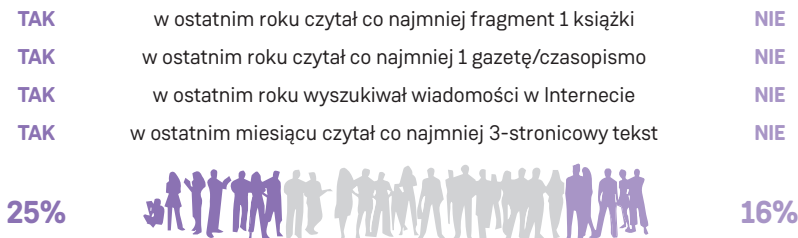

Źródło: Biblioteka Narodowa

Osoby, które nie czytają żadnych książek, diagnozują swoją postawę jako ukształtowaną w stosunkowo odległej przeszłości, tzn. coraz rzadziej twierdzą, że przestali czytać ostatnio, przyznając się albo do tego, że nigdy nie czytali książek, albo do tego, że czytali wyłącznie w szkole. Od 2012 roku konsekwentnie rośnie odsetek respondentów deklarujących, że koniec szkoły był dla nich również końcem kontaktu z książkami; w 2016 roku takiej odpowiedzi udzieliło aż 63% nieczytających.

Ze statystycznego punktu widzenia podejmowanie jednej z praktyk lekturowych (np. czytanie gazet lub dłuższych tekstów) sprzyja podejmowaniu innych (np. czytaniu w Internecie bądź czytaniu książek). Prowadzi to do biegunowości czytelniczego zaangażowania. Na jednym biegunie znajdują się czytelnicy, którzy na wszystkie pytania o praktyki czytelnicze odpowiadają twierdząco (tzw. omniczytelnicy) na drugim – ci, którzy konsekwentnie

OMNICZYTELNICY VS. OSOBY POZA KULTURĄ PISMA

Źródło: Biblioteka Narodowa

zaprzeczą („poza kulturą pisma”). Ci pierwsi stanowili w 2016 roku 16% populacji (17% w 2012), ci drudzy – 25% (21% w 2012).

CZYTANIE JEST SPOŁECZNE

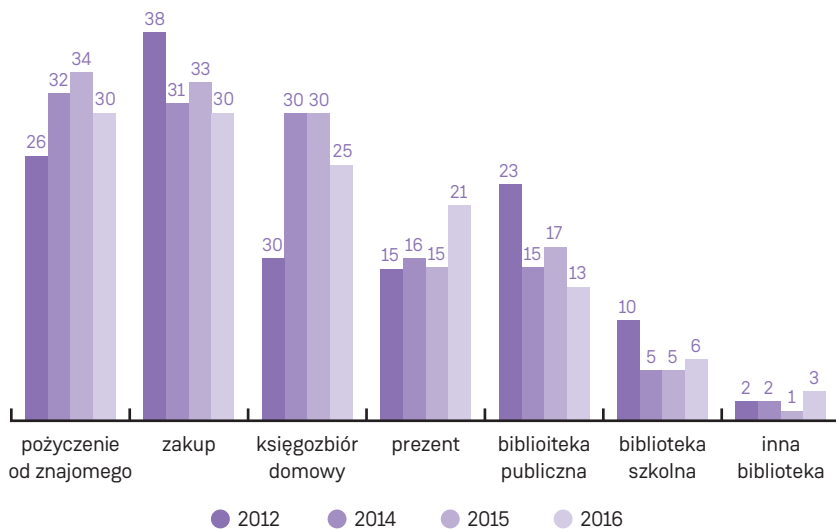
Praktyki lekturowe są praktykami społecznymi, tzn. wynikają nie tylko z indywidualnych preferencji czy cech osobowości, ale również – jeśli nie przede wszystkim – ze stylu życia środowisk, do których się należy. Wyniki kolejnych edycji badań BN pokazują, że kto dorastał w czytającej rodzinie i w życiu dorosłym również obraca się wśród osób czytających, ma statystycznie większe szanse na to, aby obecnie czytać książki niż ten, kto rzadko ma styczność z książkami i ich amatorami. Sporadycznie zdarza się, by czytały osoby, których bliscy i znajomi w ogóle tego nie robią. Dziewięciu na dziesięciu badanych deklarujących, że członkowie ich rodzin nie czytają książek, również nie czyta (potwierdzają to wyniki zarówno z 2014, jak i 2015 r.). Jeśli nie czytają ich znajomi – ich statystyczna szansa na znalezienie się wśród czytelników spada do kilku procent.

Jakkolwiek czytanie książek koreluje z poziomem wykształcenia (to zarówno wykształceniem respondenta, jak i jego rodziców), analizy strukturalne dowodzą, że to nie samo wykształcenie jednostki, lecz jej obecne środowisko społeczne oddziałuje pozytywnie z największą siłą. Dokonuje się to poprzez socjalizację czytelniczą w rodzinie, lecz w jeszcze większym stopniu przez wpływ najbliższego otoczenia: domowników, przyjaciół czy znajomych z pracy. Natomiast czynnikiem, który zmniejsza prawdopodobieństwo czytania książek, jest postawa materialistyczna. Czytanie książek słabo wpisuje się w światopogląd, w którym „miarą życiowego sukcesu jest stan posiadania różnych dób materialnych”, zaś na podziw i uznanie zasługują ludzie, którzy mają „drogie domy, samochody i ubrania”.

SKĄD BIERZEMY KSIĄŻKI DO CZYTANIA?

Książki czytane w 2016 roku najczęściej były pożyczane lub otrzymywane od znajomych, kupowane lub pochodziły z księgozbioru domowego. Na dalszym planie jako źródło książek znalazły się biblioteki, w tym biblioteki publiczne. Legalne i nieformalne pobranie książki z Internetu wciąż stanowi marginalny sposób jej pozyskania.

ŹRÓDŁA CZYTANYCH KSIĄŻEK, DANE W (%)

Źródło: Biblioteka Narodowa

W stosunku do roku poprzedniego w 2016 roku o 2 punkty procentowe zmniejszyła się liczba osób deklarujących korzystanie z biblioteki publicznej (z 13% do 11%); proporcjonalnie (z 17% do 13%) zmniejszył się również udział książek wypożyczonych z bibliotek publicznych w odpowiedziach dotyczących źródeł czytanych książek.

Biblioteki są dla badanych przede wszystkim, ale nie wyłącznie, wypożyczalnią książek. To także miejsca, do których warto przyjść po coś innego – skorzystać z pomocy bibliotekarza, wziąć udział w organizowanych tam wydarzeniach kulturalnych albo po to, by spędzić czas – samotnie lub na przykład z dzieckiem – w miejscu bezpiecznym, do którego dostęp jest bezpłatny. Dla części badanych brak opłat związanych z korzystaniem z biblioteki nie jest tożsamy z brakiem jakichkolwiek kosztów, które trzeba

ponieść. Należy do nich przede wszystkim czas stanowiący powszechnie stosowaną miarę dostępności treści kultury.

Poza użytkownikami niewiele osób myśli o bibliotekach publicznych w kategoriach zasobu, którego zniknięcie wpłynęłoby w jakikolwiek sposób na ich codzienne życie. Na pytanie: „Gdyby w pobliżu Pana(-i) miejsca zamieszkania zamknięto bibliotekę publiczną – czy wywarłoby to duży wpływ, niewielki wpływ lub nie miałoby żadnego wpływu na Pana(-ią) i Pana(-i) rodzinę?”, jedynie 15% ankietowanych odpowiedziało, że miałyby to na nich duży wpływ. Zdaniem 26% ów wpływ byłby niewielki, a 50% uważa, że żaden. Nawet jeśli badani sami nie korzystają z bibliotek, to mają jednak świadomość, że ich obecność służy lokalnej wspólnocie. We wszystkich grupach społecznych – zarówno cechujących się wyższym, jak i niskim udziałem użytkowników bibliotek – odpowiedzi na to samo pytanie zadane w odniesieniu do wspólnoty lokalnej były wyższe niż w odniesieniu do sytuacji indywidualnych.

CZYTANIE CYFROWE

Książki w formacie cyfrowym (e-booki, skany drukowanych książek, a także audiobooki) to bardzo niewielka część wskazanych jako czytane lub słuchane tytułów, niemniej liczba legalnie bądź nieformalnie pobranych z Internetu książek, a także liczba deklarujących to osób, systematycznie rośnie. 7% respondentów w 2016 roku odpowiedziało, że przynajmniej raz czytało e-booka, tyle samo słuchało audiobooka. Co druga osoba, która wśród przeczytanych przez siebie książek wskazała e-booki lub audiobooki, wymieniła jedynie książki w postaci cyfrowej, co oznacza, że uczestniczy w kulturze książki bez pośrednictwa druku.

Najwięcej książek w formatach cyfrowych czytają osoby na stanowiskach kierowniczych oraz specjaliści, czyli grupy zawodowe, których praca w największym stopniu wymaga posługiwania się komputerem, Internetem oraz różnego rodzaju tekstami, także w formie elektronicznej. W najmniejszym stopniu sięgają po nie emeryci i renciści oraz nieaktywne zawodowo osoby zajmujące się domem. Wśród użytkowników audiobooków znajdują się m.in. uczniowie poznający w ten sposób lektury szkolne i klasykę literatury, jak też osoby, które nie lubią czytać książek i na co dzień tego nie robią. Audiobooki przenikają do tych grup potencjalnych odbiorców, w których samodzielna lektura książek i literatury pięknej jest z różnych względów mniej oczywista.

Wyniki badań Biblioteki Narodowej potwierdzają malejący zasięg i popularność prasy papierowej. Z biegiem czasu coraz mniej osób deklaruje czytanie prasy papierowej, a coraz więcej korzysta z prasy elektronicznej oraz internetowych serwisów informacyjnych. Ponadto wiadomości w Internecie czytane są z większą częstotliwością niż w prasie drukowanej.

CO CZYTAMY?

Najczęściej wymienianym autorem czytanych w 2016 roku książek był Henryk Sienkiewicz. Zaraz za nim znalazła się E.L. James z *Pięćdziesięcioma twarzami Greya* oraz Paula Hawkins. Tak jak w poprzednich latach, Polacy czytali przede wszystkim literaturę popularną – powieści sensacyjno-kryminalne i romansowo-obyczajowe. Szczególnym zainteresowaniem cieszyły się książki stanowiące podstawę adaptacji filmowych, co dotyczy m.in. *Dziewczyny z pociągu* wspomnianej Pauli Hawkins. Zjawiskiem do niedawna nieznanym jest zyskiwanie masowej popularności przez nowe powieści napisane przez polskich autorów.

Ze względu na wybory lekturowe można wyróżnić cztery główne typy czytelników: publiczność młodzieżową, publiczność klasyczno-szkolną (związaną z obiegiem i recepcją polskiej klasyki, w większości legitymizowanej trwałą obecnością w szkolnym zestawie obowiązkowych lektur), publiczność literatury gatunkowej (sensacyjno-kryminalnej i romansowo-obyczajowej) oraz publiczność wydarzenia literackiego.

Obieg literatury wysokoartystycznej, zwłaszcza tej najnowszej, ma charakter elitarny. Uczestniczą w nim osoby o najwyższym poziomie kapitału kulturowego, umiejące dokonywać samodzielnych rozróżnień i hierarchizacji materii literackiej, która nie została jeszcze poddana względnie jednoznacznym ocenom uprawnionym autorytetem instytucji edukacyjnych.

PEŁNY TEKST RAPORTU:

- I. Koryś, J.Kopeć, Z. Zasacka, R. Chymkowski, *Stan czytelnictwa w Polsce w 2016 roku*, Biblioteka Narodowa, Warszawa 2017. <http://ksiegarnia.bn.org.pl/pdf/Stan%20czytelnictwa%20w%20Polsce%20w%202016%20roku.pdf> [dostęp: 20.10.2017].

WYBRANE PUBLIKACJE

- B. Budyńska, M. Jezierska, *Stan bibliotek w Polsce objętych badaniem Głównego Urzędu Statystycznego – 2015 r.*, Biblioteka Narodowa, Warszawa 2016.
- K. Bulkowski, Z. Zasacka, *Zaangażowanie w czytanie, płeć i status społeczno-kulturowy ucznia a osiągnięcia szkolne*, „Edukacja” 2015, nr 4 (135).
- O. Dawidowicz-Chymkowska, D. Michalak, *Stan czytelnictwa w Polsce w 2012 roku: transmisja kultury pisma*, Biblioteka Narodowa, Warszawa 2015.
- A. Gleed, *Booktrust Reading Habits Survey 2013*, DJS Research Limited – www.booktrust.org [dostęp: 20.10.2017].
- W. Griswold, *Regionalism and the Reading Class*, University of Chicago Press, Chicago 2008.
- J. Guillory, *Cultural Capital. The Problem of Literary Canon Formation*, University of Chicago Press, Chicago 1993.
- J.B. Horrigan, *Libraries 2016*, Pew Research Center, <http://www.pewinternet.org/2016/09/09/libraries-2016/> [dostęp: 20.10.2017].
- *Kierunki i formy transformacji czytelnictwa w Polsce*, Polska Izba Książki, Warszawa 2014
- J. Kopeć, D. Michalak, I. Koryś, *Hybrydy cyfry i druku*, „Teksty Drugie” 2015, nr 3, s. 429–441.
- I. Koryś, D. Michalak, R. Chymkowski, *Stan czytelnictwa w Polsce w 2014 roku*, Biblioteka Narodowa, Warszawa 2015.
- I. Koryś, O. Dawidowicz-Chymkowska, *Społeczny zasięg książki w Polsce w 2010 roku: bilans dwudziestolecia*, Biblioteka Narodowa, Warszawa 2012.
- A. Kowalska, *Nowy odbiorca? Przemiany obrazu odbiorcy we współczesnych teoriach kultury*, Oficyna Naukowa, Warszawa 2014.
- D. Michalak, I. Koryś, J. Kopeć, *Stan czytelnictwa w Polsce w 2015 roku*, Biblioteka Narodowa, Warszawa 2016.
- G. Straus, K. Wolf, S. Wierny, *Książka na początku wieku*, Biblioteka Narodowa, Warszawa 2004.
- Z. Zasacka, *Czytelnictwo dzieci i młodzieży*, Instytut Badań Edukacyjnych, Warszawa 2014.
- Z. Zasacka, *Nastoletni czytelnicy*, Biblioteka Narodowa, Warszawa 2008.

Opracowanie: Izabela Koryś, Pracownia Badań Czytelnictwa,
Biblioteka Narodowa, i.korys@bn.org.pl

AKTYWNOŚĆ KULTURALNA POLAKÓW – PRÓBY SEGMENTACJI

Narodowe Centrum Kultury

Formy aktywności kulturalnej i uwarunkowania uczestnictwa w kulturze są przedmiotem wielu dyskusji badaczy. Jednym z ich aspektów jest sposób definiowania uczestnictwa w kulturze i w ogóle kultury. Nieco obok pojawia się wątek metodologiczny i możliwości zastosowania metod statystycznych w próbie uchwycenia aktualnych form aktywności kulturalnej oraz zmian, jakie zachodzą w kulturze. Na pograniczu tych dwóch kwestii sytuuje się wątek segmentacji w badaniach uczestnictwa w kulturze Polaków i jej przydatności w formułowaniu oferty kulturalnej oraz w tworzeniu programów publicznych.

W ostatnim czasie w kilku badaniach uczestnictwa w kulturze zastosowano segmentację respondentów powszechnie znaną z badań marketingowych służących przygotowywaniu strategii komunikacyjnych i sprzedażowych w firmach. Poniższy artykuł zawiera przegląd tychże badań. Segmentacja jest względnie nowym podejściem¹ do analizy danych na temat aktywności kulturalnej Polaków. Metodę segmentacji zastosowano w badaniach realizo-

1 Krytyczne ujęcie segmentacji w badaniach kultury można znaleźć w tekstach z lat 70. i 80. Andrzeja Tyszki, w których autor sceptycznie ocenia przede wszystkim próbę opisu aktywności kulturalnej w ujęciu zbiorczym oraz na podstawie deklaracji badanych gromadzonych z użyciem wystandaryzowanej ankiety (zob. A. Tyszka, *Znamiona redukcjonizmu socjologii kultury*, „Teksty: teoria literatury, krytyka, interpretacja” 1980, nr 5(53), s. 113–118; A. Tyszka, *Uczestnictwo w kulturze. O różnorodności stylów życia*, PWN, Warszawa 1971).

wanych na zlecenie instytucji, które jak można przypuszczać chciały uatrakcyjnić swoją ofertę kulturalną w oczach dotychczasowych i potencjalnych obiorców lub opowiedzieć o niej w taki sposób, aby przekonać do niej osoby niezainteresowane. Segmentację wykorzystano również w badaniach uczestnictwa w kulturze, których wyniki mogą być ważnym głosem w dyskusji nad uwarunkowaniami uczestnictwa w kulturze, a zwłaszcza nad zależnościami między pozycją społeczną a formami aktywności kulturalnej. Próba wyjaśnienia uczestnictwa w kulturze w zgodzie z teorią homologii klasowej warunkuje działania upowszechniające i rozwijające kulturę. Możliwość uchwycenia innych niż makrospołeczne uwarunkowań tworzy przestrzeń do poszerzania grup uczestników kultury oraz planowania różnych sposobów docierania do nich bez założenia konieczności wprowadzania systemowych zmian na poziomie makrospołecznym. Jednocześnie współwystępowanie pewnych czynników może być przyczynkiem do badania wpływu kultury na kondycję społeczeństwa, jego strukturę. Przyjmując optykę Pierre'a Bourdieu należałoby z góry przypisać pewne praktyki kulturowe do grup o określonym statusie społecznym. Segmentacja pozwala na weryfikację tych założeń w sposób niearbitralny. Zastosowanie jej wymaga specjalistycznej wiedzy statystycznej. Segmentacja polega na podzieleniu badanej populacji w wyniku analizy statystycznej na względnie homogeniczne grupy pod kątem wyróżnionych kryteriów. Kryteria te mogą dotyczyć zróżnicowania socjodemograficznego badanych, jak również – zróżnicowania ich wartości, potrzeb, opinii. Analizy statystyczne umożliwiają wyróżnienie grup jednorodnych wewnątrznie i różniących się między sobą. W literaturze jedna z podstawowych typologii segmentacji rozróżnia segmentację opisową i predykcyjną. W przypadku pierwszego rodzaju segmentacji wszystkie wykorzystywane zmienne są zmiennymi niezależnymi, a przed przystąpieniem do analizy nie zakłada się kryteriów ukierunkowujących poszukiwanie jednorodnych grup. W segmentacji predykcyjnej wyróżnia się dwa rodzaje zmiennych. Zmienne zależne w tym przypadku stanowią kryterium segmentacji.

ZALEŻNOŚCI I WIODĄCE DYSTYNKCJE

W jednym z najnowszych raportów z badań na temat uczestnictwa *Kulturalna hierarchia. Nowe dystynkcje i powinności w kulturze a stratyfikacja społeczna*²

- 2 A. Bachórz i in., *Kulturalna hierarchia. Nowe dystynkcje i powinności w kulturze a stratyfikacja społeczna*, Instytut Kultury Miejskiej, Gdańsk 2016.

autorzy podkreślają potrzebę pogłębionych analiz statystycznych w badaniach uczestnictwa w kulturze. Badanie przeprowadzono w lipcu 2015 r. na próbie 1000 dorosłych Polaków za pomocą ankiety CATI. Model opracowany na potrzeby badań pozwalał na testowanie relacji między zmiennymi potencjalnie oznaczającymi miejsce w strukturze społecznej a charakterystyką preferencji kulturalnych i stylów życia. Wyodrębniono trzy czynniki strukturalne: a) pozycję społeczną³, b) nowy kapitał kulturowy⁴, c) poczucie powinności względem uczestnictwa w kulturze; oraz trzy kategorie określające charakter uwarunkowań kulturowych: a) aktywność kulturalno-rekreacyjną, b) gust kulturalny, c) wybrane komponenty stylu życia. Wzajemne powiązania zweryfikowano metodami analizy regresji oraz wieloczynnikowej analizy wariancji. W ramach analizy regresji przyjęto model zakładający oddziaływanie na aktywność kulturalno-rekreacyjną i styl życia (zmienne wyjaśniane) wyróżnionych wiązek zmiennych niezależnych: pozycji społecznej, poczucia powinności oraz nowego kapitału kulturowego. Okazało się, że zmienne niezależne wyjaśniają zróżnicowanie aktywności na umiarkowanym poziomie, a najistotniejszą zmienną niezależną w obu przypadkach była pozycja społeczna. Wieloczynnikowa analiza wariancji umożliwiła ocenę stopnia zależności oddziaływania zmiennych niezależnych na aktywność kulturalno-rekreacyjną i styl życia. Zauważono, że wiązki czynników warunkujących natężenie i charakter aktywności stanowią względnie autonomiczne zmienne niezależne i tylko poczucie powinności jest warunkowane przez poziom nowego kapitału kulturowego. Na podstawie dwóch zmiennych niezależnych – pozycji społecznej i nowego kapitału kulturowego – badacze wyróżnili pięć grup uczestników kultury⁵. Autorzy raportu opis tych grup opracowali na podstawie statystycznie najczęściej występujących cech i cech, które były dla nich wyróżniające na tle innych respondentów, co oznacza, że nie wszystkie osoby przyporządkowane do danego profilu

- 3 Pozycja społeczna była składową zmiennych: poziomu wykształcenia respondenta, poziomu wykształcenia jego rodziców, sytuacji zawodowej, powierzchni mieszkaniowej oraz dochodu.
- 4 W badaniu nowy kapitał kulturowy stanowił sumę czterech składowych: postawy prospołecznej, czynników osobowościowych, zaangażowania towarzyskiego i aktywności obywatelskiej.
- 5 W celu wyodrębnienia grup zastosowano dwustopniową procedurę: wstępne określenie liczby skupień metodą hierarchiczną (aglomeracyjną) Warda, z odległością euklidesową (analiza dendrogramu), oraz wyodrębnienie skupień metodą k-średnich.

posiadają wszystkie jego charakterystyczne rysy. Autorzy raportu nie podają liczebności grup⁶.

Biegający społecznicy zostali opisani jako dobrze wykształceni i sytuowani młodzi dorośli i osoby w średnim wieku, menedżerowie, specjaliści, prywatni przedsiębiorcy, o ponadprzeciętnych dochodach. Poza statusem materialnym łączy ich też to, że są wychowani przez stosunkowo dobrze wykształconych rodziców. Grupa ta jest bardzo aktywna zarówno w obszarze kultury, jak i na polu obywatelskim oraz rekreacyjno-sportowym. Charakteryzują się wysokim poziomem zaufania, wrażliwością na otoczenie oraz poczuciem własnego sprawstwa. Częściej niż osoby z innych grup angażują się w działania na rzecz społeczności lokalnej. Biegający społecznicy są aktywni towarzysko. Chętnie korzystają z serwisów społecznościowych. Względnie rzadko oglądają telewizję.

Indywidualistyczni gracze to zwykle młode osoby mieszkające w miastach o różnej wielkości, posiadające wykształcenie wyższe. Najczęściej są to pracownicy biurowi, przedstawiciele wolnych zawodów lub prowadzący działalność gospodarczą. Ich rodzice są dość dobrze wykształceni. Swoją sytuację materialną oceniają jako przyzwoitą. Grupa ta charakteryzuje się najniższym poziomem wrażliwości i zaufania społecznego oraz aktywności obywatelskiej. Wyróżnia ich orientacja materialistyczna. W czasie wolnym są aktywni, ale preferują samodzielne rozrywki. Lubią aktywną turystykę oraz zwiedzanie zabytków i muzeów. Więcej czasu niż inni spędzają na rozrywkach w świecie wirtualnym.

Gustowni średniacy to zarówno osoby aktywne zawodowo, jak też emeryci i studenci, a więc osoby w różnym wieku. Często pochodzą z małych miasteczek i wsi. Ich rodzice są względnie gorzej wykształceni. Grupa ta wyróżnia się średnim poziomem aktywności we wszystkich badanych obszarach. Jej przedstawiciele zostali opisani przez badaczy jako umiarkowani wspólnotowcy o wyraźnym poczuciu sprawstwa. Chętnie spędzają czas na świeżym powietrzu. Osoby z tej grupy częściej niż inni, podejmując różne decyzje, kierują się aktualnymi trendami, modami.

Nieufni analogowcy to osoby względnie starsze i nieaktywne zawodowo. Często mieszkające na wsi lub w mniejszych miejscowościach. Zwykle dysponują ograniczonym budżetem domowym. Podobnie jak ich rodzice mają

6 Z raportu dowiadujemy się jedynie, że najbardziej liczny profil to nieufni analogowcy i obejmuje on 1/4 populacji, zaś najmniej liczny to indywidualistyczni gracze stanowiący około 15% wszystkich respondentów.

wykształcenie podstawowe lub zawodowe. Osoby z tej grupy cechuje niska aktywność w każdym analizowanym obszarze oraz niski poziom zaufania do innych ludzi i względnie niski poziom wrażliwości na potrzeby otoczenia oraz małe poczucie sprawstwa. Rzadko w porównaniu z innymi korzystają z Internetu. Zwykle z kulturą obcują w domu, oglądając telewizję lub słuchając muzyki. W swoich decyzjach konsumpcyjnych kierują się ceną.

Ostatnia grupa wyróżniona przez badaczy – [współnotowi działkowcy](#) – obejmuje najczęściej osoby nieaktywne zawodowo. Często są to pracownicy fizyczni i rolnicy w średnim wieku. W grupie tej przeważają osoby z wykształceniem podstawowym i zawodowym, mieszkające w małych miejscowościach lub na wsi. Grupa ta charakteryzuje się ponadprzeciętną aktywnością obywatelską. Częściej niż pozostali mają zaufanie do innych. W czasie wolnym uprawiają ogródki, chętnie uczestniczą w wydarzeniach sportowych. Względnie rzadko korzystają z Internetu. W większości regularnie oglądają telewizję i słuchają radia. Ich życie związane jest z lokalnym otoczeniem i rodziną.

Segmentację zastosowano również w badaniu czytelnictwa⁷ Biblioteki Narodowej zrealizowanym w 2016 r. Zastosowano w nim metodę klas ukrytych⁸, która dzieliła badanych na podstawie wartości zmiennej ukrytej obliczonej z wartości, jakie przyjmują poszczególne zmienne składowe. Segmentacja metodą klas ukrytych dopuszcza obecność w grupie czytelników zaangażowanych osób, które przecząco odpowiadają na pytanie o czytanie książek, a które deklarują w wysokim stopniu inne praktyki kulturalne, które przejawiają inni badani przyporządkowani do tej grupy, takie jak np. kupowanie książek, rozmawianie o nich z innymi. W analizie metodą segmentacji wykorzystano takie informacje, jak deklaracje na temat czytanych książek w 2016 r., a także inne deklaracje badanych dotyczące m.in.: liczby zakupionych książek i kwoty przeznaczonej na nie, objętości księgozbiorów domowych, społecznych relacji towarzyszących obiegowi książki, korzystania z biblioteki, e-booków i audiobooków, emocji i postaw towarzyszących lekturze książek. W badaniu czytelnictwa wyróżniono pięć segmentów (wykres „Segmentacja czytelników”): generalnie nieczytający (48%), czytelnicy

- 7 Badanie zrealizowano na ogólnopolskiej reprezentatywnej próbie 3149 respondentów w wieku co najmniej 15 lat dobranej metodą *random route*. Wywiady przeprowadzono metodą CAPI w listopadzie 2016 r.
- 8 Przypadki zaliczane do tej samej klasy są homogeniczne ze względu na określone kryteria, podczas gdy przypadki należące do innych klas ukrytych są różne od siebie ze względu na istotne cechy.

tradycyjni (26%), czytelnicy zaangażowani (13%), czytelnicy emocjonalnie zdystansowani (7%), nieczytający książek (5%).

Segment **generalnie nieczytający** to osoby, które nawet jeśli coś czytają, to są to tabloidy i prasa lokalna. Wyróżniają się spośród innych tym, że nie lubią czytać książek. W porównaniu do pozostałych grup mają najmniejsze księgozbiory lub w ogóle ich nie mają, najrzadziej kupują książki i nie korzystają z bibliotek oraz nie uczestniczą w relacjach społecznych związanych z książką. W grupie tej znajdują się przede wszystkim osoby powyżej 50 roku życia, relatywnie gorzej sytuowane, z wykształceniem podstawowym i zasadniczym zawodowym.

Nieczytający książek to mało liczny segment obejmujący osoby młodsze niż w przypadku generalnie nieczytających i nieco lepiej wykształcone. W grupie tej są osoby, które relatywnie dobrze radzą sobie w życiu. Podobnie jak poprzedni segment, cechuje je niechęć do czytania książek i brak uczestnictwa w interakcjach społecznych związanych z książkami. W przeciwieństwie do generalnie nieczytających, czytają dość intensywnie w Internecie oraz prasę, aby być na bieżąco z aktualnymi wydarzeniami, dla rozrywki i samorozwoju. Mają więcej książek w domach niż badani z poprzedniej grupy, zdarza im się kupować książki.

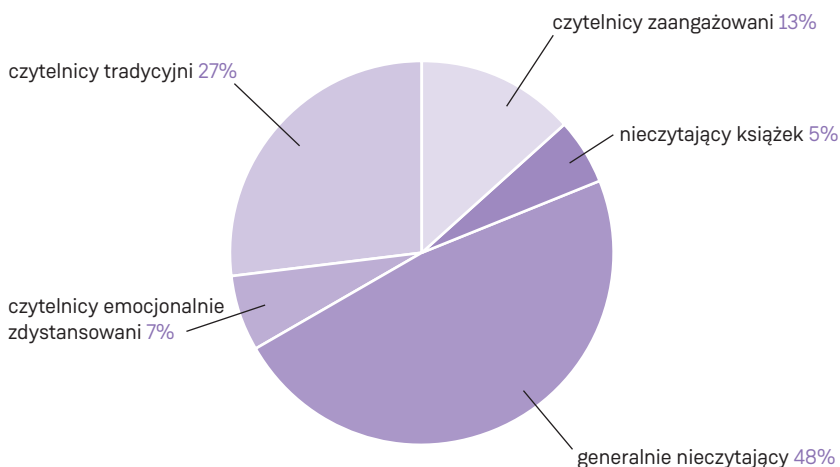
Kolejnym segmentem są **czytelnicy tradycyjni**, których profil demograficzny zbliżony jest do generalnie nieczytających. Wyraźnie różnią się od nich innym stosunkiem do książek – osoby z tej grupy lubią czytać książki i pozytywnie się o nich wyrażają, ale na co dzień nie czytają ich wiele. Preferują czytanie książek i prasy w wersji papierowej. Osobom z tej grupy zdarza się korzystać z biblioteki. Mają one nieco lepsze wykształcenie i wyższy status zawodowy niż generalnie nieczytający. Wielu przedstawicieli tego segmentu deklaruowało czytanie książek swoim dzieciom i innym na głos, choć sami rzadko mieli tego typu doświadczenia.

Czytelnicy zaangażowani to osoby w wieku 15–49 lat, zatrudnione na specjalistycznych stanowiskach, uczniowie i studenci, a także pracujący dorywczo. W porównaniu do pozostałych segmentów to grupa najbardziej wykształcona, którą cechują optymalne warunki socjalizacji czytelniczej. Jest to grupa miłośników książek, którzy najwięcej czytają w porównaniu z innymi segmentami, kolekcjonują książki, czytają prasę, korzystają z bibliotek. W segmencie tym znalazły się osoby zarówno mieszkające w dużych ośrodkach przemysłowo-akademickich, jak i na wsi.

Ostatnią grupą wyróżnioną przez badaczy są **czytelnicy emocjonalnie zdystansowani** wobec książek. Grupa ta obejmuje wielu uczniów i studentów,

a więc głównie osoby młode. Osoby przyporządkowane do tego segmentu czytają książki o podobnym natężeniu, jak czytelnicy tradycyjni, ale korzystają z wersji elektronicznych. Segment ten wyróżnia się emocjonalnym dystansem wobec książek, przejawiającym się w odpowiedzi „ani lubię, ani nie lubię” na pytanie o to, czy lubią czytać książki. Deklarują podobne motywacje czytelnicze, jak nieczytający książek, choć częściej wskazują na potrzeby związane z pracą i nauką. Preferują prasę internetową i niechętnie kupują książki.

SEGMENTACJA CZYTELNIKÓW

Źródło: I. Koryś, J. Kopeć, Z. Zasacka, R. Chymkowski, *Stan czytelnictwa w Polsce w 2016 roku*,

Biblioteka Narodowa, Warszawa 2017; N=3149

Innego tematu niż poprzednie analizy dotyczyły badania zrealizowane w na zlecenie Narodowego Centrum Kultury o stosunku Polaków do Święta Niepodległości, historii Polski oraz obchodzenia świąt państwowych i narodowych. Jedną z metod realizacji tych badań był sondaż CAPI przeprowadzany na reprezentatywnej, ogólnopolskiej próbie⁹ 1500 osób w wieku 15 i więcej lat w lipcu 2016 roku. Poza podstawowymi metodami analizy danych, w badaniu zastosowano segmentację, w wyniku której wyszczególniono

9 Próba miała charakter losowo-kwotowy – zapewniła losowy dobór lokalizacji do badania, a jednocześnie zagwarantowała zgodność struktury próby ze strukturą populacji.

kilka grup społeczeństwa spójnych wewnętrznie pod względem stosunku do 100-lecia odzyskania Niepodległości i preferowanych sposobów świętowania. W badaniu tym wykorzystano do analizy metodę klas latentnych (ukrytych)¹⁰. Na wstępie ustalono, że segmenty mają być różnicowane pod kątem odpowiedzi na pytania o najbardziej i najmniej odpowiednie sposoby świętowania 100-lecia odzyskania przez Polskę niepodległości. W kolejnych iteracjach¹¹ program statystyczny maksymalizował różnice między segmentami do czasu, aż przenoszenie badanych między segmentami przestało zwiększać różnicowanie między segmentami. W badaniu wyróżniono takie segmenty, jak wykres „Segmentacja Polaków względem ich stosunku do Święta Niepodległości” obojętni (21%), typowi (19%), światowi ambasadorzy (19%), przywiązani do tradycji (17%), obywatelscy (13%), rozrywkowi (11%).

Do grupy **obojętnych** zostały zaliczone osoby, które względnie rzadko deklarują, że obchodzą Święto Niepodległości. Częściej, w porównaniu do innych segmentów (z wyjątkiem rozrywkowych), uważają, że obecnie nie ma zagrożenia niepodległości Polski. Połowa z nich nie uczestniczyła w ostatnich wyborach prezydenckich ani parlamentarnych. Osoby z tego segmentu nie mają wykrystalizowanych preferencji dotyczących odpowiednich sposobów świętowania rocznicy odzyskania niepodległości. Proponowane w kafeterii sposoby obchodów oceniają podobnie – ani ich nie odrzucają, ani też wyrażnie nie popierają.

Kolejna grupa to **typowi**, których preferencje najbardziej pokrywają się z opiniami ogółu. Częściej niż inne segmenty doceniają parady wojskowe, wielkie narodowe widowiska, koncerty, festyny, pomysł nakręcenia serialu historycznego, kinowego filmu fabularnego oraz filmu dokumentalnego.

Światowi ambasadorzy preferują świętowanie 100. rocznicy odzyskania przez Polskę niepodległości wspólnie z innymi narodami i promując Polskę poza jej granicami. Są przekonani, że świat byłby lepszy, gdyby ludzie z innych krajów byli bardziej podobni do Polaków. W porównaniu do pozostałych segmentów częściej sądzą, że odpowiednim sposobem na uczczenie 100. rocznicy byłyby działania promocyjne w Internecie lub namalowanie okolicznościowych murali. Osoby z tej grupy częściej wyrażają troskę o własne otoczenie i preferują świętowanie na poziomie lokalnym lub o charakterze rodzinnym.

10 Klasy latentne są to bezpośrednio nieobserwowalne (ukryte) podgrupy lub segmenty.

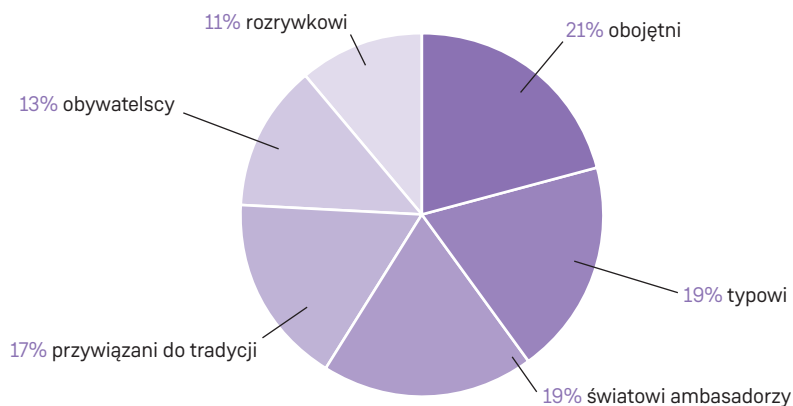
11 Wybór optymalnej liczby grup wynika ze statystycznych miar dopasowania modelu do danych, nie zaś z arbitralnych decyzji badacza.

Segment określony jako **przywiązani do tradycji** obejmuje w większości osoby wierzące i aktywnie biorące udział w wyborach. Najczęściej w porównaniu do osób z innych segmentów deklarują, że obchodzą Święto Niepodległości. Pozytywnie oceniają takie sposoby świętowania, jak: rekonstrukcje historyczne, dbanie o cmentarze i groby poległych, parady wojskowe, wycieczki po miejscach pamięci, wspólne śpiewanie pieśni patriotycznych, udział w mszach świętych. Preferują także działania edukacyjne: akademie w szkołach, prelekcje oraz wykłady, a także okolicznościowe programy edukacyjne. Przywiązani do tradycji częściej od pozostałych uważają, że Polaków łączy przede wszystkim religijność, a Kościół przyczynił się do odzyskania niepodległości. Są to osoby, które częściej od innych uczestniczyły w obchodach świąt państwowych, a w ich opinii tego typu święta powinny być organizowane przez władze centralne i Kościół.

Osoby z segmentu **obywatelscy** zamieszkują częściej niż inni największe miasta. Grupa ta obejmuje częściej niż pozostałe grupy pracowników umysłowych, biurowych lub administracyjnych oraz osoby aktywne kulturalnie (czytają książki dla przyjemności, chodzą do kina, teatru, muzeum itd.). Obywatelscy także częściej niż inni dostrzegają wydarzenia, z których Polacy mogą być dumni oraz te, które przynoszą wstyd. Ich zdaniem świętowanie odzyskania niepodległości powinno polegać na promowaniu wiedzy historycznej na temat państwa polskiego. Preferują takie sposoby świętowania, jak: rekonstrukcje historyczne, wycieczki po miejscach pamięci, dni otwarte w muzeach narodowych, olimpiady lub teleturnieje wiedzy na temat niepodległości Polski, konferencje, koncerty oraz wystawy okolicznościowe. Obywatelscy częściej od innych uważają, że to patriotyzm i miłość do ojczyzny łączą Polaków. Osoby z tego segmentu częściej niż przedstawiciele pozostałych grup chcieliby, aby za organizację obchodów dnia niepodległości odpowiadały zrzeszenia pasjonatów. Częściej niż inni noszą też odzież patriotyczną.

Segment **rozrywkowi** obejmuje osoby, które w największym stopniu w porównaniu do pozostałych grup preferują sposoby świętowania związane z zabawą: koncerty, festyny, widowiska, jarmarki, targi, pokazy fajerwerków, parady wojskowe, rekonstrukcje historyczne i spotkania w gronie znajomych. Są to osoby młodsze, częściej mieszkające w miastach niż na wsiach. Zwykle nie interesują się one polityką. Podobnie jak w przypadku obojętnych, połowa z nich nie uczestniczyła w zeszłym roku w wyborach, a co trzecia osoba nie obchodzi Świąt Niepodległości. Osoby te najrzadziej interesują się przeszłością, ale najczęściej uważają, że w obecnych czasach niepodległość Polski nie jest zagrożona.

SEGMENTACJA POLAKÓW WZGLĘDEM ICH STOSUNKU DO ŚWIĘTA NIEPODLEGŁOŚCI

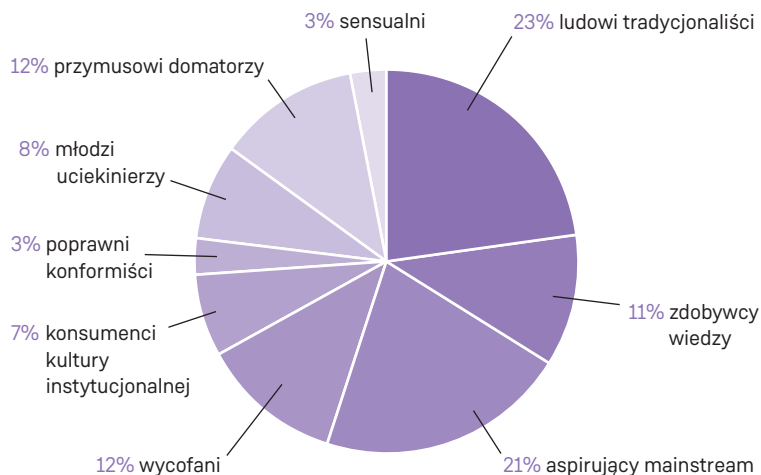

Źródło: Raport z badania zrealizowanego na potrzeby Wieloletniego Programu Rządowego „Niepodległa '18”, Narodowe Centrum Kultury / TNS POLSKA, Warszawa 2016

W 2016 roku zrealizowano również inne badanie segmentacyjne na ogólnopolskiej grupie Polaków, którego różnice w założeniach badawczych w stosunku do poprzednich badań wynikają z rodzaju instytucji, które zlecały jego realizację. Były to trzy instytucje muzealne bądź/i popularyzujące wiedzę na temat ważnych wydarzeń i postaci historycznych: Muzeum Historii Polski, Muzeum Historii Żydów Polskich POLIN oraz Narodowy Instytut Fryderyka Chopina. Podstawą podziału były potrzeby badanych – ich oczekiwania wobec czasu wolnego oraz zachowania związane z korzystaniem z ofert instytucji kultury oraz kulturą domową¹². Za pomocą analizy czynnikowej badacze pogrupowali zachowania i potrzeby związane z korzystaniem z kultury w bardziej ogólne wymiary (czynniki). W kolejnym kroku dwa zestawy czynników (zachowania – osiem czynników, potrzeby – dwanaście czynników) zostały poddane hierarchicznej analizie skupień, która wyłoniła dziewięć segmentów różniących się pod względem potrzeb oraz zachowań związanych z kulturą i czasem wolnym.

- 12 Badanie zostało przeprowadzone metodami CAPI oraz CAWI i obejmowało dwie próby: ogólnopolską, losowo-kwotową, reprezentatywną ze względu na płeć, wiek, wielkość miejscowości zamieszkania, liczącą 1051 respondentów, oraz próbę mieszkańców Warszawy (*booster*), uczestników kultury, liczącą 200 osób.

UCZESTNICY KULTURY

Źródło: *Badanie segmentacyjne uczestników kultury*, Muzeum Historii Polski, Muzeum Historii Żydów Polskich POLIN, Narodowy Instytut Fryderyka Chopina / Smartscope, Warszawa 2016

Ludowi tradycjoniści w czasie wolnym chcą przede wszystkim odpocząć i miło spędzić czas z innymi. Najczęściej w porównaniu do innych oglądają telewizję. Uczestniczą przede wszystkim w festynach, jarmarkach i imprezach plenerowych. Rzadko korzystają z ofert instytucji kultury. W porównaniu z pozostałymi rzadziej czytają książki dla przyjemności. Najrzadziej spośród innych korzystają z Internetu i uprawiają sport. W grupie tej są osoby starsze i gorzej wykształcone. Większość z nich mieszka na wsi lub w najmniejszych miastach. Częściej są to rolnicy i robotnicy wykwalifikowani. Deklarują gorszą sytuację materialną niż osoby z pozostałych segmentów. Mają mniej zainteresowań niż pozostałe segmenty. Nieco rzadziej niż inne osoby deklarują, że kultura pełni ważną rolę w ich codziennym życiu. Do kultury zaliczają głównie to, w jaki sposób porozumiewamy się z innymi, a także tradycję, stosunek do innych narodów oraz muzykę rozrywkową i programy telewizyjne. 82% z nich była choć raz w muzeum, a 10% odwiedziło je w ostatnim roku.

Zdobycy wiedzy wybierają aktywności, dzięki którym poszerzają swoją wiedzę, zdobywają nowe umiejętności i doświadczają nowych wrażeń. Kulturę traktują użytecznie. Częściej niż inni są młodzi i wykształceni, zwykle mieszkają w miastach. Swoją sytuację finansową określają jako dobrą. Częściej niż pozostali mają dzieci, z którymi uczestniczą w kulturze. Rzadziej od innych

oglądają telewizję, prawie wszyscy korzystają z Internetu. Zdobywcy wiedzy deklarują, że kultura pełni ważną rolę w ich codziennym życiu. Zaliczają do niej głównie tradycję, taniec, to, jak się zwracamy do siebie, fotografię oraz muzykę rozrywkową. Niemal wszyscy byli choć raz w muzeum, a blisko połowa w ostatnim roku.

Aspirujący mainstream obejmuje osoby, które w czasie wolnym wybierają aktywności zaspokajające różnorodne potrzeby rodziny: poszerzanie wiedzy, zdobywanie nowych doświadczeń, a także potrzeby estetyczne. Osoby z tego segmentu chodzą do kina, ogrodu zoologicznego, ogrodu botanicznego, zwiedzają zabytki, biorą udział w festynach lub imprezach plenerowych. Częściej niż w pozostałych grupach są to osoby młode. W większości mieszkają w miastach. Swoją sytuację finansową określają jako dobrą lub przeciętną. W porównaniu z innymi są bardziej otwarci na nowe doświadczenia. Są jednym z dwóch segmentów o największej liczbie zainteresowań. Ich sposób rozumienia kultury oraz częstotliwość wizyt w muzeach kształtują się podobnie jak w przypadku zdobywców wiedzy.

Segment określony jako **wycofani** to ludzie o niskiej motywacji do uczestnictwa w kulturze. Jeśli deklarują jakieś potrzeby związane z czasem wolnym, to dotyczą one odpoczynku i rodziny. Preferują spędzanie czasu wolnego w domu. Połowa z nich mieszka na wsi, są nieco starsi i słabiej wykształceni niż inni. Rzadziej niż inni korzystają z Internetu. Mają najmniej zainteresowań ze wszystkich segmentów. Rzadziej niż inni uprawiają sport. Rzadziej niż inni deklarują, że kultura pełni ważną rolę w ich życiu. Do kultury zaliczają głównie tradycję, patriotyzm, taniec i sposób porozumiewania się z innymi. Nieco mniej niż 3/4 przedstawicieli tej grupy było chociaż raz w muzeum, a 9% – odwiedziło muzeum w ostatnim roku.

W badaniu wyróżniono grupę określoną jako **konsumenci kultury instytucjonalnej**, obejmującą osoby, które najczęściej ze wszystkich segmentów chodzą do opery, galerii sztuki, filharmonii, teatru, na przedstawienia baletowe, do kina, muzeum oraz na koncerty. Nie wyróżniają ich specyficzne potrzeby związane z czasem wolnym, ale w większości zaspokajają je przez korzystanie z oferty kulturalnej. Jej przedstawiciele są znacznie lepiej wykształceni od pozostałych grup, mieszkają w średnich i dużych miastach, są względnie starsi. Jest to segment najzamożniejszy na tle pozostałych i dobrze oceniający swoją sytuację finansową. W podobny sposób jak inni rozumieją kulturę (jako tradycję, to, jak się do siebie zwracamy i jak traktujemy inne narody, fotografię, taniec). Niemal wszyscy z tego segmentu choć raz byli w muzeum, a w ostatnim roku muzeum odwiedziło 9%.

Poprawni konsumenci korzystają z oferty kulturalnej przy okazji innych aktywności. Ich potrzeby związane z czasem wolnym dotyczą zakupów i dostosowania się do tego, co robią osoby z ich otoczenia. Kultura nie odgrywa w ich życiu bardzo ważnej roli. Nie różnią się w postrzeganiu kultury od większości. 88% badanych z tego segmentu było przynajmniej raz w muzeum, a 13% w czasie ostatniego roku.

Kolejny segment to **młodzi uciekinierzy**, dla których kultura i czas wolny to możliwość oderwania się od codzienności. W wolnym czasie korzystają z Internetu, grają w gry komputerowe i gry wideo, wysypiają się, oglądają telewizję, czytają książki. Grupa ta jest młodsza i lepiej wykształcona niż inni. Żyją w nieformalnych związkach, pracują zawodowo lub się uczą. Najczęściej ze wszystkich grup korzystają z Internetu. Interesują się kinematografią, muzyką rozrywkową i podróżami. Większość z nich uprawia sport (najczęściej bieganie). Najczęściej ze wszystkich do kultury włączają tradycję oraz to, jak traktujemy inne narody. Prawie wszyscy byli choć raz w muzeum, a w ciągu ostatniego roku co czwarty z nich.

Przymusowi donatorzy to segment obejmujący osoby, które rzadko wychodzą z domu w czasie wolnym, lecz deklarują różnorodne potrzeby związane z czasem wolnym (m.in. odpoczynek, czas z rodziną, zakupy, nowe wrażenia). Korzystają głównie z kultury domowej – oglądają programy poświęcone kulturze, czytają książki oraz czasopisma kulturalne. Częściej niż inni oglądają nagrania sztuk teatralnych. Wiele spośród nich to osoby w wieku 35–44 lata oraz mieszkające na wsi. Nie różnią się znacząco od innych pod względem wykształcenia. Zwykle są bezdzietni. Swoją sytuację materialną określają jako przeciętną. Ponad połowa uprawia sport (najczęściej jeżdżą na rowerze lub spacerują). Połowa z nich jest zadowolona z oferty kulturalnej dostępnej w ich miejscowości, a większość deklaruje, że kultura jest dla nich rzeczą ważną. Zdecydowana większość z nich była choć raz w muzeum, a 9% w ostatnim roku.

Ostatnią grupą uwzględnioną w badaniu są **sensualni**, którzy wyróżniają się spośród innych nastawieniem na przeżycia i emocje. Poszukują wydarzeń, które wzbogacają ich wewnętrznie i poszerzają ich horyzonty. W wolnym czasie czytają książki i gazety, przeglądają Internet, uczą się, a także oglądają nagrania sztuk teatralnych i słuchają koncertów. Najczęściej korzystają z bibliotek i centrów kultury, chodzą też na koncerty, do kina lub zwiedzają obiekty zabytkowe. Przez autorów raportu zostali określani jako „dojrzały uczestnicy kultury, którzy znają swoje preferencje i je realizują”. Grupa ta obejmuje osoby starsze i mieszkańców miast. Nieco więcej odnotowano w niej

mężczyzn. Dobrze znają instytucje kultury. 39% z nich było choć raz w muzeum w ciągu ostatniego roku.

Ze względu na skalę badania warto również przywołać segmentację zastosowaną w badaniu czytelnictwa zrealizowanym w 2013 roku na zlecenie Polskiej Izby Książki¹³. W wyniku analizy statystycznej wyszczególniono pięć grup¹⁴, dla których podstawą rozróżnienia były odpowiedzi na pytania o to, kiedy ostatnio respondent przejawiał praktyki kulturowe wyróżnione w kwestionariuszu. Badanych pytano¹⁵ m.in. o korzystanie z radia, telewizji, czytanie książek, bywanie w kinie i teatrze, w muzeum, w galerii, o prace na działce w wolnym czasie oraz chodzenie do kościoła. Opis grup pod kątem cech demograficznych był wtórny względem aktywności kulturalnej respondentów. W segmentacji zastosowano metodę analizy skupień.

W przypadku prezentowanych segmentacji opis grup pod kątem ich statusu społecznego jest wtórny względem podejmowanych przez ich przedstawicieli form aktywności kulturalnej. Cechy demograficzne, zawodowe i materialne różnicują grupy, choć nie są czynnikiem wystarczającym, aby móc przewidywać stopień zaangażowania badanych w określone formy aktywności kulturalnej. W opisach uwzględniono charakterystykę psychograficzną badanych (styl życia badanych, ich zainteresowania, dążenia itp.), obok demograficznej, ekonomicznej, a także poziomu wykształcenia respondenta oraz jego rodziców. Opis grup warunkowany jest pytaniami i odpowiedziami uwzględnionymi w kwestionariuszu, a więc zależy od tego, w jaki sposób definiujemy uczestnictwo w kulturze i jakie czynniki wpływające na nie możemy prognozować. Ważna jest perspektywa teoretyczna, którą przyjmujemy w badaniach. Ciekawą i dość rzadką praktyką w badaniach uczestnictwa w kulturze jest włączanie pytań o czynniki osobowościowe¹⁶. Ze względu na różne

13 Badanie zostało zrealizowane przez ankietorów CBOS metodą CAPI na reprezentatywnej próbie losowej mieszkańców Polski liczącej 2031 osób w wieku 15 lat i więcej.

14 Grupy wyróżnione w badaniu to: T jak „Telewizja powiedziała!” 39%; A jak ambitni 27%; E jak elektroniczna rozrywka 17%; S jak sporadyczni 11%; Z jak zmarginalizowani 5%.

15 Pytano o 16 różnych zachowań.

16 W gdańskim badaniu czynniki osobowościowe wskaźnikowane były za pomocą polskiej adaptacji testu *Ten Item Personality Inventory* badającego poziom neurotyczności, ekstrawersji, sumienności, otwartości na doświadczenie oraz ugodowości (A. Bachórz i in., op. cit.).

kryteria podziału niemożliwe jest porównywanie grup z różnych segmentacji i natężenia ich cech dystynktywnych.

Dość znamienny jest sposób nadawania nazw grupom wyróżnionym w wyniku segmentacji. W niektórych przypadkach etykiety, które w swoich założeniach mają być obrazowe i mają odzwierciedlać główne i najbardziej wyraziste cechy segmentu, są wartościujące i pokazują hierarchiczny wymiar praktyk kulturalnych. Zauważalna jest analogia do sposobów nadawania nazw segmentom w badaniach marketingowych.

WYBRANE PUBLIKACJE:

- *Arts audiences: insight*, Arts Council England, Londyn 2011, http://www.artscouncil.org.uk/sites/default/files/download-file/arts_audience_insight_2011.pdf [21.09.2017].
- A. Bachórz i in., *Kulturalna hierarchia. Nowe dystynkcje i powinności w kulturze a stratyfikacja społeczna*, Instytut Kultury Miejskiej, Gdańsk 2016.
- *Badanie segmentacyjne uczestników kultury*, Muzeum Historii Polski, Muzeum Historii Żydów Polskich POLIN, Narodowy Instytut Fryderyka Chopina / Smartscope, Warszawa 2016.
- I. Koryś, J. Kopeć, Z. Zasacka, R. Chymkowski, *Stan czytelnictwa w Polsce w 2016 roku*, Biblioteka Narodowa, Warszawa 2017.
- J. Kowalski i P. Kobylński, *Uczestnictwo w kulturze – segmentacja*, w: *Raport Polskiej Izby Książki z projektu badawczego „Kierunki i formy transformacji czytelnictwa w Polsce”*, Warszawa 2014, http://www.pik.org.pl/upload/files/Raport%20PIK%20z%20projektu%20badawczego%20Kierunki%20i%20formy%20transformacji%20czytelnictwa%20w%20Polsce_pub.pdf [20.07.2017].
- P. Łukasiewicz, *Badania komercyjne a statystyka kultury*, w: *Statystyka kultury w Polsce i Europie. Aktualne zagadnienia*, red. T. Kukołowicz, Narodowe Centrum Kultury, Warszawa 2015, http://nck.pl/media/attachments/317207/Statystyka%20kultury%20raport_oWV5leL.pdf [20.07.2017].
- *Raport z badania zrealizowanego na potrzeby Wieloletniego Programu Rządowego „Niepodległa ’18”*. Narodowe Centrum Kultury / TNS POLSKA, Warszawa 2016.

Opracowanie: Małgorzata Retko-Bernatowicz, doktor,
Dział Badań, Narodowe Centrum Kultury, mretko@nck.pl

MIEJSCE YOUTUBE'A W POLSKIEJ KULTURZE

Google Poland

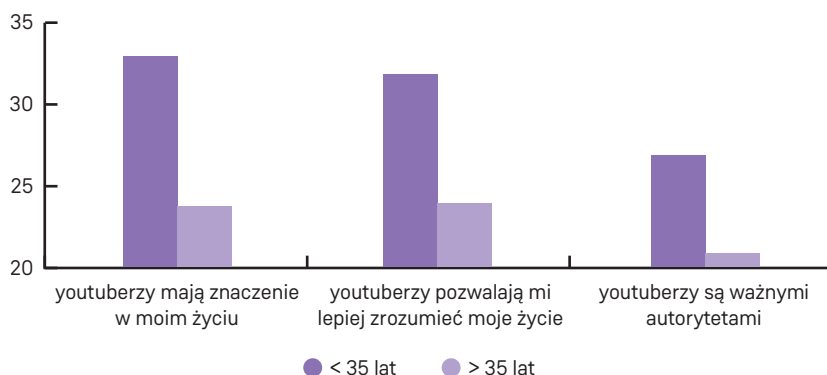
W kwietniu 2005 roku Jawed Karim, jeden z trzech młodych założycieli serwisu YouTube, udostępnił w nim pierwszy film, zaledwie kilkunastosekundowe nagranie zatytułowane *Ja w zoo*. Z pewnością nie mógł przewidzieć, że zaledwie 12 lat później YouTube będzie regularnie odwiedzać miesięcznie ponad miliard użytkowników, którzy będą umieszczać na nim ponad 400 godzin materiałów na minutę i oglądać je przez miliard godzin każdego dnia¹. Nie ulega wątpliwości, że YouTube zrewolucjonizował sposób, w jaki tworzone, rozpowszechniane i konsumowane są treści audiowizualne i stał się jednym z najważniejszych elementów nowej rzeczywistości medialnej XXI w. Rzeczywistości, w której o tym, jakie treści są dostępne dla widzów i które, spośród nieprzebranej oferty, widzowie wybierają, zależy od nich samych, a nie od kolegów redaktorskich ustalających ramówki czy decyzji producentów telewizyjnych. Rzeczywistości, w której każdy może jednocześnie być nie tylko konsumentem, ale i twórcą kultury – wystarczy do tego zaledwie telefon komórkowy, połączenie z siecią i kreatywność. Wzrost liczby internautów i przepustowości łączy internetowych oraz jednoczesny spadek cen sprzętu, przede wszystkim smartfonów, spowodował, że wideo w Internecie poczyniło wielki postęp i uznawane jest obecnie za najbardziej przyszłościowy segment w sektorze kultury i rozrywki.

1 Chris Goodrow, *VP of engineering*, YouTube, źródło: <https://youtube.googleblog.com/2017/02/you-know-whats-cool-billion-hours.html> [dostęp: 2.10.2017].

Początkowo YouTube służył do dzielenia się mniej lub bardziej przypadkowymi materiałami, tworzonymi przez amatorów. Wraz ze wzrostem liczby użytkowników oraz rozszerzeniem funkcjonalności serwisu jego potencjał został dostrzeżony przez tradycyjne podmioty komercyjne, takie jak wytwórnie muzyczne i filmowe, które zaczęły korzystać z niego jako platformy promocyjnej. Jednocześnie powstała i zaczęła gwałtownie profesjonalizować się grupa twórców treści przeznaczonych od początku dla YouTube'a. Wykształciła ona swoje własne formaty treści, biznesowy ekosystem i prawdziwe gwiazdy, które wśród młodego pokolenia dorównują sławą aktorom filmowym czy muzykom. Zostać twórcą na YouTube, czyli "youtuberem", to coraz częściej marzenie młodych, kreatywnych ludzi na całym świecie.

Dzięki otwartemu charakterowi platformy dostępny jest na niej olbrzymi wybór różnorodnych treści, często niezwykle specjalistycznych. Najbardziej popularnym rodzajem treści pozostaje szeroko rozumiana muzyka, lecz nawet w jej ramach należy wyróżnić nie tylko teledyski, ale też nieprzebraną ilość wykonań amatorskich („covery”) czy tzw. tutoriale, czyli materiały służące nauce gry na instrumentach czy śpiewu. Kolejno najbardziej rozpowszechnione są treści rozrywkowe oraz dotyczące sportu, w tym e-sportu. Szczególnie charakterystyczna dla YouTube'a jest mnogość programów poświęconych grom komputerowym – czy to w postaci recenzji, transmisji z zawodów, czy też tzw. gameplayów, czyli filmów, podczas których autor na żywo komentuje swoją własną grę. Najpopularniejszy obecnie youtuber, młody Szwed posługujący się pseudonimem PewDiePie, posiadający ponad 57 milionów subskrybentów, zawdzięcza swoją sławę właśnie takim filmom.

ZNACZENIE YOUTUBERÓW

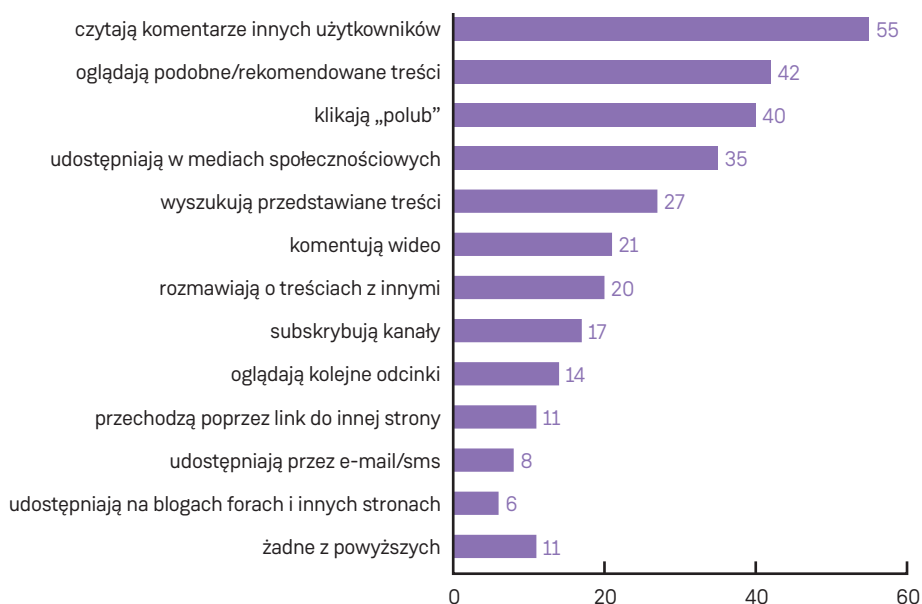

Źródło: badanie GfK na zlecenie Google

YouTube to jednak nie tylko czysta rozrywka. Dostępne są w nim nieprzebrane zasoby materiałów edukacyjnych na niemalże każdy temat. Wystarczy tu wymienić chociażby słynną Akademię Khana, otwarte kursy MIT czy też inspirujące wykłady z cyklu TED.

YouTube to też więcej niż techniczna platforma do rozpowszechniania i odbioru materiałów audiowizualnych. Dzięki funkcjom społecznościowym, takim jak oceny i komentarze do filmów, serwis umożliwia budowanie społeczności wokół poszczególnych twórców lub rodzajów treści. Youtuberzy, którzy potrafią odpowiednio zaangażować się w dialog ze swoimi fanami, odnoszą znacznie większe sukcesy. Na tle innych nacji użytkownicy z Polski są bardzo zaangażowani i niezwykle cenią sobie możliwości interakcji, które stwarza im YouTube.

FORMY ZAANGAŻOWANIA UŻYTKOWNIKÓW

Źródło: badanie GfK na zlecenie Google

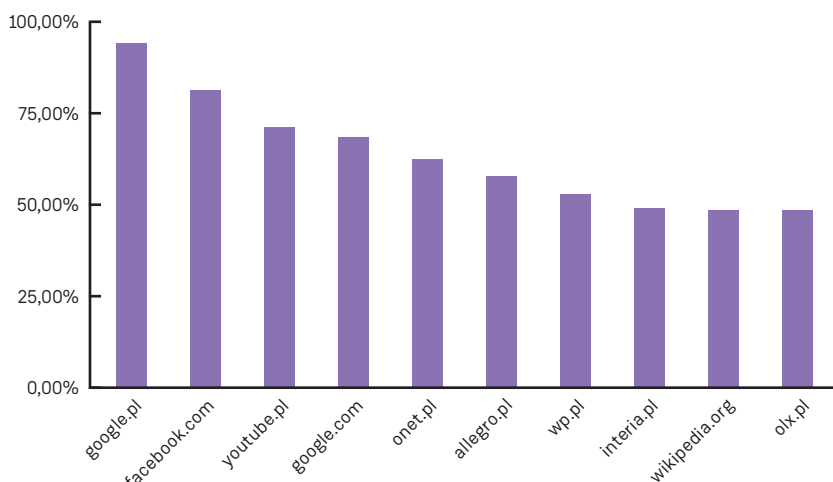
POLSCY UŻYTKOWNICY

Polska wersja językowa YouTube’a została uruchomiona wraz z pierwszą falą lokalizacji serwisu w 2007 r. Od tego czasu serwis zaczął szybko piąć się w górę w rankingach popularności i od lat stale zajmuje wysoką pozycję

wśród najpopularniejszych witryn w naszym kraju, ustępując jedynie wyszukiwarce Google i sieci społecznościowej Facebook². Obecnie Polska jest największym rynkiem dla YouTube'a w całej Europie Środkowo-Wschodniej – czas oglądania przez widzów z Polski jest niemalże równy sumie czasów wszystkich pozostałych państw regionu razem wziętych.

Sumaryczny zasięg YouTube'a wśród wszystkich polskich internautów wynosi obecnie wedle danych Gemius niecałe 72%, co daje prawie 19 mln użytkowników w ogólnej populacji 26,4 mln polskich internautów. 13,6 mln z nich korzysta także z aplikacji mobilnej, co stanowi dowód na rosnącą rolę wideo mobilnego, coraz popularniejszego także dzięki upowszechnianiu taniego dostępu do Internetu w sieciach telefonii komórkowej.

ZASIĘG WITRYN W POLSCE

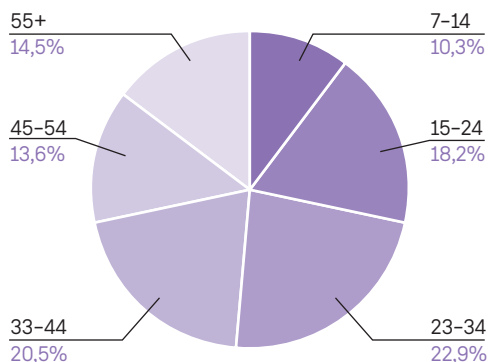
Źródło: badanie PBI/Gemius, sierpień 2017

Powszechnie panuje przekonanie, że Internet ogólnie, a w szczególności takie witryny jak YouTube, to głównie domena ludzi młodych, cyfrowych tubylców. Dane empiryczne potwierdzają taką opinię jedynie częściowo – udział grup w gronie użytkowników istotnie maleje wraz z wiekiem, ale w stosunkowo niewielkim stopniu – nawet wśród najstarszej grupy 55+ udział odsetek korzystających z YouTube'a wynosi 68%. Mimo tego, że wśród naj-

2 <http://portalmedialny.pl/art/58400/youtube-w-liczbach-ponad-20-mln-uzytkownikow-w-polsce.html> [dostęp: 19.10.2017].

młodszych obecność na YT jest w zasadzie powszechna, to można bez po-
padania w przesadę stwierdzić, że wszystkie kategorie wiekowe znajdują
tam odpowiednie dla siebie materiały, potwierdzając tym samym ich różno-
rodność.

UDZIAŁ GRUP WIEKOWYCH WŚRÓD UŻYTKOWNIKÓW YOUTUBE'A

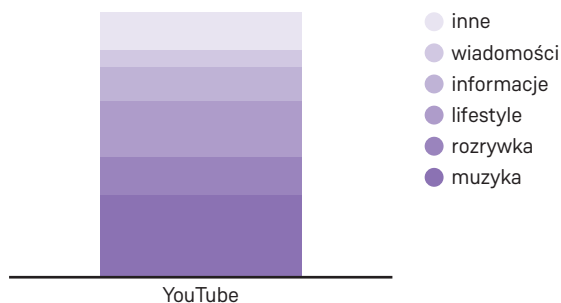

Źródło: badanie PBI/Gemius, sierpień 2017

POLSCY TWÓRCY

YouTube jest domem dla znacznie szerszego katalogu treści niż jakiegokolwiek inne źródło – telewizja czy serwisy wideo na żądanie (VoD). Z jednej strony, umieszczane są na nim materiały, pochodzące z tradycyjnych mediów – utwory muzyczne lub audiowizualne (teledyski, koncerty), filmy fabularne czy dokumentalne, programy telewizyjne, skecze komediowe, wydarzenia sportowe czy ich skróty, materiały informacyjne, aktualności czy pomoce do nauki języków obcych. Z drugiej strony, dopiero udostępnienie wszystkim chętnym takiego otwartego i darmowego kanału rozpowszechniania twórczości pozwoliło na powstanie szeregu nowych gatunków i formatów, swoistych dla rzeczywistości internetowej. Mówimy tu o takich zjawiskach jak wideo blogi (vlogi), gameplaye, amatorskie poradniki (od gry na gitarze po układanie płytek podłogowych i konstruowanie balonów stratosferycznych w warunkach domowych), moda i uroda, oddzielny segment „rozpakowań” nowych produktów (*unboxing*) i ich recenzje, dyskusje o sztuce, błyskawicznie zyskujący popularność segment dotyczący zdrowia i aktywności fizycznej i wiele innych. Daje to bezprecedensowe możliwości ekspresji i szukania własnej widowni po stronie twórców.

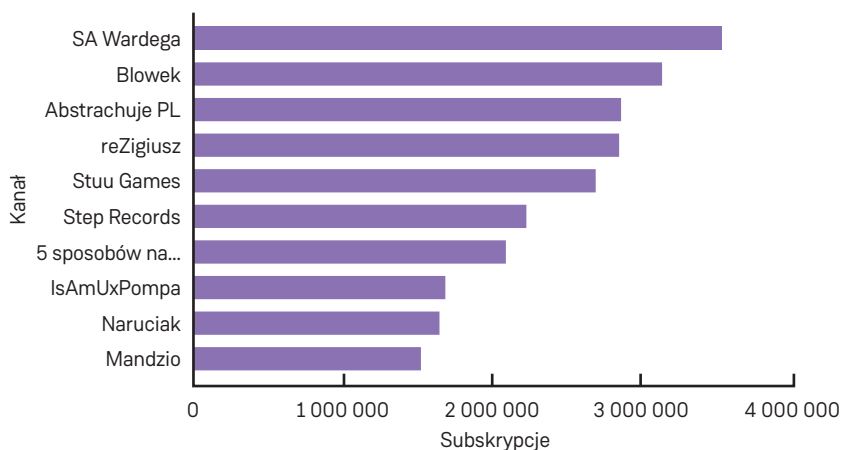
PODZIAŁ MATERIAŁÓW DOSTĘPNYCH NA YOUTUBIE NA GATUNKI

Źródło: dane wewnętrzne YT

Jak wspomniano powyżej, polską specyfiką jest wysoki poziom zaangażowania użytkowników, którzy chętnie komentują oraz oceniają filmy. Są oni także niezwykle lojalną widownią i Polska wyraźnie wyróżnia się spośród państw o podobnej liczbie ludności pod względem ilości subskrypcji w stosunku do liczby mieszkańców – obecnie już 43 polskie kanały mogą pochwalić się liczbą subskrybentów przekraczającą milion. Liczba ta rośnie niezwykle dynamicznie – pod koniec 2016 r. takich kanałów było zaledwie 25. Najbardziej popularni twórcy przekroczyli już, bądź niebawem przekroczą, próg 3 milionów subskrybentów (SA Wardega, Blówek, AbstrachujeTV, reZigiusz). Pod tym względem przewyższamy wyraźnie państwa takie jak Hiszpania czy Włochy.

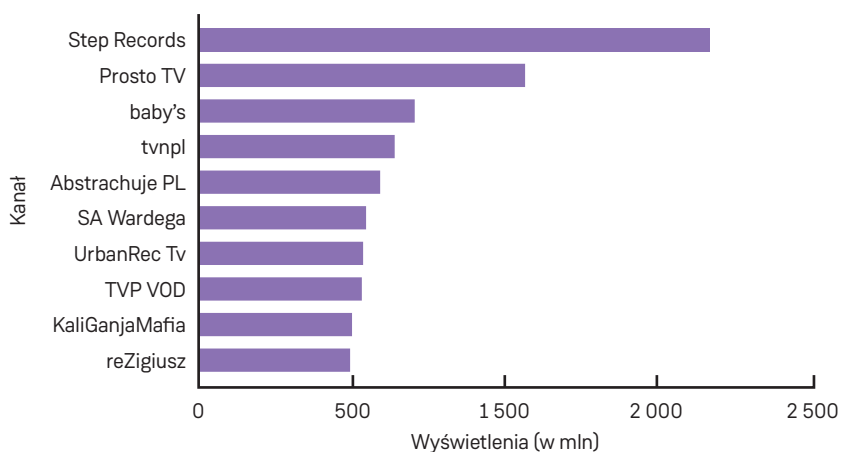
NAJWIĘKSZE POLSKIE KANAŁY POD WZGLĘDEM SUBSKRYBENTÓW

Źródło: <http://ranking.vstars.pl/?sort=totalUploadViews&> [dostęp: 3.10.2017]

Znaczenie YouTube'a jako otwartej platformy, umożliwiającej zarówno twórcom, jak i konsumentom kultury dokonywanie w pełni niezależnych wyborów, widoczne jest w pełni dzięki analizie najpopularniejszych kanałów i liczbie odsłon poszczególnych rodzajów treści. Spojrzenie na te dane prowadzi do jednoznacznego wniosku – na polskim YouTube niepodzielnie rządzi rodzimy hip-hop. Dwie pierwsze pozycje, a w pierwszej dziesiątce kolejne dwa miejsca, zajmują niezależne polskie wytwórnie hip-hopowe. Suma odtworzeń materiałów umieszczonych przez tylko te cztery wytwórnie na platformie przekroczyła już astronomiczną liczbę 4,7 miliarda! Fenomen ten łatwo wytłumaczyć nieobecnością tego typu twórczości w radiostacjach i telewizjach głównego nurtu, zdominowanych przez popową muzykę promowaną przez zachodnie koncerty płytowe. Zepchnięty niejako do podziemia hip-hop znalazł naturalną drogę dotarcia do słuchaczy poprzez YouTube'a. Co więcej – wytwórnie i artyści tego nurtu doskonale opanowali też sztukę budowania relacji z fanami oraz monetyzowania popularności nie tylko przez wpływy z reklamy, ale także promocję innych źródeł dochodu, jak sprzedaż gadżetów czy ubrań.

NAJWIĘKSZE POLSKIE KANAŁY POD WZGLĘDEM WYŚWIETLEŃ³

Źródło: <http://ranking.vstars.pl/?sort=totalUploadViews&> [dostęp: 3.10.2017]

Innym rodzajem muzyki, także spoza głównego nurtu i o czysto polskim rodowodzie, który święci triumfy na YouTube, jest disco polo. Przez wiele lat rugowane z oficjalnego obiegu kultury, także przetrwało i odzyskało pozycję

3 Ibidem.

dzięki otwartym platformom internetowym. O ile sumaryczną liczbą odsłon wytwórnio specjalizujące się w disco polo przegrywają z hip-hopem, to szereg najczęściej odtwarzanych teledysków muzycznych należy właśnie do tego gatunku, na czele ze słynnym przebojem *Twoje oczy zielone* zespołu Akcent, który ze 132 milionami odsłon jest drugim najczęściej oglądanym polskim filmem na YouTube, tuż za „psem-pajakiem” SA Wardegi.

Nieco zaskakująca może być także wysoka pozycja tradycyjnych stacji telewizyjnych, takich jak TVN czy Telewizja Polska, posiadają one bowiem swoje własne, dedykowane platformy dystrybucji treści, które wydają się być naturalną konkurencją dla YouTube’a. Okazuje się jednak, że zasięg i uniwersalny charakter, oferowany przez YouTube, jest ważnym elementem uzupełniającym ofertę nadawców i pełniącym rolę promocyjną, ale nie zastępującym bezpośrednio dedykowanych kanałów dystrybucji ich treści.

Bardzo popularne są też kanały poświęcone grom komputerowym („gamingowe”). Internauci oglądają, jak grają Blówek, reZigiusz czy Stuu Games. Każdy z nich zgromadził blisko 3 mln subskrybentów. Topowi youtuberzy z tej kategorii już nie tylko grają, ale też robią testy, polecają aplikacje czy organizują sesje pytań i odpowiedzi.

ROLA YOUTUBE’A

Bez względu na ocenę danego gatunku twórczości należy podkreślić, że YouTube i inne, podobne mu otwarte platformy stanowią w obecnej rzeczywistości element krajobrazu kulturowego o coraz istotniejszym znaczeniu. Wraz z rozpowszechnieniem coraz tańszych urządzeń, służących do cyfrowej obróbki obrazu i dźwięku, umożliwiają one rosnącej rzeszy osób dzielenie się ze światem owocami swoich twórczych pasji. Dla wielu z nich staje się to też sposobem na życie i z ambitnych amatorów stają się profesjonalnymi twórcami, coraz częściej osiągając status gwiazd, szczególnie wśród młodej widowni. Sukces na YouTube często bywa także wstępem do kariery w mediach głównego nurtu – nie można tu nie wspomnieć o Justinie Bieberze, idolu nastolatów, którego pierwsze dziecięce nagrania umieściła na YouTube jego mama.

O tym, kto odniesie sukces w Internecie decydują, poza talentem i wytrwałością samego twórcy, jedynie widzowie. Wszyscy mają równy i nieskrępowany dostęp do tego kanału transmisyjnego, oczywiście w granicach prawa i obowiązujących regulaminów. Internetowe platformy wideo dają także natychmiastowy dostęp do twórców z całego świata – umieszczony

materiał jest co do zasady dostępny z każdego zakątka globu, chyba że sam autor postanowi inaczej. Mimo takiej swobody wyboru polscy użytkownicy preferują treści tworzone przez rodzimych twórców – obok wspomnianych powyżej fenomenów hip-hopu i disco polo, także tacy artyści głównego nurtu jak Sylwia Grzeszczak (wykonawczyni największego przeboju na YT w 2016 r.) walczą o uwagę widzów na równi ze światowymi gwiazdami. Nie są do tego potrzebne restrykcyjne regulacje, nakazujące przeznaczanie określonych ilości czasu na produkcje polskie czy ich specjalna promocja. Dbają o to sami użytkownicy, swoimi decyzjami kształtując i współtworząc polską kulturę.

Obserwowane obecnie trendy zacierania się granicy pomiędzy twórcą i odbiorcą oraz coraz większej demokratyzacji kultury będą z pewnością się nasilać, z jednej strony rozbijając ją na coraz mniejsze, niszowe subkultury, a z drugiej integrując wokół wspólnych wątków i toposów. W tej drodze YouTube zawsze będzie stawiać na współpracę i wspieranie naszej społeczności, składającej się na równi z twórców i odbiorców, konsekwentnie promując różnorodność i inkluzywność, które przesądzą o długofalowym sukcesie platformy w świecie zdominowanym przez swobodę wyboru użytkownika.

WYBRANE PUBLIKACJE:

- MUSE Raport podsumowujący działanie marek na YouTube w 2016 roku
- YouTube w Polsce – podsumowanie 2016 roku, Sotrender blog, <https://www.sotrender.com/blog/pl/2017/01/youtube-w-polsce-podsumowanie-2016/> [dostęp: 19.10.2017].
- *YouTube to ich sposób na życie i zarabianie. Oto 10 najpopularniejszych youtuberów w Polsce*, Patryk Pallus, Business Insider, <https://businessinsider.com.pl/media/internet/youtube-najpopularniejsi-tworcy-w-polsce/mkvwsxe> [dostęp: 3.10.2017].

Opracowanie: Marcin Olender, Public Policy and Government Relations Manager,
Central and Eastern Europe, Google

PAMIĘĆ ZBIOROWA

Narodowe Centrum Kultury

Istotnym elementem uczestnictwa w kulturze jest uczestnictwo w tzw. „kulturze historycznej”, na którą składają się teksty kultury odnoszące się do przeszłości oraz inne kulturowe sposoby przywoływania minionych zdarzeń, miejsc, postaci.

Źródło: NCK / IPSOS 2017, badanie jakościowe wśród osób zainteresowanych przeszłością

Prowadzone od wielu lat badania wskazują, że około 20–25% Polaków określa swoje zainteresowanie przeszłością jako duże lub bardzo duże¹. Wśród osób z tej właśnie grupy przeprowadzone zostało jakościowe badanie dotyczące ich zaciekawienia historią². Dyskusje grupowe i wywiady indywidualne obejmowały przede wszystkim wątek motywacji do interesowania się przeszłością oraz wybieranych źródeł wiedzy. Okazało się, że owe motywacje można pogrupować w 7 najważniejszych typów, które przedstawia poniższy rysunek:

- 1 *Raport z badania zrealizowanego na potrzeby Wieloletniego Programu Rządowego „Niepodległa ‘18”*, NCK / TNS Polska 2016.
- 2 *Przeszłość jako pasja. Raport z jakościowego badania pasjonatów historii*, NCK / Ipsos, Warszawa 2017.

„Ekscytacja płynąca z odkrywania” są to wrażenia związane z bezpośrednim kontaktem z obiektami pochodzącymi z przeszłości³. Takie emocje towarzyszą np. kolekcjonerom i poszukiwaczom metalu, kiedy odnajdą lub zdobędą nowy przedmiot. Bezinteresowna ciekawość jako motywacja do poznawania przeszłości, poza tym że charakteryzuje profesjonalnych historyków, nie jest obca również niektórym amatorom, dla których samo poznawanie miejsc, wydarzeń i losów ludzi z przeszłości jest powodem ekscytacji. Kolejnym motywem dla amatorskiego angażowania się w poznawanie i przeżywanie przeszłości jest „zabawa związana z przebywaniem z innymi”. W tym wypadku fascynacja historią łączy się z towarzyskością, przebywaniem w grupie, podzielaniem zainteresowania z innymi. Realizowana jest poprzez wspólny udział w widowiskach przeszłości, rekonstrukcjach, wydarzeniach organizowanych w muzeach. Wyróżniającym się w wypowiedziach badanych dość ogólnym motywem dla poznawania przeszłości jest także potrzeba wspólnoty i łączności z rodziną, społecznością lokalną lub narodem budowana właśnie poprzez odwołanie do przeszłości. Pojawia się ona szczególnie wyraźnie wtedy, gdy ciągłości zabrakło, np. w przypadku zmiany miejsca zamieszkania lub śmierci starszych członków rodziny. Zbliżonym uzasadnieniem dla poznawania przeszłych zdarzeń jest potrzeba lepszego odnalezienia się w teraźniejszości poprzez zrozumienie procesów, które ją ukształtowały. O tym aspekcie wprost mówią ci fascynanci historii, którzy są silnie przywiązani do grupy (zazwyczaj rodziny, wspólnoty lokalnej lub narodowej), identyfikują się z nią i w niej się odnajdują. Jak deklarują, poznawanie i doświadczanie przeszłości pomaga im lepiej zrozumieć współczesną kondycję. Bezpośrednio związany z powyższymi jest także motyw odnoszący się do budowania dumy i statusu społecznego, np. poprzez przynależność do narodu o wyjątkowej historii lub rodziny o szlacheckich korzeniach. Podczas gdy powyższe uzasadnienia dotyczą przede wszystkim budowania tożsamości w oparciu o przynależność do grupy o określonej przeszłości, o tyle kolejny odnosi się w większym stopniu do kształtowania indywidualnej, unikatowej tożsamości. Pasja do historii jest w tym przypadku sposobem autoprezentacji, np. jako kolekcjonera unikatowych przedmiotów. Jeszcze innym, zidentyfikowanym w badaniu uzasadnieniem dla angażowania się w poznawanie przeszłości jest chęć nie tyle zrozumienia teraźniejszości, co ucieczki od niej. Opisanej powyżej

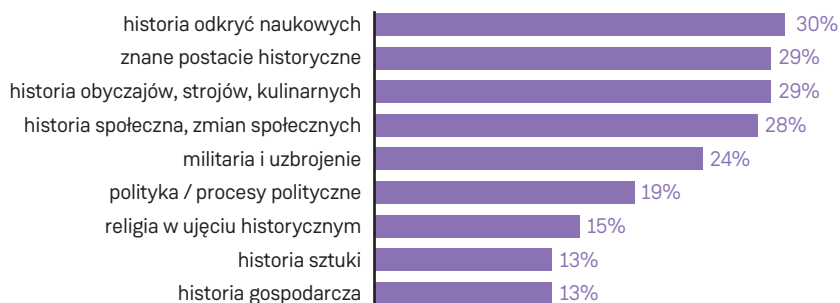
3 Opis motywacji na podstawie omówienia wyników badania opublikowanego w: „Kultura Współczesna” 2017, nr 2.

postawie zazwyczaj towarzyszy idealizowanie tego, co było, fascynacja wyobrażeniem o odległej przeszłości.

Wskazówka, że warto się odwoływać do wybranych motywacji przy kształtowaniu oferty i strategii promocyjnych wydawnictw, muzeów i innych instytucji kultury prowadzących projekty historyczne, jest ważnym rezultatem badania. Kolejnym ciekawym wnioskiem, szczególnie z punktu widzenia prowadzenia edukacji kulturalnej i historycznej, są dostrzeżone i wyodrębnione „zapalniki” zainteresowania historią. Są to: przekazywanie go przez członków rodziny (intencjonalne lub nie), spotkanie z pasjonatem historii, kontakt ze świadkiem historii, odwiedzenia historycznego miejsca (miejsca pamięci), obcowanie z autentycznym przedmiotem z przeszłości, dostęp do źródeł wiedzy wywołujących emocje i silnie angażujących (np. gry komputerowe, filmy) lub takich, które mają strukturę opowieści, pokazują szerszy kontekst zdarzeń i związki przyczynowo-skutkowe.

Wątek stosunku do historii i zainteresowania nią pojawił się także w badaniu uczestników kultury zrealizowanym na zlecenie Muzeum Historii Polski, Muzeum Historii Żydów Polskich POLIN i Narodowy Instytut Fryderyka Chopina⁴. Sondaż przeprowadzono na próbie uczestników kultury, przy czym partycypację w kulturze zdefiniowano na tyle szeroko, że przyjęte kryteria spełnia 96% Polaków. Jak wskazują wyniki badania, najczęściej jako ciekawe zagadnienia wskazywane są bitwy i wojny, historia odkryć naukowych, znane postacie, ale też historia obyczajowości i historia społeczna. Wyraźnie mniej-
szym zainteresowaniem cieszy się historia gospodarcza i historia sztuki.

KTÓRE Z PONIŻSZYCH ASPEKTÓW HISTORII SĄ DLA PANA(I) NAJCIEKAWSZE?

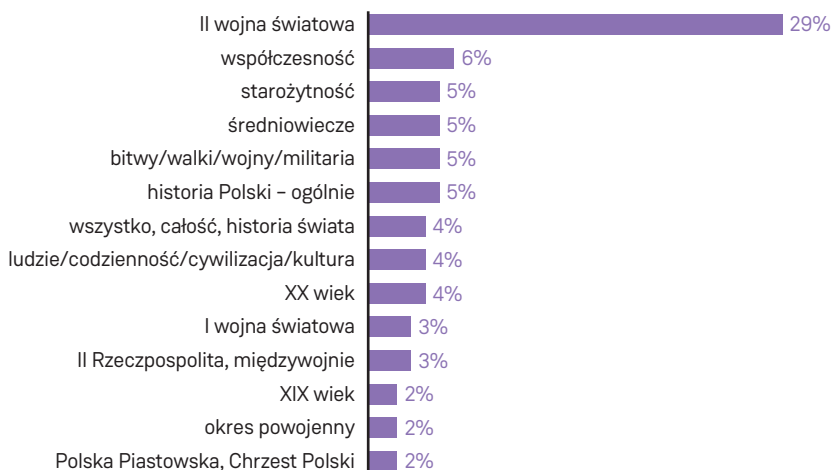

Źródło: MHP, Polin, NIFC/Smartscope, 2016, N=1051

4 *Badanie segmentacyjne uczestników kultury*, MHP, POLIN, NIFC/Smartscope, Warszawa 2016 (publikacja: 2017).

W jaki sposób jednak Polacy uczestniczą w tym, co można nazwać „kulturą historyczną”? Kontakt z treściami dotyczącymi przeszłości to najczęściej oglądanie lub słuchanie programów historycznych. Oglądanie wystaw o tematyce historycznej więcej niż jeden raz w roku deklaruje co piąty uczestnik kultury. Co ciekawe, miejsca związane z dziedzictwem kulturowym oraz najnowszą historią znalazły się wśród najbardziej znanych (wymienianych spontanicznie w pytaniu otwartym) instytucji kultury⁵. Na pierwszym miejscu znajduje się ogólnie rozumiane muzeum (wymienione przez 44% badanych), kolejną wymienianą placówką jest Muzeum Narodowe w Warszawie (27%), po którym następują teatry (22%), Zamek Królewski na Wawelu (20%), Centrum Nauki Kopernik oraz Muzeum Powstania Warszawskiego (po 16%) i warszawski Zamek Królewski (15% respondentów wskazało go spontanicznie).

KTÓRY OKRES HISTORYCZNY, JAKIE ZAGADNIENIA HISTORYCZNE SĄ DLA PANA(I) NAJBARDZIEJ INTERESUJĄCE?

Źródło: MHP, Polin, NIFC/Smartscope 2016, N=1051

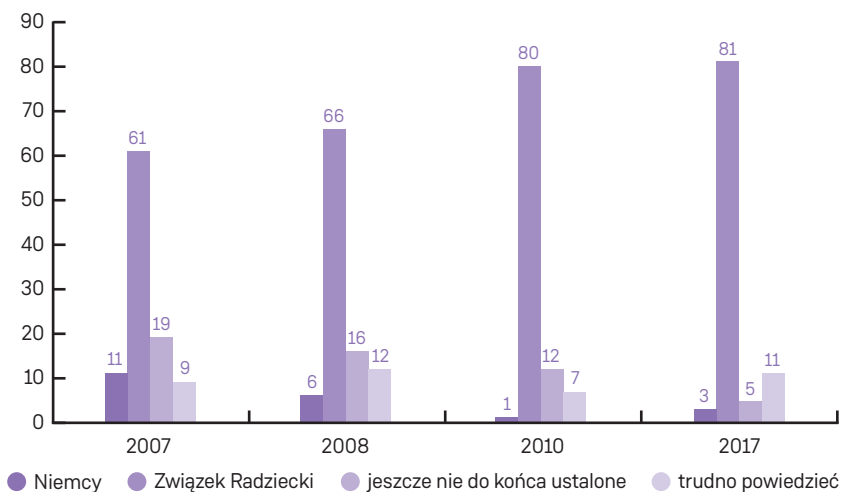
Jeśli chodzi o okresy historyczne, to okazało się, że zdecydowanie największą ciekawość wzbudza II wojna światowa (wskazało ją 29% badanych). Pozostałe epoki wskazywało od 2% do 6% respondentów – uczestników kultury.

5 Brzmienie pytania: Jakie instytucje kultury: muzea, galerie, centra kultury działające w Polsce Pan(i) zna? Proszę wymienić wszystkie, które przychodzą Panu(i) teraz do głowy.

Jednym z wydarzeń II wojny światowej, które zajmuje szczególne miejsce w pamięci zbiorowej Polaków jest zbrodnia katyńska. Potwierdzają to najnowsze badania poświęcone tej tematyce przeprowadzone przez NCK, które wskazują, że zdecydowana większość Polaków słyszała o zbrodni katyńskiej (90%). W porównaniu z wynikami badań z 2007 i 2010 roku wzrósł jednak odsetek osób, które przyznają, że nic o niej nie wiedzą. Największą grupę wśród nich stanowią młodzi (15–39 lat). Zmalał również odsetek osób, które „wiele słyszały na ten temat”. Zmiany wyników może wyjaśniać fakt, że premiera i dystrybucja filmu *Katyń* Andrzeja Wajdy oraz katastrofa smoleńska były wydarzeniami, które odpowiednio w latach 2007/2008 i 2010 wpłynęły na wzrost społecznego zainteresowania tematem zbrodni katyńskiej. W świetle najnowszych wyników wydaje się, że obecnie owo zainteresowanie nieznacznie osłabło.

Polacy w zdecydowanej większości wiedzą, kto jest odpowiedzialny za zbrodnię w Katyniu (81%). Od roku 2007 obserwujemy systematyczny wzrost prawidłowych odpowiedzi, przy czym największy skok nastąpił w roku 2010 i utrzymuje się do dzisiaj. Widać jednak pewne różnice w podgrupach wiekowych. To osoby starsze częściej wskazują poprawną odpowiedź i rzadziej twierdzą, że „nie jest to do końca ustalone”. Odpowiedzialność Niemców błędnie wskazało 3% badanych.

KTO, PANA(I) ZDANIEM, PONOSI ODPOWIEDZIALNOŚĆ ZA ZBRODNIĘ W KATYNIU? DANE W [%]

Źródła: 2007: N=936 (TNS OBOP), 2008: N=968 (TNS OBOP),

2010: N=978 (TNS OBOP), 2017: N=1000 (NCK/PBS)

W praktykach upamiętniających ofiary zbrodni katyńskiej w ciągu ostatniego roku deklaruje udział 6% Polaków. Okazją do tego był najczęściej Dzień Pamięci Ofiar Zbrodni Katyńskiej (13 kwietnia) oraz 11 listopada. Inne często wskazywane daty to 1 i 2 listopada. Najpopularniejsze sposoby upamiętniania to odwiedzenie symbolicznego miejsca upamiętniającego ofiary, udział w uroczystościach i mszach. Jak wskazują wyniki badania, oprócz filmu Andrzeja Wajdy *Katyń* brakuje kulturowych opracowań tematu, które byłyby znane szerszemu odbiorcy.

Kolejnym elementem historii najnowszej, istotnym dla pamięci zbiorowej społeczeństwa polskiego, o który pytano w badaniach sondażowych w 2017 roku, było podziemie antykomunistyczne (CBOS). Okazało się,

JAK OGÓLNIE, NA PODSTAWIE TEGO, CO PAN(I) NA TEN TEMAT WIE,
OCENIŁ(A)BY PAN(I) DZIAŁALNOŚĆ GRUP ZBROJNYCH WALCZĄCYCH
Z WŁADZĄ KOMUNISTYCZNĄ W POWOJENNEJ POLSCE? DANE W (%)

CZY, PANA(I) ZDANIEM, PRZYNIOŚŁA ONA MIESZKAŃCOM TERENÓW, NA KTÓRYCH TE GRUPY DZIAŁAŁY:	BADANI, KTÓRZY SŁYSZELI O DZIAŁALNOŚCI PODZIEMIA ANTYKOMUNISTYCZNEGO (N=560)	OGÓŁ BADANYCH
więcej dobrego niż złego	16	9
mniej więcej tyle samo dobrego, co złego	37	20
więcej złego niż dobrego	22	12
nie miała znaczenia	7	4
trudno powiedzieć	18	10
badani, którzy nie słyszeli o działalności podziemia antykomunistycznego		45
CZY, PANA(I) ZDANIEM, PRZYNIOŚŁA ONA POLSCE TAMTEGO OKRESU:	BADANI, KTÓRZY SŁYSZELI O DZIAŁALNOŚCI PODZIEMIA ANTYKOMUNISTYCZNEGO (N=560)	OGÓŁ BADANYCH
więcej dobrego niż złego	27	15
mniej więcej tyle samo dobrego, co złego	31	17
więcej złego niż dobrego	19	11
nie miała znaczenia	6	3
trudno powiedzieć	17	9
badani, którzy nie słyszeli o działalności podziemia antykomunistycznego		45

CZY, PANA(I) ZDANIEM, PRZYNIOSŁA ONA LUDZIOM, KTÓRZY WALCZYLI W TYCH GRUPACH ZBROJNYCH:	BADANI, KTÓRZY SŁYSZELI O DZIAŁALNOŚCI PODZIEMIA ANTY-KOMUNISTYCZNEGO (N=560)	OGÓŁ BADANYCH
więcej dobrego niż złego	11	6
mniej więcej tyle samo dobrego, co złego	17	10
więcej złego niż dobrego	56	31
nie miała znaczenia	3	1
trudno powiedzieć	13	7
badani, którzy nie słyszeli o działalności podziemia antykomunistycznego		45

Źródło: CBOS 2017, N=1016

że o „grupach zbrojnych walczących z nową komunistyczną władzą wspieraną przez ZSRR” słyszało 55% Polaków. Jeśli chodzi o ocenę działań żołnierzy nazywanych wyklętymi, wśród osób, które znają temat (przynajmniej w minimalnym stopniu), zdania są podzielone. Przeważają opinie, że aktywność partyzantki antykomunistycznej przyniosła tyle samo dobrego, co złego, zarówno kiedy pytamy o konsekwencje dla lokalnych społeczności (37%), jak i dla Polski (31%).

Jednakże, podsumowując odpowiedzi na inne zadane przez CBOS pytania, wizerunek żołnierzy wyklętych jest raczej pozytywny. Większość Polaków widzi w nich bohaterów i przypisuje im patriotyzm. Badanie CBOS potwierdza też potoczną obserwację o popularności tematu partyzantki antykomunistycznej wśród młodych.

O DZIAŁALNOŚCI BADAWCZEJ NCK W OBSZARZE PAMIĘCI ZBIOROWEJ

W 2017 roku i pod koniec 2016 Narodowe Centrum Kultury przeprowadziło trzy projekty badawcze bezpośrednio związane z tematyką pamięci zbiorowej.

We wrześniu 2017 roku NCK opublikowało wstępne wyniki z badania ilościowego poświęconego pamięci o zbrodni katyńskiej. Sondaż zrealizowała firma PBS na reprezentatywnej próbie dorosłych Polaków. W 2018 roku planowane jest opublikowanie pełnego raportu z ilościowej i pogłębiającej, jakościowej części badania.

W marcu 2017 roku NCK opublikowało raport *Ukraińcy o historii, kulturze i stosunkach polsko-ukraińskich* z szeroko zakrojonego badania ilościowo-jakościowego (sondaż na próbie 4000 mieszkańców Ukrainy i 8 zogniskowanych wywiadów grupowych z przedstawicielami ukraińskiej inteligencji). Koncentrowało się ono na stosunku mieszkańców Ukrainy do historii, ze szczególnym uwzględnieniem relacji polsko-ukraińskich. Dodatkowymi wątkami poruszonymi w badaniu była tożsamość Ukraińców, stosunek do polskiej kultury i dziedzictwa kulturowego związanego z Polakami na terytorium Ukrainy oraz ocena bieżących wydarzeń.

W grudniu 2016 roku na zlecenie NCK firma Ipsos zrealizowała jakościowe badania wśród „pasjonatów historii”. Projektowane było w NCK z myślą o praktycznym wykorzystaniu wyników przez instytucje kultury i organizacje pozarządowe realizujące projekty historyczne.

WYBRANE PUBLIKACJE:

- *Badanie segmentacyjne uczestników kultury*, MHP, POLIN, NIFC/Smartscope, Warszawa 2016 (publikacja: 2017), <http://www.nck.pl/baza-badan/319000-raport-badanie-segmentacyjne-uczestnikow-kultury/> [dostęp: 3.10.2017].
- *Pamięć o zbrodni katyńskiej. Raport z badania ilościowego - wyniki wstępne*, Narodowe Centrum Kultury, Warszawa 2017, <http://www.nck.pl/badania/319382-pamiec-o-zbrodni-katynskiej-raport-z-badania-ilosciowego-wyniki-wstepne/> [dostęp: 3.10.2017].
- *Polskie podziemie antykomunistyczne w pamięci zbiorowej*, CBOS, Warszawa 2017, http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2017/K_022_17.PDF [dostęp: 3.10.2017].
- *Przeszłość jako pasja. Raport z jakościowego badania pasjonatów historii*, NCK / TNS, Warszawa 2017, <http://www.nck.pl/projekty-badawcze-nck/318989-raport-z-jakosciowego-badania-pasjonatow-historii/> [dostęp: 3.10.2017].

Opracowanie: Zuzanna Maciejczak, Dział Badań,
Narodowe Centrum Kultury, zmaciejczak@nck.pl

UCZESTNICTWO W KULTURZE OSÓB STARSZYCH

**JAKO JEDEN Z OBSZARÓW POLITYKI SPOŁECZNEJ PROWADZONEJ
PRZEZ MINISTERSTWO RODZINY, PRACY I POLITYKI SPOŁECZNEJ
NA PRZYKŁADZIE RZĄDOWEGO PROGRAMU NA RZECZ AKTYWNOŚCI
SPOŁECZNEJ OSÓB STARSZYCH**

Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, IS UKSW

WPROWADZENIE

Współczesne społeczeństwa europejskie, w tym społeczeństwo polskie, charakteryzują się dynamicznymi zmianami w strukturze demograficznej ludności. Zgodnie z założeniami opracowanej przez Główny Urząd Statystyczny prognozy demograficznej, obejmującej okres do 2050 r.¹, w Polsce, w przyjętej perspektywie wystąpi znaczne zmniejszenie liczby dzieci (w wieku 0–14 lat) i osób dorosłych (w wieku 15–59), natomiast zwiększy się liczba i udział osób w wieku co najmniej 60 lat. Udział ludności w wieku 60 lat i więcej w całej populacji wynosi obecnie ponad 24% (9 mln osób)².

W związku z zachodzącym procesem starzenia się populacji Polski szczególnie istotne jest dostosowanie relacji pomiędzy podmiotami publicznymi a zmieniającym się społeczeństwem. Kwestie związane z diagnozą potrzeb i możliwości osób starszych, dostosowywaniem realizowanej

- 1 *Prognoza ludności na lata 2014-2050, Studia i analizy statystyczne*, GUS 2014, <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ludnosc/prognoza-ludnosci/prognoza-ludnosci-na-lata-2014-2050-opracowana-2014-r-,1,5.html> [dostęp: 19.10.2017].
- 2 *Informacja o sytuacji osób starszych za rok 2016*, Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, Warszawa 2017, s. 7.

polityki publicznej oraz przeciwdziałaniem wykluczeniu seniorów stanowią obecnie najważniejsze wyzwania dla polityk publicznych w obszarach takich, jak m.in.: zdrowie, bezpieczeństwo, rynek pracy i zabezpieczenie społeczne, edukacja, a także aktywność społeczna, sportowa, kulturalna i publiczna. Szczególną uwagę należy poświęcić udziałowi w kulturze osób starszych, gdyż to właśnie kultura umożliwia, a zarazem ułatwia seniorom prowadzenie dialogu wewnątrz- i międzypokoleniowego, a także pozwala na aktywne uczestnictwo w życiu społecznym³.

Wojciech Kłosowski wskazuje, że dziś kultura musi być otwarta na teraźniejszość i przyszłość, jej kluczowym słowem powinno zaś być „uczestnictwo”. Uczestnictwo rozumiane jako włączenie się każdego z nas w obiegi kultury, nie tylko by móc czerpać z ich bogactwa, ale też by wносить do puli tego bogactwa własne wartości kulturowe, odkryte lub wynalezione przez siebie⁴. W szerokim ujęciu uczestnictwo w kulturze oznacza według Andrzeja Tyszki „indywidualny udział w zjawiskach kultury – przyswajanie jej treści, używanie jej dóbr, podleganie obowiązującym w niej normom i wzorom, ale także tworzenie nowych jej wartości oraz odtwarzanie i przetwarzanie istniejących”⁵. Ponadto uczestniczenie w kulturze zapobiega marginalizacji i wykluczeniu społecznemu. Ważne zatem jest, by zapraszać ludzi do uczestnictwa w kulturze, a przez to włączać ich w szeroko rozumiane życie społeczne, co jest szczególnie istotne dla spójności społecznej. W kontekście osób starszych należy podkreślić, iż aktywność kulturalna pozwala na podtrzymanie relacji społecznych tak kluczowych dla osób w trzecim wieku – pozwalających na profilaktykę i przeciwdziałanie samotności.

UDZIAŁ W KULTURZE OSÓB STARSZYCH W POLSCE

Zgodnie z wynikami badań Głównego Urzędu Statystycznego aktywność kulturalna osób starszych – w wieku 60 lat lub więcej – jest znacznie niższa

- 3 S. Magała, *Po co seniorom kultura?*, „Studia Kulturoznawcze. Senior i kultura. O aktywności kulturalnej osób starszych” 2013, nr 2, s. 28.
- 4 W. Kłosowski, *Kierunek kultura w stronę żywego uczestnictwa w kulturze*, Mazowieckie Centrum Kultury i Sztuki, Warszawa 2011, s. 14 i 43.
- 5 A. Tyszka, *Uczestnictwo w kulturze. O różnorodności stylów życia*, PWN, Warszawa 1971, s. 54.

w większości form uczestnictwa w kulturze niż w ogóle badanej populacji⁶. Spośród wskazanych w badaniu „Uczestnictwo w kulturze form aktywności kulturalnej”, średnio 37,7% badanych seniorów deklarowała w nich udział. Formami uczestnictwa w kulturze, wśród których odnotowano wyższe odsetki deklaracji osób starszych niż całej populacji było czytelnictwo prasy (czytanie gazet 73,7% wobec 71,0% i czasopism – 76,0% wobec 74,8%); oglądanie telewizji (98,3% wobec 97,6%) oraz chodzenie na przedstawienia operowe i do operetki (6,7% wobec 5,3%) i na koncerty filharmoniczne (6,2% wobec 6,0%).

Należy zauważyć także, iż osoby starsze biorą aktywny udział w formach działalności kulturalnej organizowanych przez centra kultury, domy i ośrodki kultury oraz kluby i świetlice – w 2016 roku seniorzy stanowili 17,2% ogólnej liczby członków grup i zespołów artystycznych działających w takich instytucjach. Dużą popularnością wśród osób starszych cieszy się uczestnictwo w zespołach wokalnych i chórach, spośród ich uczestników 38,2% to osoby w wieku 60 lat lub więcej, a członkowie zespołów folklorystycznych w tym wieku stanowili 32,3% ogólnej liczby członków takich zespołów⁷.

Kolejnym obszarem aktywności kulturalnej osób starszych jest uczestnictwo w kołach zainteresowań klubów i sekcji w instytucjach kultury. Osoby starsze stanowiły 32,5% uczestników stałych form przedmiotowych działalności. Należy także wskazać, iż seniorzy stanowili 53,7% uczestników zajęć kół gospodyń, 23,2% uczestników spotkań dyskusyjnych klubów filmowych, 39,6% uczestników zajęć informatycznych oraz 35,4% członków kół literackich⁸.

Wobec ogólnej niskiej aktywności kulturalnej osób starszych, a także wobec relatywnie wysokiego zainteresowania wśród seniorów ofertą kulturalną placówek kultury, takich jak centra kultury, domy i ośrodki kultury oraz kluby i świetlice, można wyprowadzić tezę dotyczącą istnienia niezaspokojonej potrzeby uczestnictwa w kulturze osób starszych, z której wynika konieczność podejmowania w ramach polityki społecznej wobec osób starszych działań mających na celu zaspokojenie tej potrzeby.

6 *Informacja o sytuacji osób starszych za rok 2016...*, za: GUS, „Uczestnictwo w kulturze” (DS-58I), s. 51.

7 *Ibidem*, s. 49-50.

8 *Ibidem*, s. 50-51.

TWORZENIE WARUNKÓW DO AKTYWNOŚCI KULTURALNEJ OSÓB STARSZYCH W RAMACH RZĄDOWEGO PROGRAMU NA RZECZ AKTYWNOŚCI SPOŁECZNEJ OSÓB STARSZYCH

Jednym z instrumentów realizowanych przez Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej w ramach polityki społecznej wobec osób starszych wpisujących się w tworzenie oferty aktywności kulturalnej skierowanej do osób w wieku powyżej 60 roku życia jest Rządowy Program na rzecz Aktywności Społecznej Osób Starszych na lata 2014–2020⁹ (Program ASOS). Jego celem głównym jest poprawa jakości i poziomu życia osób starszych oraz zagospodarowanie ich potencjału poprzez umożliwienie im aktywności społecznej. Rozwiązania przyjęte w Programie ASOS pozwalają na tworzenie warunków dla aktywności społecznej osób starszych we współpracy z sektorem organizacji społeczeństwa obywatelskiego.

W ramach Programu ASOS Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej wspiera projekty społeczne organizacji sektora obywatelskiego skierowane do osób starszych poprzez dofinansowanie ich realizacji w wysokości od 20 do 200 tys. zł. Inicjatywy realizowane w ramach Programu muszą wpisywać się w jeden z czterech priorytetów:

- I. Edukacja osób starszych;
- II. Aktywność społeczna promująca integrację wewnątrz- i międzypokoleniową;
- III. Partycypacja społeczna osób starszych;
- IV. Usługi społeczne dla osób starszych;

Analizując tematykę projektów realizowanych w ramach edycji 2016 Rządowego Programu na rzecz Aktywności Społecznej Osób Starszych, można zauważyć wysoki odsetek inicjatyw zawierających działania z zakresu tworzenia warunków do uczestnictwa w kulturze osób starszych. W ramach edycji 2016 Programu ASOS dofinansowano na łączną kwotę ponad 37 mln zł 432 projekty społeczne organizacji pozarządowych, którymi objętych

9 Uchwała nr 237 Rady Ministrów z dnia 24 grudnia 2013 r. w sprawie ustanowienia Rządowego Programu na rzecz Aktywności Społecznej Osób Starszych na lata 2014–2020.

zostało ok. 159 tys. osób starszych¹⁰. Spośród przeznaczonych do realizacji projektów 55,1% – 238 zawierało działania z zakresu aktywizacji kulturalnej osób starszych, w których wzięło udział ok. 32 tys. seniorów (20,2% wszystkich beneficjentów)¹¹. Najwięcej tego typu inicjatyw realizowanych było w ramach Priorytetu II: Aktywność społeczna promująca integrację wewnątrz- i międzypokoleniową – 94 zadania, stanowiące 70,1% spośród wszystkich 134 dofinansowanych w ramach tegoż priorytetu. Drugim w kolejności priorytetem, w ramach którego realizowane były działania w zakresie tworzenia warunków do aktywności kulturalnej osób starszych był Priorytet IV: Usługi społeczne dla osób starszych. W ramach tego priorytetu 93 (69,9%) ze 133 przeznaczonych do realizacji zadania publiczne zawierały działania z zakresu aktywizacji kulturalnej osób starszych.

Wśród projektów realizowanych w obszarze tworzenia oferty aktywności kulturalnej skierowanej do osób starszych w ramach Programu ASOS można wyróżnić cztery główne rodzaje działań dotyczące: kultury regionalnej, wizyt w placówkach kultury (galeriach, teatrach, kinach), kultury sakralnej oraz tworzenia miejsc dziennego pobytu, w których ofercie znajdowały się działania z obszaru aktywizacji kulturalnej seniorów.

Kultura regionalna, wchodząca w skład kultury narodowej, rozumiana jest jako zespół wytworów materialnych i niematerialnych powstałych na określonym obszarze, spośród wyodrębnionej historycznie grupy ludzi. W roku 2016 w ramach Programu ASOS zrealizowano 144 projekty zawierające działania związane z uczestnictwem w kulturze regionalnej, w których wzięło udział ok. 15 tys. osób starszych. Wśród najpopularniejszych aktywności w tym obszarze należy wymienić organizację: warsztatów z rękodzielnictwa ludowego (w szczególności dziewiarstwa i szydełkowania, a także ceramiki, papieroplastyki, malarstwa na szkło i porcelanie w stylu kaszubskim, wikliniarstwa czy decoupage'u), wyjazdów edukacyjno-turystycznych (np. do Ojcowskiego Parku Narodowego, Muzeum Kultury Ludowej Pogórza Sudeckiego czy Wioski Garncarskiej w Nidzicy), a także prowadzenie ludowych chórów oraz zespołów tańca i śpiewu.

- 10 *Sprawozdanie z realizacji Rządowego Programu na rzecz Aktywności Społecznej Osób Starszych na lata 2014-2020 edycja 2016*, MRPiPS 2017, s. 20.
- 11 *Opracowanie własne na podstawie Sprawozdania z realizacji Rządowego Programu na rzecz Aktywności Społecznej Osób Starszych na lata 2014-2020 edycja 2016*, MRPiPS 2017.

Wycieczki dla osób starszych do placówek kultury to działanie realizowane w większości projektów (191) zawierających elementy z zakresu tworzenia warunków do uczestnictwa w kulturze osób starszych. Głównym celem wizyt były galerie, muzea, kina, teatry oraz filharmonie. W celu szerszej aktywizacji kulturalnej osób starszych, wyjazdy do teatrów w wielu przypadkach powiązane były z prowadzeniem warsztatów teatralnych w miejscu realizacji projektu. Zgodnie z informacjami wskazywanymi w sprawozdaniach z realizacji zadań publicznych, wycieczki dla osób starszych do placówek kultury cieszyły się bardzo dużym zainteresowaniem wśród seniorów, czego efektem była częsta konieczność dostosowania planowanych działań do potrzeb beneficjentów. Łącznie w wycieczkach do placówek kultury realizowanych w ramach projektów dofinansowanych z Programu ASOS w 2016 roku wzięło udział ok. 25,5 tys. osób starszych.

Obszarem aktywizacji kulturalnej będącym punktem zainteresowania seniorów jest kultura sakralna, ze względu na wysokie poczucie przynależności do Kościoła wśród osób starszych. Zgodnie z badaniami CBOS¹², większość osób starszych (87,5%) deklaruje uczestnictwo w praktykach religijnych, takich jak: msze, nabożeństwa lub spotkania religijne. W związku z powyższym w 2016 roku w 74 projektach społecznych realizowanych w ramach Programu ASOS organizowane były aktywności związane z kulturą sakralną – w głównej mierze z turystyką sakralną. Jako przykłady działań z tego obszaru można wymienić wycieczki do Sanktuarium Matki Bożej Bolesnej Królowej Polski w Licheniu czy też zwiedzanie szlakiem architektury sakralnej w Polsce. W tego typu działaniach w roku 2016 w ramach Programu ASOS wzięło udział ok. 4 tys. osób starszych.

Czwartym z obszarów działań z zakresu tworzenia oferty aktywności kulturalnej skierowanej do osób starszych było szeroko rozumiane tworzenie miejsc dziennego pobytu (klubów – w tym także klubów dyskusyjnych, kawiarenek, centrów seniora), w których ofercie znajdowały się działania z obszaru aktywizacji kulturalnej seniorów. Działania takie realizowane były w ramach 41 projektów, z których skorzystało ok. 10,5 tys. seniorów. Do głównych aktywności oferowanych w tego typu placówkach w obszarze aktywizacji kulturalnej należały: zajęcia warsztatowe ze śpiewu, zajęcia teatralne, filmowo-dziennikarskie, malarskie i fotograficzne.

Podsumowując, Rządowy Program na rzecz Aktywności Społecznej Osób Starszych na lata 2014–2020 mający na celu poprawę jakości i poziomu

12 CBOS: *Subiektywna ocena sytuacji osób starszych*, MRPIPS, Warszawa 2016.

życia osób starszych oraz zagospodarowanie ich potencjału poprzez umożliwienie im aktywności społecznej jest jednym z instrumentów polityki publicznej przyczyniających się do tworzenia warunków do uczestnictwa w kulturze osób starszych. Program spotyka się z dużym zainteresowaniem ze strony organizacji pozarządowych działających w obszarze kultury, czego efektem jest wysoki odsetek projektów (55,1%) realizowanych w przedmiotowym obszarze.

ZAKOŃCZENIE

Zmiany demograficzne zachodzące w społeczeństwie polskim wymuszają na polityce publicznej rozwój polityki społecznej skierowanej do populacji osób starszych. Programowane działania powinny uwzględniać i być dostosowane do potrzeb i możliwości seniorów. Jednym z obszarów, który powinien być wyraźnie uwzględniany w programowanej polityce, jest obszar kultury i uczestnictwa w niej osób starszych.

Aktywizacja kulturalna oraz tworzenie warunków do uczestnictwa w kulturze są szczególnie istotne w przypadku populacji osób starszych. Korzyści z działań prowadzonych w tym obszarze są wielowymiarowe: pozwalają na aktywizację, przeciwdziałanie wykluczeniu i izolacji, włączenie społeczne osób starszych, a co za tym idzie na przeciwdziałanie samotności i osamotnieniu seniorów. Należy także zaznaczyć, iż efekty prowadzonych działań wpływają również na społeczeństwo – pozwalają na integrację społeczną oraz promocję współpracy międzypokoleniowej.

Tworzenie warunków do aktywności kulturalnej realizowane jest także w ramach innych programów Ministerstwa Rodziny, takich jak Program Wie-ololetni Senior+ na lata 2015–2020, w ramach którego tworzone są placówki dziennego pobytu dla osób starszych, w których oferowane są m.in. zajęcia kulturalne dla seniorów; czy Program Fundusz Inicjatyw Obywatelskich na lata 2015–2020, w ramach którego dofinansowywane są projekty społeczne (w tym kulturalne) organizacji pozarządowych mające na celu zwiększenie zaangażowania obywateli i organizacji pozarządowych w życie publiczne.

WYBRANE PUBLIKACJE:

- *Informacja o sytuacji osób starszych za rok 2016, Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, Warszawa 2017.*

- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. uchwalona przez Zgromadzenie Narodowe w dniu 2 kwietnia 1997 r.
- M. Krajewski, *Instytucje kultury a uczestnicy kultury. Nowe relacje. Przykład MS2 w Łodzi*, w: *Strategie dla kultury. Kultura dla rozwoju. Zarządzanie strategiczne instytucją kultury*, red. M. Śliwa, Wydawnictwo mik, Kraków 2011.
- S. Magała, *Po co seniorom kultura?*, „Studia Kulturoznawcze. Senior i kultura. O aktywności kulturalnej osób starszych” 2013, nr 2.
- *Prognoza ludności na lata 2014–2050, Studia i analizy statystyczne*, GUS 2014, <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ludnosc/prognoza-ludnosci/prognoza-ludnosci-na-lata-2014-2050-opracowana-2014-r-,1,5.html> [dostęp: 20.10.2017].
- *Sprawozdanie z realizacji Rządowego Programu na rzecz Aktywności Społecznej Osób Starszych na lata 2014–2020 edycja 2016*, MRPiPS 2017.
- Uchwała nr 237 Rady Ministrów z dnia 24 grudnia 2013 r. w sprawie ustanowienia Rządowego Programu na rzecz Aktywności Społecznej Osób Starszych na lata 2014–2020.

Opracowanie: Elżbieta Bojanowska, doktor, socjolog, adiunkt w IS UKSW,
Podsekretarz Stanu w Ministerstwie Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej

7.

VARIA

DZIEDZICTWO NATURALNE: KAMPINOSKI PARK NARODOWY

Narodowe Centrum Kultury

Pracownia Badawcza Polskiego Pomiaru Postaw i Wartości

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

Warszawa, jako jedna z dwóch stolic europejskich pochwalić się może położonym u wrót miasta dużym i pełnym dzikich ostępów kompleksem leśnym. Tworzą go lasy leżące między miejscowościami Łomianki na wschodzie i Brochów na zachodzie oraz miejscowościami Leszno na południu i Kazuń Polski na północy. Południowo-wschodnie obrzeże Puszczy Kampinoskiej przebiega około 10 km na północny-zachód od centrum stolicy. Ze względu na wybitne walory przyrodnicze i kulturowe utworzono tu w 1959 roku park narodowy. Kampinoski Park Narodowy (KPN) zajmuje obszar 38 545 ha. W roślinności Kampinoskiego Parku Narodowego zdecydowanie dominują zbiorowiska leśne. Lesistość charakteryzowanego obszaru wynosi około 73%. Lądowe ekosystemy nieleśne występują na blisko 20% powierzchni parku. Są to głównie zbiorowiska trawiaste i turzycowe. Duże jest ubóstwo wód powierzchniowych. Różnego typu akweny z roślinnością wodną zajmują niecałe 0,4% parkowego arealu. Park został uznany za Światowy Rezerwat Biosfery UNESCO. Zaliczono go także do obszarów Natura 2000. Kampinoski Park Narodowy pełni istotną rolę terenu rekreacyjno-wypoczynkowego dla Warszawy, jak również dla mieszkańców całej centralnej Polski. Do dyspozycji jest około 360 km znakowanych pieszych szlaków turystycznych oraz 200 km szlaków rowerowych¹. Pod tym względem park plasuje się w Polsce

1 Zob. *Szlaki turystyczne Puszczy Kampinoskiej*, Kampinoski Park Narodowy 2016, <https://www.kampinoski-pn.gov.pl/turystyka/szlaki-turystyczne> [dostęp: 15.10.2017].

na pierwszym miejscu². Rocznie KPN odwiedza około miliona osób. Jeszcze dobitniej poziom atrakcyjności KPN ukazują dane dotyczące liczby odwiedzających w przeliczeniu na 1 ha parku – to jedynie 26 osób. Każdy park narodowy, nie wyłączając KPN, posiada specjalną ofertę edukacyjną dla odwiedzających, skierowaną zazwyczaj zarówno do dzieci, młodzieży, jak i dorosłych. Zasadniczym celem propozycji ofertowej jest propagowanie postaw ekologicznych i wiedzy na temat przyrody, promocja parku narodowego, rozwój aktywnej turystyki, jak również zmiany świadomości ekologicznej.

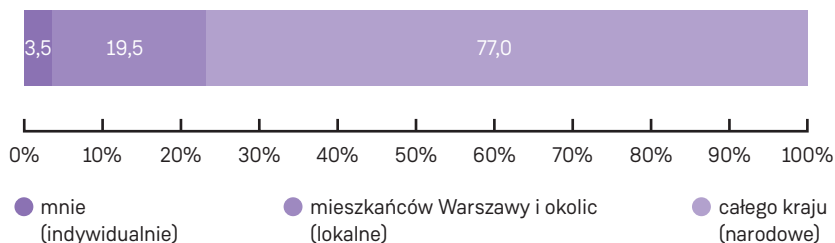
Współczesna systematyka socjologii zawiera także autonomiczną subdyscyplinę, nazywaną socjologią ekologizmu, związaną głównie z nurtem socjologii anglosaskiej. W socjologii ekologizmu analizie poddawane są zjawiska i procesy społeczne, wśród których wątek environmentalizmu zdaje się dominować. Badanie „Zachowanie różnorodności biologicznej Kampinoskiego Parku Narodowego a życie i zdrowie mieszkańców aglomeracji warszawskiej” zrealizowane zostało zgodnie z logiką metody ilościowej, wpisując się w nurt pomiarów, których celem jest socjologiczna diagnoza postaw wobec dziedzictwa naturalnego. Obserwacją statystyczną objęta została młodzież akademicka. Łącznie zgromadzono 665 obserwacji odpowiadających 665 efektywnym wywiadam. Błąd statystyczny dla próby wyniósł 2,77. Badanie ze względu na dobór próby miało charakter badania eksploracyjnego, co ogranicza możliwość generalizacji wniosków. Dane zgromadzono za pomocą techniki CAWI narzędziem internetowym nadzorowanym przez system LimeSurvey, bazujący na architekturze kontaktu serwer – respondent. Formularz ankiety w wersji elektronicznej został dystrybuowany do adresowych jednostek obserwacji z poziomu platformy on-line. Zwrot danych przybrał postać macierzy danych generowanych w czasie rzeczywistym przez respondenta. W module danych metryczkowych umieszczono pytania umożliwiające dyferencjację struktury próby według zmiennych – płeć, wydział, stopień studiów, tryb studiów, wielkość miejscowości pochodzenia, województwo i wiek. W badaniu uczestniczyło 75,7% kobiet oraz 24,3% mężczyzn. W większości badani pochodzili z województwa mazowieckiego (74,3% wskazań). Pozostałe regiony były reprezentowane w o wiele mniejszym stopniu (od 0,3% do maksymalnie 3,9%). Dużo bardziej symetryczny był podział ze względu na wielkość miejscowości, z których pochodzili

2 Zob. J. Królikowski, *Ilu turystów odwiedza Kampinoski Park Narodowy?*, <http://puszczakampinowska.blogspot.com/2013/03/ilu-turystow-odwiedza-kampinoski-park.html> [dostęp: 15.10.2017].

indagowani. W najwyższym stopniu były reprezentowane metropolie, czyli w praktyce Warszawa – 21,5% odpowiedzi, następnie mieszkańcy miasteczek liczących do 30 tys. mieszkańców (18,3%), mieszkańcy miast od 31 tys. do 100 tys. mieszkańców (17,7%), mieszkańcy miast od 101 tys. do 250 tys. mieszkańców (14,5%), a 13,2% badanych deklaroowało pochodzenie z miast od 251 tys. do 500 tys. mieszkańców. Wieś reprezentowało 14,4% respondentów. Struktura próby według kategorii wieku wskazuje na dominację osób w przedziale wieku od 20 do 25 lat – 63,3% wskazań. Zdecydowana większość osób, które wzięły udział w badaniu, studiowała w systemie stacjonarnym (81,7% odpowiedzi).

Budowanie wizerunku Kampinoskiego Parku Narodowego zintegrowane jest z intersubiektywnym bilansem korzyści i strat, opracowywanym przez agregację indywidualnych ocen badanych studentów. Obraz bilansu stanowi punkt startowy dla dookreślenia pól problemowych, ale przede wszystkim „mocnych” stron, które stanowić winny przestrzeń węzłowych zagadnień rozpoznawalnych przez respondentów. Należy podkreślić, że bezpośrednie pytanie o korzyści lub problemy dostarczyło mogło informacji opartej na intuicjach, nie zaś na enumeratywnym bilansie. Niezależnie od tego metodologicznego zastrzeżenia pytanie umożliwiło otwarte, a niepredefiniowane skategoryzowanie „mocnych” i „słabych” stron funkcjonowania parku narodowego. W wymiarze gatunku widniejącego w godle Kampinoskiego Parku Narodowego ponad 80% respondentów wskazało prawidłową odpowiedź. To istotna cecha struktury świadomościowej postaw proekologicznych badanych. W zakresie rozpoznawalności gatunku w godle Kampinoskiego Parku Narodowego przeważają mieszkańcy wsi nad mieszkańcami miast powyżej 500 tys. (różnica 11,2 pp.). Jako powodującymi straty w uprawach rolnych, hodowli, inwentarzu lub stwarzającymi inne problemy wskazywano: wilka – 20,3%, rysia – 8,1%, borsuka – 8,3%, wydrę – 11,3%, bobra – 33,5%, dziką – 42,9% oraz łosia – 5,7% wskazań. Z drugiej strony 88,4% respondentów uważało, że dla przyrody/ekosystemu obecność wilka jest pozytywna, a zdaniem 67,2% badanych obecność wilka jest pozytywna dla promocji parku (np. jako miejsca turystyki). Analogicznie w przypadku łosia 97,6% ankietowanych uznało, że dla przyrody/ekosystemu KPN obecność gatunku jest konieczna, i 88,7% badanych oceniło łosia jako istotny czynnik promocyjny Parku. Respondentom zadano pytania dotyczące poczucia podmiotowości obywatelskiej i działań proekologicznych w najbliższym otoczeniu. Za fundament świadomości ekologicznej, a właściwie „kultury ekologicznej”, uznano działania obywatelskie, konstytuowane między innymi przez poczucie

OCHRONA KAMPINOSKIEGO PARKU NARODOWEGO MA PRZED W SZYSTKIM ZNACZENIE DLA: (W %)

Źródło: opracowanie własne

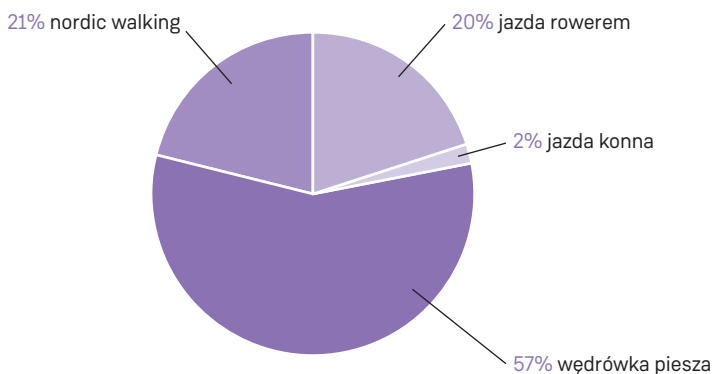
podmiotowości obywatelskiej. Podmiotowość obywatelska oznacza poczucie świadomości własnego indywidualnego wpływu na życie publiczne, w tym na sferę ochrony przyrody i działań proekologicznych. Według 77% respondentów ochrona KPN ma znaczenie dla całego kraju.

Zdaniem 98% ankietowanych działania wobec KPN mają konkretne znaczenie dla przyszłych pokoleń. Według badanych studentów decyzja o budowie domu i zamieszkanie na terenie parku skutkuje wysokimi kosztami środowiskowymi (58,1% wskazań), służy jedynie podniesieniu jakości życia mieszkańców (33,6%) oraz może być kierowana (uzasadniona) pobudkami ekologicznymi – 8,3% odpowiedzi pozytywnych. Prawie 40% badanych uznało, że należy zachować KPN w niezmienionej postaci, a 4,7% ankietowanych zakładało, że należy dostosować obszar parku do potrzeb infrastrukturalnych. Na tle tych opinii wyróżniają się przekonania dotyczące zgody na redukcję gatunków, których jest zbyt wiele (zwłaszcza dzików). Na odstrzał w takiej sytuacji zgodziło się 60% badanych. Inne ingerencje człowieka w ekosystem KPN są oceniane negatywnie (95,3% głosów sprzeciwu). Respondenci nie akceptowali lokowania na terenie parku firm i instytucji gospodarczych (92,9% głosów sprzeciwu), budownictwa mieszkaniowego (87,4% przeciw), inwestycji infrastrukturalnych, np. w postaci budowy dróg czy kolei (77% przeciw), ani nawet organizacji imprez masowych (73,5% przeciw). Badani uważali w większości, że takie przedsięwzięcia wiążą się ze zbyt wysokimi kosztami środowiskowymi (57,7%). Wyjątkiem są instytucje edukacyjne, zwłaszcza badawczo-rozwojowe, na których budowę w parku zgadzało się 45,3% respondentów. Badani studenci deklarowali również, że czują się odpowiedzialni za zachowanie KPN w jak najlepszym stanie (82,3%), choć uznawali, że ów stan ma znaczenie przede wszystkim

dla kraju (76,5%) i mieszkańców Warszawy (19,4), a nie dla nich osobiście (jedynie 3,5%). Poczucie społecznej odpowiedzialności za KPN nie przekłada się przy tym na gotowość podjęcia jakiegokolwiek działania na rzecz parku. Aż 86,8% badanych nie podejmowało żadnych inicjatyw ani nie zainicjowało jakichkolwiek przedsięwzięć na rzecz ochrony parku, 83,6% nie przekazało na ten cel pieniędzy, a 80,5% nie poświęciło działaniom związanym z ochroną KPN indywidualnego czasu.

Z przeprowadzonych badań wynika, że ponad 80% badanych odwiedziło przynajmniej raz KPN, ale zarazem większość nie była w stanie wskazać jednoznacznie powodu, dla którego zdecydowała się tam pojechać. Jedynym czynnikiem, który był wskazywany wyraźnie częściej niż inne, było odświeżające działanie przyrody (27,7% wskazań). Zdecydowanie rzadszy powód stanowiło zainteresowanie zwierzętami (14,6%) czy roślinami (11,9%). Argumentem na rzecz odwiedzenia KPN nie było ani prowadzenie zdrowego trybu życia (jedynie 9,5% wskazań), ani możliwość oglądania ptaków (8,4%), ani możliwość uprawiania sportów (7,1%). Najchętniej badani wybierają się do KPN w lecie (46,6%) i wiosną (32,3%). Jesień, a w jeszcze większym stopniu zima nie zachęcają do uprawiania turystyki w Kampinosie. Jednocześnie respondenci docenili pozytywny wpływ odwiedzin w KPN na poprawę samopoczucia (93,2%), jakości życia (78%) i kondycji (82,7%) oraz zwiększenie świadomości ekologicznej (81,4%). Natomiast – zdaniem ankietowanych – odwiedziny w KPN mają niewielki wpływ na wybory konsumenckie (jedynie 29,2% wskazań twierdzących), na postawy wobec bliźnich

PREFEROWANE FORMY AKTYWNEGO ODWIEDZANIA KAMPINOSKIEGO PARKU NARODOWEGO

Źródło: opracowanie własne

(39,7% wskazań twierdzących) i na moralność (35,9% wskazań twierdzących). KPN jest o wiele większą atrakcją niż skwery zieleni i parki miejskie. Wyjątkiem jest warszawskie ZOO. Prawie tyle samo badanych uważa je za podobną atrakcję jak KPN. Respondenci odwiedzają KPN przede wszystkim, aby spacerować (56,5%). *Nordic walking* jako formę aktywnej turystyki na terenie parku wybiera 21,1%, a rower – 19,7%. Niezależnie od cech społeczno-demograficznych i zmiennych przestrzennych (NUTS2) respondenci podkreślali, iż KPN ze względu na walory estetyczne należy oceniać bardzo wysoko. Wzmacnia to przekonanie o pozytywnym odbiorze KPN i braku skrajnie stygmatyzujących ocen.

WYBRANE PUBLIKACJE:

- J. Królikowski, *Ilu turystów odwiedza Kampinoski Park Narodowy?*, <http://puszczakampinowska.blogspot.com/2013/03/ilu-turystow-odwiedza-kampinoski-park.html> [dostęp: 15.10.2017].
- *Szlaki turystyczne Puszczy Kampinoskiej*, Kampinoski Park Narodowy 2016, <https://www.kampinoski-pn.gov.pl/turystyka/szlaki-turystyczne> [dostęp: 15.10.2017].
- R. Wiśniewski, *Ku przyszłości? Kampinoski Park Narodowy z perspektywy młodzieży akademickiej*, w: *Przyroda Kampinoskiego Parku Narodowego i jej znaczenie dla społeczeństwa*, red. D. Dzwonkowska, J. Romanowski, Warszawa 2016.
- M. Zarzecki, *Eko-świadomość jako element proekologicznych postaw młodzieży akademickiej. Wstęp do interpretacji fenomenologicznej*, w: *Przyroda Kampinoskiego Parku Narodowego i jej znaczenie dla społeczeństwa*, red. D. Dzwonkowska, J. Romanowski, Warszawa 2016.

Opracowanie: Rafał Wiśniewski, doktor habilitowany, prof. UKSW,
dyrektor Narodowego Centrum Kultury, rwisniewski@nck.pl
Marcin Zarzecki, doktor, Prodziekan Wydziału Nauk Historycznych
i Społecznych UKSW w Warszawie, m.zarzecki@uksw.edu.pl

EUROPEJSKA NOC MUZEÓW W WARSZAWIE 2016

Narodowe Centrum Kultury

Pracownia Badawcza Polskiego Pomiaru Postaw i Wartości

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

Pierre Bourdieu w traktacie *Dystynkcja* wskazuje na metodologiczne implikacje badań uczestnictwa w kulturze: „To sam proces badania trzeba poddać badaniu – a mianowicie stosunek do kultury, jaki on «milcząco» uprzywilejowuje – aby ustalić, czy zmiana treści oraz formy badania nie wystarczyłyby do wywołania przemiany obserwowanych relacji. Nie można zobiektywizować się od gry kultury, a człowiek daje sobie jakąś szansę na zobiektywizowanie prawdy tej gry tylko pod warunkiem, że podejmuje się zobiektywizować – tak dalece, jak to tylko możliwe – same operacje, jakie musi przeprowadzić, dokonując obiektywizacji”¹. Ów ontyczny spór dotyczy bezpośrednio kwestii socjograficznego wymiaru „zliczania kultury”, tj. kwantyfikacji kulturowych aspektów społecznego świata, dających się jedynie wyimkowo zamknąć w skończonym portrecie danych obrazujących uczestnictwo w kulturze. Antypodyczność orientacji ujawnia się w podmiotowym traktowaniu kultury jako modelu uczestnictwa w kulturze w sensie inkulturacyjnym lub modelu uczestnictwa w kulturze w sensie artefaktualnym. Paradoksalne wydaje się, że owe dychotomiczne kody opisu uczestnictwa w kulturze zbieżne są na poziomie procesów kultury analizowanej przez pryzmat inkulturacji (orientacja interpretatywna) oraz ekonomiki i statystyki kultury (orientacja

1 P. Bourdieu, *Dystynkcja*, tłum. P. Biłos, Wydawnictwo „Scholar”, Warszawa 2005, s. 20.

pozytywistyczna). Badania partycypacji w Europejskiej Nocy Muzeów w Warszawie także podlegają dualizmowi poznawczemu, będącemu naturalną konsekwencją akceptacji pozytywistycznego modelu badania uczestnictwa w kulturze przy metodologicznym założeniu możliwości zakresowego i jednocześnie relacyjnego określenia determinantów uczestnictwa w danym wydarzeniu kulturalnym. M. st. Warszawa dysponuje szeroką ofertą umożliwiającą uczestnictwo w kulturze, zatem wiązka inicjatyw związanych z Nocą Muzeów generuje niewielki udział w ogólnym uczestnictwie w organizowanych wydarzeniach kulturalnych. Inicjatywa Noc Muzeów, zapoczątkowana w Polsce w 2003 roku, a w Warszawie w 2004 roku, stanowi jednak istotną składową w zakresie partycypacji w kulturze przestrzeni municypalnej. Retrospektywne badania uczestników Nocy Muzeów w Warszawie prowadzone są w ramach statystyki publicznej przez GUS², natomiast badania zespołu Polskiego Pomiaru Postaw i Wartości są badaniami realizowanymi cyklicznie od roku 2013 techniką PAPI bezpośrednio wśród uczestników wydarzenia. Wyniki badania publikowane są w monografiach zbiorowych³.

Rekomendacja metodologii badania ilościowego wraz z doбором próby bazowała na założeniu, iż dostarczać ma ona informacji o takim zakresie i rodzaju, aby pozwolić na uzyskanie wieloczynnikowych charakterystyk statystycznych pozwalających na eksplorację, opis i wyjaśnienie problemu w parametryczno-wskaźnikowej analizie danych. Założona próba badawcza liczyła N=1000 respondentów (uczestników) w kategoriach wiekowych powyżej 15 roku życia. Procedura doboru jednostek bazowała na schemacie losowania systematycznego w stałych interwałach z losowaniem punktu startowego (osoby w kolejkach do celowo wybranych instytucji). W każdym wypadku należało zbadać predefiniowaną liczbę respondentów o określonej płci i wieku, a przy tym o określonym poziomie wykształcenia. Procedurę wyboru respondenta standaryzowały karty wyboru respondenta zawierające tabele cech. Do zbioru badanych podmiotów zaliczono jednostki, których kwalifikacja potwierdzona została indywidualną deklaracją statusu. W bada-

2 Zob. *Kultura w 2016 r.*, GUS, Warszawa 2017.

3 *Konsumując Coolturę. Europejska Noc Muzeów 2013*, red. S.H. Zaręba, M. Choczyński, Wydawnictwo „Kontrast”, Warszawa 2013; *Cooltura instant. Europejska Noc Muzeów 2014*, red. S.H. Zaręba, R. Wiśniewski, Wydawnictwo „Kontrast”, Warszawa 2015; *Coolturalni. Europejska Noc Muzeów 2015*, red. S.H. Zaręba, W. Klimski, Wydawnictwo „Kontrast”, Warszawa 2015; *Mozajka coolturalna. Europejska Noc Muzeów 2016*, red. S.H. Zaręba, A. Linek, Wydawnictwo „Kontrast”, Warszawa 2017.

niach w roku 2013, 2014 i 2015 dobór instytucji opierał się na indeksie muzeów erygowanych na terenie m. st. Warszawa według Banku Danych Lokalnych GUS. W badaniu w roku 2016, w przeciwieństwie do badań realizowanych w latach 2013, 2014 i 2015, pomiarem objęto uczestników Europejskiej Nocy Muzeów w Warszawie, zwiedzających nie muzea, ale jedynie instytucje administracji centralnej, fabryki, teatry, ambasady, centra popularyzacji nauki, galerie oraz inne miejsca niedostępne powszechnie w ramach kultury municipalnej. Ramowym układem odniesienia dla jednostek badania w poszczególnych pomiarach były obiekty analogiczne do jednostki terytorialnej – dzielnica. Umożliwiło to przestrzenne powarstwowanie prób. Podział terytorialny badania w roku 2016, sprowadzony do poziomu dzielnic, umożliwił geoprzestrzenne ograniczenie próby, do której wylosowano 20 instytucji:

1. Kancelarię Prezesa Rady Ministrów,
2. Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji,
3. Narodowy Instytut Audiowizualny,
4. Fabrykę Wedla,
5. Orkiestrę Sinfonia Varsovia,
6. Teatr Powszechny im. Zygmunta Hübnera,
7. Tramwaje Warszawskie,
8. Zespół Stacji Filtrów Williama Lindleya,
9. Ambasadę Włoch,
10. Belweder,
11. Centrum Kultury Koreańskiej Ambasady Republiki Korei Południowej,
12. Centrum Nauki Kopernik,
13. Mennicę Polską,
14. Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego,
15. Sejm Rzeczypospolitej Polskiej / Senat Rzeczypospolitej Polskiej,
16. Ministerstwo Sprawiedliwości,
17. Ministerstwo Edukacji Narodowej,
18. Budynek PAST-y,
19. Teatr Polski,
20. Zachętę Narodową Galerię Sztuki.

Obok zróżnicowania przestrzennego, kryterium doboru jednostki opierało się na zróżnicowaniu tematycznym oferty instytucji oraz na zadeklarowaniu udziału w inicjatywie. Ostatecznie próba zrealizowana w roku 2016 liczyła N=829 respondentów zróżnicowanych pod względem płci, wieku, wykształcenia, miejsca zamieszkania, sytuacji społeczno-zawodowej oraz dochodu netto na osobę w gospodarstwie domowym.

Schemat doboru próby umożliwił dokonanie segmentacji partycypujących w wydarzeniu kulturalnym ze względu na zmienne społeczno-demograficzne. Uczestnicy Europejskiej Nocy Muzeów 2016 w Warszawie to głównie kobiety (57% kobiet i 43% mężczyzn). Dominowały osoby w kategorii wieku od 19 do 34 lat. Zmienna stan cywilny zasadniczo różnicowała zbiorowość respondentów: 49,9% kawalerów i panien, 32,9% żonatych i zamężnych, 9% osób w związku partnerskim, 5,4% rozwiedzionych oraz 2,9% wdowców i wdów. Ponad 30% badanych charakteryzowało się wykształceniem średnim, 18% wykształceniem wyższym magisterskim humanistycznym, 16% wykształceniem wyższym licencjackim humanistycznym, 11% wykształceniem wyższym licencjackim inżynierskim, 9% wykształceniem wyższym magisterskim inżynierskim. Jedynie 6% uczestników Nocy Muzeów to osoby z wykształceniem wyższym magisterskim matematyczno-przyrodniczym i 6% z wykształceniem zasadniczym zawodowym. Wskazywanym przez badanych miejscem stałego zamieszkania jest Warszawa (64,1%), inne niż Warszawa miasta (28,9%) oraz wieś (7%). Wśród mieszkańców stolicy dominują reprezentanci dzielnicy Wola (14,1%), Mokotowa (11,8%), Bemowa (10,2%) i Pragi Południe (9,8%). Wśród uczestników Nocy Muzeów przeważają osoby pracujące zawodowo (61%) oraz uczniowie i studenci (28,4%). Ze względu na dochód netto na osobę w gospodarstwie domowym dominowali respondenci wskazujący dochody w przedziale 1501–3000 zł (39%), w kategorii od 3001 do 5000 zł – 27% wskazań, do 1500 zł – 19% wskazań, a powyżej 5000 zł – 14% wskazań. Badanych zapytano m. in. o ich dotychczasowe doświadczenia związane z udziałem w podobnym wydarzeniu kulturalnym. Co trzeci badany uczestniczył pierwszy raz w wydarzeniu Noc Muzeów (31,5%), co czwarty drugi raz (25,6%), co czwarty trzeci raz (23%), blisko co dziesiąty uczestniczył czwarty raz w inicjatywie (9,6%), a co piąty raz 4,4%. Analiza uczestnictwa w szeregach czasowych ujawnia trwałość wysokiego poziomu zainteresowania wydarzeniem (zob. tabela „Który raz uczestniczy Pan(i) w Nocy Muzeów?”). Uczestnicy deklarowali odwiedziny średnio 3 obiektów, oceniając poziom swojej satysfakcji z udziału w zeszłorocznej Nocy Muzeów przede wszystkim jako bardzo wysoki – 38% odpowiedzi. Całkowity brak satysfakcji z uczestnictwa w wydarzeniu zadeklarowało tylko 1,3% respondentów. W badaniu próbowano zdefiniować źródła, z których badani czerpią informacje na temat inicjatywy oraz ich deklaratywne oczekiwania związane z tym wydarzeniem. Informacje na temat oferty instytucji kulturalnych biorących udział w akcji uczestnicy pozyskali głównie z Internetu (80,8%), następnie z telewizji

(39,4%), od rodziny i znajomych (38,2%), z plakatów, afiszy i kolportowanych ulotek (37,4%), z radia (31,5%), z prasy lokalnej (31,1%) i, rzadziej, z reklamy prezentowanej w środkach komunikacji (26,7%) oraz z prasy ogólnopolskiej (23,2%). Biorąc pod uwagę oczekiwania badanych, w ramach oferty podmiotów udostępniających zasoby w okresie Nocy Muzeów spodziewano się przede wszystkim interesujących ekspozycji (63,7%), spotkań ze znanymi ludźmi (41,6%), wykładów i prelekcji (28,7%), warsztatów edukacyjnych (26,4%) i inscenizacji (25,6%). W badaniu eksplorowano autointerpretację indywidualnego udziału w Nocy Muzeów, motywy uczestnictwa oraz kategorie osób towarzyszących w wydarzeniu. Uczestnikom Nocy Muzeów 2016 najczęściej towarzyszyli przyjaciele i znajomi (45,7%), żony/mężowie (23,2%) lub partnerki/partnerzy (21,5%), dzieci (19,1%), rodzeństwo (13,3%) oraz rodzic/rodzice (6,5%). Samotnie obiekty kulturalne odwiedzało 13,6% badanych (zob. wykres „Z kim Pan/i uczestniczy w akcji Nocy Muzeów 2016 w Warszawie?”). Dla większości osób uczestnictwo w Nocy Muzeów, w zakresie oczekiwań miało być przede wszystkim doświadczeniem kulturalnym (37,7%), formą nauki (21,2%), przygodą i nowym doświadczeniem (16,9%) oraz atrakcyjnym spotkaniem towarzyskim (11,1%). Dla około 10,6% badanych uczestników to jedyna możliwość odwiedzenia atrakcyjnych miejsc ze względu na porę, ale też (co bardziej prawdopodobne) ze względu na bezpłatny charakter akcji. Jedynie 2,4% badanych uznało, że motywem zasadniczym był „clubbing” (towarzyska zabawa nocą). Przy wyborze danej instytucji najsilniejszym motywem okazały się osobiste zainteresowania (24,3%), opinie znajomych (15,6%), możliwość bezpłatnego skorzystania z oferty kulturalnej (12,6%), możliwość obejrzenia obiektów, które otwarte są dla zwiedzających wyłącznie tej nocy (9,3%), atrakcyjność programu (9,1%) oraz pragnienie spędzenia czasu z innymi (6,9%). W najmniejszym stopniu osobista motywacja partycypacji warunkowana była reklamą, zdaniem małżonka(i) lub rodziny czy wykonywanym zawodem (zob. wykres „Motywy wyboru danej instytucji kulturalnej w ramach inicjatywy Europejska Noc Muzeów 2016 w Warszawie”).

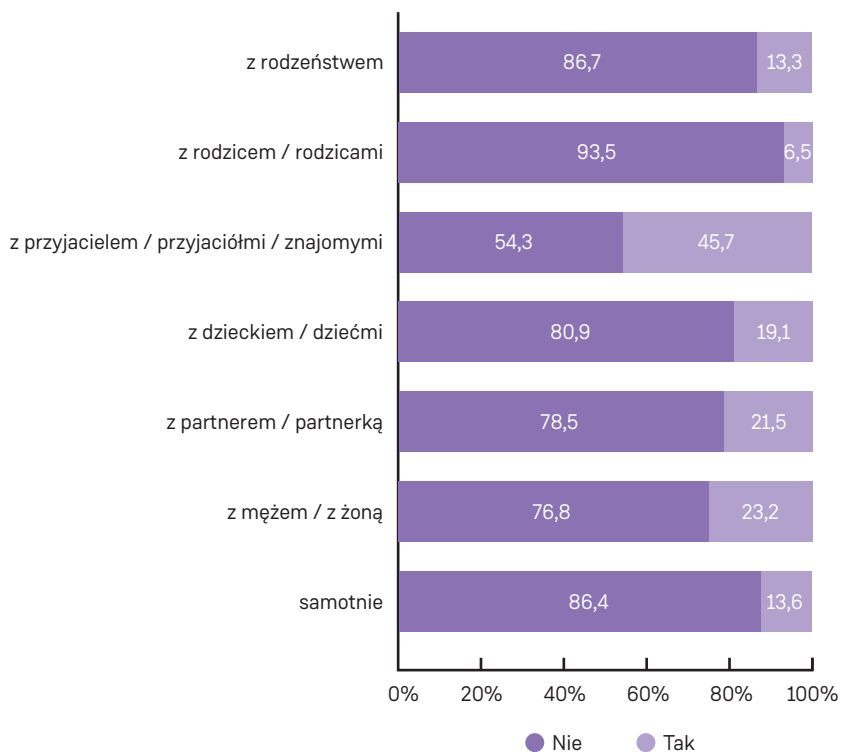
Kwantyfikację dymensji uczestnictwa w kulturze można krytykować za schematyczność i próbę zredukowania wieloczynnikowych procesów do statystycznych korelacji i koïncydencji. Statystyczna analiza opinii i postaw związanych z partycypacją w Europejskiej Nocy Muzeów 2016 pozwala jednak pozyskać klarowny obraz ramowego uczestnictwa w określonym wydarzeniu kulturalnym.

KATEGORIE	KTÓRY RAZ UCZESTNICZY PAN(I) W NOCY MUZEÓW?			
	W %			
	2013	2014	2015	2016
pierwszy raz	38,9	37,5	40	31,5
drugi raz	21,6	21,8	22,2	25,6
trzeci raz	22	20,3	17,8	23
czwarty raz	8,3	10,8	9,3	9,6
piąty raz	4,6	4,7	5,9	4,4

*Dane nie sumują się do 100%, ponieważ pominięto kategorię osób, które deklarowały większą częstotliwość uczestnictwa.

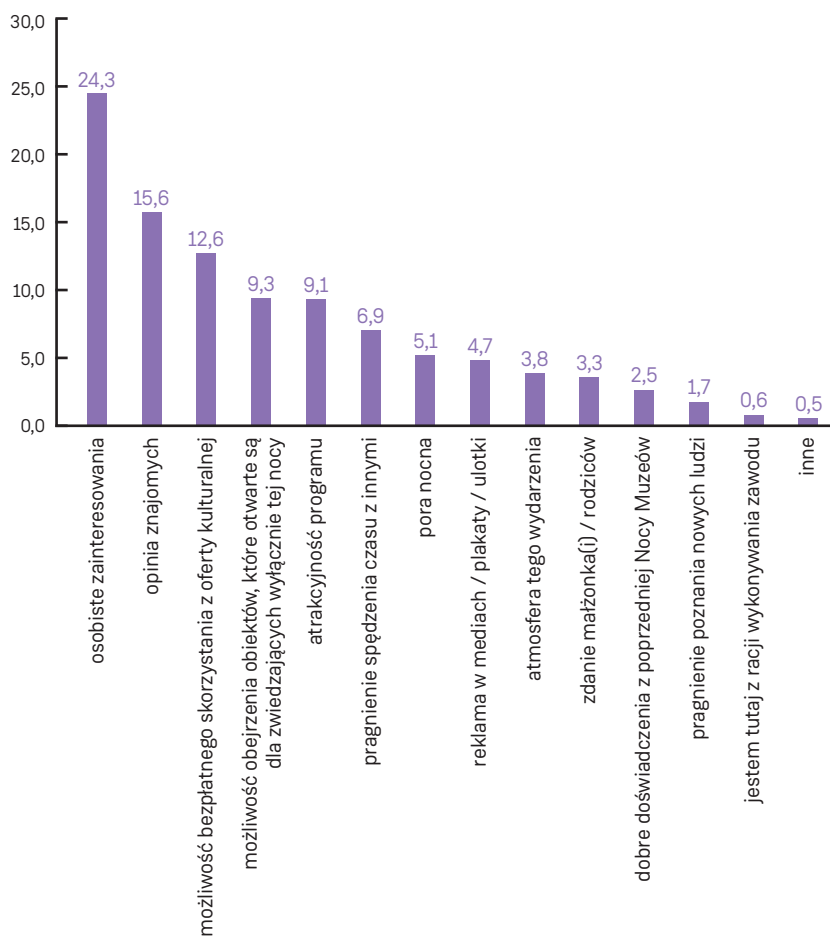
Źródło: *Mozaika kulturalna. Europejska Noc Muzeów 2016*, red. S.H. Zaręba, A. Linek, Wydawnictwo „Kontrast”, Warszawa 2017, s. 33

Z KIM PAN(I) UCZESTNICZY W AKCJI NOCY MUZEÓW 2016 W WARSZAWIE? (W %)

Źródło: opracowanie własne, N=1000

MOTYWY WYBORU DANEJ INSTYTUCJI KULTURALNEJ W RAMACH INICJATYWY EUROPEJSKA NOC MUZEÓW 2016 W WARSZAWIE (W %)

Źródło: opracowanie własne, N=1000

WYBRANE PUBLIKACJE:

- P. Bourdieu, *Dystynkcja*, tłum. P. Biłos, Wydawnictwo „Scholar”, Warszawa 2005.
- *Cooltura instant. Europejska Noc Muzeów 2014*, red. S.H. Zaręba, R. Wiśniewski, Wydawnictwo „Kontrast”, Warszawa 2015.

- *Coolturalni. Europejska Noc Muzeów 2015*, red. S.H. Zaręba, W. Klimski, Wydawnictwo „Kontrast”, Warszawa 2015.
- *Konsumując Coolturę. Europejska Noc Muzeów 2013*, red. S.H. Zaręba, M. Choczyński, Wydawnictwo „Kontrast”, Warszawa 2013.
- *Kultura w 2016 r.*, GUS, Warszawa 2017.
- *Mozaika coolturalna. Europejska Noc Muzeów 2016*, red. S.H. Zaręba, A. Linek, Wydawnictwo „Kontrast”, Warszawa 2017.

Opracowanie: Rafał Wiśniewski, doktor habilitowany, prof. UKSW,
dyrektor Narodowego Centrum Kultury, rwisniewski@nck.pl
Marcin Zarzecki, doktor, Prodzikan Wydziału Nauk Historycznych
i Społecznych UKSW w Warszawie, m.zarzecki@uksw.edu.pl

KULTURA DLA DZIECI

Narodowe Centrum Kultury

Tytuł: Między zabawą a sztuką. Wybory kulturalne opiekunów dzieci – raport z badania jakościowo-ilościowego

Autorzy: Katarzyna Żakowska, Agata Kępińska, Katarzyna Kuśmierska, dr Sylwia Nowak (GfK Polonia)

Założenia badawcze: dr Mateusz Werner, dr Tomasz Kukołowicz, Marlena Modzelewska (Narodowe Centrum Kultury)

Wartościowa kultura dla dzieci w Polsce jest słabo promowana¹. Rodzice często nie wiedzą, co warto kupować dziecku, kierują się zwykle rekomendacją innych lub reklamami kultury komercyjnej, niestety nie zawsze sprzyjającej rozwojowi dziecka. Wniosek ten stanowił główny powód realizacji badania o preferencjach kulturalnych opiekunów w kwestii kultury dla dzieci. Projekt przeprowadzono w listopadzie i grudniu 2016 roku na zlecenie Narodowego Centrum Kultury. Jego celem było m.in. zidentyfikowanie czynników i barier stojących za wyborami opiekunów oraz stworzenie rekomendacji dla twórców kultury dziecięcej – wskazanie im, w jaki sposób można skutecznie docierać do opiekunów dzieci. Wynika z niego, że rodzice nie zauważają roli kultury w rozwoju dziecka poza nauką odpowiedniego zachowania oraz nie potrafią dostrzec wartości artystycznej oferty kulturalnej dla dzieci. W raporcie zidentyfikowano powody, które za tym stoją, oraz przedstawiono rekomendacje, w jaki sposób można wpłynąć na zmianę tej sytuacji.

1 Tekst powstał w oparciu o omówienie badań, które ukazało się w „Kulturze Współczesnej” 3/2017 „Muzyka w kulturze. Kultura w muzyce”.

METODOLOGIA BADANIA

Badanie składało się z części jakościowej i ilościowej. W części jakościowej przeprowadzono 27 wywiadów etnograficznych z rodzicami dzieci do 12. roku życia (w tym 15 wywiadów z rodzicami i dziadkami) oraz 9 zogniskowanych wywiadów grupowych z nauczycielami w przedszkolach, szkołach i opiekunami w żłobkach. W badaniu skoncentrowano się na przedmiotach takich, jak: zabawki, książki, gry, pisma, płyty z muzyką i filmami, gry komputerowe, aplikacje mobilne, oraz wydarzenia, jak: seanse w kinie, koncerty, lekcje/warsztaty organizowane przez muzea, zajęcia dodatkowe. Obie części badania zostały zrealizowane w trzech miastach: Warszawie, Gdańsku i Łowiczu. W części ilościowej pozyskano 602 ankiety elektroniczne od rodziców dzieci w wieku 0–12 lat. Badanie przeprowadzono metodą CAWI wśród członków społeczności internetowej GfK Access Panel.

CZĘŚĆ JAKOŚCIOWA

Wywiady etnograficzne z rodzicami zostały przeprowadzone w domach osób biorących udział w badaniu. Swobodne rozmowy w codziennym, naturalnym otoczeniu respondenta pozwoliły na zebranie szczegółowych i osadzonych w szerszym kontekście spostrzeżeń.

Wynika z nich, że świat rodziców jest dzieciocentryczny – skupia się wokół dziecka. Rodzice chcą zapewnić mu wszystko, co najlepsze, więc wybrany produkt czy wydarzenie powinny podobać się dziecku, wzbudzać w nim pozytywne emocje. Rodzice uważają często, że dziecko powinno samo o sobie decydować, kierują się więc jego wyborem przy zakupie różnych produktów. Jemu zaś podoba się zwykle to, co jest skutecznie wypromowane. Sugerując się upodobaniami dziecka, rodzice kierują się więc często potrzebami wykreowanymi przez działania marketingowe.

W wychowaniu dzieci kładą nacisk na to, aby wyrosły one na osoby obyte, potrafiące się odpowiednio zachować, dobrze wyedukowane. Kultura czy edukacja artystyczna nie były wymieniane jako cel wychowawczy. Rodzice rzadko dostrzegają korzyści wynikające z kontaktu dziecka z kulturą. Jednocześnie twierdzą, że odgrywa ona ważną rolę w wychowaniu dziecka, ale nie

potrafią poprzeć swoich deklaracji konkretnymi przykładami, poza nauką odpowiedniego zachowania.

Przedstawiono więc im ofertę, która została wybrana przez ekspertów ze względu na wysoką wartość artystyczną. Najczęściej oceniali ją negatywnie, szczególnie książki. Z powodu nieprzystępnej szaty graficznej, ponurych kolorów wydawały im się one nieodpowiednie dla dziecka. Ponieważ rodzice starają się zapewnić dzieciom tylko pozytywne emocje, nie chcą pokazywać im książek, które mogą wywołać na przykład smutek. Abstrakcyjne formy, treści, które mogą być niezrozumiałe dla dziecka, są przez nich odrzucane. Pozytywniej wypowiadają się na temat zaprezentowanych zwiastunów kinowych czy przedstawień, na których widać pozytywne reakcje dziecka.

Rodzice najczęściej czerpią wiedzę o ofercie kulturalnej drogą poczty pantoflowej. Dowiadują się na przykład od innych rodziców, na jakie wydarzenie warto pójść z dzieckiem lub jaką kupić mu zabawkę. Jest to często wystarczająca rekomendacja – rodzice nie zgłębiają później wiedzy na dany temat, nie czytają recenzji czy opisu wydarzenia. Przy wyborze oferty kulturalnej dla dzieci chętnie korzystają z Internetu, na przykład szukają informacji na stronie portalu miejskiego. Wśród badanych często pojawiały się głosy, że czują się oni niedoinformowani. Nie wiedzą, co warto, a czego nie warto kupować dziecku. Brakuje reklamy kultury niekomercyjnej. Natomiast kultura popularna jest bardzo dobrze rozreklamowana i przez to, często pod naciskiem dzieci, które obejrzały reklamę danego wydarzenia czy produktu, znacznie częściej wybierana przez rodziców.

Istotną barierę przy wyborze produktu czy wydarzenia stanowi cena. W przypadku gdy rodzice chcą pójść z dzieckiem na przykład do kina, biorą pod uwagę całociowy koszt, jaki będą musieli ponieść, czyli nie tylko bilety dla całej rodziny, ale również przekąski, zwykle popcorn i napój. Rodzice chcą mieć poczucie, że dany produkt jest wart swojej ceny. Nieadekwatnie wysoka cena może zniechęcić nawet tych zamożnych.

Z badań wynika, że rodzice obawiają się też nowych technologii. Starają się oni uchronić przed nimi swoje dzieci, szczególnie te najmłodsze (w wieku 0–3 lata). Z czasem, gdy dzieci dorastają, mniej ingerują w korzystanie przez nie z urządzeń elektronicznych, często kupują im urządzenia

do ich własnego użytku. Rodzice najstarszych dzieci (z klas 4–6 szkoły podstawowej) godzą się z tym, że ich wpływ jest coraz mniejszy, jednocześnie wciąż niechętnie odnoszą się do nowych technologii. Ogólnie rodzice nie dostrzegają, że dostęp do technologii może mieć pozytywny wpływ na dziecko, mimo że istnieje na przykład wiele wartościowych książek czy gier dostępnych w postaci aplikacji mobilnych.

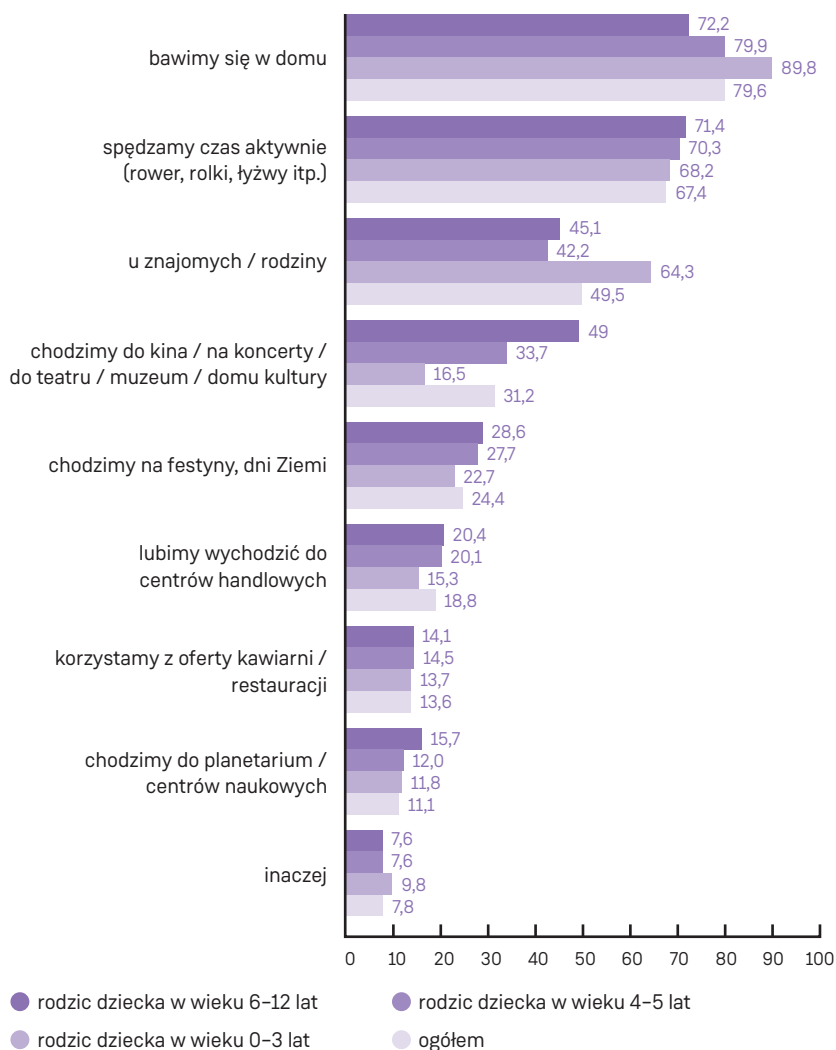
Z wywiadów grupowych z nauczycielami wynika, że ich opinie różnią się znacznie od opinii rodziców. Przede wszystkim nauczyciele są świadomi korzyści płynących z dostępu dzieci do kultury, takich jak: rozbudzanie ciekawości świata, nauka wrażliwości, gustu, smaku itp. Nauczyciele dbają o to, aby zapewnić dzieciom różnorodną ofertę kulturalną, szczególnie taką, z którą raczej nie mają okazji zetknąć się poza placówką. Ważne jest dla nich to, aby pójść z dziećmi do teatru czy do muzeum, bardzo chętnie wybierają zajęcia w formie warsztatowej. Rzadziej chodzą z dziećmi do kina, ponieważ wychodzą z założenia, że ich podopieczni mają kontakt z bajkami czy filmami na co dzień. Duże znaczenie w wyborze oferty mają cena i odległość. Odległość jest szczególnie ważna w przypadku dzieci w żłobkach i przedszkolach, ponieważ organizacja wyjścia poza teren placówki jest wtedy trudna. Wyjścia poza placówkę wiążą się również z kosztami dojazdu w dane miejsce.

CZĘŚĆ ILOŚCIOWA

Ankieta elektroniczna została zrealizowana na próbie 602 rodziców dzieci w trzech grupach wiekowych: dzieci w wieku 0–3 lata, w wieku przedszkolnym i w wieku szkolnym.

W tej części rodzice odpowiadali na pytania między innymi o to, w jaki sposób spędzają czas wolny z dzieckiem. Okazało się, że najczęściej przebywają wtedy w domu, dotyczy to zwłaszcza rodziców najmłodszych dzieci. Rodzice starszych dzieci chętniej wybierają się z nimi na koncerty, do domów kultury czy teatru. Rodzice najmłodszych dzieci zdecydowanie rzadziej decydują się na wyjścia z domu.

W JAKI SPOSÓB SPĘDZA PAN(I) ZAZWYCZAJ CZAS WOLNY Z DZIECKIEM? DANE W [%]

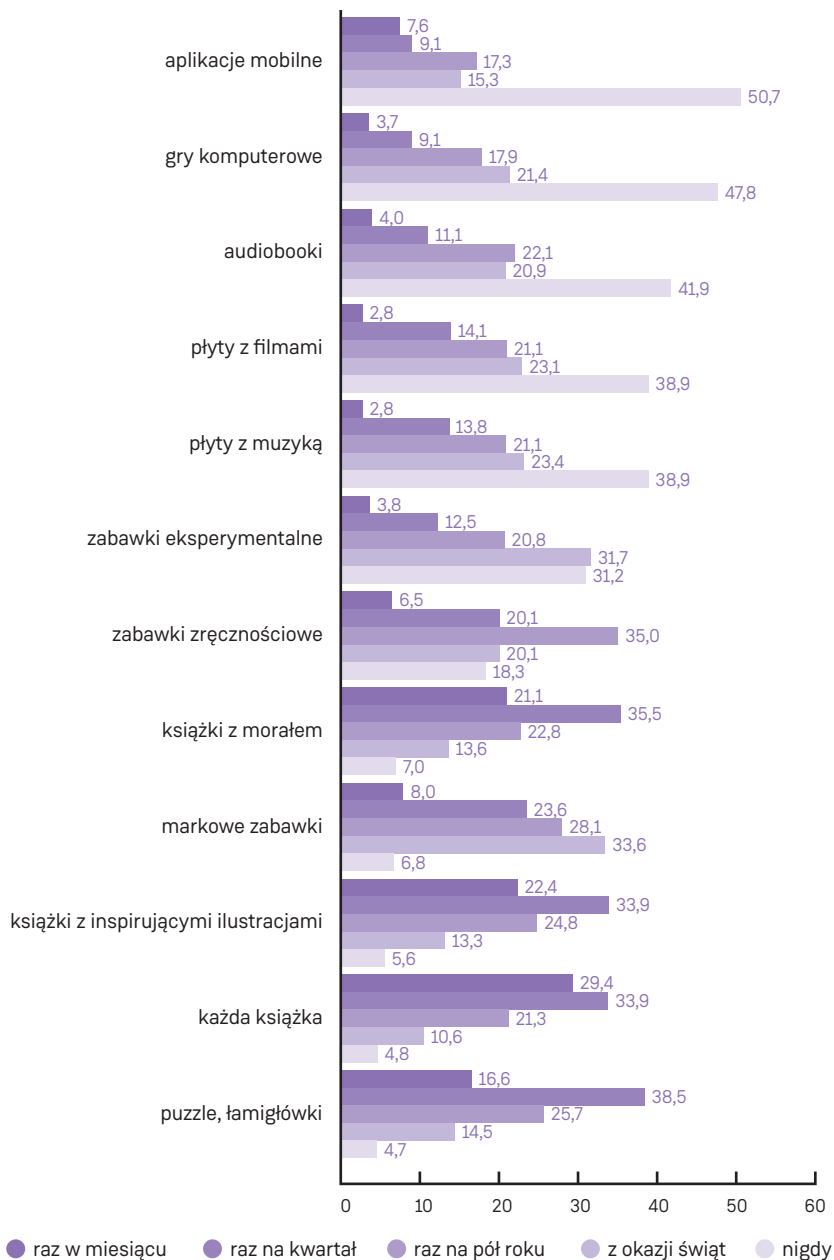

Podstawa: rodzice dzieci w wieku 0–12 lat, N=602.

Źródło: badanie CAWI z rodzicami

Rodzice najchętniej kupują swoim dzieciom książki. Co trzeci robi to raz w miesiącu. Markowe zabawki i pomoce naukowe stanowią specjalny zakup, którym dziecko jest obdarowywane najczęściej z okazji świąt – odpowiednio 33,6% i 31,7%.

JAK CZĘSTO KUPUJE PAN(I) DZIECIOM W WIEKU 0-12 LAT PRODUKTY Z PONIŻSZEJ OFERTY? DANE W [%]

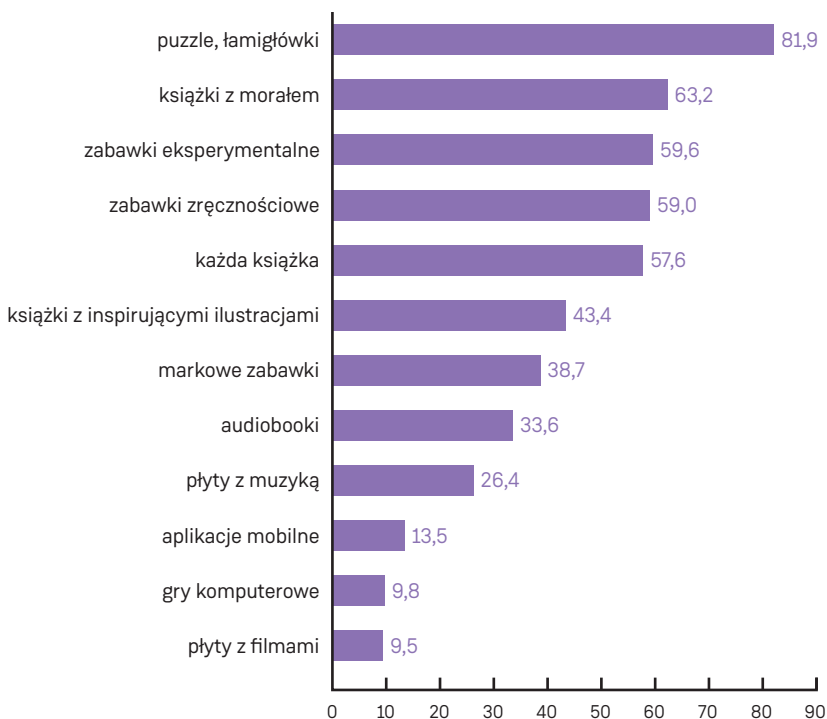

Podstawa: rodzice dzieci w wieku 0-12 lat, N=602.

Źródło: badanie CAWI z rodzicami

Podczas wywiadów indywidualnych z rodzicami udało się zaobserwować, że rozwój dziecka jest dla nich bardzo ważny, starają się więc wybierać takie zabawki, które będą ten proces wspomagać. Z ankiety elektronicznej wynika, że zdaniem rodziców takimi przedmiotami są przede wszystkim puzzle, łamigłówki, książki z morałem oraz zabawki do eksperymentów.

KTÓRE Z PONIŻSZYCH PRZEDMIOTÓW, PANA(I) ZDANIEM,
NAJBARDZIEJ WSPIERAJĄ ROZWÓJ DZIECKA? DANE W [%]

Podstawa: rodzice dzieci w wieku 0-12 lat, N=602.

Źródło: badanie CAWI z rodzicami

WNIOSKI

Z badań płynie następująca refleksja: rola kultury jest przez opiekunów zazwyczaj niedoceniana. Postrzegają ją głównie jako „narzędzie” do nauki odpowiedniego zachowania. Istnieje wyraźna potrzeba edukowania opiekunów, uświadamiania im, co jest najlepsze z punktu widzenia rozwoju ich podopiecznych. Ponieważ dorośli często czują się też niedoinformowani,

warto stworzyć portal internetowy, dzięki któremu mieliby dostęp do rzetelnych informacji popartych rekomendacjami ekspertów. Dla opiekunów duże znaczenie mają cena, lokalizacja danej oferty oraz to, czy wspiera ona rozwój dziecka. A zatem twórcy wartościowej kultury dla dzieci, chcąc skutecznie promować swoją ofertę, powinni zwracać uwagę również na to, co jest najważniejsze dla opiekunów.

Dostęp do całego raportu na stronie: <http://www.nck.pl/projekty-badawcze-nck/318880-miedzy-zabawa-a-sztuka-wybory-kulturalne-opiekunow-dzieci/>

Opracowanie: Marlena Modzelewska, Dział Badań,
Narodowe Centrum Kultury, mmodzelewska@nck.pl

PORTAL „ZAPISY TERRORU”

Ośrodek Badań nad Totalitaryzmami im. Witolda Pileckiego (OBnT)

Dynamiczny rozwój Internetu i nowych technologii istotnie wpływa na prowadzenie badań naukowych z zakresu humanistyki, a zwłaszcza historii. W XXI w. znacząco powiększyła się baza źródeł dostępnych do wykorzystania natychmiast po włączeniu komputera. Źródła dotyczące dziejów poszczególnych wspólnot narodowych czy historii regionalnej trafiają do międzynarodowego obiegu, poszerzając spektrum podejmowanych tematów, wzbogacając perspektywę badawczą i umożliwiając studia porównawcze. Za sprawą tłumaczeń na języki obce, szczególnie na angielski, przekraczaniu granic geograficznych towarzyszy przełamywanie bariery językowej. Uczni liczą dziś na możliwość pracy ze źródłami przechowywanymi dotychczas w lokalnych archiwach i dostępnymi wyłącznie w języku oryginału. Równocześnie rośnie zainteresowanie przeszłością wśród tzw. zwykłych ludzi. Chcą się oni dowiedzieć, jak w ważnych historycznie momentach wyglądało życie ich najbliższych, czy też co się działo w miejscu, gdzie mieszkają. Odpowiednim narzędziem służącym pomocą obu tym grupom jest główny projekt OBnT – „Zapisy Terroru”.

CZYM SĄ „ZAPISY TERRORU”?

„Zapisy Terroru” są innowacyjnym projektem na gruncie polskiej cyber-humanistyki. Celem projektu jest udostępnienie uczonym, ludziom kultury i wszystkim zainteresowanym polskiego wyjątkowego doświadczenia konfrontacji z dwoma totalitaryzmami w XX wieku, zapisanego w osobistych relacjach konkretnych osób – ofiar i świadków niemieckich i sowieckich zbrodni. Projekt ma być pomocą zarówno dla profesjonalnych badaczy, jak i dla osób popularyzujących historię. Włącza się także w szeroko rozumianą kulturę pamięci. W „Zapisach Terroru” umieszczamy relacje obywateli pol-

skich, którzy podczas II wojny światowej doświadczyli prześladowania ze strony dwóch totalitaryzmów: narodowo-socjalistycznego i komunistycznego. W konsekwencji powstaje największa internetowa baza świadectw ludności cywilnej okupowanej Europy¹.

Premiera portalu miała miejsce 5 sierpnia 2016 r. i była związana z rocznicą ludobójstwa na warszawskiej Woli. Zaprezentowano wtedy pierwsze 500 relacji, opisujących doświadczenie ludności cywilnej okupowanej i niszczonej przez Niemców Warszawy.

Większość świadectw pochodzi ze znajdującego się w IPN zbioru Głównej Komisji Badania Zbrodni Niemieckich w Polsce. Przeważnie są to protokoły przesłuchań świadków. W rocznicę agresji Armii Czerwonej na Polskę, 17 września 2017 roku, udostępniliśmy pierwsze relacje o zbrodniach sowieckich. Są to świadectwa złożone przez żołnierzy Armii Andersa i towarzyszącą im ludność cywilną, spisane zaraz po wydostaniu się ze Związku Sowieckiego. Oryginały tych dokumentów znajdują się w Instytucie Hoovera w Stanfordzie, natomiast przekazane przez Instytut mikrofilmy są w dyspozycji AAN i NAC.

W grudniu 2017 w portalu „Zapisy Terroru”, funkcjonującym równolegle pod dwiema domenami: ZapisyTerroru.pl i ChroniclesofTerror.pl, znajduje się ponad 3000 świadectw, z czego prawie 2000 już zostało przetłumaczonych na język angielski. Pracownicy OBnT przeanalizowali ponad 22 000 stron akt, z których wyodrębniono relacje świadków, udostępniając ponad 7000 stron materiału źródłowego.

„ZAPISY TERRORU” JAKO ARCHIWUM CYFROWE

Humanistyka XXI w. przestaje być domeną badaczy spędzających każdą wolną chwilę w archiwum lub bibliotece. Od momentu kiedy Internet stał się dostępny zawsze i wszędzie, humaniści większość czasu poświęconego na zbieranie źródeł spędzają przed komputerem. Początkowo główną zaletą

1 Historycy szacują, że w zbiorach Głównej Komisji Badania Zbrodni Niemieckich w Polsce znajduje się ponad 100 tys. protokołów zeznań świadków (patrz: P. Madajczyk, *Świadectwa zbrodni – Główna Komisja Badania Zbrodni Niemieckich w Polsce*, w: *Zapisy Terroru Warszawa*, Ośrodek Badań nad Totalitaryzmami im. Witolda Pileckiego, Warszawa 2017, s. 26–31), natomiast w zbiorach Instytutu Hoovera ponad 30 tys. relacji Polaków ewakuowanych z ZSRS (patrz: W. Stępiak, *Dokumentacja losu Polaków na Wschodzie w czasie II wojny światowej, w tym ofiar zbrodni katyńskiej*, w: *zbiorach Instytutu Hoovera*, „Archeion” 2000, nr 102, s. 36–46).

Internetu była możliwość zebrania bibliografii, ustalenia miejsca przechowywania interesujących materiałów lub dokonania wstępnej kwerendy na podstawie dostępnych opisów. Jednakże masowe udostępnianie on-line setek tysięcy archiwalnych dokumentów, książek, czasopism, fotografii etc. sprawiło, że badania nierzadko można w całości przeprowadzić, nie wychodząc z domu. W ten cyber-humanistyczny trend bardzo dobrze wpisują się „Zapisy Terroru”.

Segment archiwów cyfrowych w Polsce nieustannie się rozszerza. Dołączają do niego nowe instytucje, a liczbę udostępnionych internetowo dokumentów liczy się już w milionach. Szczególnie ostatnie lata charakteryzują się dynamicznym rozwojem. Na przykład Federacja Bibliotek Cyfrowych zrzesza obecnie 132 instytucje, z których 108 (82%) powstało po powołaniu FBC w czerwcu 2007². Niezwykły jest też przyrost zdigitalizowanych obiektów. W grudniu 2007 r., pół roku po powstaniu, w FBC było udostępnionych ok. 90 000 cyfrowych dokumentów³, natomiast we wrześniu 2017 r. opublikowanych było 4 904 322 obiektów (z tego 3 709 989 w wolnym dostępie)⁴. Dokumenty zdigitalizowane w ciągu ostatnich 10 lat stanowią ponad 98% całego zbioru. Warto podkreślić, że z prawie pięciu milionów obiektów aż 2 117 573, a więc 43%, zostało zdigitalizowanych w ramach Cyfrowej Biblioteki Narodowej „Polona”, funkcjonującej od października 2006⁵. Można jeszcze przywołać działający w ramach Narodowego Archiwum Cyfrowego portal Szukajwarchiwach.pl, który powstał w 2009 r. We wrześniu 2017 r. udostępniał on 25 828 446 skanów materiałów archiwalnych zgromadzonych w polskich archiwach⁶. Wzrastająca ilość udostępnionego materiału sprawia, że również statystyki przeszukiwań internetowych repozytoriów rosną. Na przykład „UK Government Web Archive”, gromadzące cyfrowe dokumenty brytyjskich agencji rządowych, w latach 2015–2016 miało 17 mln wizyt⁷.

2 <http://fbc.pionier.net.pl/pro/zrodla/#listsheader> [dostęp: 07.09.2017].

3 A. Lewandowska, C. Mazurek, M. Werla, *Federacja Bibliotek Cyfrowych w sieci PIONIER - Dostęp do otwartych bibliotek cyfrowych i repozytoriów*, http://www.ebib.pl/publikacje/matkonf/mat18/lewandowska_mazurek_werla.php [dostęp: 07.09.2017].

4 <http://fbc.pionier.net.pl/pro/zrodla/#listsheader> [dostęp: 07.09.2017].

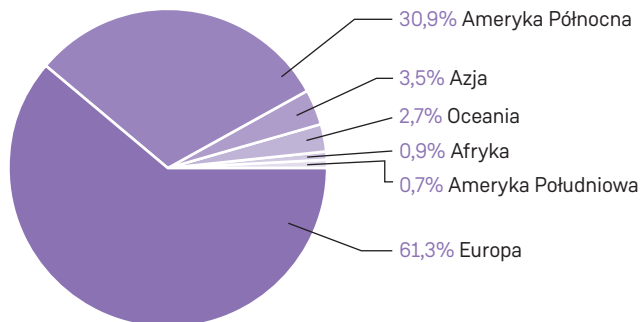
5 Ibidem.

6 <http://www.nac.gov.pl/archiwum-cyfrowe/systemy-i-infrastruktura-it/szukajwarchiwach-pl/> [dostęp: 07.09.2017].

7 <http://www.nationalarchives.gov.uk/about/our-role/transparency/digitisation-and-digital-archives/> [dostęp: 07.09.2017].

Powyższe dane pokazują, że przyszłość archiwistyki znajduje się w Internecie. Można się spodziewać, że liczba cyfrowych archiwów i udostępnianych w nich dokumentów będzie cały czas wzrastać. Tym bardziej, że obecnie spora część oryginalnych dokumentów powstaje od razu w formie cyfrowej, a należy przypuszczać, że proces cyfryzacji wszystkich dziedzin życia ludzkiego będzie postępował⁸.

UŻYTKOWNICY „ZAPISÓW TERRORU” Z ZAGRANICY

Źródło: opracowanie własne

Projekt „Zapisy Terroru” wpisuje się w dotychczasowy trend internetowej publikacji źródeł, zarazem jednak, chcąc zainteresować jak największe

grono użytkowników, wykorzystuje nowoczesne technologie, ułatwiające przeszukiwanie i korzystanie z udostępnionych materiałów. Obok skanu oryginalnego dokumentu umieszczana jest jego polska transkrypcja. Dzięki temu nawet mało czytelny tekst, pisany ręcznie przed wielu laty, ma szansę trafić do odbiorcy. Jednak najistotniejsze jest tłumaczenie relacji na język angielski. Często zdarza się, że dla badaczy z zagranicy barierą uniemożliwiającą korzystanie z polskich źródeł jest trudny do przyswojenia język. „Zapisy Terroru” znoszą to ograniczenie i sprawiają, że relacje obywateli

8 Według stanu badań na 2017 r. użytkownikami Internetu jest prawie 28 mln Polaków. Patrz: *2017 Digital Yearbook. Internet, Social Media, and Mobile Data for 239 Countries around the World*, s. 176, <http://www.mikekujawski.ca/wp-content/uploads/2017/02/We-Are-Social-Digital-Yearbook-2017.pdf> [dostęp: 07.09.2017].

II Rzeczypospolitej o ich indywidualnych przeżyciach podczas II wojny światowej stają się dostępne na całym świecie. Po ponad roku działalności można stwierdzić, że cieszą się one zainteresowaniem zwłaszcza w państwach tradycyjnie rozumianego Zachodu. Spośród zagranicznych użytkowników portalu ponad 61% pochodzi z Europy, a blisko 31% z Ameryki Północnej (przede wszystkim z USA).

„ZAPISY TERRORU” W KULTURZE PAMIĘCI

Zadaniem „Zapisów Terroru” jest ponadto wzbogacenie polskiej kultury pamięci o niedostępny dotychczas zbiór osobistych świadectw i wspomnień, zdolnych ożywić dyskusję o historii w rodzinach i społecznościach lokalnych. Masowe uczestnictwo, zwłaszcza młodych ludzi, w uroczystościach rocznicowych Powstania Warszawskiego, obchodach związanych z upamiętnianiem żołnierzy antykomunistycznego podziemia czy ofiar represji komunistycznych wskazuje na duże zapotrzebowanie na inicjatywy przybliżające historię. Szczególnie dotyczy to mikrohistorii związanych z własną rodziną czy miejscem zamieszkania. Trend ten jest dobrze widoczny zarówno w mediach tradycyjnych (prasa, telewizja), jak i w serwisach społecznościowych.

Jednocześnie badania statystyczne wskazują braki w wiedzy ogólnej o II wojnie światowej, a także niedostatki w procesie międzypokoleniowej transmisji pamięci rodzinnej. Według badania przeprowadzonego przez TNS w 75. rocznicę agresji III Rzeszy na Polskę tylko 10% respondentów prowadzi kilka razy w roku rozmowy na temat losów swojej rodziny w czasie wojny. Natomiast aż 65% badanych nie rozmawia o tym w ogóle⁹. Poza tym 48% ankietowanych nie ma wiedzy na temat wojennych losów swoich bliskich¹⁰. Jako przykład braku elementarnej wiedzy historycznej dotyczącej okresu II wojny światowej można przywołać sondaż przeprowadzony w 2017 r., w którym padło pytanie o to, kim był rotmistrz Witold Pilecki. Aż 66% badanych udzieliło odpowiedzi „nie wiem” lub „trudno powiedzieć”¹¹.

9 *II wojna światowa w pamięci Polaków – w 75 lat od wybuchu*, s. 7, http://www.tnsglobal.pl/archiwumraportow/files/2014/09/K.059_II-wojna_swiatowa-_w_pamieci_Polakow_008a-14.pdf [dostęp: 07.09.2017].

10 *Ibidem*, s. 9.

11 <http://www.polskieradio.pl/130/2762/Artykul/1755125,Sondaz-Polskiego-Radia-24-czy-wiemy-kim-byl-Witold-Pilecki> [dostęp: 07.09.2017].

Zjawiska te wskazują, że potrzebne jest narzędzie, które pomoże pogłębić wiedzę o przeszłości oraz wykorzysta dobrą koniunkturę na inicjatywy popularyzujące historię. Takim projektem są „Zapisy Terroru”. Udostępniane w portalu relacje są dokładnie opisane, co pomaga zidentyfikować świadków i rozpoznać miejsca, w których rozgrywały się wydarzenia. Dzięki temu łatwo można poznać wojenne losy swojej rodziny lub najbliższej okolicy. Baza świadectw jest cały czas uzupełniana nowymi zeznaniami oraz nieustannie powiększana o nowe lokalizacje. OBnT stara się także, aby rozszerzaniu cyfrowego archiwum o istotne miejsca na mapie Polski towarzyszyły wydarzenia kulturalne i edukacyjne promujące „Zapisy Terroru”. Do tej pory miało to miejsce w lipcu 2017 r. w Kielcach i w czerwcu 2017 r. w Radomiu, kiedy to poszerzaliśmy bazę o świadectwa z Dystryktu Radomskiego. Duże wydarzenie kulturalne, w czasie którego przypomniano postaci wybitnych polskich artystów-zesłańców, odbyło się 17 września 2017 r., kiedy to do „Zapisów Terroru” zostały dodane pierwsze relacje żołnierzy Armii Andersa i towarzyszącej im ludności cywilnej.

Warto zaznaczyć, że zbiór świadectw jest uzupełniany o zdjęcia, dokumenty oraz inne pamiątki dotyczące osób zeznających i wspomnianych w zeznaniach. W ten sposób pokazywane są ich osobiste historie. Na portalu znajduje się także mapa wspomnianych w świadectwach lokalizacji, dzięki czemu użytkownicy łatwo mogą sprawdzić, co wydarzyło się w ich okolicy. Poza tym na „Zapisach Terroru” można znaleźć konteksty historyczne, czyli pisane przez historyków krótkie artykuły popularnonaukowe, dzięki którym indywidualne doświadczenie świadków jest usytuowane w szerokiej perspektywie II wojny światowej. Wymienione opcje prowadzą do tego, że stworzony przez OBnT portal staje się nie tylko cyfrowym archiwum, lecz także wirtualną wystawą prezentującą historię podwójnej okupacji w Polsce przez pryzmat losów konkretnych ludzi. „Zapisy Terroru” są więc wyjątkowym narzędziem, gromadzącym materiał bezcenny nie tylko dla badaczy, ale także wszystkich, którzy chcieliby poznać i zrozumieć tragiczne losy ludzi, którzy dostali się w tryby totalitarnej maszyny.

Ośrodek Badań nad Totalitaryzmami im. Witolda Pileckiego służy interdyscyplinarnej refleksji nad polskim doświadczeniem konfrontacji z dwoma totalitaryzmami w XX w. Został powołany do życia w 2016 r. Jego zadaniem jest włączać polskie doświadczenie historyczne w pamięć świata i budować pomost między nauką a kulturą. Ośrodek dokumentuje zbrodnie totalitarne, gromadząc świadectwa ofiar, ich rodzin i bliskich. Wspiera badania naukowe, udostępnia teksty źródłowe i ich tłumaczenia oraz organizuje międzynaro-

ową wymianę akademicką. Prowadzi działalność wydawniczą i edukacyjną. Inspiruje i promuje najciekawsze zjawiska w kulturze i sztuce, nawiązujące do historii i doświadczenia totalitaryzmu.

WYBRANE PUBLIKACJE:

- *II wojna światowa w pamięci Polaków – w 75 lat od wybuchu*, http://www.tnsglobal.pl/archiwumraportow/files/2014/09/K.059_II-wojna_swiatowa-_w_pamieci_Polakow_008a-14.pdf [dostęp: 07.09.2017].
- *2017 Digital Yearbook. Internet, Social Media, and Mobile Data for 239 Countries around the World*, <http://www.mikekujawski.ca/wp-content/uploads/2017/02/We-Are-Social-Digital-Yearbook-2017.pdf> [dostęp: 07.09.2017].
- M. Escobar Varela, *The Archive as Repertoire: Transience and Sustainability in Digital Archives*, „Digital Humanities Quarterly” 2016, nr 4 (10), <http://www.digitalhumanities.org/dhq/vol/10/4/000269/000269.html> [dostęp: 07.09.2017].
- A. Lewandowska, C. Mazurek, M. Werla, *Federacja Bibliotek Cyfrowych w sieci PIONIER - Dostęp do otwartych bibliotek cyfrowych i repozytoriów*, http://www.ebib.pl/publikacje/matkonf/mat18/lewandowska_mazurek_werla.php [dostęp: 07.09.2017].
- P. Mielczarek, *Biblioteki cyfrowe w Polsce*, <http://uczyc-sie-z-historii.pl/pl/artykuly/zobacz/41> [dostęp: 07.09.2017].
- W. Stępiak, *Dokumentacja losu Polaków na Wschodzie w czasie II wojny światowej, w tym ofiar zbrodni katyńskiej, w zbiorach Instytutu Hoovera*, „Archeion” 2000, nr 102, s. 36–46.
- S. Whiting, *Digital Archives and the Content Strategist*, „Contents” 2013, nr 5, <http://contentsmagazine.com/articles/digital-archives-the-content-strategist/> [dostęp: 07.09.2017].
- *Zapisy Terroru Warszawa*, Ośrodek Badań nad Totalitaryzmami im. Witolda Pileckiego, Warszawa 2017.

Opracowanie: Krzysztof Wiśniewski, Dział Programowy,
Ośrodek Badań nad Totalitaryzmami im. Witolda Pileckiego,
krzysztof.wisniewski@obnt.pl

SESJA KOMITETU ŚWIATOWEGO DZIEDZICTWA W POLSCE

Narodowy Instytut Dziedzictwa

Sesja Komitetu Światowego Dziedzictwa jest dorocznym, statutowym spotkaniem członków Komitetu Światowego Dziedzictwa przy UNESCO, Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury, w trakcie którego Komitet podejmuje decyzje dotyczące implementacji Konwencji w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego (Konwencji światowego dziedzictwa), w tym decyzje dotyczące wpisów na Listę światowego dziedzictwa, oraz wydaje rekomendacje dotyczące ochrony i konserwacji miejsc wpisanych na Listę. Sesje Komitetu odbywają się nieprzerwanie od 1977 r., Polska była gospodarzem sesji po raz pierwszy w historii.

41. sesja Komitetu Światowego Dziedzictwa odbyła się w dniach 2–12 lipca 2017 r. w Krakowie. Była ona wspólnie organizowana przez Polskę – gospodarza sesji, oraz przez UNESCO. Organizatorem sesji z ramienia polskiego rządu było Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego (MKiDN). Przy organizacji sesji współpracowały także ministerstwa Spraw Zagranicznych (MSZ) i Spraw Wewnętrznych i Administracji (MSWiA) oraz władze miasta Krakowa i Polski Komitet ds. UNESCO. W imieniu Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego organizatorem wykonawczym i koordynatorem sesji był Narodowy Instytut Dziedzictwa (NID). Realizacją projektu kierował Dyrektor NID. W tym celu powołano w ramach struktury NID Zespół zadaniowy ds. organizacji 41. sesji Komitetu Światowego Dziedzictwa, który stanowił komórkę wiodącą w realizacji projektu.

Sesja Komitetu Światowego Dziedzictwa to jedno z największych spotkań statutowych organizowanych przez Organizację Narodów Zjednoczonych. Tegoroczne wydarzenie zgromadziło przedstawicieli 126 krajów, w tym 117 oficjalnych delegacji rządowych państw stron Konwencji światowego dziedzictwa i ponad 200 przedstawicieli organizacji pozarządowych – w sumie blisko 2000 osób z całego świata. Łącznie w sesji uczestniczyło ponad 3000 osób, licząc razem z organizatorami oraz zespołem realizującym wydarzenie. Obrady plenarne Komitetu były transmitowane na żywo poprzez strony internetowe przygotowane dla wydarzenia. Całkowita liczba wyświetleń przez okres 11 dni sesji to ponad 38 000 w 158 krajach – najczęściej i najdłużej obrady śledzili mieszkańcy Japonii, Polski, Niemiec, Francji, Wielkiej Brytanii, Stanów Zjednoczonych i Włoch.

Rangę spotkania oraz znaczenie ochrony dziedzictwa i współpracy międzynarodowej w tym zakresie podkreślił udział najwyższych władz UNESCO, ambasadorów i przedstawicieli rządów Państw – Stron Konwencji światowego dziedzictwa oraz rządu polskiego. W uroczystym otwarciu w dniu 2 lipca na Zamku Królewskim na Wawelu, które zgromadziło blisko 900 osób, uczestniczyła sekretarz generalna UNESCO, pani Irina Bokova oraz przewodniczący Rady Wykonawczej UNESCO, ambasador Michael Worbs. Uroczystość odbywająca się na zaproszenie wicepremiera rządu, ministra kultury i dziedzictwa narodowego, profesora Piotra Glińskiego uświetnił swoją obecnością prezydent RP, Andrzej Duda. Wydarzenie było transmitowane przez czołowe stacje telewizyjne – TVP, TVN oraz Polsat.

Sesji przewodniczył prof. Jacek Purchla, przewodniczący Polskiego Komitetu ds. UNESCO, dyrektor Międzynarodowego Centrum Kultury, który prowadził większość obrad plenarnych wspomagany przez sekretarza Komitetu Muhammada Jumę z Tanzanii oraz Centrum Światowego Dziedzictwa UNESCO. W trakcie dziesięciu dni obrad Komitet Światowego Dziedzictwa przyjął, bazując na raportach przygotowanych przez organizacje doradcze i Centrum Światowego Dziedzictwa, 235 decyzji, które dotyczyły spraw ogólnych i proceduralnych, stanu zachowania dóbr światowego dziedzictwa znajdujących się na Liście światowego dziedzictwa oraz na Liście światowego dziedzictwa w zagrożeniu oraz propozycji nowych wpisów i modyfikacji dotyczących wpisów istniejących (np. zmiany granic). Komitet zdecydował o wpisie 21 nowych miejsc (3 przyrodniczych i 18 kulturowych), w tym podziemi tarnogórskich – 15 miejsca z terenu Polski. Lista liczy obecnie 1073 dobra (832 kulturowe, 206 przyrodniczych i 35 mieszanych), położone na terytorium 167 państw. Wpisem na Listę objętych jest ponad 733,5 mln ha.

Obradom plenarnym Komitetu Światowego Dziedzictwa towarzyszyły wydarzenia oficjalne oraz szereg spotkań, konferencji, wystaw i koncertów. W sumie w przestrzeni Centrum Kongresowego ICE Kraków odbyły się 53 wydarzenia zorganizowane przez Centrum Światowego Dziedzictwa UNESCO, organizacje doradcze Komitetu Światowego Dziedzictwa – ICOMOS, IUCN i ICCROM, organizacje pozarządowe, przedstawiciele rządów i samorządów 15 krajów, w tym Polski.

Polski Komitet ds. UNESCO razem z Międzynarodowym Centrum Kultury zorganizował Forum młodych profesjonalistów światowego dziedzictwa, spotkanie odbywające się zawsze przy okazji sesji Komitetu od ponad dziesięciu lat. Natomiast po raz pierwszy w historii Konwencji, z inicjatywy Narodowego Instytutu Dziedzictwa, odbyło się Forum zarządców miejsc światowego dziedzictwa. Spotkanie zostało zorganizowane przez NID we współpracy z ICCROM i z udziałem pozostałych organizacji doradczych. Kolejne wydarzenie to spotkanie z przedstawicielami organizacji pozarządowych zorganizowane z inicjatywy Przewodniczącego Komitetu Światowego Dziedzictwa – profesora Jacka Purchli przez Europa Nostra, federację europejskich organizacji pozarządowych zajmujących się ochroną dziedzictwa, i Narodowy Instytut Dziedzictwa reprezentujący kraj – gospodarza sesji. Wszystkie te spotkania były organizowane w ścisłej współpracy z Centrum Światowego Dziedzictwa UNESCO.

Sesja stanowiła niezwykłą okazję do prezentacji polskiej kultury i dorobku. Oferta kulturalno-turystyczna przygotowana przez organizatorów obejmowała wizyty w instytucjach kultury w Krakowie oraz wycieczki do miejsc światowego dziedzictwa oraz parków narodowych. Skorzystało z niej 1029 uczestników sesji.

Konwencja światowego dziedzictwa, która tworzy ramy prawne i organizacyjne Listy światowego dziedzictwa to wielostronna umowa międzynarodowa o zasięgu globalnym. Dotychczas ratyfikowały ją 193 kraje. Lista światowego dziedzictwa to jeden z największych sukcesów UNESCO, marka rozpoznawana na całym świecie. Pierwotnie traktowana jako lista „cudów świata”, z roku na rok staje się coraz ważniejszym narzędziem wspomagającym ochronę dziedzictwa oraz niezwykle istotnym narzędziem współpracy międzynarodowej na rzecz zachowania różnorodności kulturowej i przyrodniczej oraz pokoju na świecie.

O znaczeniu Listy światowego dziedzictwa świadczy między innymi zainteresowanie mediów 41. sesją Komitetu Światowego Dziedzictwa. W sesji Komitetu uczestniczyło ponad 200 akredytowanych dziennikarzy z Polski

i ze świata. W trakcie jej trwania ukazało się blisko 6000 artykułów w mediach polskich i zagranicznych, z czego najwięcej w Stanach Zjednoczonych.

41. sesja Komitetu Światowego Dziedzictwa była także podsumowaniem 4-letniego mandatu Polski w Komitecie. Polska została wybrana na członka Komitetu w 2013 roku, po raz drugi w historii Konwencji światowego dziedzictwa. W trakcie kolejnych sesji w Dosze (Katar), Bonn (Niemcy), Stambule (Turcja) i Krakowie delegacja zwracała uwagę na kwestie systemowe, mając na uwadze wiarygodność Konwencji światowego dziedzictwa, a co za tym idzie, ważąc kwestie stricte merytoryczne z tymi o charakterze politycznym, będącymi naturalnym aspektem realizacji umowy międzynarodowej służącej interesom wszystkich jej członków. Tym, co zostanie trwałym wkładem Polski, jest zainicjowanie otwarcia spotkania Komitetu Światowego Dziedzictwa na dwie niezwykle istotne grupy – społeczeństwo i jego rolę w ochronie światowego dziedzictwa oraz szeroko rozumianych zarządców miejsc światowego dziedzictwa, którzy odpowiadają za stan miejsc światowego dziedzictwa, podejmując każdego dnia decyzje istotne dla ich przyszłości, i od których zależy jakość listy i przyszłość Konwencji światowego dziedzictwa.

Opracowanie: Katarzyna Piotrowska, Narodowy Instytut Dziedzictwa

EUROPEJSKI ROK DZIEDZICTWA KULTUROWEGO 2018

Dziedzictwo. Tu przeszłość spotyka przyszłość

Zespół Europejskiego Roku Dziedzictwa Kulturowego 2018,
Międzynarodowe Centrum Kultury w Krakowie

Rok 2018, decyzją Parlamentu Europejskiego i Rady Europejskiej z dnia 17 maja 2017 r., został ogłoszony Europejskim Rokiem Dziedzictwa Kulturowego. Tym samym nie tylko potwierdzono priorytetową rolę dziedzictwa kulturowego w obszarze polityki kulturalnej Unii Europejskiej, ale także zwrócono uwagę na szczególną funkcję, jaką dziedzictwo pełni w życiu społeczno-gospodarczym oraz na jego strategiczną wartość dla Europy i jej zrównoważonego rozwoju. Jak podkreślano w oficjalnym komunikacie wydanym przez Komisję Europejską, wkład dziedzictwa kulturowego we wzrost gospodarczy i spójność społeczną w Europie nadal nie jest wystarczająco znany. Bywa też często niedoceniany, co wiąże się z kolei choćby ze zmniejszaniem wydatków na kulturę czy spadkiem partycypacji w działaniach o charakterze kulturalnym. Dlatego, podobnie jak w przypadku poprzednich europejskich lat, podjęto decyzję, by działania realizowane w ramach Europejskiego Roku Dziedzictwa Kulturowego 2018 stawiały sobie za cel zachęcenie jak największego grona osób do odkrywania i zapoznawania się z dziedzictwem kulturowym Europy. To, zdaniem inicjatorów Roku, winno skutkować zwiększeniem świadomości społecznej w zakresie potencjału dziedzictwa oraz szans i wyzwań związanych z jego wykorzystaniem. Zwracano ponadto uwagę na inne cele i korzyści płynące z ogłoszenia Roku: nie tylko dostrzeżenie społeczno-gospodarczych korzyści dziedzictwa kulturowego (np. wkład do wzrostu gospodarczego

oraz spójności społecznej) czy jego pozytywnej roli w dyplomacji kulturalnej, ale także promocja najlepszych praktyk w zakresie ochrony, zarządzania i upowszechniania dziedzictwa, digitalizacji, zrównoważonej turystyki, badań i innowacyjności. Nie zapomniano oczywiście o podstawowym rozumieniu dziedzictwa kulturowego jako fundamentu tożsamościowego Europy oraz narzędzia przeszłości praktycznej, które „umożliwi europejskim obywatelom lepsze zrozumienie teraźniejszości poprzez bogatszą oraz wspólną interpretację przeszłości”.

W zakresie praktycznej realizacji celów i zamierzeń Roku w Dyrekcji Generalnej ds. Edukacji i Kultury Komisji Europejskiej został powołany specjalny zespół koordynujący działania na szczeblu europejskim. Działania centralne realizowane we współpracy z kluczowymi partnerami, takimi jak Rada Europy czy UNESCO, skupiać się będą przede wszystkim na europejskim wymiarze dziedzictwa oraz wzmocnieniu poczucia przynależności do wspólnej europejskiej rodziny. Największe wsparcie otrzymają projekty dotyczące kwestii takich, jak: partycypacyjne podejście do dziedzictwa kulturowego (zwłaszcza zaangażowanie dzieci i młodzieży), zrównoważony rozwój (turystyka, krajobrazy miejskie), ochrona dziedzictwa (zagrożone obiekty, nowe standardy w zarządzaniu dziedzictwem), innowacyjność (wykorzystanie nowatorskich szkoleń i badań naukowych oraz ich rezultatów w obszarze dziedzictwa). Obchody Roku będą również ważną częścią ugruntowanych już inicjatyw związanych z dziedzictwem kulturowym, takich jak: Europejskie Dni Dziedzictwa, Znak Dziedzictwa Europejskiego, Europejskie Stolice Kultury, nagrody UE, zwłaszcza Nagroda Unii Europejskiej w dziedzinie Dziedzictwa Kulturowego / Nagroda Europa Nostra. Dodatkowo wiele projektów otrzyma wsparcie finansowe w ramach unijnych programów, takich jak: Kreatywna Europa, Horyzont 2020, Erasmus+, Europa dla Obywateli i innych.

Jednocześnie z powołaniem specjalnego zespołu ds. ERDK 2018 w Komisji Europejskiej, we wszystkich państwach członkowskich UE zostali wyłonieni narodowi koordynatorzy Roku odpowiedzialni za przygotowanie obchodów Roku we własnych krajach. W Polsce, decyzją Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, narodowym koordynatorem Europejskiego Roku Dziedzictwa Kulturowego zostało Międzynarodowe Centrum Kultury w Krakowie. Działania na szczeblu krajowym mają być skierowane do szerokiej opinii publicznej w państwach członkowskich, dzieci i młodzieży, środowiska zajmującego się dziedzictwem, władz oraz biznesu. Polskim priorytetem będzie aktywne zaangażowanie tych grup w szereg aktywności związanych z dziedzictwem i jego ochroną oraz zachęcanie do współpracy podmiotów działających

w różnych sektorach (ochrona środowiska, biznes, sektor kultury i kreatywny, turystyka itp.), a także wytworzenie synergii pomiędzy ich komplementarnymi działaniami.

Zarówno inicjatywy na poziomie krajowym, jak i europejskim będą korzystały z identyfikacji wizualnej specjalnie stworzonej dla Europejskiego Roku Dziedzictwa Kulturowego. Będzie ona wykorzystywana przez wydarzenia i projekty odbywające się w 2018 roku i objęte oficjalnym patronatem Roku, które przyczyniają się do realizacji jego celów.

Oficjalna inauguracja Europejskiego Roku Dziedzictwa Kulturowego 2018 miała miejsce 7 grudnia 2017 r. podczas Europejskiego Forum Kultury w Mediolanie.

Opracowanie: Zespół Europejskiego Roku Dziedzictwa Kulturowego 2018

Robert Kusek, doktor, Instytut Dziedzictwa Europejskiego, Biblioteka Naukowa,

Międzynarodowe Centrum Kultury w Krakowie, r.kusek@mck.krakow.pl

Joanna Sanetra-Szeliga, doktor, Instytut Dziedzictwa Europejskiego, Biblioteka Naukowa, Międzynarodowe Centrum Kultury w Krakowie, j.sanetra@mck.krakow.pl

Agata Wąsowska-Pawlik, Zastępczyni dyrektora ds. programowych, Międzynarodowe Centrum Kultury w Krakowie, a.wasowska@mck.krakow.pl

Rocznik Kultury Polskiej 2017
© Narodowe Centrum Kultury, Warszawa 2017

REDAKCJA

Redaktor naczelny: dr Tomasz Kukułowicz
Redaktor prowadząca: dr Małgorzata Retko-Bernatowicz
Redakcja językowa i korekta: Iwona Hardej

KONTAKT

Dział ds. Badań Narodowego Centrum Kultury
tel. 22 21 00 186
e-mail: tkukolowicz@nck.pl

Opracowanie graficzne: Poważne Studio
Skład: Sławomir Łąkocy
Druk: OMIKRON SP. Z O.O., Stare Babice

ISSN (wersja drukowana): 2451-2214
ISSN (wersja elektroniczna): 2451-4128

Nakład 1500 egz.

WYDAWCA

ul. Płocka 13
01-231 Warszawa
<http://nck.pl>
<http://sklep.nck.pl>

Redaktor Naczelny Wydawnictw NCK: dr hab. Rafał Wiśniewski, prof. UKSW

Narodowe Centrum Kultury jest instytucją państwową
działającą na rzecz rozwoju kultury w Polsce

**Ministerstwo
Kultury
i Dziedzictwa
Narodowego.**

Publikacja finansowana ze środków
Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego

NARODOWE
CENTRUM
KULTURY